

Margaret
Mid
Sazrevanje
na
Samoi

Margaret Mid
SAZREVANJE NA SAMOI

Psihološka studija mladeži u primitivnom društvu, namenjena ljudima
zapadne civilizacije

Prevela: JELENA STAKIĆ

PROSVETA, Beograd, 1978.

Naslov originala

MARGARET MEAD

COMING OF AGE IN SAMOA

A PSYCHOLOGICAL STUDY OF PRIMITIVE YOUTH FOR
WESTERN CIVILISATION

FOREWORD BY FRANZ BOAS

WILLIAM MORROW & COMPANY, 1975

COPYRIGHT, 1928, 1955, 1961 BY MARGARET MEAD

BIBLIOTEKA DANAŠNJI SVET

Urednik: MIODRAG PAVLOVIĆ

Devojkama ostrva Tau
Ova je knjiga posvećena

'Ou te avatu
lenei tusitala
ia te 'outou
O Teinetiti ma le Aualuma
o Tau

Predgovor

Moderni opisi primitivnih naroda daju nam sliku njihove kulture, sastavljenu iz različitih vidova ljudskog života. Iz njih doznajemo za izume, za ekonomiju domaćinstva, porodičnu i političku organizaciju, za religiozna uverenja i praksu. Putem uporednog proučavanja tih podataka i putem obaveštenja koja nam govore o rastu i razvoju tih naroda, mi nastojimo da, najbolje što možemo, rekonstruišemo povest svake pojedine kulture. Neki se antropolozi čak nadaju da će uporedno proučavanje otkriti izvesne tendencije razvoja koja će se toliko često javljati da će biti moguće naći značajne opšte odlike procesa kulturnog rasta.

Čitaocu-nestručnjaku ova su proučavanja zanimljiva zbog neobičnosti mesta radnje i čudnovatih stavova karakterističnih za strane kulture, stavova koji u jarkoj svetlosti ističu naša postignuća i ponašanja.

Sistematski opis ljudskih delatnosti, međutim, veoma malo nam omogućava da proniknemo u duhovne stavove pojedinca. Njegove misli i radnje javljaju se samo kao izrazi kruto određenih kulturnih oblika. Malo saznajemo o njegovom racionalnom mišljenju, o njegovim prijateljstvima i sukobima sa bližnjima. Lične stvari pojedinaca gotovo da su izbačene iz sistematskog prikazivanja kulturnog života ljudi. Slika je saobražena standardu, poput zbirke zakona koji nam govore kako treba da se ponašamo, ali ne i kako se stvarno ponašamo; poput pravila koja određuju stil umetnosti, ali ne i način na koji umetnik razrađuje sopstvene zamisli o lepoti; poput popisa izuma, ali ne i načina na koji pojedinac prevazilazi tehničke teškoće koje iskrsavaju.

Pa ipak, način na koji ličnost reaguje na kulturu stvar je koja bi trebalo istinski da nas zanima i da od proučavanja stranih kultura stvori plodno i korisno polje istraživanja. Navikli smo da sve one radnje koje su nerazdvojni delovi naše sopstvene kulture, norme kojih se automatski pridržavamo, smatramo za zajedničke celom ljudskom rodu. One su duboko ukorenjene u našem ponašanju. Ukalupljeni smo u njihove oblike te ne možemo a da ne mislimo kako su one svuda punovažne.

Ljubaznost, skromnost, lepo ponašanje, saobražavanje sa

određenim etičkim normama jesu sveopšte pojave, ali ono iz čega se sastoje ljubaznost, skromnost, lepo ponašanje i etičke norme nije sveopšte. Poučno je znati da se norme razlikuju na najneočekivanije načine. Još je važnije znati kako pojedinac reaguje na te norme.

U našoj civilizaciji pojedinca pritiskaju teškoće koje smo skloni da pripišemo osnovnim ljudskim odlikama. Kada govorimo o teškoćama detinjstva i rane mladosti, o njima mislimo kao o neizbežnim razdobljima prilagođavanja kroz koje svako mora da prođe. Na ovoj se postavci uglavnom i zasniva ceo psihoanalitički pristup.

Antropolog sumnja u ispravnost ovih gledišta, ali dosad jedva da se iko potrudio da se dovoljno poistoveti sa primitivnim stanovništvom kako bi pronikao u ove probleme. Zahvalni smo, stoga, gospođici Mid što se latila posla da se potpuno poistoveti sa samoanskom mladeži i tako nam da lucidnu i jasnu sliku radosti i teškoća sa kojima se sreće mlada jedinka u kulturi sasvim drugačijoj od naše. Nalazi njenog trudoljubivog istraživanja potvrđuju ono što su antropolozi dugo naslućivali — da velik deo onoga što pripisujemo ljudskoj prirodi nije ništa drugo do reakcija na stege kojima nas sputava naša civilizacija.

Franc Boas 1928.

Predgovor izdanju iz 1973.

Ova je knjiga izveštaj o mom prvom putovanju na teren, o radu koji sam obavila kada mi je bilo dvadeset i tri godine, pre bezmalo pedeset godina. Od časa kada sam, 1926. godine, otplovila iz Pago Pagoa da bih se vratila zapadnom svetu i pokušala da opišem ono što sam saznala, i novembra 1971, kada sam iskročila iz aviona u blesak svetlosti televizijskih reflektora, svet je pretrpeo ogromne promene. Mladi koji će čitati ovu knjigu proživeli su svoj život s onu stranu jaza koji deli pokolenja; devojčice koje sam proučavala punačke su i lepe staramajke koje, lakonoge, i dalje igraju onako kako to čine samoanske gospe. Mladi Samoanci na univerzitetima širom Sjedinjenih Država često se pred ovim izveštajem o tome kako su živeli njihovi preci osećaju isto onako nelagodno kao i svi mi pred odećom koju su naše majke nosile dok smo mi bili mali. A ja, umesto one poslušne unučice koja je pisala pisma kući kako bi i njena baka mogla da doživi nešto od samoanske životne radosti, sada sam staramajka koja se ushićuje razigranim unučetom.

Ovo je četvrti put kako pišem predgovor nekom novom izdanju ove knjige koja je najpre objavljena 1928. Svaki put sam brižljivo zapisala godinu: 1939, 1949, 1953, 1961. U svakom sam predgovoru govorila o tome kako je knjiga napisana odavno i o tome koliko se čitalački svet tada razlikovao od ovoga za koji će knjiga ponovo biti objavljena. Ali čini mi se da u savremenom svetu čitaoci posvećuju malo pažnje datumima, te jedni ovaj izveštaj o minulom stilu života čak čitaju kao da je to uistinu izveštaj o životu na užurbanijoj i mnogo složenijoj današnjoj Samoi i tako propuštaju da povedu računa o razlikama. Drugi pak čitaju moje zamerke načinu na koji se odgajaju Amerikanci — uskraćuje im se svako znanje iz prve ruke o rođenju, ljubavi i smrti, kinji ih društvo koje mladima ne dopušta da odrastaju sopstvenim tempom, zarobljeni su u malim, krhkim, porodičnim jezgrima iz kojih im nema spasa i u kojima je malo sigurnosti — i misle da ja zaista pišem za sadašnji svet, toliko smo malo izmenili način na koji podižemo mlade. Više no ikad čini mi se neophodnim da naglasim, da viknem najjače što mogu, da je ova knjiga — knjiga o Samoi i Sjedinjenim Državama u godinama 1926—1928. Dok je čitate, imajte

to na umu. Nemojte praviti zbrku sa sobom i sa samoanskim ljudima time što ćete očekivati da na Manu'anskim ostrvima američke Samoe nađete onakav život kakav sam ja tamo našla. Imajte na umu da ja pišem o vašim dedovima i pradedovima u vreme kada su, mladi i bezbrižni, živeli na Samoju ili bili izloženi mukama zbog onoga što mi u Sjedinjenim Državama očekujemo od adolescenata.

Neki su me mladi kritičari čak pitali kada ću ponovo razmotriti i izmeniti ovu knjigu i bili su puni neverice i ljutnje kada sam im rekla da je nju nemoguće menjati. Ona, kao i sva antropološka dela, mora ostati tačno onakva kakva je i napisana, verna onome što sam videla na Samoju, i onome što sam bila kadra da prenesem od onoga što sam videla; verna stanju našeg poznavanja ljudskog ponašanja onakvom kakvo je bilo srednjih dvadesetih godina; verna našim nadama i strahovima pred budućnošću sveta. Mogu da pišem nove predgovore, kao što to sada i činim. Mogu da istaknem koliko smo, pre no što su istraživačima na terenu postali dostupni film, magnetofonska traka i razrađeni postupci beleženja ljudskog ponašanja, malo znali. Mogu da naglasim da je ovo prvi antropološki rad na terenu opisan bez opreme učenosti čija je svrha da opseni čitaoca-nestručnjaka i satre kolege. Tada mi se činilo — a čini mi se i danas — da ako želimo da naša proučavanja života drugih naroda imaju smisla za ljude industrijalizovanog sveta, onda ona moraju biti napisana za njih, a ne uvijena u tehnički žargon stručnjaka. Kako je ovo knjiga o adolescentima, pokušala sam da je napišem jezikom koji bi bio razgovetan onima koji se adolescentima najviše bave — nastavnicima, roditeljima i onima koji će uskoro postati roditelji. Nisam je napisala kao popularnu knjigu, već samo s nadom da će biti shvatljiva onima koji bi mogli imati najviše koristi od njene teme — da razdoblje rane mladosti ne mora biti doba napetosti i udara kakvim ga je napravilo zapadno društvo; da odrastanje može biti slobodnije, lakše i manje složeno; a isto tako da i sam izostanak složenosti kakav sam našla na Samoju ima svoju cenu — manje žestine, manje individualnosti, manje angažovanja u životu.

Kada je ova knjiga napisana, obrazovanom je svetu bila nova i sama ideja kulture. Ideja da svaka naša misao i pokret jesu proizvod ne rase, ne instinkta, već da su izvedeni iz društva u kojem je neki pojedinac odgojen, bila je nova i nepoznata. U ranijim predgovorima

naglasila sam zašto sam to učinila, te sam pisala kao da kulture danas postaju bolje shvaćene. Obnova rasizma među nekim naučnicima i odbrana surovog biheviorističkog manipulisanja ljudima među nekim psiholozima, naveli su me da se upitam da li moderan svet iole bolje shvata smisao kulture — uzajamno dejstvo onoga što pojedinac sobom nosi i kulturnog stila, međa koje postavlja biologija i načina na koje čovekova imaginacija može da prevaziđe te međe — no što je to bilo poznato 1928. Zato se i ne izvinjavam zbog ovog naglašavanja. Premda je 1949. izgledalo da ima nade da takvo naglašavanje više nije umesno, leta gospodnjeg 1972. još uvek je ono, avaj, veoma potrebno, jer naučeno se ponašanje pripisuje rasi, boji kože ili polu, a psiholozi sanjare o tome da prenošenje kulture zamene uslovljavanjem — upravo onako kako su najsiroviji bihevioristi radili dvadesetih godina a kako apostoli očajanja čine kada, pošto im se kaže da nam je planeta u opasnosti te da moramo preduzeti mere da je spasemo, utočište nalaze u razrađenoj i veleumnoj besmislici koja se može sažeto izraziti rečima putujućih predavača pod šatorima Šetokva (Chautauqua) 1916, koji su tada promuklo tvrdili da se „ljudska priroda ne može izmeniti“. Ovu sam knjigu napisala kao doprinos našem znanju o tome koliko čovekov karakter, čovekove mogućnosti i čovekova dobrobit mnogo zavise od onoga čemu se mladi uče i od društvenih sporazuma koji vladaju u društvu u kojem je čovek rođen i odrastao. I to je nešto što moramo znati ako želimo da na vreme izmenimo naše sadašnje društvene ustanove kako bismo predupredili propast. Godine 1928, propast sa kojom smo morali da se suočimo bio je rat koji se bližio; godine 1949, propast se krila u mogućnosti svetskog nuklearnog sukoba; danas naše bitisanje ugrožavaju i okolinske, tehničke i populacione krize. Korisnost od ovog izveštaja o tome kako je život nekada mogao izgledati na jednoj malenoj skupini udaljenih ostrva ističe se i dan-danji, možda još jače no ranije.

Ali u vezi sa prvobitnom knjigom postoje dve stvari kojima je neophodno objašnjenje. Jedna je moje očekivanje da će se samoanski život izmeniti još i više no što se izmenio. Bojala sam se da će ljupkost, poletnost i veselost Samoanaca, odlike koje su nosili samo oni kao narod, bez ikakve umetnosti, književnosti i arhitekture — koje su nam sačuvale nešto od Grčke i Egipta kada su njihove

civilizacije iščezle — potpuno nestati, preobražene širenjem evro-američke kulture po svetu, tako da se neće moći prepoznati. Druga stvar je moj propust da i same mlade Samoance ubrojim u moguće čitaoce te tako i njima uputim ovu knjigu, baš kao i čitaocima iz zapadnog sveta. Ove dve greške u računu su povezane. Samoanci su bili veoma pismeni — na samoanskom — godine 1928, ali veoma je malo među njima čitalo engleski, a sasvim malo ljudi koji su govorili engleski moglo je da čita na samoanskom. Identitet onih koji su mi davali obaveštenja, kao i devojaka i devojčica koje sam proučavala, zaštitila sam tako što sam brižljivo izmenila njihova imena, katkada dajući jednoj osobi dva imena ili dva identiteta, kako ih niko nikada ne bi mogao uznemiravati navodeći ono što sam rekla o njima. Ovaj način zaštite bio je toliko temeljan da potonji istraživači na terenu nisu bili kadri da ga odgonetnu te su me, osujećeni, optužili čak za krivotvorstvo. Mlade Samoance kao moguće čitaoce nisam obuhvatila iz dva razloga — prvo, zato što oni o kojima sam pisala, premda su sami pisali pisma na samoanskom, nisu čitali knjige, i, drugo, zato što sam raspravljala o njihovim životima, životima koje su oni sami živeli. Njima nisam morala da pričam kako izgleda život po selima na Manu'i; mladi Manu'anci su to znali. Tada sam ja pisala za svoje savremenike, a ne za svet pedeset godina kasnije. Tada nisam znala niti sam mogla znati da će se samoanska kultura pokazati izvanredno trajnom i da će kroz pedeset godina ljupkost, koju sam pokušala da zabeležim kao nešto što će sigurno iščeznuti, i dalje postojati. Nisam tada mogla da proreknem da će za četrdeset i sedam godina u Sjedinjenim Državama živeti više od dvadeset hiljada američkih Samoanaca; da će jedan američki Samoanac biti izabran za prvi opit sa novom vrstom obrazovne televizije; da će postojati viša škola na Tutuili, niti pak da ću prilikom dolaska biti dočekana ogrlicom od cveća lepšom čak i od venaca iz 1928, a ispraćena — kolajnom od školjaka, pošto je biljke zabranjeno unositi u avion, i plastičnom vrećicom da je nosim u njoj kad avion sleti. U međuvremenu, srela sam mnogo Samoanaca koji su došli u Sjedinjene Države; videla sam s kojom lakoćom navlače i odlažu američku odeću, američki govor i američke manire a da ne gube svoje samoanske osobenosti. Ali morala sam se vratiti na Samou, Samou punu nade, optimističku i bujnu, Samou koja je moj povratak pretvorila u svetkovinu na kojoj su održani obredi kakve je

veoma malo živih ljudi ikada videlo, i to sve da bi se rešila tipično samoanska teškoća — kako rešiti pitanje prvenstva između njihovog guvernera Džona Hejdona (John Haydon), kome su bili privrženi, i „Makelite“, koja se vratila posle toliko godina da otvori novi muzej i učestvuje u puštanju u pogon prve električne centrale na Manu'i.

U izmenjenoj klimi shvatanja sveta posle drugog svetskog rata, kada su hiljade malih, doskora još nepismenih naroda tražile i čuvale svoj identitet, Samoanci zauzimaju časno mesto, mesto toliko časno i srećno da sada preplavljaju svoja mala ostrva te ono što je ranije ugrožavalo pozapadnjačenje, danas ugrožava preteran prirast stanovništva. Bude li se danas rađalo toliko mnogo Samoanaca, više neće biti mesta za one koji bi se mogli roditi kasnije. Ali danas oni igraju sa nesmanjenom životnom radošću.

Mladi Samoanac koji čita ovu knjigu neizbežno će se osetiti donekle zaobiđen, jer ovaj opis mladih ljudi od pre dva pokolenja napisan je o tim ljudima, ali ne i za njih, ne onako kako bih danas napisala ovakvu knjigu. Ali studentima koji doživljavaju neobično iskustvo da na spisku knjiga za početne tečajeve na Kornelu ili Havajskom univerzitetu imaju i delo o tome kako su živeli njihovi preci, mogu jedino da kažem da ni njihove staramajke ni ja nismo mogle znati gde ćemo biti danas.

Prilozi ostaju bezlični, ukalupljeni u obrazac tehničkog opisa. Za učene čitaoce izišlo je novo izdanje (1969) knjige *Društvena organizacija na Manu'i (The Social Organization of Manu'a)*, koju je Bišopov muzej u Honoluluu izdao, prerađenu u svetlu savremene etnografske teorije. Ali, u ovoj knjizi, sve ličnosti jesu žive ličnosti, onakve kakve su bile poznate meni i svojim prijateljima i rođacima, čovečne u svojim životima i ljubavima i ja se nadam da će pokolenje njihovih unuka naći da ovo zvuči istinito.

Margaret Mid
Američki muzej prirodne istorije
Njujork
26. juna 1972.

I - Uvod

U poslednjih sto godina roditelji i nastavnici prestali su da detinjstvo i mladost smatraju nečim što se po sebi razume. Umesto da utiskuju dete u nesavrtljiv odgojni kalup, oni su pokušali da vaspitanje prilagode potrebama deteta. Na ovaj novi zadatak podstakle su ih dve snage — razvoj psihološke nauke i teškoće i neprilagođenosti mladih. Psihologija je ukazala na to da se mnogo može postići poznavanjem načina na koji se deca razvijaju, stupnjeva kroz koje prolaze, onoga što je razumno da svet odraslih očekuje od dvomesečne bebe ili dvogodišnjeg deteta. A žestoke osude sa propovedaonice, glasne tugovanke konzervativnih socijalnih filozofa, zapisnici iz sudova za maloletnike i društvene službe — sve je ukazivalo na to da se nešto mora učiniti s tim razdobljem koje je nauka nazvala adolescencijom. Prizor novog naraštaja koji se još više udaljuje od merila i ideala prošlosti, prepušten strujama i vetrovima bez utočišta poštovanih kućnih normi ili skupnih verskih vrednosti, užasnua je predostrožne reakcionare, namamio zagovornike korenitih pramena u misionarske pohode među nezaštićenu mladež i zabrinuo i one najnesmotrenije.

U američkoj civilizaciji, u kojoj ima mnogo doseljeničkih tragova, desetine suprotnih merila ponašanja, stotine verskih sekti, u kojoj se privredni uslovi menjaju — ovaj neustaljeni nesređeni položaj mladih vidljiviji je negoli u starijoj, ustaljenoj civilizaciji Evrope. Američke okolnosti podstakle su psihologe, vaspitače, društvene filozofe da predlože prihvatljiva objašnjenja za stanje dece koja rastu. Kao što danas u posleratnoj Nemačkoj, gde mlada generacija mora da podnese još teža prilagođavanja od naše dece, silno teoretisanje o adolescenciji preplavljuje knjižare — tako su i psiholozi u Americi pokušavali da objasne nemir mladih. Ishod su bila dela poput onoga Stenlija Hala (Stanley Hali) — „Adolescencija" — u kojima su uzroci dečjih konflikata i nevolja pripisivani razdoblju kroz koje deca prolaze. Adolescencija je okarakterisana kao razdoblje u kojem cveta idealizam i jača pobuna protiv autoriteta, razdoblje u kojem su teškoće i sukobi apsolutno neizbežni.

Pažljiv dečji psiholog koji se, da bi doneo zaključke, uzdao u eksperiment, nije pristajao uz takve teorije. On bi govorio: „Nemamo

podataka. O prvim mesecima dečjeg života znamo samo malo. Tek počinjemo da saznajemo kada bebine oči prvi put prate svetlost. Kako možemo davati konačne odgovore na pitanja o tome kako će razvijena ličnost, o kojoj ne znamo ništa, prihvatiti religiju?" Ali odrečna upozorenja nauke nikada nisu popularna. Kad se eksperimentalista nije upuštao u odgovor, socijalni rilosof, propovednik i pedagog su utoliko marljivije pokušavali da prečicom dođu do odgovora. Posmatrali su ponašanje adolescenata u našem društvu, beležili sveprisutne i očigledne simptome nespokoja i proglašavali ih za karakteristike tog razdoblja. Majke su upozoravane da „kćeri ispod • dvadesete" imaju naročitih teškoća. To je, govorili su teoretičari, teško razdoblje. Fizičke promene koje se odigravaju u telima vaših dečaka i devojčica praćene su određenim psihološkim promenama. Prve ne možete izbeći ništa bolje no druge; kao što se telo vaše kćerke menja iz tela deteta u telo žene, tako se i njen duh neminovno menja, i to burno. Teoretičari bi se ponovo osvrtnali na adolescente oko sebe i veoma uvereno ponavljali: „Da, burno."

Ovakvo gledište, premda ga obazrivi eksperimentalista nije potvrdio, naširoko se rasprostranilo, imalo uticaja na našu vaspitnu politiku, paralisalo naše roditeljske napore. Baš kao što mora da stegne srce pred bebinim plačem kada ovoj niče prvi zub, tako majka mora da skupi snagu i da sa najvećim mogućim duhovnim mirom podnese nemila, uskomešana ispoljavanja „nezgodnog doba". Nije bilo ničega zbog čega bi trebalo kriviti dete, ali ni bilo kakvog drugog programa koji bi se mogao preporučiti nastavniku osim istrajnosti. Teoretičar je nastavljao da posmatra ponašanje američkih adolescenata i svake godine dodavao nova opravdanja svojoj hipotezi, pošto su teškoće mladih ilustrovane i dokumentovane u arhivama škola i maloletničkih sudova.

Ali, u međuvremenu, teren je osvajao drugi način proučavanja ljudskog razvoja — pristup antropologa, izučavaoca čoveka u svim njegovim najraznovrsnijim društvenim sredinama. Pošto je razmotrio sve veću gomilu građe o običajima primitivnih ljudi, antropolog je počeo da shvata ogromnu ulogu koju u životu pojedinca igra društvena sredina u kojoj je čovek rođen i odgojen. Ispostavilo se da su vidovi ponašanja koja je navikao da smatra neizmenljivim dopunama našoj ljudskoj prirodi, svi odreda, samo puki proizvodi

civilizacije, prisutni u stanovnika jedne zemlje, odsutni u drugoj zemlji, i to bez obzira na rasu. Naučio je da se ni rasi ni opštoj ljudskoj prirodi ne može pripisati odgovornost za mnogobrojne oblike koje čak i takva osnovna ljudska osećanja kao što su ljubav, strah i ljutnja dobijaju u različitim društvenim okolnostima.

Tako antropolog, izvodeći dokaze iz svojih zapažanja o ponašanju odraslih ljudskih bića u drugim civilizacijama, stiže do mnogih zaključaka, istovetnih sa onima do kojih je stigao i bihejviorista radeći s bebama kojima još nikakva civilizacija nije oblikovala podatnu ljudsku prirodu.

Sa takvim stavom prema ljudskoj prirodi antropolog je slušao uobičajeno tumačenje adolescencije. Čuo je kako se stavovi za koje je njemu izgledalo da zavise od društvene sredine — kao što su pobuna protiv autoriteta, filofske zamršenosti, cvetanje idealizma, sukob i borba — pripisuju razdoblju fizičkog razvoja. I, na osnovu svog znanja o presudnosti kulture i uobičajenosti ljudskih bića, on je sumnjao. Da li te teškoće nastaju stoga što je neko adolescent ili stoga što je neko adolescent u Americi?

Biologu koji sumnja u neku staru hipotezu ili želi da proveri novu — na raspolaganju stoji biološka laboratorija. Tamo, u okolnostima nad kojima možemo da sprovedemo najstroži nadzor, on može da menja svetlost, vazduh, vodu koje njegove biljke ili životinje uzimaju od trenutka rođenja do kraja života. Ako sve uslove osim jednog drži nepromenljivim, moguće mu je da tačno odmeri dejstvo tog jednog uslova. Ovaj metod kontrolisanog eksperimenta idealni je metod nauke i putem njega se sve hipoteze mogu podvrgnuti objektivnoj proveri.

Čak i izučavalac dečje psihologije može samo delimično da ponovi ove idealne laboratorijske uslove. On ne može da kontroliše prenatalnu sredinu deteta koje će kasnije podvrgći objektivnom merenju. Može, međutim, da kontroliše ranu sredinu detinju, prve dane njegovog postojanja i da odredi koji zvuci, prizori, mirisi i ukusi dolaze u dodir s njim. Ali za izučavaoca adolescencije nema takve jednostavnosti radnih uslova. Ono što mi želimo da proverimo nije ništa manje no dejstvo civilizacije na ljudsko biće u razvoju, u doba puberteta.

Da bismo to dejstvo podvrgli veoma strogoj proveri, morali bismo

da izgradimo različite vrste raznorodnih civilizacija i da velik broj adolescentne dece izložimo tim različitim sredinama. Naveli bismo uticaje čija dejstva želimo da proučavamo. Ako bismo želeli da proučavamo uticaj veličine porodice, sazdali bismo niz civilizacija međusobno sličnih u svakom pogledu osim u pogledu porodične organizacije. Zatim, ako bismo našli razlike u ponašanju naših adolescenata, mogli bismo sa sigurnošću da ustvrdimo da ih je prouzrokovala veličina porodice, da jedino dete u porodici, recimo, prolazi kroz uzburkanije razdoblje adolescencije negoli dete koje potiče iz veće porodice. Isto bismo mogli da učinimo i sa desetinama mogućih situacija — ranim ili poznim sticanjem znanja o seksu, ranim ili poznim seksualnim iskustvom, požurivanjem ranog sazrevanja, ometanjem ranog sazrevanja, razdvajanjem polova ili koedukacijom od ranog detinjstva, podelom rada među polovima ili zajedničkim zadacima za pripadnike oba pola, pritiskom da se dete verski opredeli kao sasvim malo ili izostankom takvog pritiska. Menjali bismo jedan činilac dok bi drugi ostajali uvek isti te bismo analizovali da li su neki vidovi naše civilizacije, i ako jesu koji su, odgovorni za teškoće naše dece u adolescenciji.

Na žalost, ovakvi idealni metodi eksperimenta uskraćeni su kada su ljudska priroda ili čitavo tkivo društvenog poretka posredi. Probna kolonija Herodotova, u koju je trebalo izdvojiti sasvim malu decu te beležiti ishode, nije moguć pristup. Niti je moguć postupak izdvajanja skupina dece koja odgovaraju ovom ili onom zahtevu iz naše civilizacije. Takav bi se postupak sastojao u izdvajanju pet stotina adolescenata iz malih, i pet stotina iz velikih porodica, posle čega bi se pokušalo sa otkrivanjem skupine koja je tokom adolescencije doživela veće teškoće prilikom prilagođavanja. Ali mi ne bismo mogli znati koje su ostale uticaje pretrpela ta deca, koje je dejstvo moglo imati njihovo znanje o seksu, ili koje dejstvo njihovo susedstvo, na njihov razvoj u adolescenciji.

Koji je metod, dakle, dostupan nama koji želimo da sprovedemo eksperiment sa ljudima ali nemamo moći da stvorimo eksperimentalne uslove ili da bilo gde u našoj civilizaciji nađemo kontrolisane primere različitih uslova? Jedini metod jeste metod antropologa — otići u neku drugačiju civilizaciju i proučavati ljudska bića u drugačijim kulturnim okolnostima u nekom drugom delu sveta. Za takva proučavanja

antropolog bira sasvim jednostavne narode, primitivne narode čija društva nikada nisu dostigla složenost našega. U tom izboru primitivnih naroda, kao što su Eskimi, Australijanci, ostrvljani Južnog mora ili Pueblo Indijanci, antropologa vodi svest da je jednostavnija civilizacija pristupačnija analizi.

U složenijim civilizacijama poput onih u Evropi, ili visokim civilizacijama Istoka, neophodne su godine učenja pre no što naučnik počne da shvata koje snage dejstvuju u tim civilizacijama. Samo proučavanje francuske porodice obuhvatilo bi prethodno izučavanje francuske istorije, francuskih zakona, katoličkih i protestantskih stavova prema seksu i ličnim odnosima. Primitivan narod, bez pisanog jezika, predstavlja mnogo uprošćeniji problem, a obučen naučnik može da ovlada osnovnim strukturama primitivnog društva za nekoliko meseci.

Osim toga, mi se ne opredeljujemo za jednostavnu seosku zajednicu u Evropi ili za izdvojenu skupinu belih planinaca na američkom Jugu, jer načini života tih ljudi, premda jednostavni, u suštini pripadaju istorijskoj tradiciji kojoj pripadaju i složeni delovi evropske ili američke civilizacije. Umesto toga, biramo primitivne skupine koje su se hiljadama godina istorijski razvijale sasvim drugačijim putevima no mi, u čijem jeziku nema naših indo-evropskih kategorija, čije su religijske ideje drugačije prirode, čija društvena organizacija nije samo jednostavnija već i sasvim različita od naše. Iz ovih kontrasta, dovoljno upečatljivih da zaprepaste i pouče one koji su navikli na naš način života, i dovoljno jednostavnih da se mogu brzo pojmiti, moguće je naučiti mnogo o dejstvu civilizacije na pojedince u njoj.

I tako, da bih proučavala jedan poseban problem, odlučila sam da idem ne u Nemačku ili Rusiju, već na Samou, ostrvo Južnoga mora, oko trinaest stepeni od ekvatora, nastanjeno mrkoputim polinežanskim narodom. Pošto sam žena, nadala sam se da ću prisnije moći da radim sa devojkicama negoli s dečacima, a kako je usled malobrojnosti žena-etnologa naše znanje o primitivnim devojkicama mnogo oskudnije no što je to naše poznavanje dečaka, rešila sam da se usredsredim na adolescentnu devojkicu na Samoi.

Ali pri tom usredsređivanju učinila sam nešto sasvim različito od onoga što bih učinila da sam se bacila na proučavanje adolescentne

devojčice u Kokomou, u Indijani. U takvom proučavanju krenula bih pravo u srž problema; ne bih morala da dangubim oko jezika Indijane, ponašanja za stolom ili navika u vezi sa spavanjem koje imaju moji subjekti, niti da izvodim iscrpno istraživanje načina na koji oni uče da se oblače, koriste telefonom, ili onoga šta u Kakomou znači pojam savesti. Sve su te stvari opšte tkivo američkog života, poznate meni kao istraživaču, poznate vama kao čitaocima,

Ali u ovom novom eksperimentu sa primitivnom devojčicom, stvar je bila potpuno obrnuta. Ta devojčica je govorila jezikom čiji su i sami zvuči čudnovati, jezikom u kojem imenice postaju glagoli a glagoli — imenice, na najneverovatnije načine. Sve njene životne navike bile su drugačije. Ona je sedela na zemlji, ukrštenih nogu, a sedenje na stolici činilo ju je ukočenom i nesrećnom. Jela je prstima iz pletenog tanjira; spavala je na podu. Kuća joj je bila samo jedan krug podupirača pokrivenih kupom od rogozine, zastrta od vode izlizanim komadićima koralja. Ceo materijalni svet oko nje razlikovao se od našeg. Kokosove palme, hlebno drveće i mango drveće povijalo se nad njenim selom. Nikada nije videla konja, nije znala ni za jednu životinju osim za svinju, psa i pacova. Hranila se korenjem taroa, plodovima hlebnog drveta i bananama, ribom, divljim golubom i polupečenom svinjetinom, kao i krabama. I baš kao što je bilo neophodno shvatiti taj fizički svet oko nje, tu rutinu života tako različitu od naše, tako su i društvene okolnosti u kojima je živela, njeni stavovi prema deci, prema seksu, prema ličnosti, bili u isto tako snažnoj suprotnosti sa društvenom sredinom američke devojčice.

Usredsredila sam se na devojčice u toj zajednici. Velik deo vremena provodila sam s njima. Iz najveće blizine proučavala sam domaćinstva u kojima su živele adolescentne devojčice. Više sam vremena provela u dečjim igrama nego na većanjima njihovih starijih. Govoreći njihovim jezikom, jedući njihovu hranu, sedeći bosonoga, prekrštenih nogu na šljunčanom podu, dala sam se iz sve snage da umanjim razlike između nas i da naučim da upoznajem i shvatam sve te devojčice iz tri mala sela na obali malenog ostrva Tau, u arhipelagu Manu'a.

Za devet meseci, koliko sam provela na Samoi, sakupila sam mnogo podrobnih podataka o tim devojčicama, veličini njihovih porodica, položaju i bogatstvu njihovih roditelja, broju braće i sestara,

obimu seksualnog iskustva koje su stekle. Svi ti rutinski podaci zbirno su izloženi na tabeli u prilogu. To je tek najogoljeniji kostur, puka sirova građa za proučavanje porodičnih situacija i seksualnih odnosa, normi prijateljstva, odanosti, lične odgovornosti, svih onih neuhvatljivih burnih središta poremećaja u životima naših adolescentnih devojčica. A pošto su ti manje merljivi delovi njihovih života bili toliko slični, pošto je život jedne devojčice toliko nalikovao životu druge u nesloženoj, jednoobraznoj kulturi kakva je samoanska, mislim da imam prava na uopštavanja, premda sam proučavala samo pedeset devojčica iz tri mala, susedna sela.

U sledećim poglavljima opisala sam živote tih devojčica, živote njihovih mlađih sestara koje će uskoro zaći u razdoblje adolescencije, njihove braće sa kojom im strogi tabu zabranjuje da govore, njihovih starijih sestara koje su pubertet ostavile za sobom, njihovih starijih, očeva i majki, čiji stavovi prema životu određuju stavove njihove dece. Kroz taj opis pokušala sam i da odgovorim na pitanje koje me odvelo na Samou: da li poremećaji koji unesrećuju naše adolescente potiču od same prirode adolescencije ili od civilizacije? Da li u drugačijim okolnostima adolescencija pruža drugačiju sliku?

Zbog prirode problema, stoga, zbog neobičnosti života na jednom malenom pacifičkom ostrvu, morala sam da dam sliku ukupnog društvenog života na Samoi, a pojedinosti sam uvek birala s obzirom na to koliko osvetljavaju problem adolescencije. Pitanja političke organizacije koja niti zanimaju mlade devojke niti utiču na njih nisu obuhvaćena. Potankosti sistema odnosa ili predačkih kultova, genealogije i mitologije, koje su od interesa samo za stručnjake, biće objavljene na drugom mestu. Ali pokušala sam da čitaocu prikazem samoansku devojčicu u njenoj društvenoj sredini, da opišem tok njenog života od rođenja do smrti, probleme koje će morati da reši, vrednosti kojima će se rukovoditi prilikom nalaženja rešenja, muke i zadovoljstva koje joj je ljudska sudbina dodelila na jednom ostrvu Južnoga mora.

Svrha ovog opisa prevazilazi puko osvetljavanje tog posebnog problema. Trebalo bi da on čitaocu pruži i izvesnu predstavu o drugačijoj i suprotnoj civilizaciji, drugom načinu života, za koji drugi pripadnici ljudskog roda smatraju da je zadovoljavajući i prijatan. Znamo da su naša najtananija opažanja, naše najviše vrednosti sve

utemeljene na suprotnosti; da bi svetlost bez tame ili lepota bez ružnoće izgubili odlike za koje nam se sada čini da ih imaju. Isto tako, ako želimo da procenimo sopstvenu civilizaciju, taj razrađeni obrazac života koji smo stvorili za sebe kao narod i s kojim imamo toliko muke da ga prenesemo svojoj deci, moramo je upoređivati sa drugim, sasvim drukčijim civilizacijama. Putnik se i iz Evrope vrati u Ameriku osetljiviji na tanane prelaze u sopstvenim postupcima ili u filozofskim stavovima koji su do tada prolazili nezapaženi, a Evropa i Amerika su, ipak, delovi jedne civilizacije. Upravo na varijacijama u okviru jednog velikog obrasca izučavalac današnje Evrope ili izučavalac naše istorije oštri svoj smisao za procenjivanje. Ali iskoračimo li iz toka indo-evropske kulture, još ćemo više ceniti sopstvenu civilizaciju. Negde u udaljenim delovima sveta, u istorijskim okolnostima sasvim drugačijim od onih koje su dovele do procvata i pada Grčke i Rima, skupine ljudskih bića razradile su obrasce života toliko različite od naših da se nipošto ne bismo smeli kladiti da bi ti drevni narodi ikada dospeli do naših rešenja. Svaki primitivan narod izdvojio je jedan skup ljudskih darova, jedan skup ljudskih vrednosti, i uobličio ih za sebe u obliku umetnosti, društvene organizacije, religije, i to je njegov jedinstven doprinos povesti ljudskog duha.

Samoanski obrazac samo je jedan od tih raznolikih i prijatnih obrazaca, ali kao što je putnik koji je ma i jednom bio daleko od doma mudriji od onoga što nikada nije kročio dalje od kućnog praga, tako bi i poznavanje jedne drugačije kulture trebalo da nam izoštri sposobnost da sopstvenu kulturu kritički ispitujemo sa više sigurnosti i procenjujemo sa više ljubavi.

Zbog posebnog pitanja na koje smo krenuli da nađemo odgovor, ova priča o drukčijem načinu života odnosi se prvenstveno na odgoj, na tok kojim dete, pošto je bez kulture prispelo na ljudsku pozornicu, postaje potpuno zreo odrastao član svog društva. Najjače svetio pašče na načine po kojima se samoanski odgoj, u najširem smislu reči, razlikuje od našega. A od tog kontrasta mogli bismo se, pošto smo stekli novu i živu samosvest i samokritičnost, okrenuti ponovnom ocenjivanju a možda i drugačijem oblikovanju odgoja što ga dajemo našoj deci.

II - Jedan dan na Samoi

Dnevni život počinje u zoru ili, ako je mesec sijao sve do svanuća, onda se sa padina brega još pre zore mogu čuti uzvici mladića. Kako se po noći, prepunoj duhova, osećaju nelagodno, sada se oni živahno dovikuju žureći na rad. Dok zora počinje da rudi među nekim mrkim krovovima a vitke palme se ističu naspram bezbojnog, iskričavog mora, ljubavnici se prikrajavaju kućama sa sastanaka ispod palmi ili u senci čunova, na obalu izvučenih, kako bi svetio svakog spavača zateklo na njegovom mestu. Petlovi kukuriču, nemarno, i ptica kreštava glasa kriči sa hlebnog drveća. Neprestano hućanje sa spruda kao da je prigušeno zvucima sela koje se budi. Bebe plaču, nekoliko kratkih krikova pre no što im majke ponude dojku. Nemirna mala deca odmotavaju se iz pokrivača i sanjivo tapkaju ka obali da umiju lice u moru. Dečaci, željni da rano krenu u ribolov, počinju da skupljaju pribor i idu da dignu drugare koji se još skanjeraju. Ovde-onde gore vatre, jedva vidljiv beli dim naspram bledila zore. Celo selo, uvijeno u pokrivače, učmalo, razdrmava se, trlja oči i spotiče ka obali. „Talofa!“ „Talofa!“ „Hoćemo li danas na put?“ „Da li vaše gospodstvo kreće u ribolov na bonita?“ Devojke prestaju da se kikoću zbog jedne mlade šeprtlje koja je noćas izmakla gonjenju nekog razjarenog oca i da se upuštaju u lukava nagađanja kako je ćerka o njegovom prisustvu znala više no što je rekla. Dečak kojeg je jedan drugi, što mu je preoteo naklonost dragane, izvrgao poruzi, hvata se ukoštac s protivnikom, dok mu stopalo klizi po vlažnom pesku. S drugog kraja sela dopire dugotrajan, prodoran vrisak. Glasnik je upravo doneo vest o smrti nekog rođaka u drugome selu. Napola obučene, neužurbane žene, kojima bebe leže na prsima ili ih jašu oko kukova, prekidaju priču o Losinom bezočnom odlasku iz očeve kuće u prijatniji dom ujakov i pitaju se ko je umro. Siromašni rođaci šapuću svoje molbe bogatima, muškarci kuju planove da zajednički postave vrše za ribe, neka žena traži od rođake malo žute boje, a kroz selo odjekuje ritmičko dobovanje koje poziva mladiće da se okupe. Oni pristižu iz svih krajeva sela, s kočevima za kopanje u rukama, spremni da krenu u unutrašnjost ostrva na rad u polju. Stariji ljudi kreću na svoje poslove koje obavljaju sami, a svako domaćinstvo, okupljeno pod svojim

šiljastim krovom, započinje sa jutarnjom svakodnevicom. Mala deca, previše gladna da bi sačekala kasni doručak, prosjače grumenje hladnog taroa koje potom halapljivo mljackaju. Žene nose gomile rublja za pranje na more ili na izvor na udaljenom kraju sela, ili pak kreću u unutrašnjost ostrva po materijal za pletenje. Starije devojke odlaze u ribarenje na sprud ili se možda i same bacaju na tkanje novih pokretnih zastora protiv sunca.

Po kućama, čiji su pošljunčani podovi počišćeni krutim metlama s dugom drškom, skupljaju se žene s decom i dojilje, sedaju i ćaskaju. Starci sede odvojeno, neprestano uvrćući palmovu koru uz gola bedra i mrmrljajući sebi u bradu stare priče. Drvodjelje počinju rad na novoj kući, a vlasnik trčkara oko njih pokušavajući da ih održi u dobrom raspoloženju. Porodice koje će danas kuvati vredno su prionule na posao; taro, jam i banane već su doneti iz unutrašnjosti; deca jurcaju tamo-amo donoseći vodu s mora ili lišće za nadevanje svinje.

Kako sunce odskače sve više na nebu, tako i senke tonu pod trščane krovove, pesak postaje vreo, cvetovi hibiskusa venu na živicama, a mala deca opominju još manju: „Skloni se sa sunca”. Oni koji nisu išli daleko vraćaju se u selo — žene sa nizovima grimiznih meduza ili korpama školjki, muškarcima sa kokosovim orasima koje nose u korpama okačenim o obramice. Žene i deca jedu doručak upravo izvađen iz pećnice ako se toga dana kuva, a mladići hitro rade po vrućini poodmaklog jutra, pripremajući podnevnu gozbu za svoje starije.

Podne je. Pesak prži tabane male dece koja ostavljaju svoje lopte od palmovog lišća i vetrenjačice od cvetova crvenog jasmína da se suše na suncu, i puze u hladovinu kuća. Žene koje moraju da iziđu nose, kao štitnike od sunca, velike bananine listove ili obmotavaju glave vlažnom tkaninom. Spustivši nekoliko senila da se zaklone od sunca koje iskosa tuče, svi koji su ostali u selu uvijaju glave u čaršave i odlaze na spavanje. Samo malo odvažne dece može da se iskrade i ode na plivanje u senci visoke hridine, neke marljive žene nastavljaju s pletenjem ili se ćutljiva grupica žena brižno naginje nad porodilju. Selo je zamrlo od sunca; svaki zvuk čini se čudnovato glasan i neumesan. Reči moraju lagano da se probijaju kroz gustu jaru. A tada se sunce postepeno spušta nad more.

Po drugi put se uspavani ljudi meškolje, prenuti, možda, uzvicima

„brod“, koji odjekuju selom. Ribari izvlače čunove na obalu, iznureni i iscrpljeni od vrućine uprkos ugašenom kreću kojim su premazali glave, čime su pokušali da rashlade mozak i oboje kosu u crveno. Ribe jasnih boja razasute su po podu ili nagomilane ispred kuća, dok žene sipaju vodu preko njih da ih oslobode tabua. Mladi ribari, sa žaljenjem, izdvajaju „Tabu ribu“ koju moraju poslati starešini ili ponosno spremaju ribe u malene kotarice od palmova lišća kao ponude svojim draganama. Muškarci se vraćaju kući iz šumarice, mrgodni i teško natovareni, vičući po dolasku, dok ih oni koji su ostali kod kuće pozdravljaju zvonkim, visokim glasovima. Iskupljaju se u gostinskoj kući na večernje ispijanje kave. Meko tapšanje rukama, dostojanstveno zapevanje starešine-besednika koji služi kavu odjekuje selom. Devojke beru cveće da ga upletu u ogrlice; deca, puna snage posle spavanja i nezauzeta nekim posebnim zadatkom, igraju se u polusenci kasnog popodneva. Konačno, sunce zalazi u plamenu što se proteže od planine u pozadini do horizonta na moru, poslednji kupač dolazi sa žala, deca se rasturaju kućama — tamne, male pojave kao izgravirane naspram neba; po kućama su upaljena svetla, a svako se domaćinstvo okuplja na večernji obed. Molilac smerno pruža svoju ponudu, deca su opomenuta da prekinu s bučnom igrom, možda je tu i počasni gost kog prvog treba poslužiti, posle tihog, varvarskog pevanja hrišćanskih himni i večernje molitve pune zahvalnosti. Ispred kuće na kraju sela otac izvikuje rođenje sina. U nekim porodičnim krugovima nedostaje poneko lice, a u drugima — mali begunci su pronašli sebi raj! Dok najpre glava domaćinstva, zatim žene i deca a posle svih — strpljivi dečaci, jedu večeru, tišina ponovo ovladava selom.

Posle večere, starce i malu decu teraju u krevet. Ako mladi imaju goste, deo ispred kuće prepušten je njima. Jer dan je vreme za većanje staraca i radove mladih, a noć je vreme za lakše stvari. Dva rođaka, ili starešina i njegov većnik, sede i ćaskaju o događajima dana ili kuju planove za sutra. Napolju, telal ide kroz selo objavljujući da će zajednički trap za hlebno drvo biti otvoren ujutru, ili da će selo načiniti veliku vršu za ribe. Ako ima mesečine, skupine mladih ljudi, žena, po dvoje i troje, šetaju kroza selo, a gomile dece love krabe ili jure jedni druge između hlebnog drveća. Polovina sela će možda otići da lovi ribu *uz* baklje, i zavojit sprud će svetlucati od treperavih svetiljki i

odjekivati od uzvika likovanja ili razočaranja, zadirkivanja ili prigušenih krikova povređene stidljivosti. A možda će neka skupina mladića zaigrati da učini zadovoljstvo kakvoj mladoj posetiteljki. Mnogi od onih koji su se povukli na spavanje, privučeni veselom svirkom, obmotaće čaršave oko sebe i krenuti da pronađu igranku. U belo obučena, sablasna gomila ljudi okupiće se u krug ispred veselo osvetljene kuće, krug iz kojeg će se svaki čas poneko odvojiti i odlutati među drveće. Ponekad san neće obrvati selo sve dok ponoć ne bude davno prošla; tada će se, konačno, čuti samo blago hućanje sa spruda i šaputanje ljubavnika, a selo će počivati do zore.

III - Odgoj samoanskog deteta

Na Samoi su rođendani od malog značaja. Ali povodom samog rođenja deteta visokog ranga prirediće se velika svetkovina i ispoklanjati velika imovina. Prvo dete mora se uvek roditi u majčinom selu i ako je majka otišla da živi u selu muževljevom, za ovu se priliku mora vratiti kući. Nekoliko meseci pre rođenja deteta, očevi rođaci donose budućoj majci poklone u hrani, dok su majčine rođake zauzete pravljenjem čistog platna od kore za bebinu odeću i pletenjem desetina majušnih asura od pandanusa, iz kojih će se sastojati oprema odojčeta. Buduća majka vraća se kući natovarena poklonima u hrani, a kada se bude vraćala muževljevoj porodici, njena će je porodica snabdeti tačno odgovarajućom količinom asura i platna od kore da im uzvрати poklon. Očeva majka ili sestra moraju biti prisutne samom porođaju kako bi se pobrinule za novorođenče, dok babica i majčine rođake vode računa o babinjari. Prilikom porođaja nema nikakvog isključenja javnosti. Običaj zahteva od majke da se ne previja, da ne viče niti pak glasno buni protiv prisustva dvadesetoro ili tridesetoro ljudi u kući koji, ako treba, presede i celu noć smejući se, šaleći i igrajući igre. Babica seče pupčanu vrpcau svežim bambusovim nožem, posle čega svi željno očekuju da vrpca otpadne — to je znak za početak gozbe. Ako je novorođenče devojčica — vrpca se pokopava ispod drveta papirnog duda (drvo od čije se kore pravi pomenuto platno), kako bi se osiguralo da bude marljiva u domaćim poslovima kada poraste; ako je posredi dečak, vrpca se baca u more kako bi dečak postao vešt ribar, ili se zakopava ispod biljke taro kako bi postao vredan zemljoradnik. Potom, posetioci odlaze kući, majka se diže i kreće na svoje svakodnevne dužnosti, a za novu bebu više se niko mnogo ne zanima. Dan, mesec u kojem je rođena, zaboravlja se. Njeni prvi koraci ili prve reči zapažaju se bez opširnih opaski, bez obreda. Dete je izgubilo svaki obredni značaj i neće ga ponovo steći sve do posle puberteta; u većini samoanskih sela devojka će, u obrednom pogledu, biti zanemarivana sve dok se ne uda. A čak i majka pamti samo toliko da je Losa starija od Tupu i da je Fale, dečaćić njene sestre, mlađi nego Vingo, dete njenoga brata. Uzrast u odnosu na druge od velike je važnosti, jer stariji uvek mogu naređivati

mlađima — sve dok položaji u životu odraslih ne poremete redosled — ali stvarni uzrast sasvim lepo može biti zaboravljen.

Bebe se uvek doje, a u onim malobrojnim slučajevima kada majka nema dovoljno mleka, među rođakama se traži dojilja. Od prvih nedelja deci se daje i druga hrana, papaja, kokosovo mleko, sok šećerne trske; hranu ili sažvaće majka, pa je potom prstom unosi u bebina usta, ili se, ako je hrana tečna, komad platna od kore umače u nju a zatim se detetu daje da ga sisa, kao što pastiri hrane jaganjce koja su ostala bez majke. Bebe se doje kad god zaplaču i nema nikakvog nastojanja da se dovedu u red. Žena će, osim ako ne očekuje drugo dete, dojiti bebu sve dok ne bude imala dve ili tri godine, pošto je to najjednostavniji način da umiri njeno plakanje. Bebe spavaju s majkama dokle god sisaju; po odbijanju, obično se predaju na staranje kakvoj mlađoj devojčici iz domaćinstva. Često ih kupaju sokom divlje pomorandže i trljaju kososovim uljem dok im koža ne zablista.

Glavna dadilja obično je dete od šest ili sedam godina, koje nije dovoljno snažno da podigne bebu stariju od šest meseci, ali koje može da je nosi tako što će ga ona uzjašiti oko levog kuka ili preko krsta. Šestomesečno ili sedmomesečno dete samo će, kada ga podignu, zauzeti taj jahaći položaj. Ove male dadilje ne podstiču decu da hodaju, jer bebe koje su prohodale preveliki su im teret. One prohodaju pre no što progovore, ali nemoguće je iole tačno reći na kom uzrastu počinju da hodaju, premda sam videla dve bebe koje su, kad su prohodale, imale samo po devet meseci, a stekla sam utisak da se to događa prosečno u uzrastu od oko godine dana. Život na podu, jer sve delatnosti u samoanskoj kući izvode se na podu, podstiče puzanje, i deca mlađa od tri ili četiri godine po volji puze ili hodaju.

Od rođenja pa sve do četvrte ili pete godine odgoj deteta izuzetno je jednostavan. Deca moraju naučiti da svoje potrebe obavljaju na određenom mestu, stvar koju otežava uobičajena ravnodušnost prema onome što sasvim mala deca rade. Moraju naučiti da sede ili puze po kući, i da se u njoj nikad ne uspravljaju sem kad je to stvarno neophodno; da se nikada ne obraćaju odraslom u stojećem položaju; da se klone sunca; da ne mrse vlakna za pletenje; da ne rasturaju rasečene kokosove orahe iznete da se suše; da oskudnu odeću oko

slabina održavaju, makar reda radi, uvezanu oko sebe: da sa dužnom oprežnošću postupaju sa vatrom i noževima; da ne dodiruju zdele ili šolje za kavu; i, ukoliko im je otac starešina, da ne puze po njegovoj postelji kad je on u blizini. Ovo je zaista jednostavan niz stvari koje treba izbegavati i to se izbegavanje potkrepljuje povremenim bubocima, razjarenom vikom i nedelatnim pričanjem.

Teret kažnjavanja obično pada na prvo starije dete koje nauči da viče: „Skloni se sa sunca“, pre no što je potpuno shvatilo neophodnost da i samo to čini. Kada samoanska devojka ili mladić navršše šesnaestu ili sedamnaestu, ova neprestana opominjanja mlađih postala su neodvojiv deo njihovih razgovora, jednoličan, ljutit, sporedan tok svih njihovih objašnjenja. Čula sam ih kako u svoje primedbe svaka dva-tri minuta ubacuju: „Budi miran“, „Sedi mirno“, „Jezik za zube“, „Dosta s tom galamom“ — sve to promrmljano potpuno mehanički iako su prisutni mališani možda bili mirni kao bubice. U celini gledano, ovo konačno zahtevanje tišine neprestano se pominje a nikada ne nameće. Male dadilje više su zainteresovane za mir negoli za oblikovanje karaktera svojih malih tereta, i kada dete počne da urla, stariji ga jednostavno povuku za uvo. Nijedna se majka nikada neće potruditi da sama disciplinuje mlađe dete ako odgovornost za to može da prebaci na starije dete.

Kada bi na Samoi preovlađivale male porodice roditelja i dece, ishod tog sistema bio bi da polovina stanovništva bude brižna i samopožrtvovana, a druga polovina — tiranski nastrojena i popustljiva prema sebi. Ah čim dete toliko poraste da njegova ćudljivost postane nepodnošljiva, njemu se natovari mlađe dete i ceo tok ponovo se ponavlja — svako se dete disciplinuje i socijalizuje kroz odgovornost za neko još mlađe dete.

Strah od neprijatnih posledica koje proizilaze iz dečje dreke toliko je čvrsto usađen u svest starije dece da ona, još dugo pošto je za tim prestala svaka potreba, podležu pretnji kakvog malog tiranina da će napraviti scenu, te petogodišnjaci uspevaju da nasilnički krenu u pohode na kojima će druga deca morati da ih nose, na pletilačka posela gde će mrsiti niti pletenja, i u zasebne kuhinje gde će čupati kuvano lišće ili se skroz iskrmačiti čađu te će morati da ih kupaju — a sve to zato što su stariji dečak ili devojčica potpuno navikli da popuštaju pred bilo čime samo da spreče galamu.

Ovaj metod popuštanja, nagovaranja, podmićivanja, zabavljanja maloga nemirka primenjuje se samo u rođaćkim grupama ili grupama koje pripadaju jednom domaćinstvu, u kojima postoji valjano uspostavljen autoritet starijih koji kažnjavaju veću decu ako ne mogu da navedu bebe da budu mirne. Kada su deca iz susedstva posredi, ili deca u gomili sveta, sav bes poluodraslih devojaka i mladića, pa i odraslih, iskaliće se na neposlušnoj deci. Ako je gomila dece dovoljno blizu, ako se ona ljubopitljivo tiskaju da bi posmatrala neki prizor gde niko ne želi da ih vidi, bučno ih najuruju palmovim lišćem ili rasteruju kišom kamenčića kojih na kućnom podu uvek ima dovoljno. Ovakav postupak kao da uopšte ne popravlja dečje ponašanje, već naprosto tera decu da se još više lepe uza svoje zaplašene i na oproštaj spremne male čuvare. Moglo bi se pomisliti da je gađanje kamenjem dece iz susedstva oduška veoma potrebna onima koji su onolike iznurujuće časove proveli umirujući sopstvene male rođake. No čak ni ti izlivi ljutnje nisu ozbiljni potezi. Niko ko hita kamenje ne namerava zaista da pogodi dete, ali deca znaju da će, budu li se prečesto utrpavala, neki od letećih komadića korala već po samom zakonu verovatnoće završiti na njihovom licu. Čak su i samoanski psi naučili da procenjuju razmere opasnosti sadržane u samoanskom gestu „napolje iz kuće“. Oni se naprosto kočoperno sklone sa mesta između dva podupirača i sa podjednakim dostojanstvom i nemarom kočoperno se nameste ispred sledećeg otvora.

Kada devojčica napuni šest ili sedam godina, ona sve suštinske stvari koje treba izbegavati toliko zna napamet da joj se može poveriti staranje o mlađem detetu. Ona je, takođe, razradila i niz jednostavnih tehnika. Naučila je da palmovo lišće plete u čvrstu, četvrtastu klupčad, da od palmovog lišća i cvetova crvenog jasmína pravi vetrenjačice, da se uspuže uz kokosovo drvo, penjući se uz stablo svojim savitljivim nožicama, da razbije i otvori kokosov orah jednim čvrstim i dobro usmerenim udarcem noža koji je velik koliko i ona, da igra velik broj grupnih igara i peva pesme što uz njih idu, da čisti kuću skupljajući smeće sa pošljunčanog poda, da donosi vodu s mora, da položi korpu da se suši i pomogne da se pokupi kad zapreti kiša, da upreda listove pandanusa za pletenje, da ode do susedne kuće i donese ugarak za starešininu lulu ili vatru za kuvanje i da uvežbava taktičnost moleći rođake za male usluge.

Ali kada su devojčice posred i, svi su ti zadaci samo dopuna glavnom poslu — staranju o bebama. Sasvim mali dečaci takođe donekle brinu o mlađoj deci, ali u osmoj ili devetoj godini obično su oslobođeni toga. Ako su i posle ove odgovornosti za mlađu decu u njima ostali neki tragovi neuglađenosti, oni će nestati u dodiru sa starijim dečacima. Jer malim se dečacima dopušta da učestvuju u važnim i zanimljivim aktivnostima samo dok se ponašaju obzirno i dok su od koristi. Tamo odakle su devojčice osorno odgurnute ustranu, male će dečake strpljivo podnositi i oni će se osposobiti da budu korisni. Četvorica ili petorica malih dečaka, koji svi žele da učestvuju u važnom poslu da pomažu odraslome mladiću da omčom hvata jegulje na sprudu, organizuju se u veoma delotvoran radni tim; jedan dečak drži mamac, drugi — dodatnu omču, ostali se radoznalo gurkaju oko rupa u grebenu tražeći plen, a treći, pak, trpa uhvaćene jegulje u svoju *lavalavu*. Male devojčice, opterećene teškim bebama ili brigom za mališane koji tek što su prohodali i premali su da bi se odvažili na sprud, obeshrabrene neprijateljstvom dečaka i nipodaštavanjem starijih, imaju malo mogućnosti da nauče smelije oblike rada i igre. I tako, dok su mali dečaci najpre izloženi vaspitno-popravnom dejstvu staranja o bebama a potom imaju mnogo mogućnosti da pod nadzorom starijih dečaka nauče uspešno da sarađuju, vaspitanje devojčica manje je obuhvatno. Njima se postavljaju visoka merila lične odgovornosti, ali zajednica im ne pruža nikakve pouke o međusobnoj saradnji. To je posebno vidljivo u aktivnostima mladih; mladići se brzo organizuju; devojke traće sate gložeći se, neupoznate sa bilo kakvom tehnikom brzog i uspešnog sarađivanja.

A pošto žena koja ide u ribolov može da ode samo ako bebe prepusti malim devojčicama iz domaćinstva, to ove ne mogu da prate tetke i majke. Stoga one čak i jednostavne postupke ribarenja na sprudu nauče mnogo kasnije od dečaka. Njih drže na stupnju čuvanja dece, raznošenja poruka, sve dok ne porastu i ne postanu dovoljno snažne za rad na poljima i na donošenje namirnica u selo.

Ove napornije zadatke devojka dobija negde oko puberteta, ali to je isključivo pitanje njene fizičke krupnoće i sposobnosti da preuzme odgovornost, a ne njene fizičke zrelosti. Pre toga ona je povremeno pratila starije članove porodice u polja, ukoliko su ovi bili voljni da povedu i bebe. Ali kada bi se jednom našla tamo, dok su njena braća i

rođaci brali kokose i radosno skitali po šipragu, ona je opet morala da juri, vodi i umiruje te večno prisutne bebe.

Čim devojke postanu dovoljno jake da nose teške terete, porodici se isplati da odgovornost za malu decu prebaci na mlađe devojčice, i adolescentkinje su oslobođene čuvanja dece. Donekle je opravdano reći da je najgore razdoblje njihovog života prošlo. Nikada više neće morati neprestano da skaču na svaki poziv i mig starijih, nikada ih više neće kinjiti dvogodišnji tirani. Svu onu mučnu i sitničavu rutinu održavanja kuće, koju u našoj civilizaciji optužuju da truje duše i izopačuje naravi odraslih žena, ovde obavljaju deca mlađa od četrnaest godina. Razgoreti vatru ili pripaliti lulu, pozvati na piće, upaliti svetiljku, umiriti bebu koja plače, trknuti s porukom neke čudljive odrasle osobe — sve ih to proganja od jutra do mraka. Uvođenjem vladinih škola koje traju više meseci godišnje, ova su deca najveći deo dana odvojena od kuće. To dovodi do potpunog narušavanja urođeničkih domaćinstava koja do tada nisu znala ni za kakav način života u kojem majke moraju ostati kod kuće i voditi računa o deci, a odrasli da obavljaju sitne rutinske poslove i raznose poruke.

Pre ovog oslobađanja od staranja o bebama male devojčice imaju veoma ograničeno znanje o bilo kakvoj složenoj tehnici. Neke od njih mogu da obave jednostavniji posao prilikom pripremanja hrane za kuvanje, kao što je ljuštenje banana, skidanje ljuštice sa kokosa ili struganje taroa. Malo ih je koje mogu da ispletu prostu kotaricu za nošenje. Ali sada one moraju da nauče da same pletu sve svoje kotarice; da nauče da biraju listove taroa koji su taman za kuvanje, i da iskopavaju samo zreli taro. U kuhinji one uče da prave *palusami*, izrendišu meso kokosovog oraha, pospu ga vrelin kamenjem, pomešaju s morskom vodom i iscede u ljušturu, uspu tu mlečnu mešavinu u za tu svrhu načinjenu zdelicu od listova taroa čije su mirisave peteljke prethodno srpžene, sve to umotaju u list hlebnog drveta čiju peteljku dobro pričvrste kako bi načinile dobar omotač koji može u vatru. Moraju naučiti da uvežu veliku ribu u palmov list ili da više sitnih ribica uviju u list hlebnog drveta; da proberu tačnu vrstu lišća za nadevanje svinje i procene kada je hrana u pećnici od usijanih malih kamenova skroz propečena. Teorijski glavni deo kuvanja obavljaju mladići, a kada devojka mora da obavi teži posao, to se

propraća opaskom: „Jadna Losa, nema mladića u njenoj kući pa uvek ona mora da pravi pećnicu“. Ali devojke uvek pomažu, a često obavljaju i najveći deo posla.

Kad jednom počnu da ih smatraju osobama koja duže vreme mogu da posvete nekoj neprekidnoj delatnosti, devojke se šalju u duga ribarenja. One uče da pletu ribarske korpe, da skupljaju i sređuju snopove ugaraka koji će se koristiti prilikom ribarenja uz baklje, da draškaju đavolju ribu sve dok ne iziđe iz rupe i poslušno se uspuže uz štap, prikladno nazvan „štap-pozivač“; da nanižu velike, ružičaste meduze, *lole*, naziv koji samoanska deca daju i slatkišima, na duga vlakna kore hibiskusa i probodu ih žilom palmovog lista kao iglom; da raspoznaju jestivu ribu od one koja nije dobra, da razlikuju ribu za koju je pravi čas od ribe koja je u određeno doba godine opasna; i da nikada ne uzimaju dve hobotnice kada ih kao par nađu na steni, iz straha da ih kao budalaste ribarke ne snađe zla sreća.

Pre ovoga, njihovo poznavanje biljaka i drveća uglavnom je bilo vezano uz igru — pandanus daje semenke za ogrlice, palma — lišće od kojeg se pletu lopte; bananino drvo daje listove za kišobrane, a pola lista se može iscepovati u visoku, vlaknastu „kragnu“; kokosove ljuštore, presečene napola, kada se zakače na upredena vlakna, čine neku vrstu štula; cvetovi drveta *Pua* mogu se šivenjem spojiti u divne ogrlice. Sada one moraju da nauče da ta drveta i biljke raspoznaju radi ozbiljnijih potreba; moraju da nauče kada je lišće pandanusa spremno za sečenje i kako iseći dugačke listove jednim jedinim sigurnim, brzim potezom; moraju praviti razliku između tri vrste pandanusa koje se koriste za različite klase asura. Zgodne narandžaste semenke, od kojih su se mogle praviti onako privlačne a uz to i jestive ogrlice sada se moraju skupljati kao boja za ukrašavanje platna od kore. Bananino lišće bere se radi zaštite pletenih zdela, radi umotavanja pudinga koji idu u pećnicu, radi ograđivanja pećnice pune hrane koja kipi. Kora banane mora se oguliti u tačno određeni čas, kako bi se dobile jednake, savitljive, crne trake za ukrašavanje asura i kotarica. Same banane moraju se razlikovati prema tome da li su zrele za konzervisanje pod zemljom, ili su, zlataste i izvijene, taman za jelo, ili su spremljene da se suše na suncu za valjuške voćnog kolača. Kora hibiskusa ne može se više trgati bilo kad da bi se dobilo rafiji slično vlakno za pregršt školjaka; treba ići na duga putovanja u unutrašnjost

ostrva da bi se probrala kora tačno onakva kakva je potrebna za pletenje.

Glavni devojčin zadatak u kući jeste da nauči da plete. Ona mora da ovlada nekolikim različitim tehnikama. Ona najpre uči da upliće palmove grane tako da srednja žila lista služi kao rub kotarice ili ivica asure a listići su već namešteni za preplitanje. Od palmovog lišća ona najpre uči da plete kotaricu za nošenje, načinjenu od polovine lista tako što se listići upliću a žila izvija u obod. Zatim uči da plete pokretna senila — koja će visiti između stubova kuće — tako što jednu polovinu lista stavlja na drugu a listiće upliće. Teži su rad podne asure, ispletene iz četiri velika palmova lista, i zdele za hranu koje imaju zamršene šare. Treba još praviti i lepeze, jednostavno upletena dva vlakna — što ona sasvim dobro nauči, i one složenije, isprepletene, čija je izrada preimućstvo starijih i veštijih pletilja. Obično kakva starija žena iz domaćinstva obučava devojku u pletenju i stara se da ova načini bar po jednu stvar od svake vrste, ali od nje se samo traži da napravi veću količinu jednostavnijih stvari, kao što su pokretna senila. Od pandanusa uči da plete obične podne asure, jednu ili dve vrste složenijih posteljnih zastirki a onda, kada napuni trinaest ili četrnaest godina, počinje da plete svoju prvu finu asuru. Fine asure su visok domet samoanske pletilačke veštine. Ispletene od pandanusa najboljeg kvaliteta, natapanog, sušenog i glačanog sve dok ne postane zlatasto beo i tanak kao papir, vlakana milimetar i po debelih, ove asure, da bi bile ispletene, zahtevaju godinu do dve dana, a neke su i savitljive kao tkanina. One su stvar od vrednosti i moraju se uvek nalaziti u nevestinom mirazu. Devojke retko dovrše finu asuru pre no što napune devetnaest ili dvadeset godina, ali asura se otpočinje i, umotana u jednu grublju asuru, počiva među zabatnim gredama, svedočanstvo devojčine vrednoće i veštih ruku. Devojka uči i osnove izrade platna od kore; ona odabira i seče grančice drveta papirnog duda, ljušti im koru i tuče tu koru pošto su je prethodno istrugale stručnije ruke. Ukrašavanje platna pomoću pripremljenog obrasca ili crtanjem slobodnom rukom prepušta se iskusnijoj odrasloj ženi.

Kroz ovo manje-više plansko razdoblje odgoja, devojke održavaju veoma tananu ravnotežu između glasa da su stekle neophodni minimum znanja i virtuoznosti koja bi im nametnula preteške zahteve.

Račuje li se po selu da je lenja i nevešta u domaćim poslovima, devojčini izgledi za udaju znatno se smanjuju. Ali pošto je prevalila te prve stepenike, ona sledeća tri ili četiri godine, zapravo, čeka da prođe vreme. Obavlja rutinsko pletenje, naročito pokretnih senila i kotarica za nošenje. Pomaže prilikom sađenja i kuvanja i tek katkada nastavlja da plete svoju finu asuru. Ali virtuoznost odbacuje kao što odbacuje i svaku drugu vrstu odgovornosti jednom te istom izrekom: „*Laititi a'u*” („Još sam mlada”). Sve što je zanima iscrpljuje se u potajnim seksualnim pustolovinama i ona se zadovoljava obavljanjem rutinskih poslova što, uostalom, donekle čini i njen brat.

Ali sedamnaestogodišnji mladić nije pasivno prepušten sopstveniir pronalascima. On je već naučio osnove ribarenja, može da sigurno prevede od drveta izdubljen čun preko spruda, ili da krmicom upravlja brodićem kojim se ide na bonita. On može da zasadi taro ili presadi kokosov orah, oljušti ga nataknutog na kolac i iseče meso jednim okretnim, brzim udarcem noža. Sa sedamnaest ili osamnaest godina on je uteran u *Aumangu*, društvo mladih muškaraca i starijih ljudi bez titula, skupinu koja nosi ne kitnjast već trezveno-činjenični naziv „snaga sela”. Tu ga suparništvo, naredbe i primer namoravaju na dejstvenost. Starije starešine koje nadgledaju delatnosti *Aumange* sa podjednakom strogošću gledaju na svako nazadovanje, na svaku preuranjenu zrelost. Ugled njegove grupe uvek dovodi u pitanje *Aumanga* susednih sela. Drugari ismevaju i proganjaju mladića koji je propustio da se pojavi prilikom neke tekuće aktivnosti, pa bio to rad na seoskim poljima, ribarenje, kuvanje za starešine ili igra prilikom ceremonijalnog obilaska neke devojke u poseti. Osim toga, momku se daje mnogo više podsticaja da uči, a omogućuju mu se i znatno raznovrsnija zanimanja nego devojci. Među ženama nema specijalizacije osim za lečenje i posao babice, što je, i jedno i drugo, prerogativ veoma starih žena koje svoje umeće prenose sredovečnim kćerima i sestričinama. Jedini preostali poziv jeste onaj što ga ima supruga zvanionog besednika, ali nijedna se devojka neće pripremati za takav brak koji zahteva posebno znanje, jer nema nikakvog jemstva da će se udati za čoveka iz te klase.

Sa mladićem stvar stoji drugačije. On se nada da će jednoga dana steći naziv *matai*, naziv koji će ga učiniti članom *Fonoa*, skupa glavara, a to će mu dati pravo da pije kavu sa starešinama, da radi sa

starešinama, a ne sa mladićima, i da sedi u unutrašnjosti kuće — premda mu njegova nova titula daje samo rang „između stubova“ a nije dovoljno značajna da mu da i pravo na stub iza leđa. Ali veoma retko on može biti sasvim siguran da će steći taj naziv. Svaka porodica drži nekoliko takvih titula i prenosi ih na mladiće koji u celom porodičnom sklopu najviše obećavaju. On ima mnogo suparnika. I oni su u *Aumangi*. On neprestano mora da odmerava snagu s njima u grupnim aktivnostima. Postoji, takođe, više vrsta aktivnosti i za jednu se on mora specijalizovati. On mora postati graditelj kuća, ribar, govornik ili rezbar. Po vićnosti u jednoj tehnici mora se malo izdvajati od drugova. Nadmoć u ribarenju donosi neposrednu nagradu u vidu poklona u hrani koje će ponuditi svojoj dragani; bez takvih poklona će se predložiti nipodaštavati. Veština u kućegraditeljstvu znači bogatstvo i položaj, jer sa mladićem koji je vešt drvodelja mora se postupati isto onako udvorno kao sa starešinom, i obraćati mu se starešininim jezikom, razrađenim zbirom počasnih reči namenjenih ljudima od ranga. A uz to ide i neprestan zahtev da ne treba da bude previše uspešan, da se odveć ne ističe, da ne bude preuranjeno zreo. On nikada svoje drugove ne sme da nadmaši mnogo, već samo malčice. On ne sme da pobudi ni njihovu mržnju, ni neodobravanje starijih koji su mnogo spremniji da ohrabre i opravdaju oklevalo, no da oproste zbog preuranjene zrelosti. U isto vreme on se, kao i njegova sestra, opire prihvatanju odgovornosti i ako se bude isticao blago, ne previše upadljivo, ima dobre izgleda da postane starešina. Ako je mladić dovoljno obdaren, sam *Fono* može razmotriti i potražiti slobodnu titulu koju će mu podariti i koja će mu omogućiti da sedi sa starcima i uči se mudrosti. A nevoljnost mladih ljudi da prihvate tu čast toliko se dobro shvata da se uvek stavlja ograda: „A ako mladić pobegne, onda nikada neće postati starešina i uvek će morati da sa mladim ljudima sedi ispred kuće, priprema i služi hranu *mataima* sa kojima neće moći da sedi u *Fonou*“. Obdarenom mladiću još je teže da se izvuče ako mu njegova rođaćka skupina podari naziv *matai*. On, pak, želi da postane *matai* jednoga dana, negde u dalekoj budućnosti kada mu udovi postanu malo manje savitljivi, a iz srca mu iščili ljubav prema zabavi i plesu. Tako mi je jedan starešina od dvadeset i sedam godina rekao: „Starešina sam tek od pre četiri godine a gledaj, kosa mi je seda iako na Samoi kosa sedi sasvim sporo, ne u mladosti kao kod

belih ljudi. Ali ja neprestano moram da se ponašam kao da sam star. Moram da hodam teškim i odmorenim korakom. Ne smem da zaigram, osim u najsvečanijim prilikama, niti smem da se igram igara sa mladićima. Drugovi su mi starci od šezdeset godina i oni paze na svaku moju reč da ne bih počinio kakvu grešku. U mom domaćinstvu živi trideset i jedna osoba. Za njih moram da pravim planove, nalazim im hranu i odeću, izglađujem njihove razmirice i mirim im brakove. U celoj mojoj porodici nema nikoga ko bi se usudio da me izgrdi niti čak da mi se prisno obrati po imenu. Teško je biti tako mlad a već starešina." A starci odobravaju klimanjem glava i slažu se da je neprikladno biti starešina tako mlad.

Delovanje prirodne častoljubivosti ometa i činjenica da mladić koji je postao *matai* neće biti najveći među svojim bivšim drugovima, već najmlađi i najzeleniji član *Fonoa*. On više ne može prisno da se druži sa starim drugarima; *matai* sme da se druži samo sa *mataima*, u šumarici mora raditi kraj njih, a uveče — mirno sedeti i pričati s njima.

Stoga je mladić suočen sa mnogo težom nedoumicom no devojka. Njemu se ne sviđa odgovornost, ali želi da se ističe u svojoj grupi; veština će uskoro dan ikada će postati starešina, ali popusti li u svojim naporima osuđivaće ga i ismevati; ako bude prebrzo napredovao, onda će ga grditi; da bi zadobio draganu, pak, mora imati ugled među drugovima. A nasuprot tome, ljubavni podvizi uvećavaju njegov društveni ugled.

Otuda, dok se devojka zadovoljava sa onoliko vičnosti koliko da „prođe“, mladića podstiču na veće napore. Mladić zazire od devojke koja nema tih dokaza uspešnosti i za koju se zna da je glupa i nevešta; on se boji da bi na kraju mogao poželeti da se njome oženi. Oženiti se nevičnom devojkom bio bi vrlo nesmotren korak koji bi doveo do beskrajnih prepirki sa porodicom. Stoga je devojka za koju je opštepoznato da je nevešta, primorana da ljubavnike nalazi među nepouzdanim ljudima, propalicama i oženjenima koji se više ne boje da će ih čula zavesti u nepromišljen brak.

Ali sedamnaestogodišnja devojka ne želi da se uda — ne još. Bolje je živeti kao devojka bez odgovornosti i sticati bogato i raznovrsno emocionalno iskustvo. To je najbolje doba njenog života. Pod njom je isto onoliko osoba kojima ona može da naređuje koliko ih je i iznad nje i koji nju mogu da kinje. Ono što gubi na ugledu, dobija u slobodi.

Veoma malo mora da se stara o bebama. Ne bole je oči od pletenja, niti joj leđa pucaju od celodnevnog naginjanja nad komadom tape. Dugi odlasci u ribolov, po hranu ili materijal za pletenje daju mnoštvo mogućnosti za sastanke. Vičnost u nekom poslu značila bi više rada, više rada koji sputava, i raniji brak, a brak je nešto neizbežno, nešto što treba odlagati dokle se god može.

IV - Samoansko domaćinstvo

Samoansko selo sastoji se iz trideset do četrdeset domaćinstava od kojih svako predvodi glavari zvani *matai*. Ti glavari imaju ili titule starešina ili titule starešina-besednika koji su zvanični govornici, predstavnici ili izaslanici starešina. Na zvaničnom seoskom zboru svaki *matai* ima svoje mesto, predstavlja sve članove svog domaćinstva i odgovara za njih. Ova domaćinstva obuhvataju sve pojedince koji bilo koje vreme žive pod autoritetom i zaštitom zajedničkog *mataia*. Njihov se sastav kreće od bioloških porodica koje se sastoje samo od roditelja i dece pa do domaćinstva od petnaest ili dvadeset ljudi koji su sa *mataiem* ili njegovom ženom u krvnom srodstvu, ili u srodstvu preko braka ili usvojenja, ali koji jedni s drugima često nemaju bliske veze. Usvojeni članovi domaćinstva obično su, ali ne moraju biti, dalji rođaci.

Udovci i udovice obično se, naročito ako nemaju dece, vraćaju svojim krvnim rođacima, ali bračni par može živeti sa rođacima bilo kog od njih dvoje. Takvo domaćinstvo nije neizostavno i vezana stambena jedinica, već može biti raštrkano po selu u tri ili četiri kuće. Nikoga ko trajno živi u drugome selu ne računaju kao člana domaćinstva, jer ono je strogo mesna jedinica. Ekonomski, domaćinstvo je takođe jedinica, jer na poljima svi rade pod nadzorom svog *mataia* koji im, zauzvrat, deli hranu i ostale potrepštine.

U samom domaćinstvu, disciplinski autoritet potiče pre od starosti no od srodstva. *Matai* vrši nominalnu, a obično i istinsku vlast nad svakim pojedincem koji je pod njegovom zaštitom, čak i nad sopstvenim ocem i majkom. Ovaj se nadzor, naravno, menja prema odlikama ličnosti i uvek ga, ipak, ublažava ceremonijalno priznavanje položaja starešine. Najmlađe dete rođeno u takvom domaćinstvu potčinjeno je svakom pojedincu u njemu i položaj mu se sa uzrastom ni za mrvicu ne popravlja sve dok se na pozornici ne pojavi još mlađe dete. Ali u većini domaćinstava položaj najmlađih sasvim je privremen. Nećake i nećaci ili siromašni mladi rođaci pristižu da pojačaju radove domaćinstva te u adolescenciji devojka stoji bukvalno u sredini između isto onoliko pojedinaca koji nju moraju da slušaju, koliko i osoba kojima ona duguje poslušnost. Dok bi je u drugačije ustrojenoj porodici

povećana dejstvenost i narasla samosvest možda napravile buntovnom i nemirnom, ovako ona ima dovoljno oduške da razvija sve izraženiji smisao za autoritet.

Ovaj je razvoj savršeno pravilan. Udajom se položaj devojke neće ni za dlaku promeniti, osim što njena rođena deca na najprikladniji način popunjavaju redove dopadljivo pokornih poslušnika. Ali ni devojke koje su i posle ranih dvadesetih ostale neudate — nipošto se manje ne cene niti se smatraju manje odgovornima od svojih udatih sestara. Ovu sklonost da se godine, a ne bračno stanje, uzmu za načelo razvrstavanja, izvan kuće potkrepljuje i činjenica da su udovice ljudi bez titula i sve neudate devojke koje su prošle pubertet svrstane zajedno u ceremonijalnu organizaciju sela.

I rođaci iz drugih domaćinstava igraju ulogu u detinjem životu. Svaki stariji rođak ima prava da od mlađih rođaka zahteva usluge za sebe, kudi njihovo ponašanje i da se meša u njihove stvari. Tako se devojčica može sama iskrasti na kupanje do obale, ali tu je već sreće neki stariji rođak koji joj uvaljuje rublje da ga opere, bebu da se stara o njoj ili je šalje da ubere koji kokos za ribanje odeće. Svakodnevni život je toliko tesno povezan s tim sveopštim ropstvom, a priznati rođački odnosi u ime kojih se može zahtevati usluga toliko su mnogobrojni, da je za dete gotovo nemoguće da umakne nadzoru ma i na sat.

Ova rođačka skupina, ne mnogo čvrsta ali koja mnogo zahteva, ima i dobrih strana. Trogodišnje dete može u krugu te skupine slobodno tamarati a da mu se ništa zlo ne desi, može biti sigurno da će dobiti da jede i pije, čaršav u koji će se umotati kad hoće da drema, blagu ruku koja će mu obrisati slučajne suze i previti rane. Svako malo dete koje nedostaje kada padne mrak, naprosto „traže po rodbini“, a beba čija je majka otišla u unutrašnjost ostrva da radi u polju, prelazi iz ruke u ruku s kraja na kraj sela.

Sticanje ranga prema godinama poremećeno je samo u nekoliko slučajeva. U svakom selu jedan ili dvojica visokih starešina imaju nasledno pravo da neku devojku iz svog domaćinstva imenuju za njegovu *taupo*, ceremonijalnu kućnu kneginju. Devojka koja je sa petnaest ili šesnaest godina proizvedena u *taupo* biva otrgnuta iz svoje dobne skupine, a kadikad i iz najbliže porodice, i okružena bleskom ugleda. Starije žene iz sela daju joj počasne nazive, njena najbliža porodica često iskorišćuje njen položaj za sopstvene ciljeve a

za uzvrat poklanja veliku pažnju njenim željama. Ali u selu postoje samo dve ili tri *taupo* a njihov jedinstveni položaj više ističe no što opovrgava opšti status mladih devojaka.

Uz ovo ogromno mešanje autoriteta ide i bojazan da se rođачka veza ne zategne previše, i ta se bojazan izražava u povećanom poštovanju ličnosti.

Devojku štiti baš taj broj njenih tlačilaca, jer ako je jedan previše pritegne ona samo treba da promeni boravište i ode u kuću nekog popustljivijeg rođaka. Različita domaćinstva koja su joj otvorena moguće je razvrstati na ona u kojima se najviše radi, na ona u kojima ima najmanje čuvanja, najmanje grdnje, u kojima živi najviše ili najmanje njenih vršnjaka, najmanje beba, na ona u kojima je najbolja hrana itd. Malo je dece koja neprestano žive u jednom domaćinstvu, ona stalno isprobavaju i ostala moguća mesta stanovanja. A to se može izvesti pod prividom poseta i bez nagoveštaja izvrđavanja. Onoga časa kada u kući iskrsnu i najmanje neprijatnosti, mogućnost bekstva ublažava disciplinu i umanjuje detinje osećanje zavisnosti. Nijedno samoansko dete, osim *taupo* ili kakvog preispoljnog prestupnika, nikada ne mora da se nosi sa osećanjem da je uhvaćeno u klopku. Uvek postoje rođaci kojima se može prebeći. To je stalan odgovor koji Samoanac daje kada se pred njim nađe kakav porodični ćorsokak. „Ali ona će otići nekom *drugome* rođaku". A teorijski gledano, ponuda rođaka je neiscrpna. Osim u slučajevima kada je skitnica počinila neki veoma ozbiljan prestup poput incesta, formalno je dovoljno samo da napusti okrilje nečijeg domaćinstva. Devojka koju je otac ujutru ozbiljno istukao biće nađena kako živi u sigurnom utočištu, sedamdesetak metara dalje, u nekom drugom domaćinstvu. Ovaj sistem traženja utočišta kod krvnih srodnika toliko se ceni da će čovek bez titule i čovek nižeg ranga prkositi otmenijem rođaku koji je došao da potraži odbeglo dete. Sa velikom učtivošću i beskrajnim izrazima odobrovoljavanja on će moliti svog plemenitog starešinu da se vrati svojoj plemenitoj kući i miruje tamo dok se ne stiša njegova plemenita ljutnja na njegovo plemenito dete.

Najvažniji odnosi¹ koji u samoanskom domaćinstvu utiču na živote mladih jesu odnosi dečaka i devojčica koji jedni druge nazivaju „bratom" i „sestrom", bez obzira na to da li su u srodstvu po krvi, braku ili usvojenju, kao i odnosi mlađih i starijih rođaka. Podvlačenje razlika

u polu između vršnjaka i naglašavanje starosti u odnosu na druge umnogome se može objasniti uslovima porodičnog života. Za sve međusobne dodire rođaka različitih polova propisana su veoma stroga pravila etikecije. Pošto stignu u godine razdvajanja, u devetu ili desetu u ovom slučaju, oni više ne smeju da dodiruju jedni druge, da sede blizu, da zajedno jedu, obraćaju se prisno jedni drugima ili da jedni pred drugima pominju bilo šta što bi podsećalo na pohotljivost. Ni u jednoj kući, osim u sopstvenoj, ne smeju oni biti zajedno ako se u njoj nije okupilo pola sela. Ne smeju zajedno da šetaju, da upotrebljavaju stvari jedni drugih, plešu na istom podu niti učestvuju u bilo kakvoj aktivnosti male skupine drugog pola. Ova stroga obaveza uzajamnog izbegavanja važi za sve pojedince suprotnog pola pet godina mlađe ili pet godina starije od deteta sa kojim su zajedno odrasli ili sa kojim povezuje srodstvo po krvi ili braku. Podvrgavanje ovom tabuu između brata i sestre počinje kada se mlađe od dvoje dece počne osećati „postidjeno“ pred dodirom onoga drugog a nastavlja se sve do u starost kada oronuli, bezubi brat i sestra mogu ponovo da sednu na istu asuru a da se ne osećaju postidjenim.

Tej, reč za mlađeg rođaka, ističe drugi emotivno najispunjeniji odnos. Prvo materinsko oduševljenje neke devojčice nikada se ne razvija u vezi sa njenom potonjom rođenom decom već u vezi sa kakvim mlađim rođakom. A upravo devojke i žene ovaj izraz najviše i upotrebljavaju, nastavljajući da ga čuvaju i onda kada su i one same i mališani na koje se odnosio potpuno odrasli. Mlađe dete, sa svoje strane, razvija oduševljenje prema nekom još manjem, bez ispoljavanja bilo kakve preterane ljubavi prema starijima koji ga odgajaju.

Reč *ainga* upotrebljava se da približno označi sva srodstva po krvi, braku ili usvojenju, a emotivni ton kao da je isti u svim tim slučajevima. Srodstvo po braku računa se onoliko dugo koliko dve posebne rođачke skupine povezuje stvaran brak. Propadne li brak iz bilo kojeg razloga — usled napuštanja, razvoda ili smrti — srodstvo se raspada i članovi dveju porodica slobodni su da stupaju u brak jedni s drugima. Ukoliko su iz braka ostala deca, ma i jedno jedino, između dva domaćinstva postojaće uzajamno srodstvo sve dok dete živi, jer u prilikama kada se na ime deteta mora predavati izvesna imovina, majčina porodica uvek mora da da jednu vrstu imovine, a očeva

porodica — drugu.

Rođak se smatra kao neko od koga čovek može da zahteva mnoštvo prava i kome duguje mnoštvo obaveza. Od rođaka se može tražiti hrana, odeća ili sklonište, ili pomoć prilikom razmirica. Odbijanje takvog zahteva žigoše čoveka kao škrticu koja nema u sebi ljudske dobrote, te među Samoancima najcenjenije vrline. U vreme kada se pruža takva usluga, osim u slučaju deljenja hrane svima koji su učestvovali u nekom porodičnom poduhvatu, nema nikakve određene naknade. Ali o vrednosti date imovine i učinjene usluge brižljivo se vodi računa i prvom prilikom zahteva se poklon zauzvrat. U teoriji domorodaca, međutim, ta dva čina su odvojena, i svaki od učesnika redom postaje „molilac“, pretplaćenik na darežljivost onog drugog. U stara vremena molilac je katkada nosio naročit pojas koji je na zaobilazan način nagoveštavao povod posete. Jedan stari starešina dao mi je slikovit opis ponašanja čoveka koji bi došao da od rođaka traži kakvu uslugu. „Došao bi rano izjutra i tiho ušao, posadivši se sasvim ukraj kuće, na najmanje počasno mesto.

Vi biste mu rekli: Pa, kad si došao, dobrodošao! a on bi odgovorio: Zaista sam došao, s poštovanjem za vaše plemenito prisustvo. Tada biste vi rekli: Jesi li žedan? Jao meni što si došao, malo ima dobrog u kući. A on bi odgovorio: Nek' stoji, hvala, zbilja nisam gladan niti bih pio. I tako bi on sedeo, i vi biste sedeli ceo bogovetni dan, a svrha njegovog dolaska uopšte se ne bi pominjala. On bi presedeo ceo dan i čistio pepeo iz ognjišta, obavljajući veoma brižljivo i pažljivo taj izmećarski i prljavi posao. Ako neko mora da ode u unutrašnjost na polje da donese hranu, on će se prvi ponuditi da ide. Ako neko mora da ide u ribarenje da bi se popunila posada na brodu, on će, naravno, biti ushićen da krene, premda sunce prži a put dovde bio je dug. A vi ceo dan sedite i pitate se: Šta li može biti to zbog čega je došao? Hoće li, možda, najdeblju svinju, ili je pak čuo da mi je kćer upravo dovršila velik i lep komad tape? Možda bi bilo dobro da tu tapu, kao što sam možda i nameravao, pošaljem na poklon svome starešini-besedniku, da je pošaljem sada, tako da ga mogu odbiti mirne savesti? A on sedi i proučava izraz vašeg lica i pita se da li ćete biti naklonjeni njegovoj molbi. Igra se s decom ali odbija cvetnu ogrlicu koju su ona isplela za njega, pa je umesto toga daje vašoj kćerci. Konačno stiže noć. Vreme je za spavanje, a on još nije progovorio.

Zato na kraju kažete vi njemu: Lo, ja bih na spavanje. Hoćeš li i ti da spavaš ili se vraćaš tamo odakle si došao. Tek tada će on progovoriti i reći vam želju koja mu leži na srcu".

Tako spletke, potrebe i obaveze šire rođачke skupine koja se brižljivo upamćenim putevima probija u mnoge kuće i mnoga sela i provlači van njih, presecaju život domaćinstva. Jednoga dana tu su ženini rođaci koji su došli da provedu ceo mesec ili da pozajme finu asuru; sledećeg dana biće to muževljevi; trećega, neki nećak koji je u tom domaćinstvu cenjen radnik, može biti pozvan kući jer mu se razboleo otac. Čak i mala deca biološke porodice veoma retko sva žive u jednom domaćinstvu, i premda su zahtevi domaćinstva na prvom mestu u rutini svakidašnjeg života, bolest ili potreba nekog bliskog rođaka u drugom domaćinstvu vratiće lutalice kući.

I obaveza da se pritekne u pomoć uopšte uzev, i obaveza da se učini kakva usluga koju zahteva tradicija, kao prilikom sklapanja braka ili rođenja, ide linijom srodstva, a ne linijom domaćinstva. Ali dugogodišnji brak tako tesno povezuje rođачke skupine muža i žene da baš domaćinstvo kao jedinica ukazuje pomoć i udovoljava zahtevima rođaka i jedne i druge strane, ma šta da iskrсне. Samo u porodicama visokog ranga, u kojima ženska strana ima prvenstvo prilikom odlučivanja i davanja *taupo*, kućne kneginje, a muška linija prvenstveno u držanju titule, stvarno krvno srodstvo ostaje veza od velike praktične važnosti; a u labavijim skupinama ukućana, sastavljenim i po krvnom srodstvu i po srodstvu preko braka ili usvojenja, koje na okupu drže sponе svakidašnjeg življenja i uzajamna ekonomska zavisnost, ta se važnost gubi.

Matai nekog domaćinstva teorijski je oslobođen sitnih domaćih poslova, ali u stvarnosti to je retko zaista tako, osim u slučaju starešine visokog ranga. U proizvodnim poslovima, međutim, njemu se redovno dodeljuje vodeća uloga; on zgotovljuje svinju za gozbu i seče kokose što su ih nabrali dečaci i žene. U porodici kuvaju i muškarci i žene, ali glavnina posla pada na dečake i mladiće. Stariji ljudi upredaju kokosova vlakna i upliću ih u prost kanap koji se koristi za strukove za pecanje, mreže za ribolov, za ušivanje delova čamca ili za pričvršćivanje svih delova kuće. Sa starim ženama, koje obavljaju najveći deo pletenja i izrade platna od kore, oni nadziru manju decu koja ostaju kod kuće. Teški, rutinski poljoprivredni poslovi padaju na

žene koje su zadužene za sejanje, presađivanje i prenošenje hrane i skupljanje izdanaka papirnog duda sa kojih će se sljuštiti kora za izradu tape, ili kore hibiskusa i listova pandanusa za pletenje asura. Starije devojke i žene još rutinski ribare po sprudu, loveći hobotnice, morska jaja, meduze, krabe i ostale sitne životinje. Mlađe devojke nose vodu, vode računa o svetiljkama (osim u vreme velike oskudice kada se pribegava upotrebi kandila od kokosove ljuske i kokosovom ulju, danas se domoroci koriste kerozinskim svetiljkama i fenjerima), čiste i uređuju kuće. Poslovi su poredani po težini, uz pravedno odmeravanje sposobnosti koja se menja sa starošću i, osim u slučaju osoba veoma visokog ranga, neko će odbiti da obavi izvestan posao samo zato što je neka mlađa osoba kadra da ga izvrši, a ne zato što je odraslima taj zadatak ispod dostojanstva.

Rang u selu i rang u domaćinstvu odraz su jedan drugoga, ali rang u selu jedva da utiče na malu decu. Ako je devojčin otac *matai*, *matai* domaćinstva u kojem ona živi, za nju nema izvlačenja od njegovog autoriteta. Ali ako je *matai* neki drugi član domaćinstva, on i njegova žena mogu je zaštititi od preteranih zahteva očevih. U prvom slučaju, neslaganje s ocem znači napuštanje kuće i odlazak drugim rođacima da se živi s njima; u drugom slučaju, ono može značiti samo malo unutrašnje trvenje. U kućama visokog starešine, ili visokog starešine-besednika, isto tako, jači se naglasak stavlja na ceremonijalnost, na gostoljublje. Deca su bolje vaspitana a takođe i mnogo opterećenija radom. No ostavimo li po strani ono opšte svojstvo domaćinstva koje zavisi od ranga glave porodice, domaćinstva različitog ranga maloj deci mogu da izgledaju sasvim slična. Njih obično mnogo više zanima narav onoga u čijim je rukama vlast nego njegov rang. Ujak koji je u drugom selu veoma važan starešina u detinjem je životu od mnogo manjeg značaja negoli neka starica grozne naravi koja s detetom živi u istom domaćinstvu.

Pri svemu tome, rang ne po rođenju već po tituli na Samoi je veoma važan. Status sela zavisi od ranga njegovog visokog starešine, ugled domaćinstva zavisi od titule njegovog *mataia*. Postoje dva stupnja titula — starešine i starešine-besednici; pored starešinstva nad domaćinstvom, svaka titula nosi još mnogo drugih dužnosti i prerogativa. A za Samoance rang je nepresušni izvor interesovanja. Oni su stvorili jedan razrađeni, učtivi jezik koji se mora upotrebljavati

kada se govori ljudima od ranga; svaki društveni rang okružuje složena etikecija. Nešto što se toliko mnogo tiče njihovih starijih ne može a da se posredno ne odrazi i na živote neke dece. Ovo naročito važi za odnose dece u domaćinstvu koje drži titule do kojih će jednoga dana stići neko od njih. Kako ova udaljena pitanja koja se tiču odraslih utiču na živote dece i mladih najbolje ćemo shvatiti ako budemo pratili njihov uticaj na živote određene dece.

U domaćinstvu visokog starešine po imenu Malae živele su dve devojčice, dvanaestogodišnja Meta i jedanaestogodišnja Timu. Meta je bila samopouzdana, sposobna devojčica. Malae ju je uzeo iz majčine kuće — njena je majka bila njegova rođaka — jer je pokazivala neobičnu inteligenciju i zrelost. Timu, s druge strane, bila je nenormalno plašljiva, zaostalo dete, po inteligenciji ispod svoje dobne skupine. Ali Metina je majka bila samo daleka rođaka Malaea. Da se nije udala u strano selo gde je Malae privremeno živeo, njen plemeniti rođak možda nikada ne bi stvarno zapazio Metu. A Timu je bila jedina kćer Malaeove umrle sestre. Otac joj je bio nešto nižeg roda što ju je izdvajalo od ostalih i povećavalo njenu smetenost. Igranje je za nju bilo prava muka. Glavom bezobzirce bežao bi od prekornog glasa kakve stanje osobe. Ali sledeća Malaeova *taupo*, kneginja, imala je da bude Timu. Ona je bila zgodna, glavni uslov koji je priznavao, i poticala je od ženske loze u kući, što se za *taupo* smatra poreklom koje ima prednost. Tako je Meta, sposobnija u svakom pogledu, odgurnuta u stranu, a Timu, nesrećna usred sve pažnje koja joj je ukazivana, gurana je napred. Već i samo prisustvo nekog drugog sposobnijeg i preduzimljivijeg deteta verovatno bi podvlačilo Timuino osećanje manje vrednosti, ali ovaj javni značaj koji je imala bolno ga je isticao. Prinudena da igra u svakoj prilici, ona bi zastala kad god bi uhvatila pogled posmatrača i za trenutak stajala kršeći ruke pre no što bi nastavila s plesom.

U drugom jednom domaćinstvu, isto to pravo na naziv Malaeove *taupo* igralo je drugačiju ulogu. Bilo je to domaćinstvo Malaeove tetke s očeve strane koja je sa svojim mužem živela u Malaeovom rodnom selu, u njegovoj gostinskoj kući. Njena najstarija kćer, Pana, nosila je titulu *taupo* kuće Malaeove. Ali Pana, premda još neudata, imala je dvadeset šest godina. Uskoro će se morati udati i tada će se morati naći druga devojka koja će poneti titulu. Timu će i dalje biti premlada.

Pana je imala tri mlađe sestre koje su po rođenju imale prvenstvo pri izboru za dodeljivanje ove titule. Ali Mele, sa dvadeset godina najstarija među njima, bila je hroma, a četrnaestogodišnja Pepe — ćorava, a uz to i nepopravljiva muškarača. Najmlađa je bila još mlađa od Timu. Tako je, u stvari, svima trima bilo nemoguće da naslede titulu. Ovo je imalo povoljan uticaj na Filitin položaj. Filita je bila sedamnaestogodišnja nećaka oca ostale dece i nije mogla polagati nikakvo pravo na titulu u kući Malaea, ali od detinjstva je živela sa svojim rođakama. Bila je zgodna, sposobna, pogodna — ni ćopava kao Mele, ni ćorava i muškobanjasta kao Pepe. Istina, nije se mogla nadati da će ikada postati *taupo*, ali, uprkos prvenstvu koje su imale po rođenju, to nisu mogle ni one, te su, usled nedostataka njenih rođakinja, u kući vladali mir i sloga. Još je jedna devojčica ušla u polje dejstva te titule. To je bila Pula, opet jedna mala rođaka u trećem selu. Ali njeno dalje srodstvo i moguće zahteve potpuno je zasenilo to što je bila jedina unuka najvišeg starešine u sopstvenom selu te je bilo neizbežno da ona ponese tamo titulu, tako da nikakva druga mogućnost nije uticala na njen život. Tako je, pored postojeće *taupo*, mogućnost nasleđivanja njene titule uticala, na sreću ili nesreću, na šest devojčica. Ali pošto u selu retko ima više od jedne ili dve *taupo*, ovi su uticaji još jednako prilično ograničeni u poređenju sa udelom koji u životu dečaka ima rang, budući da u svakoj rođačkoj skupini obično ima jedan ili više naslova *matai*.

Tu suparništvo igra mnogo veću ulogu. U izboru *taupo* i *manaie* (zakonitog naslednika titule) postoje snažna predubeđenja u korist krvnih rođaka i to za *taupo* po ženskoj, a za *manaiu* po muškoj liniji. Ali ovaj je obrazac preinačen u interesu dejstvenosti te većinu titula dobijaju mladići koji su u celoj rođačkoj skupini najsposobniji. Tako je bilo i u Alofiju. Tui, važan starešina u selu, imao je sina jedinca, sposobnog i pametnog dečaka. Tuijeva braća bila su tupava i nevešta, nimalo pogodni za naslednike titule. Jedan od njih imao je ružnog sina, glupog, neprivlačnog momka. U grupi bližih rođaka nije bilo drugih muškaraca. Pretpostavljalo se da će onaj za izbor osobito pogodan sin naslediti oca. No njega u dvadesetoj godini zadesi smrt. Za malog bratanca teško da je izgledalo da će se razviti kako valja te je Tui mogao da reši da potraži i nekoga izvan sela ili izvan grupe bliskih rođaka. U Tuijevom selu veoma se cenila privrženost selu.

Tuijevi rođaci po krvi živeli su u udaljenim selima. To su bili tuđini. Ako ne bi krenuo do njih i potražio mladića koji obećava i kog bi mogao da vaspita za svog naslednika, morao bi da nađe ili podesnog mladog muža za svoju kćerku ili da potraži nekoga među ženinim rođacima. Tui se privremeno opredelio za ovo drugo rešenje i sin ženinog brata došao je da živi u njegovoj kući. Posle godinu dana novi otac obećao je dečaku da će moći da preuzme ime svog umrlog rođaka bude li se pokazao vrednim toga.

U porodici visokog starešine Fua iskrsao je sasvim drugačiji problem. Njegova titula bila je najviša u selu. On je bio prevalio šezdesetu, a pitanje njegovog naslednika bilo je sporno. Od dečaka, u njegovom su domaćinstvu živeli Tata, njegov najstariji i vanbračni sin, Molo i Nua, sinovi njegove obudovele sestre, zatim Sisi, sin što ga je imao sa svojom prvom zakonitom ženom (koja se posle toga razvela od njega i preudala na drugo ostrvo), i Tuai, muž njegove sestričine, sestre Moloa i Nue. A u kući Fuinog najstarijeg brata živeo je Alo, sin bratovljeve kćeri, mladić koji je mnogo obećavao. Bilo je, dakle, dovoljno polagača prava na titulu da se stvori žestoko suparništvo. Tuai je bio najstariji, miran, sposoban, ali nije ulivao dovoljno nade da će se moći uticati na njegovo držanje, naprotiv, bivao je još spremniji da tvrdi kako mu njegove godine daju veće pravo nego što ga imaju mlađa ženina braća, koja su na tu titulu mogla da polažu više prava od njega. Po godinama je zatim dolazio Tata, mrzovoljno i natmureno kopile, čiji su izgledi, sve dok je bilo onih zakonitih po rođenju koji su mogli da ospore njegovo nesigurno pravo, bili zanemarljivi. Ali Tata nije gubio nadu. Oprezan, pokvaren, posmatrao je i čekao. Bio je zaljubljen u Lotuu, kćer starešine-besednika tek srednjeg ranga. Za jednog od Fuinih sinova Lotu bi bila dobra partija. Ali kad je bila reč o Fuinom vanbračnom sinu koji želi da postane starešina, on se morao oženiti ili ženom visoka roda ili nikako. Dva sestrića, Molo i Nua, krenuli su različitim pravcima. Nua, mlađi, krenuo je da potraži sreću kao domorodački marinac u Mornaričkoj komandi. To je značilo redovan prihod, ograničeno znanje engleskog jezika, izvestan ugled. Molo, stariji brat, ostao je kod kuće i uspeo da postane neophodan. On je bio *tamafafine*, dete po ženskoj lozi, i uloga mu je bila da prihvata svoj položaj kao takav, da bude *tamafafine* Fuine kuće, što je bilo najviše što bi iko mogao poželeti ako bi hteo da odmah stekne

ugled. Što se budućnosti tiče — njegovo je držanje bilo savršeno. Kao i Alo, veliki nećak, svi su ti mladići bili članovi *Aumange*, odrasli i spremni da preuzmu odgovornost odraslih. Sisi, zakoniti šesnaestogodišnji sin, još jednako je bio dečak, slabašan, snebivljiv i mnogo manje se koristio svojim položajem sina i pritežaoca naslednog prava no što je to činio njegov polubrat. Bio je to privlačan, pametan dečak. Ako bi mu otac preživeo dok on ne stigne do dvadesetpete ili tridesete, kao da bi neminovno bilo da mu on bude naslednik. Ali u ovoj se mogućnosti krila jedna opasnost. Glas Samale, starijeg brata njegovog oca, bio bi veoma utaicajan prilikom izbora naslednika titule. A Alo je bio Samalin obožavani unuk, sin njegove omiljene kćeri. Alo je bio uzor svega onoga što bi jedan mladić trebalo da bude. Klonio se ženskog društva, mnogo se bavio u kući i strogo vaspitavao mlađeg brata i sestru. Dok bi ostali mladići igrali kriket, on bi sedeo uz Samalin skut i pamtio rodoslovlja. Nikada nije zaboravio da je on sin Safua, kuće Fua. Bio je sposobniji nego Molo, a njegovo pravo na titulu praktično isto tako veliko kao i Moloovo, premda bi ga ovaj, kao dete po ženskoj lozi u toj porodičnoj skupini, uvek pobedio većinom glasova. Alo je, dakle, bio Sisijev najopasniji suparnik, pod uslovom da Sisijev otac uskoro umre. No poživi li Fua još dvadeset godina, oko njegovog nasleđivanja isplela bi se još jedna komplikacija. Fua se tek nedavno bio ponovo oženio i to ženom veoma visoka roda i veoma bogatom, koja je imala petogodišnjeg nezakonitog sina Nifoa. Misleći neprestano na to dete, jer ona i Fua nisu imali dece, činila je sve što je mogla da potkopa Sisijev položaj zakonitog naslednika i svi su izgledi bili da bi ona, pošto je njen uticaj na Fua rastao što je ovaj bivao stariji, mogla udesiti da Nifo bude imenovan za njegovog naslednika. Njegovu nezakonitost i nepostojanje krvne veze sa Fuom potrla bi činjenica da je on dete po ženskoj lozi najplemenitije porodice na ostrvu i da će od majke naslediti veliko bogatstvo.

Teškoća sa kojom se suočila Sila, pastorka Onoa, jednog *mataia* niskog ranga, bila je drukčije prirode. Sila je bila najstarija od sedmoro dece u porodici. Ono je bio starac, oronuo i nedejstven. Lefu, njegova druga žena i Silina majka, bila je iznurena, iscrpena rađanjem jedanaestoro dece. Jedini odrasli muškarci u domaćinstvu bili su Onoov brat Laisa, starac kao i Ono, i Laisin dokon i nesposoban sin, čovek od trideset godina, koji se u životu zanimao jedino za ljubavne

doživljaje. Bio je neoženjen i od te je odgovornosti zazirao kao i od svih ostalih. Prvoj sestri iza Sile bilo je šesnaest godina. Ona je bila napustila kuću i živela kod rođaka, čas tu, čas tamo. Sila je imala dvadeset dve godine. Sa šesnaest godina udala se, protiv svoje volje, za čoveka mnogo starijeg od sebe koji ju je tukao zbog njene detinjastosti. Posle dve godine braka pobegla je od muža i vratila se kući da živi sa roditeljima i povela sobom svog dvogodišnjeg sinčića kome je sada bilo pet godina. U dvadesetoj je imala ljubavnu vezu sa jednim mladićem iz svog sela i rodila kćer koja je poživala samo nekoliko meseci. Kada je devojčica umrla, ljubavnik je napustio Silu. Ova pak nije volela brak. Bila je savesna, oštra jezika, vredna. Neumorno je radila za svoje dete i za malu braću i sestre. Nije htela da se ponovo uda. Ali u kući je bilo troje starih ljudi i šestoro dece, a samo ona i njen zaludni rođak da se staraju o njima. Te tako Sila, utučena, reče: „Mislim da ću se udati za onog momka.“ „Kog momka, Sila“ — upitala sam je. „Oca moje devojčice što je umrla.“ „Ali učinilo mi se da si rekla da ga nećeš za muža?“ — „I neću ga ništa više no ranije. Ali moram naći nekoga ko će brinuti o mojoj porodici.“ I zaista nije bilo drugog puta. Titula njenog očuha bila je veoma niska. U porodici nije bilo mladića koji bi je nasledili. Silin ljubavnik bio je vredan i još nižeg roda. Draž titule obezbedila bi porodici radnika.

U mnogim domaćinstvima, dakle, senka plemstva natkriljuje se nad decom, kadikad lagano, kadikad teško, često mnogo ranije no što su deca dovoljno stara da shvate značenje tih naturanja iz sveta odraslih.

V - Devojčica i njena dobna skupina

Dok devojčica ne navrši bar šest ili sedam godina ona se veoma malo druži sa svojim vršnjacima. Braća i sestre i mali rođaci i rođake koji žive u istom domaćinstvu, naravno, igraju se i zabavljaju zajedno, ali izvan doma svako se dete čvrsto drži svog starijeg čuvara i sa drugom decom dolazi u dodir samo u slučaju kad se i male dadilje međusobno druže. Ali, oko sedme godine, deca počinju da obrazuju veće skupine, neku vrstu dobrovoljnih udruženja koja u kasnijem životu uopšte ne postoje, to jest udruženja sastavljena kako iz skupina rođaka, tako i iz skupina suseda. Ova su udruženja strogo podeljena prema polu i oprečnost između devojčica i dečaka jedna je od najistaknutijih crta grupnog života. Devojčice upravo počinju da se „stide“ u prisustvu starije braće, a počinje da se primenjuje i zabrana prema kojoj se devojčica nikada ne sme pridružiti skupini dečaka. Razliku između polova podvlači još i to što su dečaci manje opterećeni tako da mogu dalje da krstare u potrazi za doživljajima, dok devojčice moraju sobom da vuku svoje male poverene im terete. U skupinama male dece koja se petljaju oko kakve delatnosti odraslih često ima i dečaka i devojčica, ali udruživanjem ovde naprosto upravljaju stariji, na osnovu uzrasta dece, mnogo više no što se deca sama voljno udružuju.

Ove dobne skupine obično obuhvataju decu koja žive u osam ili deset susednih domaćinstava.² To su promenljiva društva sastavljena od prilike do prilike, društva čiji članovi ispoljavaju žestoko neprijateljstvo prema svojim vršnjacima u susednim selima a ponekad i prema ostalim družinama u rođenom selu. Krvne veze ukrštaju se sa ovim susedskim druženjima te neko dete može biti u dobrim odnosima sa pripadnicima dve ili tri različite skupine. Strano dete iz druge skupine, ako je došlo samo, obično se može zakloniti iza rođaka. Ali devojčice iz Siufange popreko su gledale devojčice iz Lume, najbližeg im sela, a i jedne i druge su s još većim podozrenjem gledale na devojčice iz sela Faleasao, udaljenog dvadeset minuta hoda. Surevnjivosti zbog ovih podeljenosti, međutim, bile su veoma kratkovečne. Kada se Tuin brat razboleo, cela njena porodica preselila se s kraja Siufange usred Lume. Nekoliko dana Tua je uglavnom

tugovala u kući, ali već posle nedelju dana deca iz centra Lume prihvatila su je sasvim prijateljski. No kada se posle nekoliko nedelja vratila u Siufangu postala je „cura iz Siufange“, osoba na koju su se sručila nova nipodaštavanja i poruge njenih doskorašnjih drugarica.

Na tom se uzrastu ne sklapaju nikakva čvrsta prijateljstva. U grupi sastavljenoj po srodstvu i susedstvu ličnost je potisnuta u pozadinu. Isto tako, najjača se osećanja upućuju uvek bliskim rođakama i na mestu prisnih prijateljica javljaju se po dve sestrice. A zapadnjačka primedba: „Da, Marija i Julija su tako dobre drugarice kao da su sestre“, na Samoi, kada se govori o prijateljstvu, postaje: „Ali ona joj je rođaka“. Starije se brinu o mlađima, daju im svoj plen, pletu im ogrlice od cveća i poklanjaju svoje najmilije školjke. Ovaj rođački odnos jedini je trajan element skupine, ali čak i njega ugrožava svaka promena mesta stanovanja. Osećanja koja se gaje za stanovnike drugog sela obojena su tako da se čak i dobro znana polusestra čini pomalo tuđinkom.

Od različitih skupina devojčica samo je jedna imala odlike na osnovu kojih bi je bilo moguće klasifikovati kao družinu. Slučajnošću stanovanja može se objasniti najjači razvoj jedne skupine u centru Lume, gde je u neposrednom susedstvu živelo devet devojčica povezanih mnoštvom rođačkih veza. Razvoj te skupine koja se neprestano zajedno igrala i održavala prilično dosledno neprijateljstvo prema onima sa strane izgleda da je bio više funkcija stanovanja negoli ličnosti bilo koje devojčice eventualno posebno obdarene sposobnostima vodstva. Devet devojčica iz ove skupine bilo je manje stidljivo, manje sumnjičavo, darežljivije među sobom, u društvenom pogledu preduzimljivije od ostale dece istog uzrasta i na njima su se, uopšte uzev, odražavala socijalizujuća dejstva grupnog života. Izvan ove grupe, deca tog uzrasta morala su se mnogo više uzdati u skupinu svojih najbližih rođaka kojoj bi možda, kao pojačanje, prišli jedan ili dva suseda. Kada bi se ličnost deteta isticala, razlog se krio više u izuzetnoj kućnoj sredini nego što je bio ishod društvene razmene, uzimanja-davanja, sa decom iste starosti.

Deca ovoga uzrasta nemaju nikakvih drugih skupnih aktivnosti osim igre, što je u neposrednoj suprotnosti sa životom u kući gde je jedina delatnost detinja — rad: čuvanje beba, obavljanje mnogobrojnih svakidašnjih zadataka i bezbroj trčkanja s porukama. Okupljaju se

rano uveče, pre kasne samoanske večere, a ovdaonda i popodne kada se svi odmaraju. Kada ima mesečine, grupe devojčica jurcaju selom naizmenično napadajući družine dečaka i bežeći od njih, virkajući kroz spuštene kapke, loveći račice, napadajući iz zasede ljubavnike u šetnji ili se prišunjavajući da bi videle porođaj ili pobačaj u kakvoj udaljenoj kući. Opsednute strahom od starešina, strahom od dečaka, strahom od svojih rođaka i strahom od duhova, nijedna družina u kojoj ne bi bilo bar četiri ili pet devojčica nije se usuđivala da se upusti u te noćne pohode. To su bile istinske skupine malih otpadnica od zakona koje su se izvlačile ispod jarma svakidašnjih obaveza. Usled snažno izraženih osećanja prema rođacima i mestu življenja, uloge koju igra ukradeno vreme, potrebe za neposrednim izvršavanjem grupnih planova i kazne koja mu visi nad glavama ako ode predaleko da bi ga odrasli mogli povući za uvo, samoansko dete isto je toliko zavisno od naseljenosti svoje najbliže okoline koliko i dete u seoskoj zajednici na Zapadu. Istina, izdvajanje devojčice ovde ne iznosi ni dvesta metara u prečniku, ali bleštavo sunce i pesak koji peče, udruženi sa mnogobrojnim rođacima od kojih treba pobeći danju ili mnogobrojnim duhovima od kojih treba pobeći noću, povećavaju ovu razdaljinu tako da ona, kao prepreka za druženje, odgovara razdaljini od tri do četiri milje u selima Amerike. Otuda su se i pojavljivale izdvojene devojčice u selu punom dece njenih godina. To je bio slučaj sa Lunom, starom deset godina, koja je živela u jednoj od raštrkanih kuća što su pripadale domaćinstvu visokog starešine. Kuća se nalazila na samom kraju sela; tu je ona živela sa svojom staramajkom, majčinom sestrom Sami, Samijevim mužem i bebom, i dve mlađe tetke, jednom od sedamnaest i drugom od petnaest godina. Lunina je majka umrla. Ostala njena braća i sestre živeli su sa očevom porodicom na drugom ostrvu. Luni je bilo deset godina, ali je bila nezrela za svoj uzrast, tiho, ravnodušno dete, nevoljno da preuzme inicijativu, vrsta deteta kome će uvek biti potreban institucionalizovani grupni život. Jedine njene rođake koje su živеле blizu bile su dve četrnaestogodišnje devojčice koje su, dugonoge i obuzete obavezama poluodraslih, bile previše zrele drugarice za nju. Neke četrnaestogodišnje devojčice možda bi i trpele Lunu u svojoj sredini, ali ne i Selu, mlađa od njenih rođaka, koja je već bila isplela tri stope svoje fine asure. U sledećoj kući, do koje se kamenom moglo

dobaciti, živele su dve devojčice, Pimi i Vana, stare osam, odnosno deset godina. Ali one joj nisu bile rođake i pošto su bile čuvari četvoro manje dece nisu imale vremena za istraživanja. Nije bilo zajedničkih rođaka koji bi ih združili te je Lima živela usamljeničkim životom sve dok se jedna mlada preduzimljiva jedanaestogodišnja tetka nije vratila da živi u materinoj kući. Siva, ta tetka, bila je očaravajuća drugarica, živo i prerano sazrelo dete, koju je Luna svuda pratila zaštićena od divljenja. Ali ispostavilo se da je Siva prevelika briga za svoju obudovelu mater te je njen ujak, *matai*, poveo da živi u samoj njegovoj kući, s druge strane centralne družine Lume. Devojčice iz te družine bile su joj mnogo privlačnije kao drugarice te se Siva, kada bi katkad imala nekoliko retkih slobodnih trenutaka, retko upućivala čak do materine kuće. Tako se nepreduzimljiva Luna starala za svoju malu rođaku, vrzmala se oko tetke i bake i najčešće izgledala veoma izgubljeno.

Sasvim je suprotna bila sudbina sedmogodišnje Lusi, devojčice suviše male da bi se stvarno mogla uključivati u igre onih starijih od deset i jedanaest godina. Da je živela na kakvom izdvojenom mestu, bila bi samo jedno dete iz susedstva. Ali njena je kuća imala strateški položaj, neposredno kraj kuće njenih rođaka Maliu i Pole, istaknutih članova družine Lume. Maliu, jedna od najstarijih članica skupine, veoma je volela sve svoje mlađe rođake, a Lusi joj je bila prva polusestra. Tako je majušna, nezrela Lusi imala sve prednosti grupnog života koji je Luni bio uskraćen.

Sasvim na kraju Siufange živela je Vina, blaga, nerazmetljiva četrnaestogodišnja devojka. Njena se kuća uzdizala sasvim izdvojena usred šumarka palmi, tačno van domašaja pogleda i uha najbližeg suseda. Jedine drugarice bile su joj sestra od tetke, uzdržana i sposobna osamnaestogodišnja devojka i još dve polusestre od sedamnaest i devetnaest godina. U susedstvu je živela i jedna mala dvanaestogodišnja rođaka, ali ona je bila zauzeta staranjem o petoro mlađe braće i sestara. Vina je takođe imala nekoliko mlađih braće i sestara, ali oni su bili dovoljno veliki da se brinu o sebi te je Vina, u poređenju sa ostalima, imala vremena da sa većim devojčkama odlazi u ribarenje. Tako nikada nije prestala da bude mala devojčica koja u stopu prati starije, vuče njihove tovare i raznosi njihove poruke. Bila je uzrujano dete puno zebnje, preterano obuzeto željom da se sviđi

drugima, a iz duge navike da bude poslušno — poslušno i u slučajnim susretima sa vršnjakinjama. Ona je bila prikraćena za odnose slobodnog davanja i uzimanja u sopstvenoj dobnoj skupini i sada su joj ti odnosi bili uskraćeni zauvek. Jer ovo uzgredno grupno druženje moguće je samo devojkama između osme i dvanaeste godine. Sa približavanjem puberteta, fizičkim jačanjem i sticanjem umeća, devojka bi ponovo postajala zauzeta u svom domaćinstvu. Morala bi praviti pećnicu, morala bi odlaziti na rad u polje, ribariti. Dani bi joj bili ispunjeni dugotrajnim poslovima i novim odgovornostima.

Takvo je dete bila Fitu. Septembra meseca bila je ona jedna od glavnih članica družine, malčice viša od ostalih, malčice vižljastija, kreštavija i više sklona naređivanju od njih, ali sve u svemu — vetropirasta devojčica među devojkama, uvek sa krupnom bebom o kuku. Ali u aprilu ona predade bebu mlađoj, devetogodišnjoj sestri; još manja beba data je na čuvanje petogodišnjoj sestrici, a Fitu je s majkom radila na poljima ili odlazila u dugotrajno traganje za korom hibiskusa ili u ribolov. Odnosila je porodično rublje na pranje do mora i pomagala da se o danima kuvanja napravi pećnica. Ponekad bi se izvečeri iskrala da bi se sa svojim bivšim drugaricama igrala u zelenilu, ali obično je bila premorena od teškog rada na koji nije navikla, a obuzimalo je i izvesno osećanje tuđinstva. Osećala je da je delatnosti odraslih, koje je imala da obavlja, odvajaju od ostatka skupine sa kojom se osećala onako bliska prethodne jeseni. Napravila je samo nekoliko neuspešnih pokušaja da se druži sa starijim devojkaama iz susedstva. Majka ju je poslala da spava u pastorovoj kući, u neposrednom susedstvu, ali posle tri dana Fitu se vratila kući. One devojke tamo su prestare, rekla je. „Laititi a'u" („Još sam mlada"). Za svoju staru skupinu, pak, više nije bila. U tri sela bilo je ukupno četrnaest takvih devojčica koje su se upravo bližile pubertetu, bile zauzete poslovima na koje nisu navikle, kao i obnovljenim i bližim druženjem sa odraslima u porodici, devojčica koje još nisu bile zainteresovane za dečake te tako nisu ni sklapale nove saveze u skladu sa zanimanjem za suprotan pol. One staloženo obavljaju domaće poslove, biraju učiteljicu među starijim ženama u porodici, navikavaju se na izostavljanje, sufiksa koji znači „mali" iz naziva „mala devojčica", kako su ranije označavane. Ali nikada se više ne združuju u onako slobodne i bezbrižne grupe kao što su one sastavljene od

devojčica mlađih od trinaest godina. Kao šesnaestogodišnje i sedamnaestogodišnje devojke one će još računati na rođake i okupljaće se u grupice od po dve ili tri, nikada više. Osećanja prema susedima se gase i sedamnaestogodišnja devojka zanemarivaće blisku susedku koja joj je parnjakinja po godinama i prepešačiće celo selo da bi otišla u posetu rođaci. Činioci presudni u sklapanju prijateljstava sada su srodstvo i slična interesovanja za suprotni pol. Osim toga, devojke su se pasivno pridruživale savezima koji su između mladića mnogo jači. Ako dragan neke devojke ima prisnog prijatelja koji se zanima za njenu sestru od tetke između devojaka će se javiti živo, ali privremeno prijateljstvo. Ponekad se čak takva prijateljstva protežu i izvan rođaćkih grupa.

Premda se devojke smeju poveriti samo jednoj ili dvema rođakama, ostale žene u selu obično osećaju dokle su one dospеле u polnom razvoju i na toj se osnovi pomeraju i menjaju veze — od stidljive adolescentkinje sumnjičave u odnosu na sve starije devojke, preko devojke čija prva ili druga ljubavna veza još uvek jednako izgleda kao veoma značajna, do devojaka koje svu pažnju počinju da usredsređuju na jednoga mladića i na mogući brak. Na kraju, neudata majka bira, kad je moguće, prijateljice među onima čiji je slučaj sličan njenom, ili među ženama neodređenog bračnog stanja, među napuštenim ili mladim suprugama koje su izgubile ugled.

Posle puberteta, kroz ova se grupisanja provlači veoma malo prijateljstava koje mlađe devojke gaje za starije. Dvanaestogodišnjakinja će možda osećati veliku ljubav i divljenje prema šesnaestogodišnjoj sestri od tetke (premda svako takvo oduševljenje za stariju devojku bleđi u poređenju sa „zacopanošću“ tipične učenice u našoj civilizaciji). Ali kada ona napuni petnaestu, a njena sestra od tetke devetnaestu, slika se menja. Svekoliki svet odraslih i bezmalo odraslih jeste neprijateljski, svojom izveštačenom promišljenošću uhodi njene ljubavne veze i nikako mu nije verovati. Ne može se verovati nikome ko nije neposredno obuzet sličnom opasnom pustolovinom.

Slobodno se može reći da izvan veštačkih okolnosti stvorenih stanovanjem u kući domorodačkog pastora ili u velikom misionarskom internatu, devojke ne izlaze van svojih rođaćkih skupina da bi tamo sklapale prijateljstva. (Pored velikog devojačkog internata koji je služio

celoj američkoj Samoi, domorodački pastor svake zajednice držao je mali, nezvaničan školski internat za dečake i devojčice. U te su škole slate devojčice čiji su očevi želeli da ih kasnije pošalju u velike školske internate, a takođe i devojčice čiji su roditelji želeli da one iskoriste još tri ili četiri godine višeg obrazovanja i da u pastorovoj kući budu pod strožim nadzorom). Tu devojke koje nisu u srodstvu pokadšto i godinama žive jedna uz drugu. Ali pošto je jedna od dve glavne odlike domaćinstva — zajedničko stanovanje, to se prijateljstvo, sklopljena između devojaka koje su živele u pastorovom domaćinstvu psihološki ne razlikuju mnogo od prijateljstava polusestara ili devojčica koje je povezivalo samo srodstvo a koje su živele u istoj porodici. Jedina prijateljstva koja se po prirodi stvarno razlikuju od onih sklopljenih na osnovu zajedničkog stanovanja ili pripadništva istoj skupini rođaka jesu institucionalizovani odnosi između žena starešina i žena starešina-besednika. Ali ta se prijateljstva mogu shvatiti jedino u vezi sa prijateljstvima između mladića i muškaraca.

Dečaci se upravljaju po istom obrascu po kojem i devojčice i skupljaju se u družine čiju osnovu grade dvostruke veze susedstva i srodstva. Osećanja prema starijim uzrastima uvek su mnogo jača u devojaka jer stariji dečaci se ne povlače u svoje porodične skupine kao devojke. Petnaestogodišnji i šesnaestogodišnji mladići druže se isto onako slobodno kao i dvanaestogodišnjaci. Granična linija između manjih i većih dečaka stoga se neprestano pomera i dečaci su na prelaznom položaju da čas gospodare onima mlađim od sebe, a čas ponizno u stopu prate one starije. Između dečaka postoje dva institucionalizovana odnosa koji se nazivaju istim imenom a nekada su verovatno i bili jedan jedini odnos. To je odnos sa *soa*, drugom pri obrezivanju i izaslanikom u ljubavnim vezama. Dečaci se obrezuju u parovima u koje se raspoređuju sami te traže kakvog starijeg čoveka koji se proćuo sa svoje umešnosti. Ovde kao da naprosto postoji logična međupovezanost uzroka i posledice; dečak odabira prijatelja (koji mu je obično i rođak) za pratioca i zajedničko iskustvo još ih čvršće vezuje. U selu je bilo više parova dečaka koji su zajedno obrezani i još su bili nerazdvojni drugovi i često zajedno spavali u kući jednoga od njih. U takvim odnosima dolazilo je i do uzgrednih homoseksualnih dodira. Pa ipak, kada se dobro razmotre drugarstva odraslih mladića u selu, ne otkrivaju se nikakve odlike koje bi potpuno

odgovarale međusobnoj privrženosti adolescenata, te se odrasli mladići mogu naći u skupinama od po tri ili četiri isto onoliko često koliko i u parovima.

Dve ili tri godine posle puberteta na mladićev izbor druga utiče običaj da u ljubavi momak retko govori u svoje ime, a kada prosi devojčinu ruku — nikada. Prema tome, potreban mu je prijatelj, otprilike istih godina kojih i on, kome može verovati da će pevati njegove slavopojke i sa potrebnom revnošću i smotrenošću pospešivati njegovu prosidbu. Na taj se zadatak šalje jedan rođak ili, ako je stvar beznadežna, više njih. Na mladićev izbor utiče njegova potreba za izaslanikom koji neće biti samo poverenja dostojan i predan, već, kao posrednik, i uverljiv i laskav. Ovaj odnos soa često je, premda ne uvek, uzajaman. Onaj koji se izveštio u ljubavnim stvarima uspeva da se, u želji da do kraja okuša slasti svih stupnjeva udvaranja, s vremenom oslobodi posrednika. U isti mah, takav je čovek sam veoma tražen kao posrednik, ukoliko se momci uopšte mogu nadati da će se on časno poneti prema njihovim nalogima.

Ali osim vođenja ljubavi mladići imaju i drugih stvari u kojima moraju da sarađuju. Potrebni su kao posada u čunu kojim se ide na bonita; obično idu po dvojica da omčom hvataju jegulje na sprudu; rad na zajedničkim poljima taroa zahteva rad svih mladića u selu. Otuda, premda i dečak svoje najbolje prijatelje bira među rođacima, njegovo osećanje društvene solidarnosti ipak je mnogo jače izraženo nego u devojaka. *Aualuma*, organizacija mladih devojaka i supruga ljudi bez titula, nije nimalo čvrsto udruženje i okuplja se prigodom veoma retko zajedničkog rada i još prigodnijih svetkovina. U selima u kojima stare isprepletenosti društvene organizacije počinju da izlaze iz običaja, najpre iščezava baš *Aualuma*, dok *Aumanga*, organizacija mladih ljudi, ima u seoskoj privredi isuviše značajno mesto da bi se mogla tako zanemariti. *Aumanga* je, odista, najtrajniji društveni činilac u selu. Sastanci *mataia* su zvaničniji i *matai* velik deo vremena provode u sopstvenim domaćinstvima, ali mladi ljudi zajedno rade tokom dana, piruju pre i posle radova, prisustvuju svim skupovima *mataia* kao grupa koja poslužuje, a kada je gotovo s dnevnim poslovima, uveče zajedno odlaze na ples i u udvaranje. Mnogi mladići spavaju po kućama svojih prijatelja, povlastica koja se nadziranim devojka daje tek preko volje.

Drugi činilac koji određuje odnose između muškaraca jeste uzajamni odnos između starešina i starešina-besednika. Nosioc ovih klasa titula ne moraju nužno biti u srodstvu jedni s drugima, premda je to čest slučaj pošto se smatra prednošću ako je neko povezan s oba ranga. Ali starešine-besednici su upravitelji imanja, pomoćnici, izaslanici, pratioci i savetnici svojih starešina, i ti se odnosi često naslućuju i među mladim ljudima, zakonitim naslednicima ili pretendentima na nasleđivanje porodičnih titula.

Među ženama postoje povremeni čvrsti savezi između *taupo* i ćerke glavnog starešine-besednika njenog oca. Ali ovakva prijateljstva uvek trpe zbog svog privremenog karaktera; *taupo* će se, neizbežno je, udati u drugo selo. Stoga se pre može reći da institucionalizovano i doživotno prijateljstvo postoji između supruge starešine i supruge starešine-besednika. Supruga starešine-besednika ima ulogu pomoćnika i savetnika starešinine supruge, kao i ulogu da govori umesto nje, a sa svoje strane računa na starešininu suprugu da joj ova pruža podršku i materijalnu pomoć. To se prijateljstvo zasniva na uzajamnim obavezama čije je poreklo u odnosu koji postoji između muževa ovih žena, i to je jedino prijateljstvo između žena koje prevazilazi ograničenja grupisanja po srodstvu. Ona prijateljstva koja se temelje na uzgrednosti braka i kojima se pristupa na osnovu društvene strukture, teško bi se mogla svrstati u dobrovoljna. A u samim rođaćkim skupinama prijateljstva se oblikuju po takvom obrascu da gube svako značenje. Jedanput sam upitala jednu mladu udatu ženu da li joj je suseda, s kojom je oduvek bila u najneizvesnijim odnosima punim ljutnje, da li joj je ta suseda prijateljica. „Kako, pa naravno, otac oca njene majke i otac majke mog oca bili su braća”. Prijateljstvo zasnovano na bliskosti temperamenta drži se veoma nesigurnim sponama i podložno je promenama interesovanja i promenama stanovanja, tako da se žena na kraju sve više oslanja na drugarice na čije je društvo i zanimanja upućuju krvno srodstvo i brak.

Kada je reč o udruživanju po uzrastu kao načelu, može se reći da ono za devojčice prestaje pre puberteta usled sasvim posebne prirode zadataka koje posle toga dobijaju i potrebe koju u svojim ljubavnim pustolovinama imaju za tajnošću. Kod dečaka, veća sloboda, društvena struktura koja sobom nosi više prisile i neprestano učestvovanje u izvršavanju zadataka koji pretpostavljaju saradnju,

dovodi do udruživanja po godinama koje će trajati ceo život. Srodstvo utiče na takvo grupisanje, ali ga ne određuje, a kviri ga uticaj ranga, mogućeg ranga u slučaju mladih, podjednakog ranga ali nesrazmerne starosti u slučaju starijih ljudi.

VI - Devojka u zajednici

Zajednica se ne obazire ni na dečake ni na devojčice od dana kada su se rodili pa sve dok ne navrše petnaest ili šesnaest godina. Pre toga, deca nemaju društvenog položaja, nikakvih priznatih skupnih delatnosti, nikakve uloge u društvenom životu sem kada ih nateraju na neformalnu igru na podu. Ali godinu ili dve pošto prođu kroz pubertet — što se menja od sela do sela, tako da će se šesnaestogodišnjaci u jednom mestu svrstavati i dalje u male dečake, a u drugome u *taule'ale'ae*, mlade ljude — i mladići i devojke svrstavaju se u nešto približno grupisanjima odraslih njihove organizacije dobijaju nazive, a oni — konačne obaveze i povlastice u životu zajednice.

Aumanga, organizacija mladih ljudi, *Aualuma*, organizacija devojaka, udovica i supruga ljudi bez titula, i organizacija ljudi sa titulama — sve su to odrazi središnje političke strukture sela, *Fonoa*, organizacije *mataia*, ljudi sa titulama starešina ili starešina-besednika. *Fono* se uvek gradi kao Okrugla kuća u kojoj nosilac svake titule ima svoj posebni položaj, drugi mu se moraju obraćati izvesnim ceremonijalnim izrazima i određeno mu je mesto u redosledu služenja kave. Ova idealna kuća ima izvesna ustanovljena odeljenja, u desnom delu sedi visoki starešina sa svojim posebnim starešinama pomoćnicima; ispred kuće sede starešine-besednici čiji je posao da drže govore, pozdravljaju tuđince dobrodošlicom, primaju poklone, rukovode raspodelom hrane i kuju sve planove i prave rasporede za skupne delatnosti. Uza stubove, u zadnjem delu kuće, sede *matai* niska ranga, a između stubova i u središtu kuće sede oni koji su od toliko malog značaja da im nije dodeljeno nikakvo posebno mesto. Ovaj sklop titula nastavlja se iz pokolenja u pokolenje i zauzima utvrđeno mesto u obuhvatnijoj zamišljenoj strukturi titula na celom ostrvu, celom arhipelagu, celoj Samoi. Uz neke od tih titula koje su date izvesnim porodicama idu i izvesne povlastice, pravo na kućno ime, pravo da se prenese naziv *taupo*, titula kneginje, na kakvu mladu rođaku i titula zakonitog naslednika, *manaie*, kakvom dečaku iz domaćinstva. Osim ovih prerogativa visokih starešina, svaki pripadnik dveju klasa *mataia*, starešina i starešina-besednik, ima i izvesna

ceremonijalna prava. Starešini-besedniku kava se mora služiti naročitim pokretom, drugi mu se moraju obraćati posebnim skupom glagola i imenica koje odgovaraju njegovom rangu, a za njegove ceremonijalno obavljene usluge starešine ga moraju nagraditi u tapi ili finim asurama. Starešinama se drugi moraju obraćati jednim drugačijim skupom imenica i glagola, prilikom obreda služenja kave moraju ih služiti drukčijim i počasnijim pokretima, njihove starešine-besednici moraju im donositi hranu i ukazivati im čast i pratiti ih u svakoj važnoj prilici. Naziv sela, ceremonijalni naziv trga na kojem se održavaju veliki obredi, naziv kuće u kojoj se sastaje *Fono*, nazivi glavnih starešina i starešina-besednika, nazivi *taupo* i *manaie*, *Aualume* i *Aumange*, sadržani su u skupu ceremonijalnih pozdrava zvanih *Fa'alupenga*, ili u počasnim naslovima sela ili oblasti. Prilikom zvaničnog ulaska u selo posetioци moraju da, kao svoju početnu ljubaznost prema domaćinima, izrecituju *Fa'alupengu*.

U *Aumangi* se ogleda ova organizacija starijih ljudi. U njoj mladi ljudi uče da drže govore, da svom vladanju pridaju težinu i uljudnost, da služe i piju kavu, da planiraju i izvode skupne poduhvate. Kada dečak napuni dovoljno godina da uđe u *Aumangu*, glava njegovog domaćinstva ili šalje grupi poklon u hrani, najavljujući pridruživanje dečaka njihovom broju, ili ga odvodi u kuću gde se grupa sastaje i kao poklon stavlja na zemlju veliki koren kave. Od tada je dečak član grupe koja se gotovo neprestano drži na okupu. Na nju se svaljuju svi teški seoski poslovi, a i najveći deo međuseoskog društvenog saobraćanja koje se usredsređuje na neoženjen mladi svet. Kada u posetu dođu stanovnici drugog sela, *Aumangu* kao grupu pozivaju radi *taupo* u poseti, radi primanja poklona, igranja i pevanja njoj za ljubav.

Organizacija *Aualume* manje je uobličena verzija *Aumange*. Kada devojka uđe u prave godine, dve ili tri posle puberteta, što zavisi od prakse koja vlada u svakom pojedinom selu, njen će *matai* poslati ponudu u hrani kući glave *taupo* u selu i time najaviti svoju želju da se kćer njegove kuće ubuduće smatra jednom od mladih devojaka iz grupe koja čini njen dvor. Ali dok se *Aumanga* obrazuje oko *Fonoa* — mladi se ljudi sastaju napolju ili u posebnoj kući, ali tačno ponavljaju oblike i obrede starijih — dotle se *Aualuma* obrazuje oko ličnosti *taupo* i tvori skupinu dvorskih dama. One nemaju organizaciju poput *Aumange* a, osim toga, jedva da obavljaju bilo kakav posao. Mlade

devojke mogu povremeno biti pozvane da uživaju rogozinu ili skupljaju papirni dud; još ređe one sade i obrađuju rod papirnog duda, ali glavna im je uloga da budu ceremonijalne pomoćnice prilikom sastanaka suprug *mataia* i domaćice sela u međuseoskom životu. Na mnogim delovima Samoe *Aualuma* se potpuno raspala i sačuvala je još jedino u pozdravnim rečima koje silaze s usana kakvog tuđinca. Ali kada bi se raspala *Aumanga*, seoski život na Samoi morao bi se iz osnova ponovo ustrojiti, jer od ceremonijalnog i istinskog rada mladića i ljudi bez titula zavisi ceo život sela.

Premda supruge *mataia* nemaju organizacije koja bi bila priznata u *Fa'alupengi* (počasnim titulama), njihovo je udruženje čvršće i važnije no udruženje *Aualume*. Supruge ljudi sa titulama održavaju sopstvene zvanične sastanke, status dobijaju na osnovu muževijevog statusa, sede na mestima svojih muževa i piju njihovu kavu. Supruzi najvišeg starešine ukazuje se najviša čast, supruga glavnog starešine-besednika drži najvažnije govore. Status žena u ovoj seoskoj skupini u potpunosti zavisi od statusa što ga imaju njihovi muževi. Kada jednom stekne titulu, čovek se više nikada ne može vratiti u *Aumangu*. Titula mu se može oduzeti kada ostari ili ako je nedelatan, ali biće mu data niža titula kako bi mogao sedeti i piti kavu sa bivšim drugovima. No udovica ili razvedena žena *mataia* mora se vratiti u *Aualumu*, sedeti van kuće s mladim devojka, služiti hranu i raznositi poruke i može ulaziti u ženski *fono* samo kao sluškinja ili zabavljačica.

Dve su vrste ženskih *fonoa*: *fanoi* koji prethode ili slede zajedničkim radovima kao što su uživanje rogozine za gostinsku kuću, donošenje lomljenog korala za pod u njoj ili pletenje finih asura za miraz *taupo*; i ceremonijalni *fanoi* koji priređuju dobrodošlicu posetiocima iz drugih sela. Svaki od tih sastanaka označen je svrhom koju ima kao *falelalanga*, pletelačka moba, ili kao *'ainga fiafia tama'ita'i*, svetkovina gospi. Samo žene iz sela koje dolazi u posetu priznaju, u društvenom pogledu, žene kao takve, ali *taupo* i njen dvor u središtu su priznanja kako muškaraca tako i žena u *malangi*, društvu koje je doputovalo. I ove supruge visokih starešina moraju se sa sopstvenom *taupo* ophoditi sa velikom učtivošću i poštovanjem, obraćati joj se sa „vaša visosti“, pratiti je na putovanjima i koristiti se posebnim skupom imenica i glagola kada razgovaraju sa njom. Postoji, dakle, oprečnost koja se ogleda u tome što mlade devojke,

koje u njihovim kućama drže u strogoj potčinjenosti, u međuseoskom društvenom životu prevazilaze po rangu svoje majke i tetke. Da nije sledeća dva razloga, ovo obredno podsecanje autoriteta starijih žena ozbiljno bi moglo da ugrozi disciplinu u kući. Prvi je razlog — slabašnost organizacije devojaka, činjenica da je njihov glavni *raison d'etre* u selu taj da izigravaju poslugu starijim ženama koje imaju da obave određene proizvodne radove za selo; drugi je razlog — naglasak koji se stavlja na zamisao da je glavna dužnost *taupo* da služi. Seoska kneginja je, isto tako, i seoska sluškinja. Ona je ta koja očekuje tuđince, namešta im krevete i spravlja kavu, pleše kada oni to požele i diže se iz sna da bi poslužila bilo posetioce bilo sopstvenog starešinu. A prinuđena je da društvenim potrebama žena služi isto kao i društvenim potrebama muškaraca. Odluče li da od drugog sela pozajme rogozinu, oblače svoju *taupo* najbolje što mogu i vode je da ukrašava *malangu*. Njena je udaja — stvar sela, planiraju je i utanačuju starešine-besednici i njihove supruge koje su *taupo* savetnici i čuvari. Stoga rang *taupo* stvarno znači sve dalji, svakodnevnii prepad na slobodu devojke kao jedinke, dok su neprestano praćenje kojem je podvrgnuta i način na koji je udaju bez vođenja računa o njenim željama — potpuno poricanje njene ličnosti. Slično tome, njene sestre bez titule, devojke čija je glavna skupna delatnost da čekaju na starije, imaju još manji ugled, koji je u svakidašnjem životu sela od još manjeg značaja no što je to ugled *taupo*.

Izuzev *taupo*, čije je proglašenje titule prilika za veliku svetkovinu i ogromno razdavanje imovine koju njen starešina deli starešinama-besednicima, koji od sada moraju da podržavaju i potvrđuju njen rang, samoanska devojka iz dobre porodice ima dva načina da se prvi put pojavi u društvu. Prvi, zvanično pristupanje *Aualumi*, često se zapostavlja i važniji je kao formalno plaćanje pristupnine zajednici no kao odavanje priznanja samoj devojci. Drugi je način da krene sa *malangom*, zvaničnim putujućim društvom. Ona može da pođe kao bliska rođaka *taupo*, u kom će slučaju biti zahvaćena vrtlogom zabave kojom će mladići iz sela-domaćina okružiti svoje goste; a može putovati i kao jedina devojka male putujuće družine, u kom će se slučaju drugi sa njom ophoditi kao sa *taupo*. (Sve društvene prigode zahtevaju prisustvo *taupo*, *manaie* i starešine-besednika; a ako osobe

koje su istinski nosioci tih titula nisu prisutne, neko drugi mora da igra njihovu ulogu). Neudatoj samoanskoj devojci, dakle, njena zajednica odaje čast i priznanje u međuseoskom životu i to ili kao članici *Aualume* koja posećuje *manaiu* iz *malange* u poseti i igra za njega, ili kao devojci u poseti stranom selu.

Ali ovo su izuzetne prigode. *Malanga* će možda doći samo jednom godišnje, pogotovu na Manu'i koja u celom arhipelagu ima svega sedam sela. A u svakidašnjem životu sela, u krizama, rođenjima, umiranjima, brakovima, neudate devojke ne igraju nikakvu obrednu ulogu. One se naprosto priključuju „ženama iz domaćinstva" čija je dužnost da pripreme opremu za novorođenče ili da prenesu kamenje koje će se razbacati po novim grobovima. Svojim preteranim odavanjem priznanja devojci kao *taupo* ili kao članici *Aualume* zajednica kao da se smatra razrešenom od ukazivanja bilo kakve dalje pažnje.

Ovaj stav podstiče i nedovoljnost tabua. U mnogim delovima Polinezije za sve se žene, a naročito za one koje imaju menstruaciju, smatra da su kužne i opasne. Nužan je neprestan strogi društveni nadzor, jer kao što ne može sebi dozvoliti da zapostavlja svoje najvrednije članove, tako društvo ne može sebi da dozvoli ni zanemarivanje onih najopasnijih. Ali na Samoi moć devojke da nanese zlo veoma je ograničena. Ona ni u kom slučaju ne može da pravi *tafalo*, puding od hlebnog drveta koji obično prave mladići, niti, dok ima menstruaciju, može da spravlja kavu. Ali ne mora da se povlači ni u kakvu posebnu kuću; ne mora da jede sama; njen pogled ili dodir ne okužuju. Isto kao i mladići i starije žene, i devojka izbegava mesto gde se starešine bave zvaničnim radom — osim ako tamo nema neka naročita posla. Prisustvo žena kao takvih nije zabranjeno, već neželjeni upadi pripadnika bilo kojeg pola. Zvanično, nijedna žena ne može prisustvovati skupovima starešina manj ako nije *taupo* koja spravlja kavu, ali svaka žena može svome mužu doneti lulu ili mu preneti poruku, samo ako njeno prisustvo prolazi nezapaženo. Ženino ženstvo samo po sebi istinski je izvor opasnosti jedino onda kada su posredi ribarski čunovi ili pribor za ribarenje za koje joj je zabranjeno da ih dotakne zbog opasnosti da će naškoditi ribolovu. Ali primena ove zabrane leži u rukama onoga ribara u čijoj se kući čuva oprema za ribarenje.

U samoj rođачkoj skupini stvari stoje sasvim drukčije. Tu se ženama odaje priznanje na vrlo osoben način. Najstariji ženski predak loze, to jest sestra poslednjeg nosioca titule, ili sestra njegovog prethodnika, ima posebna prava prilikom raspodele miraza koji ulazi u domaćinstvo. Ona ima pravo veta prilikom prodavanja zemlje i rešavanja ostalih važnih porodičnih pitanja. Njena je kletva najužasnija od svih koje čoveka mogu da stignu, jer ona ima moć da „preseče lozu“ i učini da se ime ugasi. Ako se čovek razboli, njegova sestra je prva koja se mora zvanično zakleti da mu nije želela nikakvo zlo, jer gnev u njenom srcu najmoćniji je nanosilac zla. Kada čovek umre, tetka sa očeve strane ili sestra pripremaju mu telo za sahranu, pomazuju ga indijskim šafranom i trljaju uljem, sede kraj njega rasterujući lepezom muve, a zatim zauvek zadržavaju tu lepezu u svom posedu. A u običnijim domaćinskim stvarima, u ekonomskim sporazumima između rođaka ili u porodičnim zavadama, žena igra isto tako aktivnu ulogu kao i muškarac.

Na opšte zapostavljanje na koje nailazi u društvu, žena ili devojka uzvraća odgovarajućom nebrigom. Ona se prema seoskim predanjima, rodoslovljima titula, poreklu mitova i mesnih priča, zamršenostima društvene organizacije ophodi sa vrhunskom ravnodušnošću. Devojka koja može da navede ime svog pradede — izuzetak je, a izuzetak je i mladić koji ne može da u obliku predanja ispriča svoje rodoslovlje više pokoljenja unazad. Dok šesnaestogodišnji ili sedamnaestogodišnji mladić revnosno pokušava da ovlada posvećenim načinom govora punim nagoveštaja, kakvim se služi starešina-besednik čijem se stilu on veoma divi, dotle devojka istih godina uči minimum etikecije. To, međutim, nipošto ne potiče od nedostajanja sposobnosti. *Taupo* mora do najmanjih tančina poznavati ne samo društvene sporazume u njenom rođenom selu, već isto tako i one u susednim selima. Pošto starešina-besednik izgovori titule posetilaca i nazive njihovih pehara za kavu, ona posetioce mora poslužiti na propisan način i bez oklevanja. Zauzme li pogrešno mesto koje pripada drugoj *taupo*, višoj po rangu, pratilje njene suparnice žestoko će je povući za kosu. O zamršenostima društvene organizacije ona uči isto onako kao i njen brat. Još se više ističe slučaj supruge starešine-besednika. Bez obzira na to da li ju je zbog njene poslušnosti, odabrao čovek koji je već stekao titulu ili se, kao što se

često dešava, udala za nekog mladića kojeg je poznavala i koji je kasnije proizveden u starešinu-besednika, *tausi*, supruga starešine-besednika, mora mu biti potpuno ravna u svakoj prilici. Na skupovima žena ona mora voditi računa o etikeciji i domaćim pravilima reda, mora nakititi svoje govore obiljem nerazumljive tradicionalne građe i bogatim aluzijama, mora održavati isti ravan glas, isto gordo držanje kao i njen suprug. I napokon, supruga važnog starešine-besednika mora se osposobiti i za učitelja i za izvođača, jer njena je dužnost da obuči *taupo*. Ali osim u slučaju kad zajednica na ovaj način odaje priznanje njenom postojanju i zvanično zahteva njeno vreme i sposobnosti, žena će joj ukazivati tek najmanju moguću pažnju.

Slično tome, ni primitivni kazneni zakonik ne bavi se ženom. Čoveka koji bi počinio preljubu sa suprugom starešine tukli bi i prognali, katkada bi ga razjarena zajednica čak i udavila, ali ženu bi muž samo oterao. *Taupo* za koju bi se otkrilo da nije devica naprosto bi istukle njene rođake. Ako danas selo zadesi zlo i to se zlo pripíše kakvom grehu što ga nije ispovedio neki pripadnik zajednice, sazivaju se *Fono* i *Aumanga* i priznanje se nameće svakome ko bi mogao imati zlo na savesti, ali takav se zahtev ne postavlja pred *Aualumu* niti pred supruge *mataia*. Ovo je u upadljivoj suprotnosti sa ispovedanjem u porodici gde se priznanje najpre traži od sestre.

U pogledu rada selo postavlja malo određenih zahteva. Ženski je posao gajenje šećerne trske i ušivanje rogozine za krov gostinske kuće, tkanje senila od palmovog lišća i donošenje lomljenog koralja za pod. Kada devojke sade papirni dud, *Aumanga* im povremeno pomaže pri poslu, a devojke zauzvrat priređuju mladićima gozbu te se tako cela stvar preobraća u izlet vrednica. Ali između izričnog rada muškaraca i izričnog rada žena postoji kruta podela. Žene se ne mešaju u poslove oko građenja kuće ili čamca, niti isplovljuju s ribarskim čunovima, a muškarci ne smeju ući u zvaničnu pletionicu ili u kuću gde žene u grupi prave tapu. Ako posao od žena zahteva da prođu kroz selo, kao recimo kada sa obale donose lomljeni koral za pod gostinske kuće, muškarci svi listom iščezavaju — ili se okupljaju u kakvoj udaljenoj kući, ili odu u šumaricu ili pak u drugo selo. Ali ovo izbegavanje važi samo za velike zvanične prilike. Ako muž gradi novu porodičnu kuhinju, žena može da pravi tapu dva koraka odatle, dok će starešina možda sedeti i mirno upredati niti, dotle će mu supruga uz

sam skup plesti finu asuru.

I tako žena, premda za razliku od svog muža i braće najveći deo vremena provodi u užem krugu domaćinstva i skupine rođaka, kada učestvuje u poslovima zajednice biva tretirana sa svim najsitnijim formalnostima koje obeležavaju sve faze samoanskog društvenog života. Veći deo njene pažnje i interesovanja usredsređen je na manju skupinu, oblikovan na ličniji način. Zbog toga je nemoguće tačno proceniti razliku u urođenom društvenom nagonu između muškaraca i žena na Samoi. U onim društvenim sferama u kojima je ženama data prilika da se pokažu, one svoje mesto zauzimaju sa isto onoliko sposobnosti sa koliko i muškarci. Supruge starešina-besednika, u stvari, ispoljavaju čak i veću prilagodljivost od svojih muževa. Starešine-besednici posebno se biraju zbog svojih govorničkih i intelektualnih sposobnosti, dok se ženama prilikom udaje nameće zadatak koji od njih zahteva veliku govorničku veštinu, bogatu maštu, taktičnost i dobro pamćenje.

VII - Priznate veze među polovima

Prvi stav koji u odnosu na dečake devojčica nauči jeste stav izbegavanja i neprijateljstva. Ona uči da se pridržava tabua između braće i sestara u odnosu na dečaka koji su joj rođaci i koji žive s njom u istom domaćinstvu i, zajedno sa ostalim devojčicama iz svoje dobne skupine, prema svim ostalim dečacima ponaša se kao prema viđenim neprijateljima. Posle osme ili devete godine devojčica je naučila da nikad ne prilazi grupi starijih dečaka. Ovo osećanje neprijateljstva prema manjim dečacima i sramežljivo izbegavanje onih većih nastavlja se do uzrasta od trinaest ili četrnaest godina, do uzrasta kada se devojčice upravo bliže pubertetu a dečaci upravo bivaju obrezani. Na tom uzrastu deca izlaze iz života vezanog uz dobnu skupinu i prestaju sa neprijateljstvima. Njihova svest o polu još nije delotvorna. I upravo su u to vreme odnosi među pripadnicima različitih polova najmanje opterećeni emocijama. Sve dok ne bude stara, udata žena sa više dece, samoanska devojka neće ponovo tako mirno gledati na suprotan pol. Kada se okupe ova adolescentna deca, nastaje dobroćudno šegačenje gotovo bez imalo zbunjenosti i uz mnogo uzgrednog zadirkivanja, pri čemu neku devojčicu obično optužuju zbog usplamtele strasti prema nekom oronulom osamdesetogodišnjem starcu, ili se na nekog dečaka upire prstom kao na oca osmog deteta neke jedre gazdarice. Povremeno zadirkivanje poprima vid tvrđenja da između dvoje vršnjaka postoji ljubav — što i jedno i drugo veselo i s negodovanjem odbacuju. Na ovom uzrastu deca se sreću na neformalnim igrankama *siva*, uz kakve zvaničnije prilike, na zajedničkim ribarenjima na sprudu (kada se mnogo metara spruda ogradi da bi se načinila velika klopka za ribu) i na ribarenjima uz baklje. Dobroćudne prepirke i zadirkivanja i saradnja pri zajedničkim delatnostima daju osnovni ton ovim prilikama. Ali ovi dodiri, na žalost, niti su dovoljno česti, niti dovoljno dugo traju da bi se devojčice naučile saradivanju a i jedni i drugi stekli bilo kakvu istinsku predstavu o ličnosti pripadnika suprotnog pola.

Kroz dve ili tri godine ovo će se izmeniti. Pošto se devojčice više ne okupljaju u skupine po starosti, lični nedostaci manje su vidljivi. Dečak koji počinje da se aktivno zanima za devojčice manje će vidati

u družini a više će vremena provoditi sa jednim bliskim drugom. Devojčice gube svu svoju bezbrižnost. Kikoću se, rumene dižu nos, beže. Dečaci postaju stidljivi, zbunjeni, ćutljivi i izbegavaju društvo devojčica za dana i za noći obasjanih mesečinom, kada optužuju devojčice da mnogo vole da se pokazuju. Sklapanje prijateljstava još strože se ograničava na rođačke skupine. Dečak ima veću potrebu za pouzdanim poverenikom nego devojčica, jer samo se najokretniji i najokoreliji Don Žuani sami udvaraju. Ima, naravno, slučajeva kada se dvoje mladih, tek izišlih iz adolescencije, prestrašeni da će ih ismejati čak i najbliži prijatelji i rođaci, sami šmugnuti u šiprag. Pa ipak, češće se događa da prvi devojčin ljubavnik bude kakav stariji čovek, udovac ili razveden. A tu za izaslanikom nema ni potrebe. Stariji čovek nije ni stidljiv ni uplašen, a osim toga — nema nikoga u koga bi se mogao uzdati kao u posrednika; mlađi bi ga čovek izdao, stariji njegove ljubavne dogodovštine ne bi uzeo ozbiljno. Ali prvi spontani opiti adolescentne dece i ljubavnički pohodi starijih ljudi na mlade devojke u selu, oblici su na rubu priznatih vrsta veza; isto je tako i sa prvim iskustvom što ga mladić ima sa kakvom starijom ženom. No i jedno i drugo se vrlo često događa, te neiskustvo i s jedne i s druge strane retko ugrožava uspeh nekog ljubavničkog doživljaja. Pa ipak, sve takve zgode ne spadaju u priznate oblike veza između polova. Drugovi će žigosati dečaka ili devojčicu kao *tantala lai titi* (one koji se prave starijim no što jesu) ako neki dečak, recimo, voli ili žudi za ljubavlju starije žene, dok misao da neki stariji čovek ganja mladu devojku veoma odgovara njihovom osećanju smešnog; ili, ako je devojka veoma mlada i naivna, njihovom shvatanju nepodobnosti. „Ona je premlada, još je premlada. On je prestar“, reći će, i sva težina žestokog, neodobravanja sručuje se na *mataia* za kog se zna da je otac 'deteta što ga je na svet donela Lotu, šesnaestogodišnja slaboumna devojka sa Olesenge. Razlika u godinama ili iskustvu uvek im se, već prema stupnju, čini komičnom ili dirljivom. Teorijska kazna kojom se pretilo neposlušnoj ili odbegloj kćeri jeste udaja za veoma starog čoveka, a čula sam i devetogodišnje dete kako se prezrivo smeje majci zbog naklonosti prema sedamnaestogodišnjem mladiću. Među ovim odstupanjima od obrasca najgore je ono kada neki čovek vodi ljubav sa kakvom mladom i zavisnom ženom iz sopstvenog domaćinstva, sa detetom koje je usvojio ili mlađom sestrom svoje

žene. Protiv njega se diže povik rodoskrvnuća, a osećanja kadikad toliko uzavru da ga primoravaju da napusti skupinu.

Osim zvaničnog braka postoje još samo dve vrste seksualnih veza koje zajednica iole priznaje — to su ljubavne veze između nevenčanih mladih ljudi (uključujući i udovce i udovice) koji su više-manje istih godina, bez obzira na to vodi li ta veza braku ili je tek prolazna razonoda; i preljuba.

Postoje tri oblika veza među nevenčanima: potajno nalaženje „pod palmama“, *Avanga* — objavljeno bekstvo, i svečano udvaranje, kad mladić „sedi pred devojkom“; a na rubu ovih, neobičan oblik prikrivenog silovanja, zvanog *moetotolo*, ušunjavanje u postelju usnule devojke, čemu pribegavaju mladići za koje nijedna devojka nema naklonosti.

U ova tri odnosa mladiću je neophodan poverenik i izaslanik kog on zove *soa*. Kada su mladići bliski drugovi ovaj se odnos može produžiti kroz mnoge ljubavne veze, ali može biti i privremen, okončavajući se kad i određena ljubavna veza. *Soa* sledi primer starešine-besednika koji za nematerijalne usluge što ih je učinio svome starešini traži od ovoga, kao naknadu, materijalne stvari. Ako iz njegovog izaslaništva proistekne brak, *soa* će od mladoženje dobiti osobito lep poklon. Izbor *soe* zadaje mnoge teškoće. Izabere li ljubavnik staloženog, pouzdanog mladića, rođaka jedva mlađeg od sebe i odanog njegovim interesima, mladića neslavoljubivog u stvarima srca, vrlo je verovatno da će izaslanik, usled neiskustva i pomanjkanja taktičnosti, pokvariti celu stvar. No ako izabere zgodnog i veštog udvarača koji tačno zna kako da „blago govori i otmeno se kreće“, onda su izgledi da će se devojka opredeliti za tog drugog isti kao i izgledi da će se opredeliti za onoga koji ga je poslao. Mladići ponekad naslućuju ovu teškoću pa upošljavaju dvojicu ili trojicu *soa* i šalju ih da uhode jedni druge. Ali ovo nemanje poverenja verovatno će i u zastupnika izazvati sličan stav i, kako mi tužno reče jedan previše predostrožan i razočaran ljubavnik, „-imao sam pet *soa*, jedan je bio iskren, a četvorica — pritvorni“.

Među mogućim *soama* dvoma se daje prednost — bratu ili devojci. Brat je već po odredbi odan, dok je devojka mnogo veštija jer „mladić može devojci prići samo uveče, ili kad nikog nema u blizini, a devojka može hodati uz nju po ceo dan, šetati s njom ili leći uz nju na asuru,

jesti iz iste zdele i između zalogaja šaputati ime mladićevo, neprestano govoriti o njemu — kako je dobar, nežan i iskren, koliko je vredan ljubavi. Da, od svih je najbolja *soafafine*, izaslanica." Ali ogromne su teškoće da se nađe *soafafine*. Mladić ne sme da je bira među sopstvenim rođakama. Tabu mu čak zabranjuje da takve stvari uopšte i pominje u njihovom prisustvu. Samo ako ima ludu sreću biće dragana njegovog brata rođaka devojke za kojom kuca njegovo srce; možda će ga neki drugi srećan slučaj dovesti u vezu sa devojkom ili ženom koja će raditi u njegovu korist. Najžešća neprijateljstva u skupinama mladih ljudi ne izbijaju između bivših ljubavnika, ne nastaju iz ogorčenosti napuštenog niti iz bolnog ponosa odbačenog, već se javljaju između mladića i soe koji ga je izdao, ili između ljubavnika i prijatelja njegove voljene koji je na bilo koji način zaustavio njegovu stvar.

U strogo tajnoj ljubavnoj vezi ljubavnik se nikada ne pojavljuje u kući svoje voljene. Njegov soa može otići tamo sa nekom grupom ljudi ili sa kakvom izmišljenom porukom, ali isto tako može i izbegavati njenu kuću i nalaziti prilike da govori s devojkom dok je ona na ribarenju ili dok ide na polje ili sa njega. Zadatak mu je da otpeva hvalu svog prijatelja, suzbije devojčine zebnje i primedbe i, konačno, zakaže sastanak. Ovakve su veze obično kratkotrajne i kako mladić, tako i devojka mogu održavati više takvih veza istovremeno. Jedan od prihvaćenih razloga za zavadu jeste ozlojeđenost prvog ljubavnika na njegovog poslednika iste noći „jer će mu se mladić koji je posle došao podsmevati". Ovi tajni ljubavnici zakazuju sastanke na ivici sela. Za ovu vrstu ljubavnih veza uobičajena oznaka glasi „pod palmama". Veoma često, kada su bilo mladići bilo devojke u srodstvu a uz to i u prijateljstvu, tri ili četiri para imaće zajednički sastanak. Dogodi li se da se devojka onesvesti ili dobije vrtoglavicu, mladićeva je dužnost da se uspuže uz najbližu palmu i donese svež kokosov orah koji će, umesto *kolonjske vode*, pljusnuti devojci u lice. Po domorodačkoj teoriji, jalovost je kazna za promiskuitet; i, *vice versa*, samo istrajna monogamija biva nagrađena začecem. Kada dvoje tajnih kušača, čiji je rang tako nizak da njihovo venčanje nije ni od kakve velike ekonomske važnosti, postanu odista privrženi jedno drugome i održe vezu više meseci, za njom često sledi brak. A domorodačko mudrovanje pravi razliku između spretnog ljubavnika čije su

pustolovine mnogobrojne i kratkotrajne i manje umešnog čoveka koji svoju muškost ne može da dokaže na bolji način nego što je dugotrajna veza koja se završava začecem.

Devojka se često boji da se otisne u noć, kada kolaju duhovi i đavoli, duhovi koji čoveka guše, duhovi iz dalekih sela koji činovima dolaze da na silu odvedu devojke iz njenog sela, duhovi koji zaskaču na leđa i ne mogu se stresti. Ili joj se može učiniti pametnijim da ostane kod kuće i da ustreba li, glasno da na znanje da je tu. U tom slučaju ljubavnik čika celu kuću; pošto skine *lavalavu*, on se obilato namaže kokosovim uljem po celom telu tako da se može izmigoljiti iz ruku gonilaca ne ostavljajući nikakva traga, te krišom diže senila i ušunjava se u kuću. Rasprostranjenost ove prakse dala je osnov onom poznatom događaju iz polinežanskih narodnih priča kada zla sreća sustiže nesrećnog junaka koji „spava do jutra, sve dok izlazeće sunce ne otkrije njegovo prisustvo ostalim ukućanima". Pošto u kući spava dvanaestak ili više ljudi i nekoliko pasa, vođenje računa o tišini dovoljna je predostrožnost. Ali baš ovaj običaj sastajanja u domu i pogoduje neobičnoj zloupotrebi prakse *moetotolo*, ušunjavanja u postelju usnule.

Moetotolo je jedina seksualna aktivnost koja se ocrta kao izrazito nenormalna. Još od prvog dodira sa civilizacijom belaca silovanje se, u obliku nasilničkog prepada, povremeno događalo i na Samoi. Samoanskom shvatanju ono je, ipak, mnogo manje blisko negoli *moetotolo*, pri čemu čovek krišom prisvaja milošte namenjene drugome. Neophodna opreznost onemogućuje razgovor te se „snošnjalo" uzda u to da devojka očekuje ljubavnika ili u mogućnost da će ona prihvatiti, bez razlike, svakoga ko dođe. Ako devojka posumnja ili ga mrzi, ona nadiže veliku dreku i svi se ukućani daju u poteru. Hvatanje *moetotoloa* računa se u veliku zabavu i žene koje osećaju da im je sigurnost ugrožena još su predanije u gonjenju od muškaraca. U Lumi je neki zlosreoni mladić smetnuo s uma da skine *lavalavu*. Devojka ga je otkrila a njena sestra je uspela da mu, pre no što je umakao, otkine komad *lavalave*. Sutradan je taj komad ponosito pokazivala. Kako momak nije bio dosta pametan da uništi svoju *lavalavu*, postojao je posredan dokaz protiv njega te je on služio za podsmeš celom selu; deca su spevala pesmiicu o tome i pevala je za njim gde god se makao. Problem *moetotoloa* čini još složenijim

mogućnost da napadač bude i mladić iz domaćinstva koji će sklonište naći u hajci koja je usledila otkriću. *Moetotolo* još daje devojci izvrstan alibi, jer dovoljno je da ona, u slučaju da se otkrije da je ljubavnik kod nje, samo vikne „*moetotolo*“. „Za porodicu i selo to možda i jeste *moetotolo*, ali ne i za srca mladića i devojke.“

Za ovu neukusnu aktivnost navode se dve pobude — ljutnja i neuspeh u ljubavi. Samoanska devojka koja izigrava koketu čini to na sopstveni rizik. „Ona bi rekla: Da, naći ćemo se ove noći kraj onog starog kokosovog stabla, baš pored kamena đavolje ribe, kada se mesec bude spuštao. I mladić bi čekao i čekao i čekao celu bogovetnu noć. Pomrčina bi postala veoma gusta; gušteri bi mu padali na glavu; čamci s duhovima uplovili bi u kanal. Bio bi veoma uplašen. Ali čekao bi tamo sve do zore, sve dok mu kosu ne bi ovlažila rosa a u srce mu se uvukla ljutnja — a nje još nema. Onda bi, za osvetu, pokušao *moetotolo*. To pogotovu ako čuje da se te noći našla s drugim.“ Drugo uobičajeno objašnjenje jeste da određeni mladić ne može ni na koji dopušten način da zadobije draganu, a na Samoi, osim među posetiocima, nema prostitucije. Kako su neki od mladića opštepoznatih kao *metotoloi* spadali u najdivnije i najzgodnije momke u selu, ovo nije baš lako shvatiti. Pošto su ih devojke kojima su jednom ili dvared pokušali da se udvaraju mrko pogledale, raspaljeni na sav glas objavljuvanim uspasima svojih drugova i porugama na račun sopstvenog neiskustva, ovi mladići, očigledno, dižu ruke od uobičajenih načina udvaranja i pokušavaju *moetotolo*. I kada ih jednom uhvate, i žigošu, više im nikad nijedna devojka neće pokloniti nikakvu pažnju. Moraće da sačekaju sve dok kao stariji ljudi, sa položajem i titulom koje mogu da ponude, ne uzmognu da biraju između kakve iznurene i isprljane razvratnice ili nevoljne mlade kćeri častoljubivih i sebičnih roditelja. Ali godine će proći pre no što to postane moguće i, isključen iz ljubavnih afera u koje se upliću njegovi drugari, mladić čini jedan pokušaj za drugim, ponekad i uspeva, ponekad ga uhvate i istuku te mu se celo selo ruga, a tlo mu se neprestano i sve više izmiče ispod nogu. Delimično zadovoljavajuća rešenja često su veze s muškarcima. U selu je postojao jedan takav par — ozloglašeni *moetotolo* i ozbiljan mladić koji je želeo da sačuva slobodu srca da bi se upustio u političku spletku. *Moetotolo*, dakle, čini potajno vođenje ljubavi u kući složenijim i doprinosi njegovoj slasti,

dok opasnost od nedolaska na sastanak, nepoželjnost slučajnih susreta van kuće, kiša i strah od duhova čine složenijom „ljubav pod palmama“.

Između ovih izrazito *sub rosa* veza i konačne ponude braka postoji jedan prelazni oblik udvaranja kada mladić posećuje devojku. Pošto se na ovo gleda kao na probni korak ka braku, obe rođačke skupine moraju biti manje ili više povoljno raspoložene prema tom sjedinjenju. Sa svojim *soa* kraj sebe i snabdeven korpom ribe, hobotnicom ili sličnim, ili piletom, prosilac se pojavljuje u devojčinoj kući pre poznog večernjeg obeda. Prihvate li njegov poklon — to je znak da je devojčina porodica sklona da mu dopusti da joj se on udvara. Zvanično ga pozdravlja *matai*, posle čega mladić, glave oborene u znak poštovanja, odsedi večernju molitvu a zatim sa svojim *soa* ostaje na večeri. No prosilac ne prilazi svojoj voljenoj. Kaže se: „Želite li da saznate ko je odista ljubavnik, onda ne gledajte u momka koji sedi kraj nje, drsko je gleda u oči i uvija cvetove iz njene ogrlice sebi oko prstiju ili joj iz kose krade cvet hibiskusa da bi ga zakačio sebi za uvo. Nemojte misliti da je to onaj koji joj tiho šapće na uvo ili joj govori: Draga, čekaj me noćas. Kad mesec zađe, ja ću ti doći, ili je zadirkuje kako ima mnogo ljubavnika. Umesto toga, pogledajte mladića koji sedi negde daleko, koji sedi oborene glave i ne učestvuje u zbijanju šale. I primetićete da su mu oči uvek nežno uprte u devojku. On neprestano pilji u nju i ne propušta nijedan pokret njenih usana. Možda će mu namignuti, možda će podići obrvu, možda će mu dati znak rukom. Uvek mora biti na oprezu i vrebati, inače će ga propustiti.“ Za to vreme *soa* se kitnjasto i razmetljivo udvara devojci i prigušenim glasom zastupa stvar svog prijatelja. Posle večere, središte kuće prepušta se mladima da igraju karte, pevaju ili naprosto sede razmenjujući nizove masnih šala. Ova vrsta udvaranja kreće se od povremenih poseta do svakodnevnog obilaženja. Ne mora svaka poseta biti praćena i poklonom u hrani, ali prilikom prve posete isto je onako bitna kao i predstavljanje na Zapadu. Težak je put ljubavnika koji su se tako izjasnili. Devojka ne želi da se uda niti da iz obzira prema konačnim zarukama liši sebe ljubavnih veza. Može se dogoditi i da joj se prosilac ne sviđa, dok on pak može biti žrtva porodičnog častoljublja. Sada kada celo selo zna da je on njen prosilac, devojka udovoljava svojoj taštini tako što ga izbegava ili se pravi ćudljiva. On dođe uveče,

ona otišla u neku drugu kuću; on krene tamo za njom, a ona se odmah vratila kući. Kada takvo udvaranje sazri do prihvaćene bračne ponude, mladić često odlazi da spava u kući svoje buduće neveste i oni se često krišom sjedinjuju. Obred venčanja odlaže se sve dok mladićeva porodica ne zasadi ili ne skupi dovoljno hrane i ostale imovine, a devojčina ne prikupi odgovarajući miraz u tapi i asurama.

Na takav se način održavaju ljubavne veze običnog mladog sveta iz istog sela i plebejskog mladog sveta iz susednih sela. Iz ovog slobodnog i lagodnog isprobavanja, *taupo* je izuzeta. Od nje se devičanstvo zakonski zahteva. Na njenoj svadbi, pred svima, u bleštavo osvetljenoj kući, mladoženjin starešina-besednik uzeće jemstvo njene nevinosti.³ U ranija vremena, ako bi se ispostavilo da nije devica, njene bi se rođake okomile na nju i kamenovale je, unakarađujući a kadikad i smrtno povređujući devojku koja je osramotila njihovu kuću. Ovo javno proveravanje ponekad bi oborilo devojku i na nedelju dana, premda se devojka od prvog snošaja obično oporavi za dva ili tri časa, a žene posle porođaja retko ostaju u postelji duže od nekoliko sati. Iako se ovaj obred provere devičanstva teorijski upražnjavao na svadbama ljudi svih rangova, on bi se naprosto odbacivao kada bi mladić znao da je to jalova formalnost, a „mudra devojka koja nije devica rekla bi to starešini-besedniku svoga muža tako da se ne sramoti pred svima“.

Neobičan je taj stav prema devičanstvu. Hrišćanstvo je, naravno, uvelo moralno nagrađivanje čednosti. Na to Samoanci gledaju s puno poštovanja, ali i s potpunim skepticizmom, a pojam celibata im savršeno ništa ne znači. Ali devičanstvo nesumnjivo doprinosi devojčinoj privlačnosti, a udvaranje devici smatra se mnogo većim podvigom no pobeda nad nekim iskusnijim srcem, te stvarno najuspešniji Don Žuan najveći deo pažnje usmerava ka zavođenju device. Jednome momku koji se sa dvadeset četiri godine oženio devojkom koja je još bila nevina podsmevalo se celo selo zbog njegove otvorene uzrujanosti koja je otkrivala činjenicu da on, do dvadesetčetvrte godine, premda je imao mnogo ljubavnih veza, nikada pre nije zadobio naklonosti device.

Mladoženja, njegovi rođaci i mlada sa svojim rođacima — svi dobijaju na ugledu ako ona dokaže da je devica, te devojku od ranga, koja bi možda i poželela da predupredi taj mučan javni obred,

osujećuje ne samo brižno praćenje od strane njenih rođaka, već i mladićeva žudnja za ugledom. Jedan mladi Lotario pobegao je kući svoga oca sa devojkom visoka roda iz drugog sela i odbio da živi s njom jer, kako je rekao, „mislio sam da ću se možda oženiti tom devojkom, pa će onda biti velika *malanga* i velika svečanost a ja ću čekati i steći dobar glas što sam se oženio devicom. Ali sutradan je došao njen otac i rekao da se ona ne može udati za mene i ona je mnogo plakala. I tako joj ja rekoh: Pa, sada više nema nikakve svrhe dalje čekati. Sada ćemo da pobegnemo u grmlje.“ Shvatljivo je što bi devojka često zamenila privremeni ugled za bekstvo od javnog mučnog iskušavanja, ali mladić bi, u srazmeri sa čestitošću svojih namera osujećivao njena nastojanja.

Kao što je tajna i površna „ljubav pod palmama“ ustaljena nepropisnost za one skromnog porekla, tako bekstvo s ljubavnikom ima pauzor u ljubavnim vezama *taupo* i ostalih kćeri starešina. Te devojke plemenita roda brižljivo su čuvane; za njih nisu tajni sastanci po pomrčini niti ukradeni susreti za dana. Gde roditelji nižeg ranga popustljivo zanemaruju opite što ih izvodi njihova kćerka, visoki starešina čuva nevinost svoje kćeri kao što čuva čast svog imena, svoje prvenstvo u obredu pijenja kave ili bilo koji drugi prerogativ visokog stupnja na kojem stoji. Neka starica iz istog domaćinstva određuje se za devojčinu stalnu pratilju i čuvarku. *Taupo* ne sme da kao gost stanuje u drugim kućama u selu niti da noću sama napušta kuću. Dok ona spava, neka starija žena spava kraj nje. Ona nikada ne sme bez pratnje otići u drugo selo. U rođenom selu ona staloženo obavlja svoje poslove, kupava se u moru, radi u polju, sigurna pod ljubomornim stražarenjem žena iz njenog sela. Nema mnogo opasnosti da će je snaći *moetotolo*, jer onaj koji bi napastvovao *taupo* svog sela nekada je bio tučen do smrti, a sada bi morao da beži iz sela. Ugled sela čvrsto je skopčan sa dobrim glasom *taupo* i malo bi se mladića u selu usudili da joj budu ljubavnici. Uopšte ne dolazi u obzir da se *taupo* uda za nekog od njih, a drugovi bi ih pre grdili kao izdajnike no što bi im zavideli na tako sumnjivom odlikovanju. Katkada bi se neki mladić veoma visokog ranga iz istog sela usudio da pokuša otmicu, ali čak se i to retko događa. Jer tradicija nalaže da se *taupo* mora udati van svog sela, za visokog starešinu ili *manaiu* drugog sela. Takvo je venčanje prigoda za velike svetkovine i svečani obred.

Starešina i sve njegove starešine-besednici moraju doći da zaprose njenu ruku, i to lično i sa darovima za njene starešine-besednike. Ako su devojčine starešine-besednici uvereni da je to korisna i poželjna prilika za nju, a porodica zadovoljna rangom i izgledom prosioca, postiže se sporazum o braku. Mišljenju devojke poklanja se malo pažnje. Shvatanje da je udaja *taupo* stvar starešina-besednika toliko je čvrsto ukorenjeno da evropeizovani domoroci na glavnom ostrvu odbijaju da im kćeri budu *taupo*, jer misionari kažu da devojka treba sama da izabere sebi muža a kada jednom postane *taupo* — to više nikako ne zavisi od nje. Pošto je sklopljen sporazum o zarukama, mladoženja se vraća u svoje selo da prikupi hranu i imanje za svadbu. Njegovo selo odvaja komad zemlje koji se naziva „Mesto za Gospu" i ono zauvek postaje svojina njena i njene dece i na toj zemlji će sagraditi kuću za nevestu. Za to vreme mladoženja je u nevestinoj kući ostavio za sobom starešinu-besednika, pandan skromnijem *soi*. Za starešinu-besednika ovo je jedna od najboljih prilika da stekne bogatstvo. On ostaje kao poklisar svog starešine da bdi nad njegovom budućom nevestom. Radi za nevestinu porodicu i nevestin *matai* mora ga svake nedelje nagraditi lepim poklonom. Devojci, kao budućoj supruzi starešine, nameće se sve obazrivije ponašanje. Ako se ranije šalila sa seoskim momcima — sada više ne sme da se šali ili će starešina-besednik, vrebajući svako odstupanje od otmene uljudnosti, otići svome starešini i izvestiti ga da mu nevesta nije dostojna takve časti. Ako se bilo koja strana predomisli, ovaj joj običaj veoma odgovara. Pokaje li se mladoženja zbog pogodbe, podmitiće svog starešinu-besednika (koji je obično mlad čovek a ne jedan od važnih starešina-besednika koji bi se samim brakom veoma okoristio) da bude preosetljiv prema nevestinom ponašanju ili načinu na koji se s njim ophode u njenoj porodici. A ovo je, takođe, i vreme kada će mlada, ako je muž kome je obećana odveć neprihvatljiv, pobeći s ljubavnikom. Jer dok nijedan mladić iz njenog sela ne sme da se izloži njenoj opasnoj naklonosti, nekom mladiću iz drugog sela ugled bi veoma visoko skočio ako bi pobegao sa *taupo* suparničke zajednice. Kada *taupo* pobegne, planirana bračna veza se, naravno, raskida, premda njeni ljutiti roditelji mogu odbiti da joj odobre brak s ljubavnikom i za kaznu je udati za kakvog starca.

Mladić koji je uspeo da pobegne sa *taupo* obezbeđuje svom selu

toliki ugled da se često svi napori *malange* usredsređuju na to da se otme *taupo* čije će devičanstvo biti poštovano srazmerno izgledima da će se njena porodica i selo složiti sa brakom. Pošto je otmičar često visokog ranga, selo često sa žaljenjem prihvata poravnanje.

Ovaj obrazac bežanja s ljubavnikom, osmišljen ograničenjima u kojima *taupo* živi i međuseoskim suparništvom, spušta se i u niže rangove gde je odista praktično besmislen. Stražarčenje nad devojkom iz prosečne porodice retko je kad toliko strogo da bi bekstvo s ljubavnikom bilo jedini način dovrhunjivanja ljubavne veze. Ali bekstvo je upečatljivo; mladić želi da uveća svoju slavu uspešnog Don Žuana, a devojka želi da objavi svoju pobedu, a često se i nada da će se bekstvo završiti brakom. Dvoje begunaca beže mladićevim roditeljima ili rođacima i čekaju da devojčini rođaci krenu za njom. Jedan mladić je ovako ispričao priču o takvoj pustolovini: „Pobelgi smo po kiši, devet milja do Leonea, po pljusku, u kuću mog oca. Sledećg dana njena je porodica došla po nju i otac mi je rekao: Kako stoje stvari, želiš li da se oženiš tom devojkom, da li da tražim od njenog oca da je ostavi ovde? A ja sam rekao: A, ne. Pobegao sam s njom samo zato da bi svi znali. Bežanja s ljubavnikom mnogo su manje učestala no tajne ljubavne veze zato što se devojka izlaže mnogo većoj opasnosti. Ona se javno odriče svojih često nominalnih tvrđenja da je nevina; upliće se u sukob sa svojom porodicom koja bi je u stara vremena, a katkad i danas, žestoko istukla i obrijala joj glavu. Od deset slučajeva, u devet bi jedina pobuda ljubavnika bila taština i razmetanje, jer mladići govore: „Devojke mrze *moetotolo*, ali sve vole *avangu* (otmičara)“.

Bekstvo s ljubavnikom javlja se još i kao praktična mera kada se jedna porodica protivi braku na koji se rešilo dvoje mladih. Mladi traže utočište kod porodice koja je prijateljski nastrojena. Ali sve dok porodica koja se opire braku ne smekša i ne saglasi se da ozakoni brak zvaničnom razmenom imovine, glavni krivci ne mogu da učine ništa kako bi uspostavili sebi status. Mladi par može imati i više dece, no i dalje će ih svrstavati u „begunce“, a ako se, posle dugog odlaganja, brak konačno i ozakoni — ovaj će žig uvek ostati nad njima. Ovde je posredi mnogo teža optužba no što je puka optužba zbog kršenja propisa o polu, jer cela zajednica sasvim jasno oseća da je dvoje mladih žutokljunaca povredilo postupak što ga je ona utvrdila.

Dve porodice održavaju odnose u kojima razmenjuju poklone dokle god traje brak, a ako ima dece — i posle toga. Rođenje svakog deteta, smrt nekog člana iz jednog ili iz drugog domaćinstva, poseta supruge njenoj porodici ili, ako muž živi s tazbinom, poseta supruge njegovoj porodici — sve je to obeleženo darivanjem poklona.

U predbračnim odnosima postoji čvrsto pridržavanje običaja vođenja ljubavi. Istina, ovaj se običaj više izražava rečima no delom. Mladić izjavljuje da će umreti ako mu devojka ne pokloni svoju naklonost, ali Samoanci se smeju pričama o romantičnoj ljubavi, podruguju se vernosti kada je žena ili ljubavnica dugo odsutna i izrično veruju da će jedna ljubav brzo izlečiti drugu. Vernost kojoj je usledila trudnoća uzima se kao siguran dokaz istinske odanosti, premda i kad čovek ima mnogo ljubavnica to nikada nije u protivrečnosti sa izjavom ljubavi svakoj od njih. Sastavljanje vatrenih ljubavnih pesama, pisanje dugih i kitnjastih ljubavnih pisama, prizivanje meseca, zvezdi i mora prilikom usmenog udvaranja — sve to samoansko vođenje ljubavi na izgled čini veoma sličnim našem, premda je stav mnogo bliži onome što ga ima Šniclerov junak u *Anatolovim vezama*. Romantična ljubav kakva postoji u našoj civilizaciji, nerazmrsivo vezana uz predstave o monogamiji, isključivosti, ljubomori i vernosti bez vrdanja, ne dešava se na Samoi. Naš je stav mešavina, konačan ishod mnogih pravaca razvoja koji su se u zapadnoj civilizaciji stekli u jednu tačku, ustanove monogamije, ideja vremena viteštva, hrišćanske etike. Među Samoancima je retka čak i strasna privrženost jednoj osobi koja traje duže vreme i odoleva obeshrabrenjima ali ne isključuje ostale veze. Na brak se, s druge strane, gleda kao na društveni i ekonomski dogovor pri kojem se u obzir moraju uzeti bogatstvo, rang i veština kako muža tako i žene. Postoji mnogo brakova u kojima su oba supružnika, pogotovu ako su prevalili tridesetu, potpuno verni. Ali to se pre mora pripisati lagodnosti seksualne prilagođenosti, s jedne strane, i prevazi zanimanja za druge stvari — muškaraca za društvenu organizaciju, žena za decu — nad seksualnim interesovanjima, negoli strasnoj vezanosti za bračnog partnera. Pošto u Samoanaca nema potiskivanja i zamršene složenosti osećanja prema polu koji čine nezadovoljavajućim brakove iz računa, moguće je bračnu sreću osigurati i drugim podupiračima no što je privremena strasna odanost. Presudni činoci postaju podesnost i probitačnost.

Brakolomstvo ne znači neminovno i razoren brak. Za starešininu suprugu koja je počinila preljubu smatra se da je osramotila svoj visoki položaj te obično biva odbačena, premda će se starešina otvoreno opirati njenoj preudaji za bilo kog čoveka nižeg ranga. Smatra li ljubavnika većim krivcem, selo će mu se javno osvetiti. U manje istaknutim slučajevima, kolika će uskomešanost nastati usled brakolomstva zavisi od ranga prestupnika, odnosno uvređenog, ili lične ljubomore koja se javlja tek tu i tamo. Ako su, bilo uvređeni muž, bilo uvređena žena, toliko razjareni da prete fizičkim nasiljem, prekršitelj može da pribegne javnoj *ifongi*, ceremonijalnom poniženju pred nekim čiji se oproštaj traži. On odlazi kući čoveka kog je uvredio, praćen svim ljudima iz svog domaćinstva, zaogrnutim finim asurama, monetom te zemlje; ponizni molioći sedaju ispred kuće, fine asure rašire iznad glava, ruke skrste na grudima, glave obore u stavu najdublje potištenosti i skrušenosti. „A ako je čovek vrlo ljut, neće reći ni reči. Ceo će dan ići za svojim poslom; hitro će uplitati vlakno, glasno govoriti sa svojom ženom i izvikivati pozdrave onima koji prolaze putem, ali neće obratiti nikakvu pažnju na one koji sede pred njegovom sopstvenom kućom a koji se ne usuđuju da podignu oči niti se pokrenu da odu. U stara vremena, ako mu srce ne bi smekšalo, dešavalo bi se da dohvati tojagu i zajedno sa svojim rođacima iziđe i pobije one koji sede napolju. Ali danas ih samo pušta da čekaju, da čekaju ceo bogovetni dan. Sunce će ih peći; pljusnu će kiša i curiće im za vrat, a oni i dalje neće prozboriti ni reči. A onda, predveče, on će napokon reći: Hajde, dosta je bilo. Uđite u kuću i popijte kavu. Pojedite jelo koje ću izneti pred vas, a nevolje ćemo baciti' u more." Potom se fine asure prihvataju kao naplata za uvredu, *ifonga* postaje predmet seoske povesti a u večitim ogovaranjima pričaće se: „A, da, Lua! ne, nije ona Jonino dete. Otac joj je onaj poglavica iz susednog sela. Učinio je *ifo* Joni pre no što se ona rodila." Ako je nanosilac uvrede mnogo nižeg ranga no uvređeni suprug, njegov starešina ili otac (ako je tek mladić) moraće da se ponize umesto njega. Kada je nanosilac uvrede žena, onda će ona i njene rođake morati da dadu slično obeštećenje. Ali one se izlažu mnogo većoj opasnosti da budu izgrđene i žestoko istučene; miroljubiva učenja hrišćanstva — možda zato što su bila usmerena protiv istinskog ubijanja, a ne protiv tek nešto malo manje smrtonosnih sukoba žena — mnogo su manje

izmenila ponašanje zaraćenih žena nego ponašanje zaraćenih muškaraca.

Ako, s druge strane, ženi muž stvarno dosadi, ili mužu dosadi žena, razvod je stvar jednostavna i neformalna; onaj koji se bio doselio naprosto se vraća kući, svojoj porodici, a za vezu se kaže da je „minula”. Ova je monogamija veoma lomna, često se krši a još češće potpuno rastura. Ali mnogo je preljuba — između mladog, od braka zaplašenog neženje i udate žene ili privremenog udovca i kakve mlade devojke — koje jedva da ugrožavaju stalnost učvršćenih odnosa. Pravo koje žena polaže na zemlju svoje porodice čini je isto onako nezavisnom kao što je to muž nezavisan, tako da nema braka koji iole duže traje a u kojem je bilo koji od partnera stvarno nesrećan. Najmanja varnica — i žena ide kući svojim; ako muž ne mari za to da je odobrovolji, i jedno i drugo će potražiti drugog bračnog partnera.

U porodici, žena, teorijski, sluša i služi svog supruga premda je muž-papučar, naravno, česta pojava. U porodicama visokog ranga, *taupo* i starešina-besednik preuzimaju od nje služenje njenog supruga, ali žena uvek zadržava pravo da visokom starešini pruži svete lične usluge — da mu podseca kosu, reoimo. Zenin rang ne može nikada da nadmaši muževljev jer uvek neposredno zavisi od njega. Može njena porodica biti bogatija i slavija od njegove i može ona odista, preko svojih krvnih srodnika, imati više uticaja na seoske poslove od njega, ali u životu domaćinstva i sela ona je *tausí*, supruga starešine-besednika, ili *faletua*, supruga starešme. Ovo za posledicu ponekad ima sukob, kao na primer u slučaju Puse, sestre poslednjeg nosioca najviše titule na ostrvu. Ta se titula privremeno ugasila. Pusa je bila i supruga najvišeg starešine u selu. Ako bi njen brat, naslednik, ponovo preuzeo višu titulu, rang njenog muža i njen rang kao supruge — stradali bi. Pomoći brata značilo bi sniziti muževljev ugled. Pošto je Pusa bila od onih žena koje mnogo više mare za to da vuku konce no da stiču javna priznanja, ona je svoju uticajnost stavila na bratovljevu stranu. Ovakvi sukobi nisu neuobičajeni, ali u njima se vidi jasan izbor na koji obično utiču okolnosti stanovanja. Ako žena živi u muževijevom domaćinstvu, i ako je to domaćinstvo, povrh svega, u drugome selu, ona svoje interese obično stavlja u službu muževljevih; ali ako živi sa sopstvenom porodicom, u sopstvenom selu, verovatno će biti privržena svojim krvnim rođacima od kojih prima odbleske slave

i nezvanične povlastice, premda ne i status.

VIII - Uloga plesa

Ples je jedina aktivnost u kojoj učestvuju ljudi bezmalo svih godina i pripadnici oba pola, te nam stoga daje jedinstvenu priliku za analizu vaspitanja.

U igri ima virtuoza, ali ne i zvaničnih učitelja. To je izrazito individualna aktivnost postavljena u društveni okvir. Veličina tog okvira menja se od male igranke kojoj prisustvuje dvanaestoro do dvadesetoro ljudi do velikih proslava *malange* (putujuće družine) ili venčanja, kada je najveća gostinska kuća u selu prepuna sveta i okružena posmatračima. Sa obuhvatnošću i važnošću proslave menja se i krutost načina na koji je proslava priređena. Čak i za malu *sivu* (igranku) obično je povod prisustvo makar dvoje ili troje stranih mladih ljudi iz drugoga sela. Obrazac priredbe jeste podela izvođača na posetioce i domaćine, te se dve strane smenjuju u svirci i igri. Ovog se obrasca pridržavaju čak i kad se *malanga* sastoji samo iz dvoje ljudi te izvestan broj domaćina popunjava redove posetilaca.

Deca uče da plešu upravo na tim malim, neformalnim igrankama. Ispred kuće sede mladi koji su središte proslave i njeni ocenjivači. *Matai* i njegova supruga, možda i neki *matai* rođak, i ostali stariji članovi domaćinstva sede u zadnjem delu kuće, sasvim suprotno od uobičajenog rasporeda po kojem je mladima mesto u pozadini. Rubovi kuće načičkani su ženama i decom, a van kuće vrebaju dečaci i devojčice koji ne učestvuju u plesu, premda u njega mogu biti uvučeni svakog trenutka. U takvim prilikama ples obično otpočinju mala deca, sedmogodišnjaci i osmogodišnjaci, verovatno prvi. Starešinina supruga ili jedan od mladića izvikivaće imena dece i ona će se postavljati u skupinama od po troje, ponekad samo dečaci ili samo devojčice, ponekad devojčica između dva dečaka što je uobičajen način na koji se grupišu odrasli, *taupo* i dvojica njenih starešina-besednika. Za svirku se staraju mladići koji sede okupljeni blizu središta kuće i od kojih jedan ustaje i vodi pesmu uz pratnju uvezenog instrumenta sa strunama koji je zamenio prosti doboš od bambusa iz starih vremena. Onaj koji je poveo pesmu određuje osnovni ton i celo se društvo pridružuje bilo pevanjem, bilo tapšanjem, bilo udaranjem zglavcima prstiju po podu. Sami igrači konačni su ocenjivači kvaliteta

svirke i ne smatra se da je igrač ćudljiv ako se usred plesa zaustavi i, kao cenu nastavka, zatraži bolju muziku. Pesama koje se pevaju nema mnogo; mladi iz jednog sela retko znaju više od dvanaestak melodija; i možda još dvaput toliko reči koje se ćas pevaju na jednu melodiju, ćas na drugu. Stih se jednostavno zasniva na broju slogova; promena naglaska je dozvoljena a slik se ne zahteva, tako da se svaki novi događaj lako postavlja u stari obrazac, a imena sela i pojedinaca umeću se s velikom slobodom. Sadržaj pesama veoma lako poprima izrazito lićni karakter i obuhvata mnogo doskoćica na raćun pojedinaca i njihovih sela.

Oblik sudelovanja gledalaca menja se sa staroću plesaća. Kada su manja deca posredi, sudelovanje se sastoji iz beskrajnog nizanja dobroćudnih primedaba: „Brže!“ „Lakše! Lakše!“ „Ponovo!“ „Prićvrsti *lavalavu*.“ Kada plešu umešniji dećaci i devojćice, skupina ućestvuje tako što stalno ųamori: „Hvala vam, hvala vam za igru!“ „Divno! Privlaćno! Oćaravajuće! Bravo!“ što po opštem utisku veoma mnogo nalići povremenom uzvikivanju „Amin!“ prilikom verskog uzbuđenja evangelista. Ovo jasno izraųavanje naklonosti postaje gotovo lirsko kada je plesać osoba od ranga za koju je svako igranje spušćanje na niųu ravan.

Malu decu nateruju na ta javna izvođenja uz najmanju moguću prethodnu obuku. Još kao bebe u majćinom narućju deca su, na istoj takvoj zabavi, naućila da pljeskaju rukama pre no da hodaju, tako da je udaranje takta neizbrisivo urezano u njihovu svest. Sa dve ili tri godine stajala su kod kuće na asuri i tapšala rukama u taktu pevanja starijih. Sada ih pozivaju da igraju pred ljudima. Preplašena mala deca razrogaćenih oćiju stoje kraj one jedva nešto veće, oćajnićki tapšući i nastojeći da se pridruųe sa novim koracima koje su, na podstrek trenutka, preuzela od svojih drugara. Svaki se napredak pozdravlja glasnim pljeskom. Dete koje je na poslednjoj priredbi najbolje igralo — na sledećoj biva gurano napred, jer ljudima je pre svega stalo do sopstvene zabave, a ne do toga da sva deca dobiju podjednaku priliku da veųbaju. Stoga se neka deca brzo izdvoje od ostale, koliko zbog sopstvenog interesovanja i pruųenih prilika, toliko i zbog veće obdarenosti. Ovu sklonost da se darovitoj deci stalno daje nova prilika donekle potire suparništvo izmeću rođaka koji ųele da proguraju sopstvene mališane.

Dok deca igraju, stariji dečaci i devojčice ukrašavaju odeću cvećem, ogrlicama od školjki, alkama i narukvicama od lišća. Jedno ili dvoje verovatno će se iskrasti kući i vratiti se obučeno u fino izrađene suknje od kore drveta. Iz porodične škrinje izvlači se boca kokosovog ulja i njega utrljavaju u tela starijih igrača. Ako je neka osoba od ranga prisutna i pristaje da igra, domaćini joj za nošnju iznose svoje najfinije asure i tapu. Ponekad ovo oblačenje s nogu poprima toliku važnost da se najbliža kuća pretvara u odaju za presvlačenje; drugi put je ono toliko neformalno da gledaoci, koji su se okupili uvijeni jedino u čaršave, moraju da pozajmljuju haljine ili *lavalavu* jedni od drugih pre no što se pojave kao igrači.

Oblik same igre izrazito zavisi od igrača. Osim pola tuceta određenih lakih pljeskova rukama kojima započinje igra i korišćenja jednog od nekoliko utvrđenih završetaka, nema obaveznih figura. Postoji dvadeset pet ili trideset figura, dva ili tri ustanovljena prelazna položaja i najmanje tri određena stila — igra *taupo*, igra mladića i igra šaljivčina. Ova tri stila izrično se odnose na vrstu plesa, a ne na status igrača. Ples *taupo* je svečan, uzdržan, lep. Od *taupo* se zahteva da održi propisan, sanjalački, miran izraz beskrajne užvišenosti i ravnodušnosti. Jedina dopustiva zamena ovom izrazu jeste niz kreveljenja, po prirodi pre naglih no smešnih, koja nailaze na dopadanje uglavnom stoga što su u žestokoj suprotnosti sa uobičajenim svečanim karakterom igre. I od *manaie* se, kada igra u svojoj ulozi *manaie*, zahteva da se drži istog uljudnog i dostojanstvenog obrasca. Većina devojčica i nešto malo dečaka oblikuju svoju igru prema ovom načinu. Starešine, u retkim prilikama kada pristanu da igraju, i starije žene od ranga, imaju povlasticu da biraju između ovoga stila i uloge lakrdijaša. Ples mladića mnogo je veseliji negoli ples devojaka. Oni imaju mnogo veću slobodu pokreta i mogućnost da brzim ritmičkim pljeskanjem po neodevenim delovima tela stvaraju pucketavi zvuk dobovanja, što se u njihovoj igri veoma ističe. Taj stil nije ni pohotljiv ni trom, premda je igra *taupo* često i jedno i drugo. To je atletski, pomalo silovit stil, bodar, i velik deo njegove draži leži u veštini brzog i teškog usklađivanja što ga nameće pljeskanje po telu. Igra šaljivčina, je, začudo, igra onih koji plešu bilo uz *taupo*, bilo uz *manaiu*, i ukazuju im čast time što ih podsmešljivo podražavaju. Ona je pravo prvenstveno starešina-besednika i staraca

i starica uopšte uzev. Prvobitna pobuda je suprotnost; šaljivčina na komičan način ističe dostojanstveni ples *taupo* i što je viši rang *taupo* to će viši biti i rang muškaraca i žena koji će pristati da se spuste na to da izigravaju lakrdijašku pozadinu njenoj veštini. Ples tih šaljivčina odlikuje se burleskom, grubom šalom, preuveličavanjem ukalupljenih figura, velikom bukom koja se stvara udaranjem otvorenim dlanom po ustima i silnim skakanjem i treskanjem po podu. Ponekad je lakrdijaš toliko vešt da u tim svečanim prilikama zauzme središte poda.

Devojčica koja uči da igra ima izbor od ta tri stila, ima dvadeset pet ili trideset figura iz kojih može da sastavi svoj ples i, najvažnije od svega, može da posmatra pojedine igrače. Umeće manje dece najpre sam tumačila time da je svako od njih uzelo kakvog starijeg dečaka ih devojčicu za uzor te marljivo i ropski preuzelo ceo njihov ples. Ali nisam bila kadra da nađem ma i jedan jedini slučaj kada bi dete priznalo da je podražavalo nekog drugog ili bilo svesno da je to činilo; niti sam, pošto sam se veoma zbližila sa celom skupinom, mogla da nađem ijedno manje dete čiji bi se stil igranja jasno mogao pripisati podražavanju drugog igrača. Svak u selu poznaje stil svakog iole umešnog igrača i kada se taj stil podražava, podražava se na sasvim očigledan način tako da će se za Vaitongi, devojčicu koja podlaktice postavlja paralelno sa gornjim delom glave, dlanove priljubljuje uz glavu i pognuta se nagine napred, ispuštajući šištave glasove, reći da pleše *a la Sina*. Nema nikakvih zamerki zbog takvih podražavanja; tvorac plesa niti je ozlojeđen niti naročito likuje zbog toga; ljudi ne prebacuju onome ko podražava drugoga; ali smisao za lično izvođenje toliko je jak da će igrač retko u svoj ples uvrstiti više od jedne takve odlike jedne večeri; a kada je ples dveju devojčica sličan, sličan je uprkos nastojanjima obeju da se razlikuju, a ne zbog bilo kakvog pokušaja podražavanja. Prirodno, plesovi manje dece mnogo su sličniji međusobno negoli plesovi mladića i devojaka koji su imali vremena i prilike da zaista usavrše svoj stil.

Stav starijih prema preuranjenoj zrelosti kada su pevanje, vođenje pesme ili ples posredi, u upadljivoj je suprotnosti sa stavom što ga imaju kada je reč o bilo kom drugom obliku preuranjene zrelosti. Na mestu za ples ona užasna optužba: „Praviš se stariji nego što si“, nikada se ne čuje. Dečaci koje bi u svakoj drugoj prilici ukorili, a verovatno i išibali za takvo ponašanje, smeju da se gizdaju i šepure,

da galame i uživaju u slavi a da ne dobiju ijednu reč prekora. Rođaci radosno likuju zbog preuranjene zrelosti zarad koje bi se, da je ispoljena u bilo kojoj drugoj oblasti, pokrili ušima od sramote.

Upravo u tim poluzvaničnim prilikama igranje stvarno i služi kao činilac u obrazovanju. Veoma svečan ples *taupo* ih *manaie* i njihovih starešina-besednika prilikom svadbe ili *malange*, kada je oblačenje složeno, kada se obavezno dele darovi i budna pažnja posvećuje prvenstvu i pravima, ne pruža prilike neveštome ili detetu. Oni samo mogu da se načete van gostinske kuće i gledaju šta se radi. Postojanje takvog prauzora teškog i složenog stila služi svakako, kao dodatni činilac u davanju podstreka a takođe i kao obrazac za nezvanične prilike u kojima se delimično podražava njegova dostojanstvenost.

Dvojak je značaj plesa u vaspitanju i socijalizaciji samoanske dece. Ples, pre svega, uspešno ublažava strogu potčinjenost u kojoj se deca obično drže. Tu se opomene starijih menjaju od „Sedi i miruj!” u „Ustani i igray!” Umesto da ih odrasli jedva trpe negde u prikrajku, deca su sada istinski u središtu. Roditelji i rođaci velikodušno dele pohvale ističući nadmoć svoje dece nad decom suseda ili posetilaca. Sveprisutna dominacija uzrasta donekle popušta pred većom vičnošou. Svako je dete ličnost koja treba da dade određeni doprinos, bez obzira na pol i starost. Ovo isticanje individualnosti ide dotle da je ples kao estetska priredba ozbiljno oštećen. Propisani ples odraslih — red igrača, *taupo* u središtu i podjednak broj igrača sa svake strane, usredsređen na nju, dok im je svaki pokret usmeren na to da istakne njeno igranje — gubi, kada su častoljubivi mališani posredi, i simetriju i jedinstvo. Svaki se igrač kreće za sebe, gordo zaboravljajući ostale, nema nikakvih nastojanja za usklađivanjem ili napora da se ples igrača na krilima podredi središtu. Često igrač ne poklanja ni toliko pažnje onima koji igraju do njega koliko je potrebno da izbegne neprestano sudaranje s njima. To je pravo orgijanje agresivnog egzibicionizma pojedinaca. Ova sklonost, koja se tako bučno ispoljava u tim nezvaničnim prilikama, ne narušava savršenstvo povremenog ceremonijalnog igranja kada svečani karakter prigode postaje dovoljna prepreka agresivnosti učesnika. Ceremonijalni ples od lične je važnosti samo ljudima od ranga ili izvrsnim igračima koji tada imaju savršenu priliku da se pokažu.

Drugi uticaj plesa u tome je što on snižava prag stidljivosti. U pogledu stidljivosti i smetenosti razlike su, među samoanskom decom, isto onako vidljive kao i među našom ali tamo gde se naša najstidljivija deca potpuno klone toga da budu u središtu pažnje, samoansko dete će izgledati zaplašeno i napaćeno, ali će ipak igrati. Biti u središtu pažnje smatra se neizbežnim i dete će uložiti makar i najmanji mogući napor da ustane i izvede izvestan broj pokreta da bi udovoljilo onome što se od njega zahteva. Blagotvorna dejstva ovog ranog navikavanja na poglede drugih, i vladanje sopstvenim telom koje iz toga proističe, uočljiviji su u dečaka nego u devojčica. Petnaestogodišnjaci i šesnaestogodišnjaci igraju divno i s potpunim odsustvom smetenosti, što je prava radost za oči. Adolescentna devojčica čiji trapav, smeten hod i pomanjkanje skladnosti mogu biti užasni, postaje, na podu gde se igra, dražesna, pribrana osoba. Ali one ovu neusiljenost i uravnoteženost kao da ne prenose u svakidašnji život onako lako kao što to čine mladići.

Ovo neformalno učenje igre bliže je, na neki način, našim vaspitnim metodama no bilo koji drugi vid samoanskog vaspitanja. Jer ovde se rano sazrelom detetu tapše, smatraju ga važnim i daju mu sve više mogućnosti da prikaže svoju vičnost, dok tupavo dete dobija ukore, biva zanemareno i odgurnuto u stranu. Ova razlika u mogućnosti vežbanja ogleda se, kako deca rastu, u sve većim razlikama u njihovoj umešnosti. Klasična slika osećanja manje vrednosti, tako česta u našem društvu, retka je na Samoi. Osećanje manje vrednosti tamo kao da potiče iz dva izvora — nespretnosti u odnosima između polova, koja utiče na mlade ljude pošto odrastu i dovodi do *moetotoloa*, i nespretnosti na podu gde se pleše. Već sam ispričala priču o devojčici, stidljivijoj od svojih drugarica, koju je mogućnost visokog ranga primorala da bude u središtu pažnje i načinila jedno nesamopouzdanom i zbunjenom.

A među starijim devojkama najnesrećnija je bila Mašina, koja je negde pre tri godine izišla iz puberteta. Mašina nije umela da igra. Svako je u selu znao da ona ne ume da igra. Vršnjaci su je sažaljevali; manja deca su terala šegu s njom. Nije imala mnogo draži, odurna po ponašanju, nespretna, stidljiva, bila je neprijatna. Sva petorica njenih ljubavnika bili su uzgredni, svi privremeni, svi nevažni. Družila se sa devojčicama mnogo mlađim od sebe. Nije imala samopouzdanja. Niko

nije zaprosio njenu ruku i ne bi se ni udala da njenoj porodici nije bila potrebna ona imovina koju tvori otkup za nevestu.

Zanimljivo je primetiti da jedina oblast života gde stariji namerno prave razliku na štetu manje uspešnog deteta — kao da je i najmoćnija odrednica koja u detetu stvara osećanje manje vrednosti.

Jak naglasak koji se stavlja na ples ne zaobilazi ni telesno oštećene. Naprotiv, svako se oštećenje još više ističe u obliku igre ili mu se, u savršenosti igre, nalazi ravnoteža. Videla sam jednog jako grbavog dečaka koji je razradio veoma duhovito podražavanje kornjače, a uz to i udruženu igru s drugim dečakom pri čemu ga je taj drugi nosio na leđima. Ipu, mala albino devojčica, igrala je s nasrtljivom lakoćom i uz mnogo pljeska, dok je ludi Laki, opsednut varkom da je on visoki starešina ostrva, bio presrećan da igra pred svakim ko bi mu se obratio složenim, udvornim izrazima koji odgovaraju njegovom rangu. Mutavi brat visokog starešine jednog sela koristio se svojim grlenim glasovima gluvonema čoveka kao pratnjom uz svoj ples, dok su braća jednog slaboumnog i ludog četrnaestogodišnjaka imala običaj da mu okite glavu grančicama što je u njemu izazivalo pomamno ritmičko klaćenje koje je trebalo da prikaže jelena čiji su se rogovi zapleli u grmlje. Najuočljivija mala igračica na Tau bila je bezmalo slepa. Tako je svako oštećenje, svaka smetnja uključena u to svestrano, osobeno iskorišćavanje ličnosti.

Dete koje igra gotovo je uvek sasvim drugačije no što je u svakidašnjem životu. Posle dugog poznanstva ponekad je moguće nazreti kakvu će vrstu plesa izvoditi određena devojčica. To je posebno lako kod onih koje su očigledno muškobanjaste, ah čovek se stalno zapanjuje nad dubinama prevejanosti u igri kakvog setnog, dosadnog deteta, ili nad lenjom ljupkošću neke bučne male svadljivice.

Igračke izvedbe u zvaničnim prilikama priznata su društvena razonoda, i najviša počast koju neki starešina može ukazati svome gostu jeste da izvede svoju *taupo* da igra za njega. Isto tako, dečaci igraju pošto su istetovirani, *manaia* igra kada kreće da prosi devojku, nevesta igra na svojoj svadbi. Kada dođe *malanga* i društvo se, u ponoć, zbliži, ples postaje bezočno skaredan i po prirodi izrazito izazovan, ali i jedno i drugo su posebni slučajevi čiji je značaj manji od značaja što ga u razvoju individualnosti i izravnavanju prigušivanja

ličnosti u drugim oblastima života ima neformalno igranje.

IX - Odnos prema pojedincu kao ličnosti

Lakoća s kojom se razlike u osobinama ličnosti mogu izgaditi promenom obitavališta sprečava Samoance da previše saleću jedni druge. Njihove procene ličnosti zanimljiva su mešavina predostrožnosti i fatalizma. Postoji jedna reč — *musti* — koja označava nepredusretljivost i neposlušnost i to bez obzira na to javlja li se u dragane koja odbija da lepo primi ljubavnika koji je dotad bio dobrodošao, u starešine koji odbija da da na zajam svoju zdelu za kavu, u malog deteta koje neće u krevet, ili u starešine-besednika koji neće da krene na *malangu*. Prema pojavi *musu* ponašanja ljudi se odnose sa bezmalo sujevemim poštovanjem. Ljubavnici će davati pravila kako da se postupa sa draganom „da ne bi postala *musu*“, a držanje poniznog molioca brižljivo se preusmerava iz poštovanja prema toj tajanstvenoj nepoželjnosti. Stiče se utisak da čovek ne pristupa nekom pojedincu tako što u obzir uzima ono čime je taj pojedinac posebno zaokupljen i tako što se, sa ciljem da obezbedi uspešan ishod nekog privatnog odnosa, poziva čas na taštinu, čas na strah, čas na želju za vlašću, već tako što se koristi ovim ili onim *iz* niza moćnih postupaka kojima se sprečava javljanje te tajanstvene i raširene psihološke pojave. Kada se takvo ponašanje jednom javi, Samoanac obično bez zalaženja u dalja pitanja i uz najmanje moguće negodovanje diže ruke od borbe. Ovo fatalističko prihvatanje jednog neobjašnjivog držanja dovodi do neobične ravnodušnosti prema pobudama. Samoanci nipošto nisu neosetljivi na razlike među ljudima. Ali njihovo potpuno razumevanje tih razlika zamagljeno je usled shvatanja da su tvrdoglavost, uvredljivost, plahovitost, odbacivanje predloga i posebna predubedenja samo mnogobrojni putevi ka jednom držanju — *musu*.

Ovo pomanjkanje radoznalosti za pobude podstiče i uobičajeno prihvatanje savršeno nejasnih odgovora na bilo kakvo neposredno pitanje. Najkarakterističniji odgovor na svako pitanje o nečijim pobudama jeste *Ta ilo*, „ubij me ako znam“, uz šta se katkad, kao bliže određenje, dodaje „Ne znam“.⁴ U običnom razgovoru ovo se smatra dovoljnim i prihvatljivim odgovorom premda ga njegova laka osornost isključuje iz svečanih prilika. Navika da se koristi ovaj način odricanja

toliko je duboko usađena da sam morala deci da stavim tabu na njega kako bih na najjednostavnija pitanja dobila neposredan odgovor. Kada se ovo nejasno uzvraćanje na pitanje udruži sa zaključkom da je neko *musu* — ishod je ovakva konačna tvrdnja koja ništa ne otkriva: „Ubij me, eto, neću, to je sve.“ Odustaje se od namera, deca odbijaju da žive kod kuće, brakovi se raspadaju. U seoskim ogovaranjima vidi se zanimanje za činjenicu, ali svi sležu ramenima pred pobudama.

Od ovakvog stava postoji jedan zanimljiv izuzetak. Ako se neko razboli, objašnjenje se traži najpre u držanju njegovih rođaka. Ljutnja u srcu rođaka, pogotovo u srcu sestre, ima ogromnu moć da izazove zlo te se čitavo domaćinstvo okuplja, priređuje se obred pijenja kave i svakom se rođaku svečano nalaže da prizna kakvu ljutnju prema bolesnoj osobi oseća u srcu. Na takvu se zapovest odgovara ili svečanim odricanjem ili detaljnim priznanjem: „Prošle nedelje moj brat je ušao u kuću i pojeo svu hranu, a ja sam bila ljuta ceo dan“; ili: „Moj brat i ja smo se posvađali a otac je stao na bratovljevu stranu, te sam bio ljut na oca zbog njegove pristrasnosti prema bratu.“ Ali ovaj posebni obred samo još jače ističe preovlađujući stav neudubljavanja u pobude. Jednom sam videla devojkicu koja je napustila društvo koje je krajem nedelje krenulo u ribarenje i to tek što su stigli na obalu, i uporno tražila da se po dnevnoj vrućini vrata u selo udaljeno šest milja. Ali njeni drugovi se nisu upuštali ni u kakve pretpostavke; ona je u tom društvu bila, naprosto, *musu*.

Ako se setimo koliko malo privatnosti čovek ima na Samoi, lako ćemo videti koliko je velika zaštita koju pojedincu daje takvo ponašanje. Bio starešina ili dete, on obično stanuje u istoj kući sa još najmanje šestoro drugih ljudi. Stvari koje poseduje naprosto se umotavaju u asuru i ostavljaju na zabatne grede ili se nemarno potrpavaju u korpu ili kovčeg. Starešinina lična imovina verovatno će biti poštovana, barem od strane žena iz tog domaćinstva, ali niko drugi ne može biti siguran da će i kroz jedan sat zateći svoje osnovne stvari. Tapa na čiju je izradu žena potrošila tri nedelje daje se, dok je ona privremeno odsutna, nekom posetiocu. Mogu joj svakog trenutka zatražiti da skine prstenje s ruke. Privatnost poseda odista je nemoguća. Isto tako, sve što neki čovek čini — javna je svojina. Povremeno neka ljubavna veza i može da promakne ogovaranju a poneki *moetotolo* da prođe neuhvaćen, ali obično celo selo u prste

zna šta svaki njegov stanovnik radi. Nikada neću zaboraviti uvređeni izraz s kojim mi je jedan izvestilac rekao kako niko, ama baš niko ne zna ko je otac Fa'amoaninog deteta. Ljude svuda pritiska atmosfera maloga grada; za nepun sat deca će spevati pesmicu o njihovim najtajnijim delima. Ovom nametljivom oku javnosti, ljudi protivstavljaju gnevnu, neprozirnu tajanstvenost. Tamo gde bi žena sa Zapada rekla: „Da, volim ga, ali nikada nećete saznati dokle je to išlo“, Samoanka kaže: „Da, svakako, živela sam s njim, ali nikada nećete saznati da li ga volim ili mrzim.“

Samoanski jezik nema pravilnih stupnjeva poređenja. Ima nekoliko nezgrapnih načina da se, korišćenjem suprotnosti, izrazi poređenje — „Ovo je dobro, a ovo loše“ — ili da se ono postigne izrazom „A posle njega dolazi...“. Poređenja nisu uobičajena premda se, u krutoj društvenoj strukturi zajednice, veoma revnosno određuje svačiji rang u odnosu na druge. Ali Samoanci nisu upoznati sa odredbama kao što su dobrotu, lepota, mudrost jedne osobe u odnosu na druge. Neprestano sam pokušavala da dobijem mišljenja o tome ko je naj-mudriji ili najbolji čovek u zajednici. Prvo što bi mi neki izvestilac rekao uvek je bilo: „O, svi su oni dobri“; ili: „Ima mnogo mudrih“. Zanimljivo je što prilikom raspoznavanja poročnog kao da je bilo manje teškoća no prilikom raspoznavanja onoga što je puno vrlina. To je verovatno zasluga delovanja misionara koji, ako i nisu uspeali da domoroce uvere u Greh, bar su im dali spisak grehova. Premda sam često kao prvi odgovor dobijala: „Ima mnogo zlih dečaka“, njemu bi se spontano pridruživalo određenje: „Ali taj-i-taj je najgori, jer on ...“. Ružnoća i poročnost smatrane su upadljivijim i neobičnijim odlikama ličnosti; lepota, mudrost i blagost prihvatane su takve kakve su.

U jednom opisu koji je jedna osoba dala o drugoj, crte koje je pomenula redale su se po ustaljenom i objektivnom obrascu: pol, starost, rang, srodstvo, mane, delatnosti. Spontane primedbe o karakteru ili ličnosti nisu bile uobičajene. Evo kako jedna devojčica opisuje svoju staramajku: „Lauuli? O, ona je stara žena, veoma stara, ona je mati moga oca. Ona je udovica i ima jedno oko. Prestara je da ide u unutrašnjost pa sedi po ceo dan u kući. Ona pravi tapu.“⁵ Ovakvo, potpuno neanalitično opisivanje, menja se samo kada su posredi izuzetno inteligentne odrasle osobe od kojih je traženo da donose sudove.

U domorodačkom razvrstavanju se ponašanja određuju pomoću četiri izraza — dobar i rđav, lak i težak — datih u parovima. Za dobro dete se kaže da lako sluša ili da se dobro vlada, a za rđavo dete — da sluša teško ili se vlada rđavo. „Lak“ i „težak“ su ocene karaktera; „dobar“ i „rđav“ — ponašanja. Tako je dobro i loše ponašanje dospelo dotle da ga, objašnjeno u smislu lakog i teškog, smatraju sposobnošću koja je svojstvena pojedincu. Kao što mi za neku osobu kažemo da lako peva ili da pliva bez napora, tako će Samoanac za nekoga reći da lako sluša, postupa učtivo, „lako“, pri čemu se izrazi „dobar“ ili „dobro“ ostavljaju za objektivnu pohvalu. Tako je jedan starešina, koji je objašnjavao loše ponašanje kćeri svoga brata, primetio: „Ali Tuijeva deca su oduvek teško slušala“, sa isto onako uzgrednim prihvatanjem neiskorenjivog nedostatka kao da je rekao: „Ali Džon je oduvek imao slab vid.“

Uporedo sa ovakvim stavom prema ponašanju postoji i isto toliko neobičan stav prema izražavanju emocija. Izražavanje emocija deli se na „izazvano“ i „neizazvano“. Za emotivnu, ćudljivu osobu koja se lako uznemiri kaže se da se smeje bez razloga, plače bez razloga, ispoljava ljutnju ili svadljivost bez razloga. Pod izrazom „biti veoma ljut bez razloga“ ne podrazumeva se nagao temperament, za šta postoji izraz „lako se ljutiti“, niti je u njemu sadržana konotacija na reagovanje nesrazmerno propisanom nadražaju, već taj izraz bukvalno znači biti ljut bez razloga ili, slobodno uzeto, emocionalno stanje bez ikakvog vidljivog nadražaja. U procenjivanju temperamenta, za razliku od karaktera, Samoanac ne ide dalje od takvih sudova. Dobro integrisan pojedinac čiji su stavovi veoma bliski stavovima njegovih vršnjaka i pripadnika istog pola ne biva optužen da se smeje, plače ili ispoljava ljutnju bez razloga. I bez ispitivanja se podrazumeva da on ima jake i uobičajene razloge za ponašanje koje bi, da je reč o osobi iskrenutog temperamenta, bilo dočekano s prezirom i podvrgnuto ispitivanju. A prekomerne emocije, strasna opredeljenja, snažne privrženosti, uvek se odbacuju. Samoanac daje prednost zlatnoj sredini, umerenim osećanjima, uzdržanom izražavanju razboritog i uravnoteženog stava. Za one koji mnogo brinu uvek se kaže da brinu bez razloga.

Crta koja nailazi na najveće neodobravanje izražena je rečju *fiasili*, što bukvalno znači „želeći da bude najviši“, a idiomatskije — „naduven“. To vršnjaci upućuju jedan drugome onda kada bi neka

starija osoba upotrebila onaj izraz neodobravanja *tantala laititi* — „kad se neko pravi starijim nego što je”. U suštini, to je ozlojeđena opaska zapostavljenih, omalovaženih, odbačenih, upućena onima koji ih nadmašuju, nipodaštavaju, pretiču. Kao izraz prebacivanja to nije ni onako strašno, ni onako omrznuo kao *tantala laititi*, jer se smatra da u poruzi i zavist igra ulogu.

U površnim razgovorima, mesto jalovih razmišljanja o pobudama zauzimaju objašnjenja, u smislu telesne mane ili stvarne nesreće, kao recimo: „Sila plače u onoj kući preko puta. Pa, Sila je gluva.” „Tuiipa je ljuta na svog brata. Tulipina je majka otišla prošle nedelje u Tutuilu.” Premda ovakvi zaključci zvuče kao pokušaji objašnjenja oni su, u stvari, samo govorne navike. O telesnoj mani ili skorašnjem događaju ne govori se narnemo, već se oni samo pominju uz jedva nešto jače naglašavanje i negodovanje. Sve se okreće oko pojedinca kao izvršioca, a pobude svojstvene njegovoj psihologiji ostavljaju se kao neodgonetnuta tajna.

Ocene se uvek daju uz vođenje računa o dobnim skupinama, sa stanovišta skupine onoga koji ih izriče i starosti ocenjivane osobe. Nekog dečaćića neće smatrati pametnim ili glupim, privlačnim ih neprivlačnim, nespretnim ili umešnim. Smatraće ga bistrim devetogodišnjakom koji uspešno raznosi poruke i dovoljno je mudar da u prisustvu odraslih drži jezik za zubima; nekog osamnaestogodišnjaka će smatrati mladićem koji obećava, koji u *Aumangi* može da drži odlične govore, ribarske ekspedicije smotreno da vodi, a sa starešinama da se ophodi s odgovarajućim poštovanjem; ili će govoriti o mudrom *mataiu* čije su reči retke i odmerene i koji je dobar u pletenju zamki za jegulje. Vrline deteta nisu vrline odraslog. I na sud govornika starost takođe utiče, tako da će se mišljenje o karakteru menjati s godinama onih koji ga daju. Preadolescenti će najgorim proglasiti onog dečaka ili devojčicu koji su najsvadljiviji, najplahovitiji, najskloniji prepirkama, najgoropadniji. Mladi između šesnaeste i dvadesete pomeraju osudu sa goropadnih i razmetljivih na razvratne, na *moetotoloa* među mladićima, ili na devojku za koju svi znaju da se odala promiskuitetu; odrasli, pak, obraćaju veoma malo pažnje prestupnicima u oblasti pola i umesto toga ističu nesposobne, nagle i neposlušne među mladima, a lenje, glupe, svadljive i nepouzdate kao najmanje poželjne karaktere među odraslima. Kada

govori neka odrasla osoba, merila ponašanja ovako su stupnjevito poredana: mala deca treba da čute, rano ustaju, slušaju, rade vredno i veleso, igraju se s decom istoga pola; mladi treba marljivo i vešto da rade, da ne budu uobraženi, da promišljeno stupaju u brak, budu odani rođacima, da ne raznose priče niti da prave nevolje; a odrasli treba da budu mudri, miroljubivi, blagi, velikodušni, da vode računa o dobrom glasu svog sela i da se ponašaju uljudno i kako priliči. Tananijim stvarima kao što su inteligencija i temperament ne daje se istaknutije mesto. Mladići i devojke ne daju prednost onom pripadniku suprotnog pola koji je drzak, lakomislen, smeo, nego onome koji je miran, ozbiljan, koji „tihu zbori i lako gazi“.

X - Iskustva i osobnosti obične devojke⁶

Pošto smo upoznali samoanske običaje, način vaspitanja dece, zahteve koje zajednica postavlja deci i mladima, stav prema seksu i ličnosti, stigli smo do izveštaja o skupini devojčica i devojaka između deset i dvadeset godina. One su živele u tri mala sela na od vetra zaklonjenoj strani ostrva Taii, a sa kojima sam provela više meseci. U životima koje su živele kao pripadnice grupe, u odgovorima koje su davale kao jedinke, leži i odgovor na pitanje: kako izgleda sazrevanje na Samoa?

Čitalac će se setiti da je glavni posao devojčica — staranje o bebama. Devojčice su kadre još i da ribare na sprudu, da ispletu loptu i načine vetrenjačiou, uspužu se uz kokosovu palmu, da se održavaju na površini vode koja se, u otvoru gde plivaju, sa svakim talasom diže i spušta po pet metara, da ostružu koru sa ploda hlebnog drveta ili taroa, pometu peščano dvorište oko kuće, donesu vodu iz mora, operu jednostavnije stvari i otplešu *sivu* na donekle osoben način. Njihovo poznavanje životnih procesa i smrti nesrazmerno je veliko u odnosu na znanje koje imaju o organizaciji svog društva ili o bilo kojoj istančanosti ponašanja propisanog za starije njegove članove. Njihov je položaj sličan onome u kojem bi se dete u našoj kulturi našlo kada bi porođaj i smrt videlo pre no što bi naučilo da ne stavlja nož u usta ili da razmeni novčanicu. Nijedno od te dece nije moglo da govori učtivim jezikom, čak ni u njegovim najosnovnijim oblicima, pošto im se znanje svodilo na četiri ili pet reči poziva ili prihvatanja. To neznanje ih je uspešno isključivalo iz razgovora odraslih u svim svečanim prilikama. Uhođenje skupa starešina bilo bi za njih iskustvo koje ničemu ne vodi. O društvenom ustrojstvu sela nisu znale ništa osim toga koji su odrasli ljudi — glave porodica, i koji su odrasli ljudi i žene u braku. Izraze koji označavaju srodstvo upotrebljavale su netačno i bez ikakvog stvarnog razumevanja, često upotrebljavajući reč „sestra“ umesto „brat“ i obratno, a kada bi reč „brat“ primenjivale na kakvog mlađeg ujaka, činile su to bez one jasnoće s kojom su stariji, kada bi tu reč primenjivale na pripadnika kakve starosne skupine, savršeno shvatali da je „brat“ u stvari majčin ili očev brat. U načinu na koji su se

služile jezikom njihova se nezrelost ogledala uglavnom u odsustvu poznavanja učtivog govora i u velikoj zbrci s kojom su primenjivale dvojinu i uključne i isključne zamenice.⁷ Ove u njihovom jeziku zadaju iste teškoće koje i korišćenje nominativa posle glagola „biti“ u engleskom. Isto tako, one nisu ovladale veštinom baratanja rečima uz pomoć veoma slobodnog poveziivanja reči i različitih prefiksa i sufiksa. Dete će upotrebljavati izraz *fa'a Samoa* — „na samoanski način“, ili *fa'atama* — muškarača, ali neće uspeti da odgovarajuće *fa'a* primeni u građenju novih i manje ukalupljenih poređenja i umesto toga će se koristiti kakvim manje pogodnim i okolišnim jezičkim obrtom.⁸

Sva ta deca videla su porođaj i smrt. Videla su mnogo leševa. Posmatrala su pobačaj i virila ispod ruku starica koje su prale nerazvijene fetuse i razgovarale o njima. Nije bio običaj da se u takvim prilikama deca šalju od kuće, premda bi decu iz susedstva rasterivali kišom kamenčića kad god bi neka starija žena uspela da se za trenutak-dva odvoji od događaja koji ju je više zaokupljao kako bi ih hitnula. No to se činilo stoga što se smatralo da su deca bučna i dosadna; ne iz želje da se deca zaštite od potresa ili drže u neznanju. Otprilike polovina sve dece videla je delimično razvijen fetus koji Samoanci, iz straha da će se inače roditi kao osvetnički duh, vade nad otvorenom rakom iz tela umrle žene. Ako je ishod ranih iskustava sa smrću, rođenjem ili seksualnim aktivnostima — potres, onda bi se on svakako morao ispoljiti i ovde gde se žalost za umrlom, strah od smrti, užas i groza od okuženja zbog dodira sa lešom, otvorena, neprikrivena operacija i izgled iskrivljenog, odbojnog fetusa — gde se sve to udružuje tako da doživljaj čini neizbrisivim. Doživljaj jedva malo manje bremenit emocijama donosila je i operacija kojoj su samoanska deca česti očevici — seciranje bilo kojeg tela da bi se otkrio uzrok smrti. Za te operacije, koje se izvode u plitkom, otvorenom grobu, pod bleštećim podnevnim suncem dok preplašena, uzbuđena gomila posmatra opčinjena užasom, teško da bi se moglo reći da su valjana i neuzbudljiva posvećenja u pojedinosti biologije i smrti, pa ipak — one kao da ne ostavljaju rđave posledice po dečji emotivni sklop. Možda se shvatanjem odraslih da su to užasna, ali potpuno prirodna, nimalo izuzetna zbivanja koja tvore redovan deo dečjeg iskustva, može dovoljno objasniti izostanak rđavih posledica. Deca pokazuju veliko interesovanje za život i smrt i zaokupljena su njima srazmerno više od

odraslih, čija je užasnutost podeljena između smrti malog suseda u njegovoj dečjoj postelji i činjenice da je visoki starešina nekom povredom etike utvrđen u susednom selu. Zamršenosti društvenog života za dete su zatvorena knjiga i, samim tim, čarobna oblast istraživanja kasnije u životu dok su sa činjenica života i smrti već na ranom uzrastu strgnuti svi velovi tajne.

Sa stvarima pola desetogodišnjaci su podjednako dobro upoznati, iako seksualnim aktivnostima, pošto su pred javnošću svi izrazi nežnosti strogo zabranjeni, prisustvuju samo krišom. Par koji je svoju prvu bračnu noć proveo u odaji u kojoj se možda nalazilo još desetoro ljudi, od stida će se ustezati čak i od toga da se pred drugima uhvati za ruke. Za muškarce i žene između kojih je došlo do seksualnih odnosa kaže se da se „stide jedni drugih“ i ta se stidljivost ispoljava na različite načine, ali sa bezmalo istom jačinom s kojom i izbegavanje između braće i sestara. Muž i žena nikada ne prolaze selom jedno uz drugo jer bi bili „posramljeni“, pogotovo muž. Stoga nijedno samoansko dete nije naviklo da viđa oca i majku kako izmenjuju uzgredna milovanja. Uobičajeno pozdravljanje trljanjem noseva, naravno, isto je onako podređeno običajima i bezlično kao naše rukovanje. Jedino pokazivanje do kojeg pred drugima ikada dolazi spada u vrstu grubih šala što ih izmenjuju mladići i devojke čija osećanja u to nisu istinski uložena. Ovakva zavatlavanja naročito su rasprostranjena u skupinama žena, i tu često poprimaju oblik vragolastog posezanja za polnim organima.

Ali usled pomanjkanja privatnosti, u kućama gde mreže protiv komaraca samo prividno označavaju zidove oko bračnih parova, i običaja mladih ljubavnika da se sastaju u senoi palmi, neizbežno je da deca viđaju snošaj, često i između mnogih različitih ljudi. U mnogim slučajevima ona nisu videla prvi snošaj, koji je obično praćen većom stidljivošću i predostrožnošću. Sa iščezavanjem javnog obreda, defloracija ostaje jedna od malobrojnih nepoznanica u znanju što ga mladi Samoanac ima o životu. Ali krstarenje seoskim palmovim gajevima u traganju za ljubavnicima jedan je od priznatih oblika rasonode desetogodišnjaka.

Zahvaljujući običaju da mala deca idu neodevena, oskudnoj odeći odraslih, navici kupanja u moru, korišćenju obale kao nužnika i pomanjkanju privatnosti u seksualnom životu, samoanska deca

potpuno poznaju ljudsko telo i njegove funkcije. Ona isto tako jasno shvataju i prirodu seksa. Masturbacija je bezmalo opšta navika s kojom se otpočinje na uzrastu od šest ili sedam godina. U mojoj skupini bile su svega tri devojčice koje nisu masturbirale. Teorijski, početak heteroseksualne aktivnosti prekida tu naviku i ljudi joj se vraćaju samo u razdobljima prinudnog uzdržavanja. Nju do izvesne mere potiskuju, u odraslih mladića i devojaka, i uzgredne homoseksualne radnje. Dečaci masturbiraju u grupama, ali za devojčice je to pre radnja koja se izvodi nasamo, u tajnosti. Ta navika kao da nikada nije stvar pojedinačnog otkrića već je jedno dete uvek nauči od drugoga. To što je odrasli zabranjuju samo prikriva neprikladnost otvorenog opraštanja.

Stav odraslih prema svim pojedinostima seksa sadržan je u gledištu da su one neprilične, a ne da su loše. Tako se mladež neće obazirati ako neko celim selom viče: „Ej, curo, čekaj me u krevetu noćas“, ali se javno raspredanje o pojedinostima seksa ili pražnjenja creva smatra znakom lošeg ukusa. Sve reči koje su tako izbačene iz učtivih razgovora, vole deca koja s velikim uživanjem prevaljuju preko jezika izraze pohote. Sedmogodišnja i osmogodišnja deca izvlače iz ostalih telesnih funkcija isto onoliko zadovoljstva koliko i iz seksa. Kada se zna koliko je stav Samoanaca prema normalnim procesima pražnjenja creva drugačiji od našeg, ovo je zanimljivo. Kod njih nema nikakve privatnosti niti osećanja stida. Pa ipak, žig lošeg ukusa kao da je samoanskim mališanima isto onako zanimljiv kao žig nepristojnosti našima. Zanimljivo je i to da se, i na rečima i na delu, mladići i muškarci više zanimaju za pohotljivost od žena i devojaka.

Teško bi bilo objasniti sklonost ka pohotljivom među ljudima kod kojih je tako malo stvari zabranjeno i tajanstveno. Možda su pouke misionara više uticale na stavove domorodaca no na njihovu praksu. A važan uzročni činilac mogao bi biti i stav odraslih prema deci kao ne-učesnicima. U tome, naime, kao da se krije tačnije objašnjenje svih zabrana koje važe za decu. Malo ima znakova koji bi govorili o tome da je posredi želja da se očuva bezazlenost deteta ili da se dete zaštiti od toga da bude svedok ponašanja za koje bi, ako bi ga podražavalo, bilo optuženo da čini onaj grozni prekršaj *tantala laititi* („da se pravi starijim nego što je“). Jer dok par ljubavnika ne bi sebi dopustio da pokaže bilo šta pred bilo kime, detetom ili odraslim, ko bi bio samo

posmatrač, dotle tri ili četiri ljubavna para koji su u rodbinskim ili prijateljskim vezama često biraju zajedničko mesto za sastanak. (Ovo, naravno, isključuje rođake suprotnog pola koji su obuhvaćeni izbegavanjem između braće i sestara, premda oženjena braća i udate sestre mogu posle sklapanja braka živeti i u istoj kući.) Iz noćnih plesova, sa kojima se sada prestalo pod uticajem misionara, i koji su se obično završavali razularenošću otvorenog promiskuiteta, deca i stari ljudi bivali su isključeni, kao ne-učesnici čije bi prisustvo, u svojstvu neangažovanih posmatrača, bilo nepristojno. Ovaj stav prema ne-učesnicima karakterističan je za sva zbivanja koja pobuđuju emocije — pletelačku mobu žena — aktivnost zvanične, ceremonijalne prirode, i građenje kuće ili paljenje kandila od kokosove ljuske, što su aktivnosti za koje se smatra da im je prisustvo posmatrača neprikladno.

Pri svemu tome, uz prepredenost dece nije išlo i heteroseksualno eksperimentisanje pre adolescencije, a javljalo se vrlo malo homoseksualne aktivnosti koja se, po domorodačkoj teoriji, smatrala podražavanjem i zamenom za heteroseksualnu aktivnost. Pomanjkanje preuranjenog seksualnog eksperimentisanja verovatno manje potiče od roditeljske zabrane no od jakog institucionalizovanog neprijateljstva između dečaka i devojčica i tabua protiv svakog prijateljskog odnosa među njima. Ova kruta seksualna dihotomija možda je doprinela tome da se u odraslih ne razvijaju posebna osećanja prema nekom pripadniku suprotnog pola. Kako devojčice moraju da izbegavaju braću i rođake, i pošto su sklone tome da sve ostale muškarce strpaju u istu vreću kao neprijatelje koji će im jednoga dana postati ljubavnici, to u njihovoj dobnoj skupini nema nijednog muškarca na koga bi one ikada mogle naprosto gledati kao na pojedinca, bez veze sa seksom.

Takvo je, dakle, bilo iskustvo dvadeset osam devojčica iz ona tri sela. Po temperamentu i karakteru one su se ogromno mnogo razlikovale. Među njima je bila Tita koja se s devet godina ponašala kao sedmogodišnje dete i koja je i dalje bila zaokupljena uglavnom hranom, odnosila se potpuno neodgovorno prema svim porukama i nalogima i bila zadovoljna što može da masnim prstom pokaže na oca, koji je bio gradski dobošar. Samo godinu dana starija od nje, Pele, bila je prerano sazrela sestrice najraspusnije žene u selu.

Najveći deo vremena Pele je provodila starajući se o sestrinoj bebi za koju je, Pele bila ushićena da vam saopšti, bilo sporno ko joj je otac. Njeno igranje, kojim je podražavala sestri, bilo je izazovno i skaredno. No uprkos bremenu kakvo je bila bolešljiva beba koju je stalno nosila o kuku, i prljavštini u kući u kojoj je njena pedesetogodišnja majka i dalje povremeno primala ljubavnike i u kojoj je njen beznačajni otac-šonja živeo ponižavajućim, papučarskim životom, stav koji je Pele imala prema životu bio je, u suštini, veseo i zdrav. Više no da izvodi dvosmislene plesove volela je da traži retke *samoana*-školjke duž obale, da skače na noge u otvor za plivanje ili da po mesečini lovi račiće. Na svoju sreću, živela je usred družine devojčica iz Lume. Na kakvom izdvojenijem mestu njen nezdravi dom i prirodna preuranjena zrelost mogli bi se razviti sasvim drugačije. Ovako, ona se od ostale dece u selu razlikovala manje no što se njena porodica, najozloglašena u selu, razlikovala od porodica njenih drugarica. U samoanskom selu uticaj porodične sredine biva u sledećem pokolenju redovno izravnat preko skupnih aktivnosti kroz koje se učvršćuju uobičajena grupna merila. Za mladiće, ovo je pravilo važno bez izuzetka jer dugogodišnje učenje u *Aumangi* bilo je odlična škola disciplinovanja individualnih osobenosti. Kada su devojčice posredi, ovu je funkciju ranije delimično ispunjavala *Aualuma*, ali, kao što sam istakla u poglavlju o devojčici i njenoj dobnoj skupini, devojčica je mnogo zavisnija od susedstva negoli dečak. Kao odrasla žena ona je, takođe, zavisnija od skupine rođaka nego što je to muškarac.

Tuna, prva susedka Pele, bila je, kao nevoljna mala žrtva velikog samoanskog greha *tantala laititi*, u drugačijoj nevolji. Njena sestra Lila pobegla je u petnaestoj godini sa jednim sedamnaestogodišnjim mladićem. Dvoje dece usijanih glava nije se nikada čestito izmirilo sa zajednicom premda su im se porodice smilovale i proslavile sklapanje braka odgovarajućom razmenom imovine. Lilu je i dalje tištala javna osuda njene preuranjene zrelosti, te je bezgraničnom ljubavlju obasula svoju nemirnu bebu čija je neprestana dreka bila propast za celo susedstvo. Pošto je toliko razmazila sina da je postao nepodnošljiv, predala ga je Tuni. Tuna, zdepasto stvorenjce velike glave i ogromnih, blagih očiju, gledala je na život iz pomalo krivog ugla. Bila je malo sračunatija od ostale dece, malo je više pazila na uzvraćanje, malo je

manje dragovoljno delila svoje usluge. Zbog sestrine preterane popustljivosti prema bebi njen je zadatak bio mnogo teži no poslovi njenih drugarica. Ali ona je sebi nagradu nalazila u izvesnoj posebnoj ljubaznosti sa kojom su se one ophodile prema svojoj najopterećenijoj drugarici, te je i ovde grupa spasla jedinku od naglašenog, temperamentnog reagovanja na zahteve koje joj je postavljao život u kući.

Nešto dalje živele su Fitu i Ula, Maliu i Pola, dva para sestara. Fitu i Maliu, devojčice od oko trinaest godina, upravo su se povlačile iz družine predajući mlađu braću i sestre Uli i Poli i počinjući da aktivnije sudeluju u poslovima svojih domaćinstava. Ula je bila okretna, lepuškasta, razmažena. Njeno se domaćinstvo s mnogo razloga moglo porediti s našim; sastojalo se od njene majke, njenog oca, dveju sestara i dva brata. Istina, njen stric, koji je živio odmah do njih, bio je *matai* domaćinstva, ali ova mala biološka porodica ipak je živela sopstvenim, odvojenim životom i posledice su se ispoljile na deci. Lalala, majka, bila je pametna i još lepa žena iako je, jedno za drugim, rodila šestoro dece. Poticala je od porodice visokog ranga i, pošto nije imala braće, otac ju je uputio u mnoge stvari iz njihovog rodoslovlja koje se obično predaju omiljenom sinu. Njeno poznavanje društvene strukture zajednice i podrobnosti ceremonija koje su ranije okruživale dvor kralja Manu'e bilo je isto onako potpuno kao i odgovarajuće znanje svakog sredovečnog muškarca u zajednici. Bila je spretna u ručnim radovima i stalno je na umu imala neke nove šare ili neobičnu primenu materijala. Znala je za nekoliko moćnih lekova i lečila mnogo bolesnika. Udala se u petnaestoj godini, još nevina, i bračni život, koji je otpočeo surovim obredom javne defloracije, bio joj je jedino seksualno iskustvo.

Obožavala je muža čije je siromaštvo poticalo od toga što je bio došao s drugog ostrva, a ne od njegove lenjosti ili nesposobnosti. Lalala je donosila životne odluke potpuno shvatajući okolnosti svog života. Imala je previše posla. Nije imala mlađih sestara koje bi umesto nje ponele glavni teret staranja o maloj deci. Nije bilo mladića koji bi njenom mužu pomogli pri radu u polju. Dobra i valjana, Lalala se nije borila protiv neizbežnog. Tako joj je kuća bila loše održavana. Deca su joj bila prljava i mokra. Ali laka, dobra narav nije je napuštala ni kada je pokušavala da po usijanom popodnevu isplete finu asuru

dok joj se detence igralo krtim, lako lomljivim strukama pandanusa i tako joj udvostručavalo posao. Ali sve je to uticalo na Fitu, suvonjavo, ružno, poslušno malo stvorenje. U Fitu su se udružile strastvena odanost majci i 'prekomerna brižnost za mlađu braću i sestre. Jedino je prema Uli njen stav bio pomućen. Ula, petnaest meseci mlađa od nje, bila je zgodna, gipka, prilagodljiva i nemarna. Dok je Fitu majka često zadirkivala, a drugarice je grdile da se ponaša kao dečak, Ula je bila preterano ženstvena. Fitu je radila isto onako vredno kao i svako drugo dete njenih godina, ali osećala je da su joj i majka i dom neobični i da zahtevaju više od obične predanosti i pomoći. Ona i majka bile su kao drugarice i Fitu je zapovedala majci i šalila se s njom na način koji je zaprepašćivao sve samoanske posmatračke. Ako uveče Fitu ne bi bilo, majka je umesto da pošalje neko drugo dete, išla sama da je potraži. Fitu je bila najstarija kćer, usled odgovornosti prerano sazrela i upravo *laisserfaire* stav njene majke učinio ju je veoma dejstvenom. Na Uli se, isto tako, jasno raspoznavalo dejstvo činjenice da je bila lepša i mlađa sestra i ona je bezobzirno iskorišćavala svoju veću privlačnost i manje osećanje dužnosti. Ta deca, kao i deca iz sve tri biološke porodice u tri sela, pokazivala su više karakternih crta, imala oštrije ocrtanu ličnost, ranije postajala zrela i ispoljavala ličniji, osećajniiji stav prema roditeljima.

Lako bi bilo staviti prejak naglasak na razlike između dece iz velikih i dece iz malih domaćinstava. Svakako, bilo je premalo slučajeva da bi se mogli izvući bilo kakvi konačni zaključci. Ah na Samoi je mala porodica *zaista* od deteta zahtevala upravo one odlike na koje se popreko gledalo, odlike koje su se zasnivale na idealu velikih domaćinstava u kojima je bilo mnogo mladih radnika koji su znali svoje mesto. A u malim porodicama u kojima su odgovornost i preduzimljivost bile neophodne odlike, one kao da su se u dece razvijale znatno ranije negoli u običnijim kućnim sredinama u kojima je svako ispoljavanje takvih osobina nailazilo na strogo neodobravanje.

Takav je slučaj bio sa Malui i Metom, Ipu i Vi, Matom, Tino i Lamom, devojčicama koje su se upravo bližile pubertetu i koje su živele u velikim, heterogenim domaćinstvima. Upravo su prepuštale staranje o maloj deci drugima da bi se bavile plodnijim poslovima. Nerado su prihvatale neke od osnova etikecije; polako su prekidale druženje i igranje s mlađom decom. Ali sve je to bila više prinudna

promena navika nego bilo kakva promena stava. Bile su svesne svog položaja bezmalo odraslih devojaka kojima se moglo poveriti da odu u ribarenje ili da rade na poljima. Pod svojim kratkim haljinama ponovo su nosile *lavalavu* za koju su gotovo zaboravile kako da je učvrste. *Lavalave* su im se vukle oko nogu, sputavale im pokrete i spadale kad bi se dale u trk. Više od svega nedostajao im je život u družini i pomalo su čežnjivo gledale na ono što su radile njihove mlađe rođake. Njihova velika, bezlična domaćinstva nisu im usadila lične težnje niti im poverila podsticajne odgovornosti. Smatrane su, naprosto, devojčicama dovoljno snažnim da obavljaju teške poslove i dovoljno starim da se obuče složenijim radovima, te su, stoga, imale manje vremena za igru.

Po opštem stavu, one se nimalo nisu razlikovale od Tolo, Tulipe, Lue ili Late, koje su nekoliko meseci ranije dobile prvu menstruaciju. Razliku između ovih dveju skupina nije obeležavao nikakav obred. Nikakav društveni stav nije govorio o toj prekretnici. Rečeno im je da dok imaju menstruaciju ne spravljaju kavu, ali postavljanje ograničenja za koje su znale celog života nije bilo upečatljivo. Neke su od njih spravljale kavu pre puberteta, druge nisu. Sve je zavisilo isključivo od toga da li je, kada bi starešina poželeo malo kave, u blizini bilo neke raspoložive devojčice ili dečaka. Ranije, dok su običaji bili stroži, devojka nije mogla spravljati kavu, niti se udati, dok ima menstruaciju. Ali ranije ograničenje uzmaklo je pred zahtevima probitačnosti. Devojke su, za vreme menstruacije, imale vrlo malo bolova po kojima bi se mogla istaći njihova nova zrelost. Sve su devojke rekle da osećaju bolove u leđima ili stomaku, ali ti su bolovi, ipak, bili toliko slabi da su ih retko kad na bilo koji način ometali u uobičajenim aktivnostima. Na Tabeli I, kao neuobičajeni obeleženi su oni bolovi koji su devojku onesposobljavali za rad, ali ti slučajevi ni u kojem se smislu ne mogu porediti sa teškim slučajevima menstrualnih grčeva u našoj civilizaciji. Njih nije pratila vrtoglavica, napadi nesvestice ili bol koji bi bio dovoljno jak da izazove previjanje i stenjanje. Pomisao na takav bol svim samoanskim ženama činila se čudnom i smešnom. A za zdravlje, duševno i telesno, devojke koja ima menstruaciju, niko nije pokazivao posebnu zabrinutost. Preko stranih lekarskih saveta Samoanci su saznali da nije dobro kupati se za vreme menstruacije, te bi majke povremeno opominjale kćerke da se ne kupaju. U vezi sa

pubertetom nije bilo nikakvog osećanja stida niti bilo kakve potrebe za prikrivanjem. Preadolescentna deca primila bi vest da je neka devojčica zašla u pubertet, neka žena dobila dete, da je iz Ofua stigao neki brod, ili da je kamen što je pao ubio svinju, sa istom nebržnošću — sve kao zabavno ćaskanje; i svaka bi devojka mogla dati tačan iskaz o razvoju svake druge devojke iz njenog susedstva ili rođачke skupine. Pubertet nije bio ni neposredan preteča seksualnog iskustva. Proći će možda godina, dve pa i tri godine pre no što popusti devojčina stidljivost ili pre no što njena pojava privuče bludeći pogled kakvog starijeg mladića. Biti prvi ljubavnik netaknute devojke smatralo se visokim dometom zadovoljstva i ljubavničkog umeća, te tako devojčin prvi ljubavnik obično i nije bio mladić njenih godina, isto onako stidljiv i neiskusn kao i ona. Pripadnice ove skupine mogu se podeliti na devojčice poput Lue i trapave, preterano izrasle Tolo koje su otvoreno rekle da ne žele da idu s dečacima, i devojke poput Pale, koje su, premda još device, bile pomalo umorne od tog statusa i žudele za ljubavnim iskustvom. To što su tako dugo ostale u nedirnutom stanju pasivnosti treba najvećim delom pripisati uobičajenom načinu vođenja ljubavi, jer su se mladići, premda im se dopadalo da se udvaraju devici, plašili podsmeha da se udvaraju detetu, a devojke su se takođe bojale grozne optužbe *tautala laititi* („da se pravi starija nego što je“). Na pohode veštijih sredovečnih razbojnika među te sasvim mlade devojke mrko se gledalo, te su tako adolescentne devojke dobile dragoceno međuvreme da se naviknu na nov posao, veću izdvojenost i neobičan telesni razvoj.

Među devojčkama koje čine sledeću starosnu skupinu mogu se sasvim jasno raspoznati one koje su živele u pastоровoj kući od onih koje nisu tamo živele. I letimičan pogled na tabelu u prilogu pokazaće da među devojčkama čiji je pubertet otpočeo pre nekoliko godina postoji određena, obrnuta povezanost između stanovanja kod kuće i nevinosti, uz samo jedan izuzetak — Elu — kojoj je oprošteno te je vraćena u pastоровo domaćinstvo gde su nedostajale radnice. Najbolja Elina prijateljica bila je njena polusestra, Talo, jedina devojka u skupini koja je počela da stiče seksualno iskustvo pre no što je dobila menstruaciju. Ali u njenom slučaju očigledno je posredi bila pozna pojava menstruacije; svi drugi znaci puberteta bili su vidljivi. Pred očiglednom prepredenošću i dopadljivim dražima Tolo, njena

tetka je samo slegala ramenima te nije ni pokušavala da je nadzire. Prijateljstvo tih dveju devojaka bilo je jedno od zaista velikih prijateljstava u celoj skupini. Obe su devojke jasno stavile do znanja da jedna drugu stavljaju pre svih drugih, a njihove homoseksualne radnje nesumnjivo su doprinele preuranjenoj zrelosti u Talo i pomogli Eli da se uteši zbog strožeg načina života u pastorovoj kući.

Ove uzgredne homoseksualne veze između devojaka nikada nisu poprimile iole dugotrajniji značaj. Devojke koje još rastu i žene koje su radile zajedno, smatrale su ih prijatnom i prirodnom razonodom, tek sa primesom pohotljivog. Tamo gde su heteroseksualne veze bile toliko uzgredne, toliko plitko usađene, nije bilo obrasca pod koji bi se mogle podvesti homoseksualne veze. U domorodačkoj teoriji i rečniku, istinski perverznom osobom smatrana je ona koja nije kadra za normalno heteroseksualno reagovanje, a retkost takvih osoba verovatno se može dovoljno objasniti veoma malim brojem stanovnika. Videla sam samo jednoga, Šasija, dvadesetogodišnjeg mladića, koji je učio za sveštenika. Po izgledu je bio pomalo, ali ne naglašeno ženstven, bio je vešt u ženskim poslovima a njegov homoseksualni nagon bio je dovoljno snažan da ga podstiče na neprestano obletanje oko drugih mladića. U površnom druženju s devojka i u održavanju olakih prijateljstava s njima provodio je više vremena no bilo koji drugi mladić na ostrvu. Sasi je bio ponudio brak jednoj devojci iz kuće pastora nekog udaljenog sela i bio odbijen, ali pošto je postojao propis prema kojem se studenti bogoslovije moraju pre postavljenja oženiti, ovo odbijanje nema velikog značaja. Nisam mogla naći dokaza da je ikada imao heteroseksualnih veza, a značajan je bio i nehatan stav devojaka prema njemu. Posmatrale su ga kao zabavnog ćudljivka, dok su muškarci oko kojih je obletao gledali na njega s mešavinom dosade i prezira. Među devojka nije bilo nijedne u kojoj bi se slika homoseksualnosti tako jasno ocrtavala, premda su tri devijantne devojke, od svih o kojima će biti reči u sledećoj glavi, očigledno bile mešani tipovi, ali u kojih se, ipak, istinska perverznost nije mogla ubedljivo dokazati.

U opštoj zaokupljenosti seksom, u stavu da su sitniji seksualni dodiri, izazovno igranje, razgovori puni dražkanja, zadirkivanje i pesme pune požude oblici prihvatljive i privlačne razonode, krije se objašnjenje za domorodačko shvatanje homoseksualnih radnji. One

su, naprosto, *igra* na koju se niti gleda popreko niti joj se poklanja mnogo pažnje. Pošto važnost heteroseksualnim vezama ne daju ljubav i strahovita usredsređenost na jednu jedinku — jedine sile koje homoseksualnu vezu mogu učiniti trajnom i važnom — već deca i mesto braka u privrednoj i društvenoj strukturi sela, lako je shvatiti zašto ni najrasprostranjenije homoseksualne radnje nemaju važnijih ni upadljivijih posledica. Priznavanje i korišćenje u heteroseksualnim odnosima svih sporednih oblika seksualnih aktivnosti na koje se u homoseksualnim odnosima gleda kao na glavne služi još i kao pomoćno sredstvo kojim se umanjuje važnost homoseksualnih veza. Uticaji slučajnih perverzija iz detinjstva, usredsređivanje pažnje na neuobičajene erogene zone za čim sledi pomeranje osetljivosti sa normalnijih središta, odsustvo konačnog i dovršenog obrazovanja posebnih erogenih zona — sve slučajnosti emotivnog razvoja, koje u civilizaciji koja priznaje samo jedan usko određeni oblik seksualne aktivnosti, za ishod imaju nesrećne brakove, nevoljnu homoseksualnost i prostituciju — ovde su učinjene neškodljivim. Breme uspeha u ljubavi Samoanac tovari muškarcu na leđa i veruje da je ženi potrebno više podsticanja, više vremena za sazrevanje seksualnog uzbuđenja. Na čoveka koji ne uspeva da zadovolji ženu gleda se kao na nespretnu, nesposobnu šepertlju, predmet dostojan seoskog podsmeha i prezira. Žene su, zauzvrat, svesne da se njihovi ljubavnici koriste određenom tehnikom koju posmatraju s izvesnim fatalizmom — kao da svi muškarci iz rukava izvlače nekoliko pomalo čarobnjačkih i potpuno neodoljivih trikova. Ali ljubavničko umeće prenosi se od jednog čoveka do drugog i muškarci na njega gledaju mnogo zabrinutije i kritičkije nego žene. Roditelji se srame da pređu granice uzgrednih razgovora (koje su, prirodno, mnogo šire no u našoj civilizaciji) kada sa decom raspravljaju o seksu, tako da uputstva na kraju daje dvadesetpetogodišnji čovek osamnaestogodišnjem mladiću, a ne otac sinu. Devojke uče od mladića i veoma se malo poveravaju jedna drugoj. Svi muškarčevi drugovi znaće svaku pojedinost nekog neobičnog seksualnog doživljaja, dok će devojka koja je u njemu učestvovala jedva ma i u najkraćim crtama poveriti šta se dogodilo. Ovo se možda može delimično objasniti time što ona nema nikakvih prisnih prijateljica osim rođaka, od kojih je uvek pomalo deli izvesna uzdržljivost (videla sam devojku koja se sva zgrozila na pomisao da bi

mogla biti ljubavna izaslanica svoje sestre).

Činjenicu da podrobno obrazovanje, 'kakvo dobijaju pripadnici jednog pola, i puko utuvljivanje znanja i upoznatosti dovoljnih da spreče potrebe u pripadnika drugog pola, dovode do normalnog seksualnog prilagođavanja — treba pripisati dozvoljenom slobodnom eksperimentisanju i retkosti slučajeva kada su oboje ljubavnika početnici. Saznala sam samo za jedan takav slučaj, kada je dvoje dece — šesnaestogodišnji dečak i petnaestogodišnja devojčica, oboje u školskom internatu na drugom ostrvu — pobeglo zajedno. To se, usled njihovog neiskustva, loše završilo. Oboje su izbačeni iz škole, i dečak je danas dvadesetčetvorogodišnji čovek, veoma inteligentan i istinski mio, ali izvikani *moetotolo*, proklet od svake devojke u njegovom selu. Poznavanje seksualnosti i shvatanje da je neophodno raspolagati tehnikom da bi se od seksa napravila umetnost, stvorili su takvu shemu ličnih odnosa u kojoj nema neurotičara, frigidnosti, impotencije — osim ako nije posredi posledica teške bolesti — te se sposobnost samo za jedan snošaj u toku noći računa kao senilnost.

Od dvadeset pet devojaka koje su prošle kroz pubertet, jedanaest je imalo heteroseksualna iskustva. Fala, Tolu i Namu bile su tri polusestre, omiljene među mladićima u sopstvenom selu, a takođe i među posetiocima iz daleke Fitiute. Žene iz Faline porodice bile su lakog morala; otac Tolu je umro i ona je sa svojom slepom majkom živela u domu roditelja Namu koji, na vratu sa šestoro dece mlađe od dvanaest godina, nisu želeli da se usled preteranog nadziranja izlože opasnosti da izgube dve vredne radnice. Te tri devojke su zakazivale svojim ljubavnicima zajedničke sastanke i njihove veze bile su česte i vesele. Tolu, najstarija, osećala se, posle tri godine uzgrednih pustolovina, pomalo iscrpena te je izjavila kako je voljna da se uda. Kasnije se preselila u kuću jednog važnog starešine kako bi povećala izgleda da susretne strane mladiće koji bi mogli biti zainteresovani za brak. Namu se stvarno družila sa jednim mladićem iz Fitiute s kojim se tajno sastajala, dok joj se jedan mladić iz njenog sela, mladić koji je imao naklonost njenih roditelja, otvoreno udvarao. Povremeni sastanci sa drugim mladićima iz sopstvenog sela ublažavali su joj jednoličnost života između poseta njenog omiljenog ljubavnika. Fala, najmlađa, zadovoljavala se time da stvari pušta da idu kako idu. Ljubavnici su joj bili prijatelji i rođaci ljubavnika njenih polusestara i još jednako je bila

toliko detinjasta i jednostavna da su joj ljubavne dogodovštine njenih polusestara pričinjavale bezmalo isto onoliko zadovoljstva koliko i njene sopstvene. Sve tri devojke vredno su radile, u potpunosti obavljajući posao predviđen za odrasle. Po ceo dan bi ribarile, prale, radile u polju, plele asure i senila. Tolu je bila izuzetno vešta u pletenju. Bile su vredna ekonomska aktiva svojim porodicama; bile bi dragocene i muževima za koje njihovim porodicama nije baš bilo previše stalo da im ih nađu.

U sledećem selu živela je Luna, lenja devojka dobre prirode, u pubertetu od pre tri godine. Majka joj je umrla. Otac joj se ponovo oženio, ali druga žena vratila se svojoj porodici. Luna je nekoliko godina živela u pastorovoj kući i vratila se svojoj kada je maćeha napustila njenog oca. Otac joj je bio veoma stari starešina, strahovito zaokupljen sopstvenim ugledom i dobrim glasom sela. Nosio je jednu važnu titulu; bio je odličan zanatlija; od svih ljudi u selu on je najbolje poznao drevno učenje i pojedinosti obrednih postupaka. Kćer mu je bila odana i verna sluškinja. To je bilo dovoljno. Luni je bilo dosta mlađih devojaka sa kojima se družila u pastorovoj kući i, umesto njih, odabrala je među svojim rođakama dve mlade udate žene. Jedna od njih, devojka koja je napustila muža i živela sa njegovim privremenim sledbenikom, došla je da živi u Luninom domaćinstvu. Ona i Luna bile su nerazdvojne drugarice i Luna je, sasvim lako i neizbežno, našla najpre jednog ljubavnika, zatim i drugog, pa trećeg — sve uzgredne veze. Oblačila se kao da je mlađa nego što je i podvlačila da je još devojka. Jednoga će se dana udati i biti član crkvene zajednice, ali za sada: *Laititi a'u* („Još sam mlada“). I nije luda da prestane da igra.

Njena polusestra Lotu bila je član crkvene zajednice i pohađala je misionarsku školu s internatom. Prihvatila je samo jednog ljubavnika, nezakonitog sina jednog starešine koji nije hteo da ženidbom sa Lotu stavi na kocku svoje vrlo mršave izgleda da nasledi očevu titulu. Lotu je bila najstarija od devetoro dece i živela je u trećoj, strogo uzetoj biološkoj porodici u selu. Uticaj povećane odgovornosti koju je imala u kući ogledao se u njenoj mirnoj zrelosti i odlučnom držanju, a uticaj obrazovanja stečenog u školi — u većoj ličnoj urednosti i brižljivosti za sitnice. Premda je bila prestupnica, stariji članovi crkvene zajednice milosrdno su zatvarali oči pred tim i saosećali su sa nedoumicom porodice njenog ljubavnika. Jedino svoje drugo seksualno iskustvo

stekla je s jednim *moetotolom*, rođakom. Da je njena dugotrajna vernost ljubavniku dovela do trudnoće, ona bi verovatno zadržala dete. (Kada samoanska žena zaista želi da izbegne donošenje deteta na svet, pribegava preterano žestokoj masaži i žvakanju kave, ali to se događa sasvim izuzetno jer se čak i nezakonita deca oduševljeno dočekuju.) Lotu je imala promišljenija, prepredenija shvatanja nego ostale devojke njenih godina. Da njen ljubavnik nije imao tako nesiguran društveni položaj, ona bi se verovatno već bila udala. Ovako, baktala se s mlađom braćom i sestrama i sledila rutinu rođaćkih dužnosti koje su ležale na njoj kao na mladoj devojci u najvećoj porodici na ostrvu. Pripadništvo crkvenoj zajednici i skretanje od čednosti mirila je spokojnim razmišljanjem o tome kako bi se bila udala da je to bilo moguće, te je greh nije mnogo pritiskao.

U domaćinstvu jednog od visokih starešina živela je samoanska prilika naše odane neudate tetke. Bila je poslušna, vredna, odgovorna, potpuno u senci nekoliko privlačnijih devojaka. Njoj su poveravani novorođenčad i najteži diplomatski zadaci. Težak posao, zbog kojeg nikad nije bila ozlojeđena, oduzimao joj je sve vreme i snagu. Kada bi tražili od nje da igra, činila je to nehatno. Druge igraju mnogo sjajnije, zašto bi se trudila? Ona je više bila sklona da se uz obožavanje i goreći od uzbuđenja divi lepoti Tolu, Falinim pobedama ili Alofinom novorođenčetu. Svirala je u ukulele da bi ostali igrali, uplitala ogrlice od cveča da ih drugi nose, utanačivala sastanke da drugi na njima uživaju, bez uniženosti ili posebnog izgleda mučenice. Priznavala je da je imala samo jednog ljubavnika. Bio je došao izdaleka, nije čak znala ni iz kojeg sela, i nikada se nije vratio. Da, verovatno bi se udala jednog dana ako bi starešina tako hteo — a da li to beba plače? Ona je bila od građe iz koje su sačinjene odane tetke, zavisna i voljena od svih oko sebe. *Malanga* u drugo selo možda bi joj izmenila život, jer samoanski mladići tražili su strane devojke naprosto zato što su tuđinke. Ali uvek je nekome bila neophodna kod kuće i umesto nje — na put su kretale mlađe devojke.

Od svih je povesti možda najdramatičnija povest Moanina; Moana je bila poslednja iz one skupine devojaka koje su živele izvan pastrovo kuće, uobraženo, prepredeno dete, razmaženo tokom višegodišnjeg iskorišćavanja odanosti svojih starijih polusestara. Njeni ljubavni doživljaji počeli su kada joj je bilo petnaest godina i godinu i

po dana posle toga njeni roditelji, bojeći se da joj ponašanje ne postane toliko nesmotreno da ozbiljno ugrozi njene izgleda na sklapanje dobrog braka, zatražiše od njenog strica da je usvoji i pokuša da slomije njenu svojevolsnost. Taj stic, udovac i prepredeni razvratnik, i sam je iskoristio popustljivost svoje bratanice kada je shvatio razmere njenog iskustva. Ovaj događaj, na Samoju nimalo uobičajen zbog pomanjkanja privatnosti i izdvojenosti, prošao bi u ovom slučaju neotkriven da Moanina starija sestra Sila nije takođe bila zaljubljena u istog strica. To je bio jedini slučaj dugotrajne i snažne strasti na koji sam naišla u sva tri sela. Romantičnu vernost Samoanci mere danima, ili najviše nedeljama, i skloni su tome da se podsmevaju pričama o doživotnoj odanosti. (Priču o Romeu i Juliji dočekali su s nevericom i prezirom.) Ali Sila je bila odana Mutuu, mlađem bratu svog očuha, do ludila. Bila mu je ljubavnica i još i sad je živela u njegovom domaćinstvu, ali on se, vetrogonja kakav je bio, pred njenom neuljudnom strašću, okrenuo na drugu stranu. Kada je Sila doznala da on živi sa njenom sestrom, bes joj nije znao za granice. Pod obrazinom duboke zabrinutosti za mladu devojkicu, za koju je tvrdila da je nevino, netaknuto dete, ona je Mutua potkazala širom sva tri sela. Moanu su roditelji, veoma gnevni, ponovo doveli kući, i u porodici je nastala zavada. Uzbuđenje u selu veoma je poraslo, ali mišljenja su bila podeljenja: da li je Mutu kriv, a Moana laže da bi prikrla neki drugi sitan greh, ili to Sila spletkari iz pakosti? Događaj je predstavljao istinsko narušavanje tabua između braće i sestara, jer Mutu je bio toliko mlad da je Moana mogla da govori o njemu kao o *taunganeu* (bratu). Kada je, dva meseca kasnije, jedna druga starija sestra umrla za vreme trudnoće, trebalo je naći nekoga ko bi bio dovoljno srčan da izvrši neophodnu operaciju carskog reza nad umrlom. Posle žestoke porodične raspre probitačnost je pobedila i Mutu, najveštiji od svih domorodačkih hirurga, pozvan je da raseče leš sestre devojkice koju je navodno silovao. Kada je kasnije objavio nameru da se oženi jednom devojkicom sa drugog ostrva, Sisa je ponovo ispoljila najneobuzdaniju žalost i očajanje, premda je i sama u to vreme održavala jednu ljubavnu vezu.

Životi devojkica koje su živlele u pastorovom domaćinstvu razlikovale su se od života njihovih manje ograničavanih sestara i rođaka samo po tome što nisu imale ljubavnih veza i što su živlele

urednije i sređenije. Uzbuđenja sastanaka po mesečini zamenile su skupnim delatnostima i slobodno vreme ispunjavale su prijatnim druženjem sa ostalim devojkama. Njihova zainteresovanost za pohotljive priče bila je nešto malo jača no zainteresovanost devojaka koje su imale slobodu da izvode opite. One su sklapale istinska prijateljstva i izvan skupina svojih rođaka, imale su više poverenja u ostale devojke, bolje radile u grupi, bile neusiljenije jedna pred drugom, ali manje svesne svog mesta u sopstvenim domaćinstvima nego što su to bile ostale devojke.

Izuzev u nekoliko slučajeva o kojima će biti reči u sledećem poglavlju, adolescencija nije bila razdoblje kriza i potresa već je, naprotiv, bila vreme mirnog razvoja niza aktivnosti i interesovanja koja su polako sazrevala. Duh devojaka nisu zbunjivali nikakvi unutrašnji sukobi, nisu ga uznemiravala nikakva filofska pitanja niti ga opsedale neostvarive težnje. Živeti kao devojka, s mnogo ljubavnika, što je duže moguće, a zatim se udati u sopstvenom selu, blizu sopstvenih rođaka i imati mnogo dece — to su bile jednoobrazne i zadovoljavajuće težnje.

XI - Devojka u sukobu

Zar nije bilo sukoba, temperamenata koji su tako primetno skretali od normalnih da je sudar bio neizbežan? Jesu li rasplinuta osećanja i rasplinuti autoritet u velikim porodicama, lakoća prelaska iz jedne porodice u drugu, poznavanje seksualnosti i sloboda eksperimentisanja bili dovoljno jemstvo da će se sve samoanske devojke savršeno prilagoditi? Gotovo u svim slučajevima, da. Ali za ovo poglavlje ostavila sam priče o nekoliko devojaka koje su po temperamentu ili ponašanju odstupale od ostalih, premda su u mnogim slučajevima ta odstupanja samo nosila mogućnosti sukoba i, u stvari, ostala bez bolnih posledica.

Devojka između četrnaeste i dvadesete stoji u središtu pritiska koji vladaju u kući i svoju ljutnju na starije može prebaciti na one nad kojima ona ima vlast. Mogućnost bekstva kao da ublažava njen otpor autoritetu starijih, a takođe i njenu ljutnju na njih. Kada se na strah da će pobeći korisna radnica nadoda strah da će im ćerka pustiti sebi na volju i javno pobeći s ljubavnikom, pa tako umanjiti svoju vrednost kao buduće supruge, onda roditelji znatno ublažuju svako oštro ispoljavanje svoje roditeljske vlasti. Dešavaju se i žestoki izlivi gneva i brza kažnjavanja, ali doslednih i istrajnih disciplinskih mera nema, a ispoljavanju ljutnje verovatno će brzo uslediti koraci izmirenja.

Ovo, naravno, važi samo za odnos između devojke i njenih starijih srodnika. Lični sukobi mladih ljudi istih godina, koji žive u jednom domaćinstvu, često nisu tako umereni, ali i ovde su najčešća rešenja da se jedna strana — pojedinac koji polaže najmanje prava na život u tom domaćinstvu — povuče. Činjenicom da se družina dece istog uzrasta rastura pre adolescencije i nikada se više ne obnavlja, osim na izrazito zvaničan način, udruženom sa odlučnim opredeljenjem za solidarnost sa domaćinstvom, a ne sa grupom, može se objasniti retko javljanje sukoba. Devojčica koja se kloni svojih drugarica ima više vremena za rad u kući i nikada je ne muče pitanja zašto ne jurca i ne igra se s drugom decom. S druge strane, dečja trpeljivost u prihvatanju telesnih mana ili malih neobičnosti temperamenta sprečava da bilo koje dete pati zbog nezasluženog izbegavanja od strane vršnjaka.

Dete koje živi na nepogodnom mestu u selu jedini je istinski izgnanik. Ako bi okupljanje po uzrastu potrajalo i posle osme ili desete godine, izgnanici bi sigurno trpeli ili bi se, vrlo verovatno, kad porastu i smele se, drznuti da krenu dalje od kuće. Ali raspadanje družine upravo u vreme kada su deca dovoljno smela i slobodna da odu deset kuća dalje sprečava da se desi bilo šta od toga.

Odsustvo bilo kakvog značajnog institucionalizovanog odnosa sa zajednicom verovatno je glavni uzrok zašto tu nema sukoba. Devojkama zajednica ne postavlja nikakve zahteve osim da se povremeno stave u ceremonijalnu službu prilikom sastanaka starijih žena. Ako bi devojke prenebregle takve dužnosti, to bi prvenstveno bila briga njihovih porodica čiji bi ugled zbog toga stradao. Mladić koji odbija da prisustvuje sastancima *Atimange* ili da se pridruži zajedničkom radu nailazi na snažno grupno neodobravanje i neprijateljstvo, ali devojčin dug zajednici toliko je mali da se ova i ne upinje mnogo da ga naplati.

Mogućnost slobodnog isprobavanja, potpuna upoznatost sa seksualnošću i odsustvo svakog snažnog vezivanja za jednu osobu čini devojčina seksualna iskustva manje bremenitim mogućnostima sukoba nego što bi ona to bila u kraćoj i brižnijoj civilizaciji. Događaju se i slučajevi strasne ljubomore, ali to je stvar opširnog razglabanja i zapanjenosti. Za devet meseci provedenih na ostrvima, do mene su stigla samo četiri slučaja ljubomore: jedna devojka potkazala je nevernog ljubavnika optužujući ga za rodoskrvnuće, jedna druga devojka odgrizla je komad uha svoje suparnice, jedna žena koju je napustio muž potukla se sa svojom sledbenicom i teško je ozledila, i jedna devojka je svoju suparnicu lažno optužila za krađu. Ah ljubomora se manje očekuje, i za nju ima manje razumevanja nego kod nas, pa prema tome ima i manje utvrđenih povoda na koje bi neka osoba mogla da reaguje. Okolnosti možda pojednostavljuje i to što Samoanci prihvataju i trpe osvetničko potcenjivanje i gundanje protiv suparnika. Ne postoje norme lepog ponašanja koje bi propisivale neiskreno prihvatanje poraza, ne zahteva se uzdržanost i viteštvo. Tako se može rasterati velik deo lake ljutnje. Prijateljstva su tako uzgredne i promenljive prirode da ne pobuđuju ni ljubomora ni sukob. Ozlojeđenost se izražava prigušenim roptanjem a svaka žestoka ozlojeđenost za ishod ima to da naljućena osoba napusti

domaćinstvo, a ponekad i selo.

U verskom životu devojaka presudan je stav misionara. Misionari su, kao uslov za pristupanje crkvenoj zajednici, zahtevali čednost i ometali su pristupanje zajednici pre braka, sem kada su posredi bili mladi ljudi u misionarskim internatima koje su mogli neprestano držati pod kontrolom. Ovo pasivno prihvatanje predbračnih nepropisnosti od strane samih crkvenih vlasti prešlo je dug put do umanjivanja devojčinog osećanja krivice. Uzdržavanje nije postalo pasoš za nebo već pasoš za misionarske škole na koje se, pak, više gledalo kao na društveni no kao na verski poduhvat. Devojka koja bi se prepustila seksualnom eksperimentisanju bila bi izbačena iz škole mesnog pastora, ali padalo je u oči i to da je bezmalo svaka starija devojka u zajednici, uključujući i najozloglašeniije seksualne prestupnice, nekada boravila u pastorovoj kući. Izgleda da je opšta posledica strožeg nadzora kakav je vladao u tim školama odlagao prvo seksualno iskustvo za dve ili tri godine. Sedam devojaka u domaćinstvu jednog domorodačkog pastora, tri u domaćinstvu drugog, — sve su, premda zašle u pubertet, živele životom uzdržavanja, u oštroj suprotnosti sa navikama koje su imale ostale njihove vršnjakinje.

Moglo bi se pomisliti da je ovo pružalo mnogo povoda za sukobe između roditelja koji su želeli da im deca žive u pastorovoj kući i dece koja to nisu želela, a takođe i između dece koja su to želela a njihovi roditelji nisu.⁹ Činjenica da je boravak u pastorovoj kući veoma malo menjao položaj devojčice u njenoj sopstvenoj kući umanjivala je ovaj sukob u priličnoj meri. Devojčica bi naprosto prenela svoj smotuljak asura, jastuk i mrežu protiv komaraca iz svoje kuće u pastorovu, a hrana koju bi jela kod kuće dodata je količini hrane kojom je njena porodica snabdevala pastora. Večernji obrok pojela bi u pastorovoj kući, gde je i spavala; jedan ili dva dana nedeljno posvetila bi radu za pastorovu porodicu, prala, plela, plevila i čistila kuću. Ostalo vreme provodila je kod kuće, obavljajući poslove uobičajene za devojčicu njenih godina, tako da su roditelji retko imali ozbiljnije zamerke protiv slanja svog deteta pastoru. To nije podrazumevalo nikakav dopunski izdatak a verovatno je bilo da će se time smanjiti izgledi da će ponašanje njihove kćeri postati nezgodno i da će se popraviti njeno vladanje stranim tehnikama kao što su šivenje, glačanje, vezenje — što je sve mogla da nauči od veštije i školovanije pastorove žene, te

da tako poveća svoju ekonomsku vrednost.

Ako bi, s druge strane, roditelji želeli da im deca ostanu u pastorovoj kući, a deca to ne bi htela, lek je bio jednostavan: trebalo je samo da se ozbiljno ogreši o pravila u pastorovoj kući, i bivala bi izbačena iz nje; ako su se plašila da se vrate roditeljima, uvek je bilo drugih rođaka.

Tako je u stavu crkve prema čednosti postojala samo klica sukoba, ali zahvaljujući gipkosti s kojom se taj stav prilagođavao onome što je gotovo neizbežno — do sukoba je retko dolazilo. Pohađanje glavnog devojačkog internata davalo je privlačne izgleda. Čar življenja u velikoj skupini mladih, gde je život bio lakši i prijatniji no kod kuće, obično je bila dovoljan mito za dobro ponašanje, ili makar za smotrenost. Ispovedanje greha je na Samoi bilo retka pojava. Misionari su postavili pravilo da mladić koji se ogrešio o pravilo o čednosti neće moći da napreduje kroz pripremnu školu i seminar još dve godine pošto je učinio prestup. Bilo je neophodno da se ovo pravilo izmeni tako da glasi *dve godine posle otkrivanja prestupa*, jer često bi prestup bivao otkriven tek pošto je učenik proveo već više od dve godine u seminaru te prema starom pravilu ne bi uopšte ni bio kažnjen. Da su mladi ljudi bili nadahnuti osećanjem odgovornosti pred nebeskim, a ne pred zemaljskim sudom, i da su mladić ili devojka imali da odgovaraju anđelu-izvestiocu a ne susedu-uhodi, religija bi stvorila istinski okvir za sukob. Da je takav stav udružen sa nastojanjem da mladi pristupe crkvenoj zajednici i da se od njih očekivalo da dožive verska uzbuđenja verovatno bi došlo do kriza u životima mladih ljudi. Ovako, ceo religiozni okvir bio je okvir privida, pogodbe, prihvatanja polovičnih mera. Velik broj urođeničkih pastora i njihovo osobeno tumačenje hrišćanskog učenja onemogućili su uspostavljanje strogosti protestantizma i od njega neodvojivog dovođenja seksualnih prestupa u vezu sa svešću jedinke o grehu. A devojke pred koje religiozni okvir ne postavlja nikakve zahteve, ne postavljaju zahteve ni same. Zadovoljavaju se time da slede savet starijih i odlože pristupanje crkvenoj zajednici dok ne odrastu. *Laititi a'n. Fia siva* („Jer sam mlada i volim da igram“). Pripadniku crkve zabranjeno je da igra ili prisustvuje velikim noćnim plesovima. Jedno od tri sela nije se moglo podičiti da ima ma i jednu devojku — pripadnicu crkve. Drugo je selo imalo samo jednu koja je, ipak, još odavno prekršila svoj zavet. Ali

pošto je njen ljubavnik bio mladić kome je neizvestan položaj u porodici onemogućavao ženidbu, to susedi nisu raznosili glasove o onome sa čim su saosećali i Lotu je prećutno ostala član crkvene zajednice. U trećem selu živele su dve neudate devojke koje su bile njeni pripadnici, Lita i Ana.

Lita je godinama živela u pastorovoj kući i, pored još jedne devojke, na njoj su se najjasnije videle posledice pomalo strane sredine. Bila je bistra i vredna, više je volela društvo devojaka no društvo mladića, prilike da nauči engleski iskoristila je najbolje što je mogla, vredno je učila u školi i želela da ode u Tutuulu i postane bolničarka ili učiteljica. Njeni su ideali, dakle, bili onakvi kakvi se često mogu naći u bilo kojoj grupi devojaka slučajno odabranih među brucoškinjama nekog ženskog koledža u ovoj zemlji. Uz ove lične težnje gajila je i sasvim neobično oduševljenje za svog pobožnog oca i lako se pokorila njegovoj želji da postane pripadnica crkvene zajednice. Kada je napustila pastorovu kuću, nastavila je da pohađa školu i energično se bacila na učenje, i jedino za šta se još zanimala u životu bilo je prijateljstvo sa jednom starijom polusestrom koja je pomalo govorila engleski i imala bolje prilike za obrazovanje na drugom ostrvu. Premda su se u tom prijateljstvu otkrivali svi spoljni znaci „zaluđenosti“ i ono bilo praćeno uzgrednim homoseksualnim radnjama — koje su u većini druženja između mladih istoga pola uobičajena pojava — Litine konačne pobude ipak su bile njene težnje, želja da ovlada svakom dostupnom pojedinošću ove strane kulture u kojoj je htela da nađe sebi mesto.

Sona, koja je bila dve godine mlađa od Lite i takođe živela više godina u pastorovoj kući, imala je vrlo slične težnje. Njeno je ponašanje bilo osiono, svojevoljno i tiransko prema mlađima, sramno pokorno u odnosu na starije. Bez nekih izuzetnih intelektualnih sposobnosti, imala je izuzetnu istrajnost i nepokolebljivom, upornom vrednoćom progurala se u vrh škole. Lita, inteligentnija i osetljivija, napustila je školu na godinu dana zato što ju je nastavnica oborila i Sona prošla kao bolja, iako je nesumnjivo bila gluplja. Sona je došla sa drugog osfcrva. Oba roditelja bila su joj umrla i ona je živela u velikom, heterogenom domaćinstvu, na milost i nemilost mnogobrojnih rođaka. Obuzeta sopstvenim ciljevima, nije bila nimalo oduševljena svim tim rintanjem, a nije gajila ni neko oduševljenje za većinu svojih

rođaka. Ali jedna starija polusestra, najlepša devojka u selu, raspalila joj je maštu. Ta polusestra, Manita, imala je dvadeset sedam godina i još nije bila udata. Imala je mnogo prosilaca i gotovo isto toliko mnogo ljubavnika, ali bila je nadmene i agresivne prirode i ljudi koje je smatrala dostojnim svoje ruke bili su na oprezu zbog njenog prepredenog, vladalačkog ponašanja. Po jednoglasnoj proceni ona je bila najlepša devojka u selu. Njena divna zlatasta kosa poslužila je za pola tuceta svečanih perika. Njen strateški položaj u sopstvenoj porodici odskočio je zbog toga što je njen stric, koji nije imao naslednog prava da imenuje *taupo*, objavio da je Manita njegova *taupo*. U selu nije bilo druge *taupo* koja bi osporavala njeno pravo. Šaputanja su zamirala; manja deca govorila su o njoj kao o *taupo* bez podozrenja; njena lepota i igrčke sposobnosti bile su toliko korisne da je predstavljana posetiocima. Porodica je nije požurivala da se uda, jer što je duže ostajala neudata, više se širila legenda o njoj. Njen poslednji ljubavnik bio je jedan udovac, starešina-besednik, inteligentan i pun čari. Voleo je Manitu ali nije hteo da se oženi njome. Nedostajala joj je poslušnost koju je on zahtevao od supruge. Napustivši Manitu, tragao je po drugim selima za nekom sasvim mladom devojkom čije bi ponašanje bilo dobro, ali čiji bi karakter bio neformiran.

Sve je to ostavilo dubok utisak na Sonu, ružnu malu tuđinku preko čijih je očiju bez sjaja, već bio počeo da se navlači katarakt. „Njenoj sestri“ nije stalo da se uda; nije ni njoj, Soni. U suštini neženstvena izgleda, sva predata častoljublju, potkrepljivala je svoju opredeljenost za društvo devojaka i karijeru navodeći primer svoje lepe, ćudljive polusestre. Bez takvog podsticaja možda bi se i pokolebala u ostvarivanju svojih težnji koje je njen vid što je već bio počeo da slabi toliko otežavao. Ovako, gurala je napred, razmetljivo ističući ciljeve kojima je težila i koji su se razlikovali od onih koje su prihvatale njene kolegice. Sona i Lita nisu bile prijateljice; razlike u onome što ih je teralo napred bile su odveć velike; delili su ih uspeh u školi i snažno suparništvo. Sona nije bila član crkvene zajednice. To se ne bi ni najmanje kosilo sa njenim ponašanjem, ali deo njenog životnog plana bio je da ostane učenica što duže može i tako se odbrani od odgovornosti. Stoga je i ona, isto onako često kao i ostale, odgovarala: *Laititi a'u* („Još sam mlada“). Dok se Lita vezala uz svoju

polusestru i pokušavala da od nje nauči svaku pojedinost o drugačijem životu, Sona se strastveno poistovetila sa nešto više evropeizovanom porodicom pastorovom, uvek ističući njenu veću bliskost sa novom civilizacijom, nazivajući loanovu ženu gospođom Džons, praveći od jadne osnove *papalangi* (stranih) izveštačenosti odskočnu dasku za buduće delatnosti.

U Siufangi je još jedna devojka, devetnaestogodišnja Ana, bila član crkvene zajednice. Njene su pobude bile sasvim drukčije. Bila je blage, mirne prirode, veoma pametna, veoma sposobna. Bila je nezakonito dete jednog starešine; majka joj se kasnije udala, pobegla, preudala se, razvela i konačno otišla na drugo ostrvo. Za nju Ana nije bila vezana. Otac joj je bio udovac i živeo u bratovljevoj kući, a Anu je odgajila porodica drugog brata. Ova se porodica veoma približavala biološkoj; u njoj su bile dve udate kćeri, starije od Ane, sin otprilike njenih godina, jedna kćer od četrnaest godina i gomila male dece. Otac je bio blag, povučen čovek koji je sagradio kuću izvan sela „da bi pobegao od buke“, kako je rekao. Dve starije kćerke udale su se mlade i otišle da žive sa porodicama svojih muževa. I Ana i njen poiubrat živeli su u pastorovoj kući, dok je mlađa devojčica spavala kod kuće. Majka je bila veoma nepoverljiva prema muškarcima, naročito prema mladićima iz sopstvenog sela. Kada odraste, Ana bi trebalo da se uda za pastora. Ona nije dovoljno snažna za težak rad obične samoanske žene. Strinino neprestano guslanje po istoj žici, koje je najviše podsticalo neraspoloženje prema Aninoj majci i strah da bi ćerka mogla napustiti kuću i krenuti majčinim stopama, ubedio je Anu da je uglavnom previše nežna za normalni život. Ovo uverenje u potpunosti je podupro nalaz lekara koji je pregledao kandidatkinje za školu za bolničarke i odbio Anu zbog šuma na srcu. Ana je pod uticajem crnih slutnji svoje strine, bila ubeđena da je previše bolešljiva da bi radala decu ili da bi, u najboljem slučaju, nekog dalekog dana mogla možda imati samo jedno dete. Postala je član crkvene zajednice, prestala da igra, još se više približila skupini devojaka u pastorovoj školi i domu u kojem je othranjena i postala neurastenični proizvod telesne mane, male, izdvojene porodične skupine i pastorove škole.

Sve te devojke skretale su u jednom pravcu od postojećeg obrasca; sve su one zahtevale drugačiju ili bolju sredinu i odbacivale

tradicionalne izbore. One su, kao i svi devijanti, mogle da u svako doba dođu u istinski sukob sa grupom. To što nisu došle treba pripisati sredini. Uticaj donekle veštačke sredine do sada se manje video na mlađim devojkama iz pastorove grupe. Bile su nevine — što inače ne bi bile, imale su prijateljice izvan rođačke skupine, a na njih bi inače gledale s podozrenjem, više su pažnje poklanjale svojim zadaćama. Njih još nije bila zahvatila želja da tradicionalnu udaju zamene bilo kojim drugim životnim putem. Ovo se, naravno, delimično može pripisati činjenici da je pastorova škola bila, naprosto, samo jedan od uticaja u njihovom životu. Devojke su, kada bi bile budne, i dalje najveći deo vremena provodile kod svoje kuće, u uobičajenoj sredini. Kad ne bi bilo nekih dopunskih podsticaja — kao što su neuobičajene porodične okolnosti — ili kad ne bi imala neke osobene crte temperamenta, devojka bi kroz školu prošla verovatno ne menjajući u suštini ništa od svog osnovnog gledanja na život. Stekla bi veće poštovanje za crkvu, sklonost ka nešto istančanijem življenju, veće poverenje u druge devojke. U isti mah pastorova je škola bila u dovoljnoj suprotnosti sa tradicionalnim samoanskim životom da stvori tle na kojem bi se moglo razviti odstupanje. Devojke koje su napustile selo i pod starateljstvom belih nastavnika provele više godina u internatima, pretrpele su ogromni uticaj. Mnoge su postale bolničarke; većina se udala za pastore, što je bilo odstupanje od uobičajenog ponašanja i značilo, u stvari, prihvatanje različitog stila življenja.

I tako, dok je sama vera pružala malo povoda za sukob, dotle su ustanove koje je ona podsticala mogle da dejstvuju kao podstreci za nova opredeljenja, a kada bi im ostale okolnosti išle dobro na ruku — mogle su da stvore tip devojke koja se upadljivo razlikovala od svojih drugarica. To što većina samoanskih devojaka još nije zahvaćena tim uticajima te bez postavljanja pitanja prihvata tradicionalni način života, naprosto je svedočanstvo o otpornosti domorodačke kulture koja je, u sadašnjem, pomalo evropeizovanom stanju, prepuna lakih rešenja za sve sukobe; i o očiglednoj činjenici da adolescentne devojke na Samoi ne stvaraju same sukobe u koje zapadaju, nego im je za to potreban neki silovit pokretač.

Sukobi o kojima smo govorili jesu sukobi dece koja se od ostale odvajaju težeći nečem višem, koja žele veći izbor no što to običaj dozvoljava i koja, opredeljujuci se, nalaze neuobičajena i čudna

rešenja. Netradicionalna opredeljenja što ih je podsticao obrazovni sistem koji su uspostavili misionari jesu obrazovanje i pravljenje karijere, i brak izvan mesne grupe (što je slučaj sa domorodačkim pastorima, učiteljicama i bolničarkama), davanje prednosti druženju sa pripadnicima sopstvenog pola kroz produženo i blisko prijateljevanje u školi, svesno procenjivanje života i, sledstveno tome, pravljenje svesnog izbora. Sve to doprinosi većoj specijalizaciji, većem usavršavanju, većem isticanju ličnosti kada jedinka pravi svestan izbor između uporednih ili suprotstavljenih pravaca ponašanja. Kada je ova skupina devojaka posredi, očigledno je da puko postojanje suprotstavljenih izbora nije bilo dovoljno za stvaranje istinskog sukoba, već je za to bio neophodan kvasac potrebe i u kulturnom pogledu odgovarajuće testo koje bi se moglo mesiti.

Sada treba govoriti i o drugom tipu devojaka koje su odstupale od ostalih, ovaj put silaznim smerom, ili o prestupnicima. Izraz prestupnica upotrebljavam da označim jedinku koja se ne prilagođava zahtevima svoje civilizacije i koja konačno dolazi u sukob sa svojom grupom i to ne stoga što se pridržava različitih merila već stoga što krši ona grupna merila koja su, isto tako, i njena.¹⁰

Samoanska porodica i samoanska zajednica lako su mogle da držanje i merila Sone i Lite shvate kao protivdruštvena i nepoželjna. Obe devojke isplanirale su život koji ne vodi ka braku i deci. U bilo kojoj ljudskoj zajednici, na takav izbor od strane žena verovatno će se popreko gledati. Devojke koje u budućnosti budu sledile Sonin i Litin primer, odgovarajući na iste podsticaje na koje i one, izložiće se istoj opasnosti.

No da li je u tom malom primitivnom selu zaista bilo prestupnica, devojaka nesposobnih da postave nove norme i nesposobnih da se prilagode starima? U mojoj skupini bile su dve devojčice koje bi se mogle opisati na taj način — jedna koja se upravo bližila pubertetu, druga u pubertetu već dve godine. Njihovo prestupništvo nije bilo novijeg datuma, već se u oba slučaja protezalo nekoliko godina unazad. Njihove su ih drugarice bez oklevanja nazvale „lošim devojkama“, vršnjakinje su ih izbegavale, a rođake sažaljevale. Kako u samoanskom selu nema zakonske mašinerije koja bi proglašavala i kažnjavala slučajeve prestupništva, sledeća dva slučaja najbliža su onome što bi se moglo uporediti sa našim „prestupnicama“, s tim što

bi se umesto sukoba sa zakonom, čime je određeno prestupništvo u našem društvu, uzeo sukob sa zajednicom koji nailazi na neorganizovano neodobravanje grupe.

Lola je imala sedamnaest godina, bila je visoka, sjajno razvijena, pametna muškobanjasta devojka. Bila je obdarena neobičnom sposobnošću za jaka osećanja, za oduševljenje, za žestoko uzvraćanje ljudima. Otac joj je umro kada je bila dete i ona je odgajena u kući u kojoj nije bilo glave porodice. Brat njenog oca, koji je bio *matai*, imao je više kuća te je veliku skupinu onih koji su zavisili od njega rasturio po različitim delovima sela. Tako je Lolu, dve starije i dve mlađe sestre, i godinu dana starijeg brata podigla majka, dobra ali nedelatna žena. Starija sestra se udala i napustila selo kada je Loli bilo osam godina. Druga sestra, Sami, pet godina starija od Lole, bila je nalik majci — blaga i krotka, a kroz sve njene tihe reči osećalo se lako strujanje ozlojeđenosti životom. Ljutila se na mlađu sestru i mrzela je, ali joj nije bila ravna. Nito, njen brat, bio je vedar i inteligentan mladić koji bi sestru mogao malo naučiti pameti da nije bilo tabua između braće i sestara zbog kojeg su se uvek kruto držali jedno pred drugim. Aso, dve godine mlađa, bila je slična Sami, ali nije imala onu njenu turobnu ozlojeđenost. Bila je rešila da se sklanja Loli s puta. Najmlađa, Siva, bila je nalik Loli — inteligentna, strastvena, lako se uzbuđivala, ali imala je svega jedanaest godina i jedva je mogla imati koristi od sestrinog lošeg primera. Lola je bila svadljiva, nepokorna, bezobrazna. Prepirala se oko svega, protivila se svakom zahtevu, izvlačila se od posla, tukla sa sestrama, podsmevala majci, švrljala kroz selo čekajući na tuču. Kada je napunila četrnaest godina postala je toliko nepodnošljiva u kući, da je stric poslao da živi u pastorovom domaćinstvu. Ostala je tamo godinu dana, praveći burne scene, sve dok konačno, posle tuče sa Malom, drugom prestupnicom, nije izbačena. Za to što nije izbačena ranije trebalo je da zahvali poštovanju koje su imali za njen rang bratanice vodećeg starešine. Njen je stric shvatio da bi bila ludost vratiti je majci. Imala je gotovo šesnaest godina i bila telesno dobro razvijena; moglo se očekivati da će se nevoljama koje je pravila svakog trenutka pridodati i seksualni prekršaji. Stric je uzeo da živi s njim u njegovom domaćinstvu, pod nadzorom njegove veoma odlučne, energične žene Puse. Lola je tu ostala gotovo godinu dana. Ta je kuća bila zanimljivija od bilo koje

druge u kojoj je živela. Rang stričev postavljao je pred nju neprestane zahteve. Naučila je da dobro spravlja kavu, da igra opuštenije i bolje. Putovanje u Tutuilu ublažilo joj je jednoličnost života, u posetu su došle i dve rođake sa drugog ostrva i u kući je bilo mnogo veselja. Kako joj se izoštravala svest o seksualnosti, tako je njeno ponašanje postajalo obuzdanije i više ispitivačko. Pusa je bila stroga poslodavka i jedno vreme je izgledalo da Lola uživa u novini kakvu je predstavljala njena snažna volja koju je pratio istinski autoritet. Ali novina je zastarela. Rođake su produžavale posetu iz meseca u mesec. Uporno su postupale s njom kao sa detetom. Postala je presićena, mrzovoljna, ljubomorna. Na kraju je pobjegla drugim rođacima, porodici veoma visokog starešine, u susedno selo. Tamo je, privremeno, boravila još jedna skupina žena, pošto je glava porodice bio u Tutuili a njegova žena, majka i dvoje dece ostali jedini stanovnici velike gostinske kuće. Lolin rad tamo bio je dobrodošao, a ona se bacila na to da stekne blagonaklonost visokog starešine porodice. U početku je to bilo sasvim lako pošto je bila prebegla iz domaćinstva suparničkog starešine i domaćin je cenio njeno javno odmetanje. U njegovom domaćinstvu bilo je samo mnogo mlađih ili mnogo starijih devojaka. Lola je na sebe privukla pažnju za kojom je čeznula. Devojčice su je mrzele, ali su se tajno divile njenom zbunjujućem i nepomirljivom ponašanju. Ali prošlo je tek mesec dana kako se smirila ovde, a u posetu njenom novom starešini došao je jedan drugi starešina, sa mladom i lepom *taupo* u sviti, i celo društvo smešteno je u istu kuću u kojoj je i ona spavala. Tada je otpočeo beskrajn niz zadataka koje je nalagalo gostoprimstvo, a što je najgore — morala je čekati na zgodnu tuđinku koja je bila godinu dana mlađa od nje, ali kojoj je rang *taupo* u poseti davao prvenstvo. Lola je ponovo počela da pravi nevolje. Svađala se s mlađim devojkama, bila bezobrazna sa starijim, izvrdavala od posla, prezrivo govorila o tuđinki. Možda bi sve to bilo samo privremeno i ne bi imalo dalekosežnijih posledica no što je privremen gubitak naklonosti u novoj kući da nije bilo jednog još nesrećnijeg događaja. Seoski don Žuan bio je lukav, smotren čovek od oko četrdeset godina, udovac, *matai*, muškarac oprezna ponašanja i dopadljivih postupaka. Upravo je tražio sebi drugu ženu i usmerio je pažnju na posetiteljku smeštenu u gostinskoj kući susednog sela. Ali Fuativa je bio predostrožan i sračunat ljubavnik. Želeo je da pažljivo

osmotri svoju buduću nevestu te je obilazio njenu kuću kao uzgred, ni na koji način ne objavljujući šta smeru. Uočio je da je Lola zašla u krepko devojaštvo i zaustavio se da usput ubere taj zreli plod, premda još nije bio doneo odluku o ozbiljnijem pitanju sklapanja braka.

Uza svu svoju plahovitost, Lola je bila obdarena i sposobnošću za nežna osećanja. Fuativa je bio vešt i pažljiv ljubavnik. Malo je devojaka imalo toliko sreće sa svojim prvim ljubavnikom, te ih je malo osetilo i onako veliku žalost kada im se prva ljubavna veza raspala. Fuativa je Lolu lako zadobio i posle tri nedelje koje su bile uzgredne za njega a vrlo značajne za nju — zaprosio je ruku posetiteljke. Sama prosidba možda ne bi tako strašno razbesnela Lolu, premda je njen ponos bio bolno povređen. Planovi o venčanju sa nevestom izdaleka mogli se se još ipak izjaloviti. Ali verena devojka se tako očigledno protivila braku da su se starešine-besednici zabrinuli. Fuativa je bio bogat čovek i svadbena svečanost donela bi im dobar sporedni prihod. Ako bi pustili da devojka ode kući i potuži se roditeljima, ili ako bi joj se ukazala prilika da pobegne s kim drugim, možda ne bi bilo ni svadbe ni nagrada. Zakon je zabranjivao javni obred razdevičenja. Mladoženja je bio vladin službenik te bi i to, kada bi prekršio zakon, još više komplikovalo njegov položaj. Stoga su zabrinute starešine-besednici i zabrinuti prosac skovali plan i proscu je omogućeno da dođe do svoje buduće neveste. Lolin bes nije znao za granice i ona je odmah krenula da se sveti, javno optužujući svoju suparnicu da je kradljivica, čime je celo selo dovela u nedoumicu. Žene iz kuće gde je bila u gostima izbacile su je uz silne kletve i ona je pobegla kući, majci, zatvarajući tako krug seljakanja otpočetih pre četiri godine. Sada je bila u položaju prestupnice u našem društvu. Neprestano je kršila grupna merila i iscrpla sva rešenja koja je imala na raspolaganju. Nijedna porodična grupa neće više otvoriti vrata devojci koju nije glas da je lažljivica, da stvara nevolje, tuče se, da je kradljivica — jer u njena nedela spadale su i neprestane sitne krađe. Da se bila posvađala s ocem ili da je napastvovao zet, bilo bi joj lako da nađe utočište. Ali njena je ličnost, u šuštni, bila nesrećna. U majčinoj kući ojađivala je svoje sestre, ali nije gospodarila njima kao ranije. Bila je mrzovoljna, ogorčena, puna grdnji. Mladi ljudi iz sela proglasili su da ima *lotu le anga* („loše srce“) i nije imala drugarica. Njena mlada suparnica otišla je s ostrva da bi se pripremila za

venčanje, a da nije — Lola bi možda zaista fizički nasrnula na nju. Kada sam ja odlazila ona je živela dokona, zlovoljna i prkosna u kući napaćene majke.

Malini su gresi bili nešto drugačiji. Gde je Lola bila silovita, Mala je bila podmukla; Mala je bila mlađa, januara meseca, sredinom mog boravka na ostrvu, upravo je ušla u pubertet. Bila je to suvonjava, ružna devojčica, uvek neuredno odevena. Roditelji su joj bili mrtvi i ona je živela sa stricem, kiselim, mrzovoljnim čovekom malog položaja. Njegova žena potala je iz drugog sela i nije joj se dopadao sadašnji dom. U braku nije bilo dece. Jedini drugi pripadnik ove skupine bila je još jedna nećaka koja se bila razvela od muža. Ni ona nije imala dece. Niko od njih nije pokazivao nimalo ljubavi prema Mali i svi su je bezdušno izrabljivali. Život jedine devojčice ili dečaka u samoanskoj kući, u retkim slučajevima kada bi se tako slučajilo, uvek je veoma težak. U ovom slučaju on je bio dvojako težak. Drugi rođaci iz susedstva po pravilu bi predavali svoje bebe njoj na staranje i tako joj omogućavali da sudeluje u aktivnosti srećnijih i mnogobrojnih porodica. Ali ona je još od ranog detinjstva žigosana kao kradljivica, što je teška optužba u zemlji gde nema vrata i brava i gde se kuće ostavljaju i po ceo dan prazne. Njen prvi prekršaj sastojao se u tome što je ukrala tuđu igračku koja je pripadala starešininom sinčiću. Gnevna mati je na obali, pred ljudima koji su se svi iskupili čekajući brod, dobro naružila dete. Kada bi se pomenulo njeno ime, uz njega bi se obaveštenje da je kradljivica i lažljivica pridodavalo isto onako uzgredno kao primedba da je neko razrok ili gluv.

Ostala su je deca izbegavala. U najbližem susedstvu živela je Tino, dobro, glupavo dete, nekoliko meseci mlađe od Male. Po pravilu, njih dve bi trebalo da budu drugarice i Mala je uvek tvrdila da joj je Tino prijateljica, ali Tino je gnevno poricala svaku vezu s njom. A kao da glas da je kradljivica nije bio dovoljan, Mala je počinila još jedan prekršaj. Igrala se s dečacima, više volela muške igre, vezivala svoju *lavalavn* kao dečak. Ovako se ponašala pred celim selom i ono je veoma glasno osuđivalo. „Ona je zaista vrlo rđava devojčica. Krade. Laže. Igra se s dečacima.” Kao i u drugim krajevima sveta, sva sramota pala je na devojčicu tako da dečaci nisu morali da savlađuju stid zbog nje. Zadirivali su je, tlačili, iskorišćavali je kao trčkaralo i sluškinju. Neki sazreliji dečaci njenih godina već su počeli da je

gledaju misleći na mogućnosti drugih oblika zabave. Verovatno će završiti tako što će svoje mилоšte poklanjati svakome ko ih bude zatražio i tonuti sve niže i niže u očima sela, pogotovu u očima pripadnica sopstvenog pola čije priznanje i ljubav tako čežnjivo želi.

Izgleda da su i Lola i Mala žrtve nedostajanja ljubavi. Obe su imale neuobičajenu sposobnost za odanost i bile nenormalno sklone ljubomori. Obe su s dirljivom brzinom uzvraćale na svako ispoljavanje ljubavi. Na jednom kraju lestvice po potrebi za ljubavlju nalazile su se, na nesreću, na drugom kraju po izgledima da je dobiju. Lola je bila dvostruko ometena svojom nesrećnom naravi i činjenicom da su joj tri sestre bile dobroćudnije. Mane njene naravi dalje je otežavalo odsustvo bilo kakvog jakog autoriteta u njenom neposrednom domaćinstvu. Sami, poslušna sestra, bila je opterećena staranjem o manjoj deci; Loli, koju je bilo teže držati pod nadzorom, nije data takva spasonosna odgovornost. Te su okolnosti bile isto onako neuobičajene kao i njena potreba za ljubavlju i sposobnost za nju. Slično tome, retko se nailazi na dete toliko usamljeno kao što je Mala, osuđena na život među odraslima bez saosećanja. Izgleda, dakle, da je njihovo prestupništvo ishod udruživanja dva skupa slučajnih činilaca — neuobičajenih emotivnih potreba i neuobičajenih uslova u kući. Manje osetljiva deca u istim sredinama, ili ista deca u povoljnijoj okolini verovatno nikad ne bi bila tako konačno odbačena kao ova.

U tri sela bila je još samo jedna devojčica čiji slučaj potpada pod ovako shvaćeno prestupništvo, no nju su mnogo manje osuđivali no bilo koju drugu. To je Sala, koja je živela u trećem selu. Zivela je u domaćinstvu od sedam članova — bila je tu njena obudovela majka, mlađi, desetogodišnji brat, baba, stric i njegova žena i njihov dvogodišnji sinčić. To je bila prilično dobro uravnotežena porodična skupina, a, uz to, u blizini je bilo još mnogo rođaka. Sala je poslata da živi u pastorovoj kući, ali uskoro se uplela u seksualne prestupe te su je izbacili. Prema pastoru je i dalje imala stav neprikrivenog neprijateljstva. Bila je glupa, podmukla, varljiva, i nije imala sposobnosti ni za najprostije mehaničke zadatke. Celo se selo podsmevalo njenoj nesposobnosti, a njeni ljubavnici, mnogobrojni i uzgredni, bili su očevi nezakonite dece, ljudi čije su supruge bile trenutno odsutne, budalasti mladići skloni nestašlucima. Među seoskim devojkaма se govorilo da je Sala vešta samo u jednom

umeću, u seksu, i da ona, koja nije mogla da sastavi čak ni rogozinu za krov ili isplete senila, nikada neće naći muža. Stav društva prema njoj bio je pre stav prezira no stav neprijateljstva i ona je to dovoljno oštro osetila da i u sopstvenim očima potone vrlo nisko. Imala je mrzovoljno, lupeško držanje, ispredala neverovatne laži o sopstvenoj veštini i znanju, i uvek bila u pripravnosti zbog mogućih omalovažavanja ili nagoveštaja. Sa svojom zajednicom nije došla u ozbiljan sukob. Otac bi je povremeno preko volje istukao, ali glupost je bila pravi spas za nju jer Samoanci pokazuju više milosrđa prema slabosti nego prema pogrešno usmerenoj snazi. Ranije ili kasnije, Salini nasumični seksualni opiti verovatno će dovesti do trudnoće što će za ishod imati privremeno ograničenje njenih aktivnosti i mnogo veću zavisnost od porodice. Ta ekonomska zavisnost koju će, u njenom slučaju, povećati i pomanjkanje njene manuelne veštine, biće dovoljno snažna da je zauzda i natera da, ako ništa drugo, umeri svoje eksperimentisanje. Možda se još mnogo godina neće udati, a verovatno će je uvek smatrati odveć nedoraslom za takvu odgovornost.

Jedina devojčica koja bi mogla postati prestupnica, odnosno dete u kojemu su se uočavale mogućnosti sve goreg ponašanja, bila je Siva, Lolina jedanaestogodišnja sestrice. Imala je istu buntovnu prirodu i uvek se pesničila sa ostalom decom ili bi im, dok su bežali, dobacivala užasne pogrde. Ali njen stric, izvlačeći pouku iz nesrećnog razvoja njene sestre, uzeo ju je, kada je imala deset godina, da živi u njegovoj najužoj porodici, tako da je Siva svoje predadolescentne godine provodila pod mnogo strožim nadzorom no njena sestra. A u nečemu se i razlikovala od sestre i to će se za nju možda pokazati spasonosnim. Dok Lola nije imala smisla za humor niti lakoću da gane ljude, Siva je imala i jedno i drugo. Bila je obdarena mimičarka, do suza smešna igranica, rođena komičarka. Ljudi su joj opraštali silovitost i svađalaštvo već zbog čiste radosti pred njenim bekeljenjem koje im je donosilo dobro raspoloženje. Ako ova okretnost nastavi da je čini dražom tetkama i rođakama, koje od nje već podnose sve obešenjakluke i izlive gneva, Siva verovatno neće krenuti sestrinim tragom. Jedna nežna reč i njena je pažnja već privučena, a ona je istinski obdarena za nežnost. Na jednoj zabavi sa igranjem posebno sam zahtevala od dece da budu dobra i ne traće vreme u beskrajnom

svađanju i zavidljivosti. Odabrala sam za ples tri devojčice, uobičajen broj, a jedna od njih — Meta — tvrdila je da je boli noga. Pohitala sam da se obratim Sivi i zamolila je da popuni broj. Ona se upravo pripremala da to i učini, ne previše zadovoljna što sam je odabrala tek na drugom mestu, kada Meta, koja je samo htela da je malo nagovaram, skoči na noge i zauze upražnjeno mesto. Siva je upravo stezala pesnice, spremna da se baci na Metu, kada je uhvatila moj pogled. Besno je progutala knedlu a potom strgla cvetni venac sa svog vrata i natukla ga Meti preko glave. Uz više sreće no što je imala njena sestra, ona neće ući u trajan sukob sa svojim društvom.

I ovde je kraj priči o ozbiljnim sukobima ili ozbiljnom odstupanju od grupnih normi. Ostale su se devojke razlikovale prema tome da li su bile podvrgnute strožem nadzoru u pastorovom domaćinstvu, prema tome da li su poticale iz porodica od ranga ili iz domaćinstava malog ugleda, a najviše po tome da li su živele u biološkoj porodici ili u velikom, heterogenom domaćinstvu. Ali uz razlike u temperamentu, podjednake onima koje se i među nama mogu naći, mada uz možda uži opseg intelektualnih sposobnosti, među njima se otkrivala iznenađujuća jednoobraznost znanja, veštine i stavova, i one su odavale sliku urednog, pravilnog razvoja u savitljivoj ali i strogo ograničenoj sredini.

XII - Zrelost i starost

Pošto se u pogledu zahteva koje im postavlja zajednica ne pravi razlika između neudatih devojaka i suprug a ljudi bez titula i pošto između onih dveju grupa retko postoji ikakva razlika u seksualnom iskustvu, granična crta ne ide između udatih i neudatih žena već, kada je proizvodna delatnost posredi, između odraslih žena i devojčica koje prispevaju i, kada je reč o odredima i svečanostima, između suprug a *mataia* i njihovih manje značajnih sestara. Devojka od dvadeset dve ili dvadeset tri godine gubi svoj *laisser faire* stav. Dovoljno snažan povod ovoj promeni jeste porodični pritisak. Devojka je odrasla, isto onoliko sposobna koliko i njene udate sestre ili mlade snaje; od nje se očekuje da u porodičnim poduhvatima učestvuje isto koliko i one. Ona živi u skupini vršnjakinja kojima bračne odgovornosti nameću neprestane zahteve. U igru stupaju suparništvo i nadmetanje. Osim toga, i izgledi na sopstvenu udaju mogu joj pomalo zadavati brige. Početna zaokupljenost seksualnim eksperimentisanjem popustila je i ona se baca na to da poveća sebi vrednost kao budućoj supruzi. Po domorodačkoj teoriji, devojka ume da sašije rogozinu za krov, ali ne pravi trščani krov sve dok se ne uda. U stvarnoj praksi, odrasle neudate devojke obavljaju domaće i poljoprivredne poslove istovetne onima koje obavljaju njihove udate sestre, izuzev što trudnoća i dojenje vezuju mlade udate žene za kuću, a neudate devojke imaju slobodu da odlaze u duga ribarenja ili u unutrašnjost ostrva da traže materijal za pletenje.

Mladenci mogu živeti bilo u devojčinom, bilo u mladićevom domaćinstvu, s tim što se izbor vrši na osnovu ranga ili proizvodnih potreba dvaju domaćinstava. Promena prebivališta unosi mnogo više razlika u život devojke no u život mladića. Život udate žene odvija se u tako skućenoj sredini da su ženine jedine drugarice — žene iz istog domaćinstva. Stanovanje u muževljevom selu, umesto u njenom rođenom, ne sužava joj život jer njeno će učešće u seoskim poslovima ostati oskudno i nevažno sve dok njen suprug ne stekne titulu koja će i njoj dati status. Ako se muževljevo domaćinstvo nalazi u njenom selu, njene će odgovornosti biti nešto veće zato što će biti podvrgnuta neprestanim zahtevima od strane sopstvenih rođaka, a isto tako i od

strane rođaka njenog muža.

Niko i ne pomišlja na sukob između snaje i svekrve. Svekrva se mora poštovati zato što je stariji član domaćinstva i drsku snaju ne trpe ništa više no nepokornu kćer ili nećaku. Ali priče o uobičajenom pomanjkanju sloge između snaje i svekrve u našoj civilizaciji Samoanci su dočekivali s prezirom i podsmehom. Tamo gde su emotivne veze između roditelja i dece onoliko slabe, nemoguće je videti ih kao neku teškoću koja je iskrsla između majke i žene nekog čoveka i u kojoj glavnu ulogu igra ljubomora. Oni su je naprosto videli kao propust mlade i nevažne osobe da ukaže puno poštovanje starijoj, dopuštajući, naravno, da uvek može biti tako plahovitih starijih ljudi da je bolje sklanjati se od njih. Isto važi i za mladog čoveka ako je prešao da živi sa tazbinom. Ako je tast *matai*, on ima potpunu vlast nad zetom; a i ako je samo starac bez titule, ovaj se prema njemu mora odnositi s poštovanjem.

Ali promena sela unosi veliku promenu u život mladog čoveka jer on mora zauzeti mesto u novoj *Aumangi* i, umesto sa mladićima sa kojima je radio i igrao se još od detinjstva, raditi sa tuđincima. Veoma se često događa da se on sa novom grupom nikada ne stopi onako potpuno kao sa starom. Više drži do sopstvenog dostojanstva. On radi sa novim drugarima, ali ne igra se s njima. Društveni život *Aumange* usredsređuje se na udvornosti koje se ukazuju devojkama u poseti. U sopstvenom selu čovek bi se u tim prilikama pridruživao mladićima još mnogo godina posle ženidbe. Ali u ženinom selu takvo ponašanje odjednom postaje manje prikladno. Kada živi kao član ženinog domaćinstva i slučajne ljubavne pustolovine za njega postaju opasnije. I premda mu je prelazak sa statusa mladog čoveka na status *mataia* lakši, on brže stari; premda u novom selu može steći veliko poštovanje, ono za njega gaji manje ljubavi.

U većini brakova nema nikakva smisla zasnivati novo i odvojeno boravište. Promena se ogleda u tome što bilo muž bilo žena menjaju dotadašnje boravište, kao i u uzajamnim vezama koje se uspostavljaju između dveju porodica. Ali mladi par se uključuje u život glavnog domaćinstva naprosto tako što dobija jastuk od bambusa, mrežu protiv komaraca i gomilu asura za postelju. Nova kuća gradi se samo za starešinu ili starešinog sina. Supruga radi sa svim ženama iz domaćinstva i služi sve muškarce. Muž učestvuje u poslovima ostalih

ljudi i mladića. Ni u ličnim — primljenim ili učinjenim — uslugama, to dvoje se ne izdvaja kao jedinica. Pravila izbegavanja ne postaju labavija ni kada se brat oženi ili sestra uda; samo što se još jedna osoba, snaha ili zet, pridodaje onima prema kojima se mora primenjivati ceo niz izbegavanja. Samo se u seksualnim odnosima to dvoje smatra kao jedno. Jer čak i u staranju o maloj deci i u odlukama o njihovoj budućnosti, stričevi i tetke, babe i dede učestvuju isto onako potpuno kao i roditelji. Tek kada je čovek, uz to što je otac, još i *matai* — on ima nadzor nad sopstvenom decom; a kada se to sluči, odnos se rasplinjuje u suprotnom pravcu jer on isti nadzor ima i nad mnogim drugim mladim ljudima koji mu nisu toliko bliski.

U trudnoći, mlada žena okružena je mnoštvom tabua od kojih su većina zabrane da bilo šta radi nasamo. Ona ne sme sama da hoda, sama da sedi, sama da igra, sama da skuplja hranu, ne sme da jede kad je sama ili kada je prisutan još jedino njen muž. Svi se ti tabui objašnjavaju dobrohotnim učenjem da se u samoći rade samo loše stvari i da će svako loše delo koje je počinila buduća majka naškoditi detetu. Izgleda da je lakše zabraniti radnje nasamo nego pogrešne radnje. Postoje još i duhovi koji su naročito skloni da naškode trudnoj ženi i ona se upozorava da ne ide po mestima koja pohađaju duhovi. Ona se upozorava da ne radi preteške poslove i da se ne prehladi i ne pregrejava. Premda u ophođenju sa trudnom ženom nema ničeg nalik pažnji koja joj se ovde ukazuje, prva trudnoća daje ženi izvestan društveni ugled. Taj je ugled srazmeran njenom rangu i mladu ženu čije je dete verovatno naslednik kakve visoke titule paze s velikom brižnošću. Rođaci dolaze iz daleka na babinje i gozbu povodom rođenja, gozbu o kojoj se govori kao o majčinoj, a ne kao o gozbi u čast bilo deteta bilo oca.

Posle rođenja prvog deteta, ostala deca stižu brzo jedno za drugim, jedva zapažena. Iz starih priča zna se koliko ih je bilo, koliko živih, mrtvorodenih i pobačenih pre njih. Za gozbu povodom rođenja, na koju se pozivaju samo bliski rođaci, peče se svinja. Majku koja ima više dece pre smatraju nečim običnim no nečim što je treba hvaliti. Nerotkinja se pomalo gnušaju a njihova se nesreća pripisuje raspusnom životu. Na ostrvu Tau bile su tri nerotkinje; sve tri su bile babice i uživale glas veoma mudrih žena. Sada, kada je doba rađanja bilo daleko za njima, uživale su u nagradi što im je donosila veća

predanost složenosti njihovog poziva kojim su nadoknađivale svoju jalovost.

Mlade udate žene, između dvadeset i trideset godina, zaposlena su i vesela grupa. Postaju članice crkvene zajednice i stavljaju šešire kada idu u crkvu. Kada ne doje bebe obavljaju teške poslove u poljima, ribare ili prave tapu. Više im se nikada ništa značajno neće desiti. Ako im muž umre, verovatno će se preudati i to za ljude nižeg ranga. Ako im muž postane *matai*, i one će steći mesto u *Fonon* žena. Ali samo žena koja ima njuh za povlačenje konaca u politici ili sreću da ima ili važne rođake ili važnog muža, naći će istinsko zadovoljstvo u društvenoj organizaciji sela.

Mladi ljudi ne ulaze tako lako u kolotečinu.

Ono što je za ženu prvo dete, to je titula za muškarca, ali dok je svako novo dete sve manji događaj u životu žene, nova titula je uvek viša od prethodne i veći događaj u životu muškarca. Čovek retko stiče prvu titulu pre tridesete godine, često ne ni pre četrdesete. Sve godine između njegovog stupanja u *Aumangu* i ulaska u *Fono* jesu godine borbe. On ne može da stekne ugled a zatim se zadrži na tome, jer će neki drugi polagač prava na istu titulu iskoristiti njegovu lenost i preteći ga u trci. Jedan dobar ulov neće ga načiniti ribarom niti uredno izdeljana kuća greda — tesarom; sva je važnost u postojanom pokazivanju sve veće veštine koja će biti jemstvo da on sigurno nadmašuje svoje drugove. Samo lenji, nevešti, nečastoljubivi odustaju od ovog takmičenja. Jedini izuzetak od ovoga čini se u slučaju naslednika visokog starešine koji može postati *manaia* u dvadesetoj. Ali tada ga je njegov visoki rang već podvrgao strožoj disciplini i brižljivoj obuci no ostale mladiće, a kao *manaia* on je titularni predvodnik *Aumange* i mora je voditi dobro, ako neće da izgubi ugled.

Kada ljudi jednom steknu naziv *matai* i uđu u *Fono*, preovlađuju razlike u naravima. Naziv *matai* što ga je neki čovek stekao može biti veoma mali, takav da sobom ne donosi pravo na podupirač u većnici niti druge prerogative. Ta titula može biti tako mala da čovek, premda *matai*, i ne pokušava da zapoveda u domaćinstvu, već, umesto toga, živi u senci nekog važnijeg rođaka. Ali on će biti član *Fonoa*, svrstavati se sa starijima sela i biti zauvek odstranjen iz mnogobrojnih skupnih delatnosti mladih ljudi. Ostane li udovac i poželi da se udvara novoj ženi, to može da učini samo ako svoj naziv *matai* ostavi po strani i u

njenu kuću uđe praveći se da je još mladić. Njega uglavnom zaokupljaju poslovi sela; glavna mu je razonoda da provodi sate u ceremonijalnoj raspravi na nekom sastanku. Uvek sa sobom nosi snop tučenih kokosovih vlakana i, dok govori, upreda vlakna o golo bedro.

Manje častoljubivi ostaju pri tom postignuću. Oni častoljubiviji nastavljaju igru — za više titule, za veći ugled kao zanatlije ili govornici, za povlačenjem više konaca u političkoj igri. Na kraju, davanje prvenstva najsposobnijem — istog ovog prvenstva koje je čoveku, uprkos zakonima o pravu prvorođenog i neposrednom poreklu, možda i donelo titulu koju ima — tu titulu sada oduzima od njega. Jer, poživi li kada mu prođu najbolje godine — pedeset peta ili šezdeseta — titula mu se oduzima i daje nekom drugom, a on dobija „naslov malog *mataia*“, tako da i dalje može da sedi sa ostalim *mataima* i pije kavu. Ovi starci ostaju kod kuće, čuvaju kuću dok ostali odlaze u unutrašnjost ostrva, na polja, nadziru decu, upredaju gajtane i dele savete ili, u konačnoj izokrenutoj odbrani autoriteta, prestaju da ih daju. Žalio mi se jedan mladi starešina koji je dobio očevu titulu još za vreme očeva života: „Nemam nijednog starca da mi pomogne. Moj je otac ljut što je njegova titula data meni i neće ništa da mi kaže. Moja je majka mudra, ali došla je s drugog ostrva i ne zna drevne običaje našeg sela. U kući nema nikog ko bi s večeri seo uza me i napunio mi uši stvarima iz prošlih vremena. Mladi *matai* bi uvek trebalo da ima nekog starog čoveka kraj sebe koji bi, i ako je gluv te ne može uvek da čuje pitanja, ipak mogao da mu kaže mnogo stvari.“

Životi žena idu ustaljenijim tokom. Supruge starešina i starešina-besednika moraju izvesno vreme da posvete ovladavanju ceremonijalom. Stare žene koje su postale babice ili lekari obavljaju svoj poziv, ali retko na potajan, prikriven način. Menopauza je označena izvesnom lakom nepostojanošću raspoloženja, razdražljivošću, sitničarenjem oko hrane, iznenadnom ćudljivošću ili neobjašnjivim željama. Kada menopauza jednom mine i žena se oslobodi rađanja dece, ženina se pažnja ponovo usmerava na teške poljske radove. Najteže seoske poslove obavljaju žene između četrdeset pet i pedeset godina. A onda, kako se starost bliži, tako se i one usredsređuju na obavljanje stručnih domaćih poslova, na pletenje i izradu tapa.

Kada reumatizam, elefantijaza ili opšta slabost onesposobe čoveka za koristan rad, i njegova uloga kao učitelja smanjuje se. Mladiće koji žele da budu ribari on može učiti predanjima o ribarenju, ali ne i tehnicima. S druge strane, stara žena je gospodarica zanata vezanih za kuću i devojka koja teži tome da postane vešta pletilja mora se obratiti njoj. Druga, pak, može skupljati trave koje su joj potrebne za lekove i čuvati tajnu njihovog mešanja. Obredno paljenje kandila u kokosovoj ljusci, da bi se dobila crna boja, u rukama je veoma starih žena. Ove starice obično i u domaćinstvu imaju više moći no starci. Muškarci delimično vladaju na osnovu autoriteta što im ga daju njihove titule, ali njihove supruge i sestre vladaju snagom ličnosti i poznavanjem ljudske prirode. Život proveden u radu u manjim skupinama napravio ih je sveznalicama i tiranski nastrojenim osobama. Njihov ugled ne podleže nikakvom opadanju osim onom koje je skopčano sa potpunim gubitkom sposobnosti.

Osećanje prema sopstvenoj generaciji zadržava se do smrti i veoma stari ljudi sede na suncu i tiho razgovaraju, ne obazirući se na tabu ili pol.

XIII - Naši vaspitni problemi u svetu samoanskih suprotnosti

Kroz mnogobrojna poglavlja pratili smo život samoanskih devojaka, posmatrali ih kako od beba postaju dečje negovateljice, kako uče da prave pećnicu i pletu fine asure, kako napuštaju život u družini da bi postale delatniji članovi domaćinstva, kako odlažu brak što duže mogu, upadajući iz godine u godinu u slučajne ljubavne veze, da bi se konačno udale i skrasile u podizanju dece koja će proći kroz isti krug. Da bismo otkrili kako izgleda proces razvoja u društvu veoma različitom od našega, sproveli smo istraživanje onoliko koliko nam je građa dopuštala. Pošto nam dužina ljudskog života i složenost društva nisu dopuštali da naš opit izvedemo ovde — da odaberemo skupinu sasvim malih devojčica i dovedemo ih do zrelosti pod okolnostima stvorenim za opit — neophodno je bilo otići u neku drugu zemlju gde nam je sama istorija pripremila pozornicu. Tamo smo našli žensku decu koja prolaze kroz isti proces telesnog razvoja kroz koji i naše devojčice — niču im prvi zubi, pa ispadaju, izbijaju im drugi zubi, one izrastaju visoke i nespretne, sa prvom menstruacijom zalaze u pubertet, postepeno dostižu telesnu zrelost i postaju spremne da stvore sledeće pokolenje. Moguće je bilo reći: evo pravih okolnosti za opit; devojčica koja se razvija stalni je činilac i u Americi i na Samoi; američka civilizacija i samoanska civilizacija razlikuju se. Da li tokom razvoja, u procesu rasta kojim od ženske bebe postaje odrasla žena, postoje iznenadne i upadljive telesne promene koje nastaju u pubertetu i koje prati grčevit, emocijama bremenit razvoj, praćen probuđenim verskim osećanjem i cvetanjem idealizma, velikom željom da se sopstveno ja potvrdi naspram autoriteta — ili ne postoji? Da li je za devojčicu koja raste adolescencija isto onako neminovno razdoblje duševnog i emotivnog jada kao što je izbijanje zuba — razdoblje nesreće za malo dete? Možemo li o adolescenciji misliti kao o vremenu koje u životnu povest svakog ženskog deteta isto onako sigurno unosi simptome sukoba i pritiska kao i promene u telu?

Prateći samoanske devojčice kroz sve vidove života, pokušali smo da odgovorimo na ovo pitanje i otkrili smo da na njega u svakom pogledu moramo odgovoriti odrečno. Na Samoi se adolescentna

devojčica razlikovala od svoje sestre koja nije zašla u pubertet po jednoj glavnoj stvari — po tome što su u starije devojčice postojale izvesne telesne promene kojih nije bilo u mlađe. Nije bilo drugih velikih razlika po kojima bi se skupina u adolescenciji razlikovala od skupine koja će ući u adolescenciju za dve godine ili od skupine koja je postala adolescentna dve godine ranije.

I ako je neka devojčica u pubertetu sitna, dok je njena polusestra visoka i kadra da obavlja teži posao, između njih će postojati razlika usled različitih telesnih sposobnosti kojima su obdarene i ta će razlika biti mnogo veća od one koja je prouzrokovana pubertetom. Visoku, snažnu devojčicu izdvojiće od njenih drugarica i primorati je da obavlja dugotrajnije poslove, poslove koji su više za odrasle, i izmenom načina odevanja učiniće je stidljivom, dok će se s njenom polusestrom, koja sporije dostiže njen rast, i dalje ophoditi kao sa detetom i ona će imati da rešava one jedva nešto malobrojnije probleme detinjstva. Stanovište vaspitača koji u postupanju sa adolescentnim devojčicama preporučuju naročitu taktičnost, prevedenu na samoanske odnose, glasilo bi: visoke devojčice razlikuju se od niskih istog uzrasta, i u njihovom vaspitanju moramo primenjivati različite postupke.

Ali i kada smo odgovorili na pitanje koje smo sebi postavili, nismo završili s problemom. Nameće se sledeće pitanje. Ako je dokazano da adolescencija ne mora nužno biti naročito teško razdoblje u životu devojčice — a dokazano je, ako možemo da nađemo jedno društvo u kojem je to tako —, onda čime objasniti prisustvo bura i potresa u američkih adolescentkinja? Mogli bismo, pre svega i sasvim jednostavno, reći da u dvema civilizacijama mora da postoji nešto čemu treba pripisati razliku. Ukoliko isti proces u dve različite sredine poprima i različite oblike, nikakva objašnjenja ne možemo izvesti na osnovu samog procesa, jer on je u oba slučaja isti. Ali društvene su sredine sasvim različite i u njima moramo potražiti objašnjenje. Čega to ima na Samoi, a nema u Americi, čega to ima u Americi, a na Samoi ne — a čime bi se mogla objasniti razlika?

Takvo pitanje podrazumeva ogromno mnogo stvari i svaki pokušaj da se na njega odgovori krije mnogobrojne mogućnosti da se pogreši. Ali ako naše pitanje suzimo na način na koji se oni vidovi samoanskog života koji nepopravivo utiču na život adolescentne devojčice razlikuju

od sila pod čijim su uticajem devojčice koje rastu u nas — moguće je pokušati naći odgovor na njega.

Pozadina ovih razlika široka je i sastoji se iz dva velika dela; jedan proizilazi iz odlika koje su samoanske, drugi iz odlika koje su primitivne.

Samoanska osnova koja odrastanje čini tako lakim i jednostavnim jeste opšta površnost celog društva. Samoa je, naime, mesto gde niko ne igra u jako visoke uloge, niko ne plaća vrlo velike cene, niko ne strada za svoja uverenja, niti se bori do smrti za neke posebne ciljeve. Neslaganja između roditelja i deteta stišavaju se tako što se dete preseljava prekoputa, neslaganja između čoveka i sela u kojem on živi, tako što čovek odlazi u susedno selo, a neslaganje između supruge i zavodnika njegove žene — sa nekoliko finih asura. Ni siromaštvo ni velike nesreće ne ugrožavaju ove ljude niti ih nateruju da se grčevito drže svojih života i drhte za svoje dalje postojanje. Nikakvi neumoljivi bogovi, hitri na ljutnju i žestoki kad kažnjavaju, ne uznemiravaju ustaljenu kolotečinu njihovih dana. Vreme ratova i ljudožderstva odavno je minulo i sada je najveći povod suzama, osim same smrti, putovanje rođaka na drugo ostrvo. Nikoga ne požuruju kroz život niti ga oštro kažnjavaju ako se sporo razvija. Naprotiv, obdareni, napredni zadržavaju se sve dok i najsporiji među njima ne uhvate korak. Ni u ličnim odnosima nema mnogo brige. Ljubav i mržnja, ljubomora i osveta, tuga i ožalošćenost — sve je to pitanje nedelja. Od prvih meseci života, kada se nehajno predaje iz ruke u ruku, dete uči lekciju da ni do jedne osobe ne drži previše, da ni u jedan odnos ne polaže prevelike nade.

I baš kao što nam se može učiniti da one nesrećnike koji su se u zapadnoj civilizaciji rodili sa sklonošću ka meditaciji i potpunoj nesklonosti ka delanju Zapad oglašava kažnjivim, tako možemo reći da je Samoa blaga prema onima koji su naučili lekciju o nehajanju, a neprijatna sa onim jedinkama koje su propustile da tu lekciju nauče. Lola i Mala i mala Siva, Lolina sestrice, bile su devojčice u kojih je sposobnost za osećanja bila veća no u njihovih drugarica. I Lola i Mala, koje su strastveno žudele za nežnošću i pred zajednicom odveć silovito davale oduška svome razočaranju što je ne dobijaju, bile su prestupnice, nesrećnice bez mesta, u društvu koje je sve nagrade davalo onima koji lako prihvataju poraz i sa osmehom se okreću

nekom drugom cilju.

Po tom nemarnom stavu prema životu, po tom izbegavanju sukoba, bolnih situacija, Samoa stoji u oštroj suprotnosti ne samo sa Amerikom već isto tako i sa većinom primitivnih civilizacija. I ma koliko možda sažaljevali takvo držanje i smatrali da se značajne ličnosti i velika umetnost ne rađaju u tako plitkom društvu, moramo priznati da se u tome krije snažan činilac bezbolnog razvoja od detinjstva do ženskosti. Jer tamo gde niko ne gaji prejaka osećanja ni adolescentkinju neće mučiti bolne situacije. Tamo nema onako pogubnih izbora kao onih sa kojima su se suočavali mladi ljudi kada su mislili da služenje bogu zahteva zakletvu o odricanju od sveta za sva vremena, kako je to bilo u srednjem veku, ili kada se odsecanje prsta zahtevalo u znak verske žrtve, kao među prerijskim Indijancima. Stoga pomanjkanje dubokih osećanja, koje su Samoanci toliko usvojili kao pravilo ponašanja da je postalo okvir svih njihovih stavova prema životu, moramo uvrstiti u sam vrh našeg spiska objašnjenja.

Za ovim sledi onaj najupečatljiviji način na koji se svaka izdvojena primitivna civilizacija, i mnoge moderne civilizacije, razlikuju od naše po broju opredeljenja dostupnih svakom pojedincu. Naša deca odrastu i otkrivaju svet izbora koji zasenjuje njihove nesvikle oči. Po veroispovesti mogu biti katolici, protestanti, hrišćanski scijentisti, spiritualci, agnosticci, ateisti, a čak mogu i da na veru ne obraćaju nikakvu pažnju. U bilo kojem primitivnom društvu koje nije izloženo stranim uticajima ovo bi bilo nezamislivo. Tamo postoji jedan skup bogova, i jedna prihvaćena verska praksa, i ako čovek ne veruje — jedino mu je прибежиште da veruje manje od svojih drugova; on se može izrugivati, ali nema nikakve druge vere u koju bi se mogao preobratiti. Sadašnja Manu'a bliži se takvom stanju; svi su hrišćani iste sekte. U pogledu verovanja nema sukoba, premda u praksi postoje razlike između pripadnika crkvene zajednice i onih koji joj ne pripadaju. A primetili smo da je, u slučaju nekoliko devojčica koje su rasle, neophodnost izbora između tih dveju praksa mogla jednoga dana dovesti do sukoba. Ali za sada Crkva odveć malo nudi nevenčanim mladim članovima da bi adolescentne primoravala na donošenje bilo kakve odluke.

Slično tome, naša se deca suočavaju sa pola tuceta različitih merila moralnosti: dvostruki seksualni moral — jedan za muškarce,

jedan za žene, jedinstveni moral i za muškarce i za žene i onda jedni koji zastupaju gledište da bi to jedinstveno merilo trebalo da bude sloboda, dok drugi tvrde da bi jedino merilo morala da bude neprikosnovena monogamija. Probni brak, drugarski brak, ugovorni brak — sva ta moguća rešenja društvenog ćorsokaka promiču pred decom koja rastu, dok ih istinske okolnosti u sopstvenim zajednicama, filmovi i magazini, obaveštavaju o masovnom kršenju svakog morala, i to kršenju koje ne ide ni pod kakvom zastavom društvene reforme.

Samoansko dete ne suoćava se s takvom nedoumicom. Seks je prirodna, prijatna stvar; slobodu s kojom mu se ćovek moće prepustiti ogranićava samo jedno — društveni status. Kćeri i supruge starešina ne bi se smele upuštati u vanbraćne opite. Odgovorne odrasle osobe, glave porodica i majke koje imaju mnogo dece trebalo bi da pred sobom imaju previše vaćnih stvari da bi im preostalo mnogo vremena za uzgredne ljubavne pustolovine. U tome se slaću svi u zajednici, jedino se misionari ne slaću, ali njihovi su protesti toliko uzaludni da nemaju nikakve vaćnosti. Ali ćim se oko misionarskog gledanja i njegovog evropskog merila o seksualnom ponašanju razvije dovoljno osećanja — neophodnost opredeljenja, prethodnica sukoba, ući će u samoansko društvo.

Naši mladi ljudi sreću se s nizom razlićitih grupa koje veruju u razlićite stvari i zastupaju razlićite prakse, a svakoj od tih grupa moće pripadati neki prijatelj ili roćak u kog imaju poverenja. Tako otac neke devojke moće biti prezbiterijanac, imperijalista, vegetarijanac, trezvenjak, sa snaćnom knjićevnom naklonoćću za Edmunda Berka, ćovek koji se uzda u slobodnu trgovinu i visoke carinske tarife, ćovek koji veruje da je ženino mesto u kući, da devojke treba da nose steznike a ne da uvrću ćarape, da ne puše i ne odlaze s većeri u voćnju s mladićima. No njen deda po majci moćda je episkopalac, moćda veruje u ćivot na visokoj nozi, moćda je ćestoki pobornik prava drćava i Monroeve doktrine, ćovek koji ćita Rablea i voli da ide na muzićeke priredbe i konjske trke. Tetka joj je moćda agnostik, vatreni pobornik prava žena, internacionalist koji sve nade polaće u esperanto, odana Bernardu Őou, a sve slobodno vreme provodi u vojevanju protiv vivisekcije. Devojćin stariji brat, kome se ona prekomerno divi, upravo je proveo dve godine u Oksfordu. On je anglo-katolik, zanesen svim srednjovekovnim stvarima, piše mistićuku

poeziju, čita Čestretona i smjera da život posveti traganju za izgubljenom tajnom srednjovekovnog bojenog stakla. Mlađi brat njene majke je inženjer, strogi materijalista koji se nikada nije povratio od čitanja Hekela u mladosti; nipodaštava umetnost, veruje da će nauka spasti svet, ruga se svemu što se govorilo i mislilo pre devetnaestog stoleća i uništava svoje zdravlje opitima sa naučnim odstranjivanjem sna. Njena je majka žena spokojna duha, veoma zainteresovana za indijansku filosofiju, pacifista, u životu je strogo pasivna i uprkos tome što joj je kćer veoma odana — neće ni prstom maći da je pridobije za svoja oduševljenja. I sve to — možda u samoj devojčinoj porodici. Dodajte tome grupe koje predstavljaju, brane, zastupaju njeni prijatelji, učitelji, i knjige koje čita slučajno, pa će spisak mogućih zanosa, nagoveštenih privrženosti, nesaglasnih međusobno, postati stravičan.

Izbori samoanske devojke sasvim su drukčiji. Otac joj je pripadnik Crkve, a to joj je i stric. Njen otac živi u selu gde ima dobre ribe, a stric u selu gde ima mnogo kokosovih kraba. Otac joj je dobar ribar i u njegovoj kući ima mnogo hrane; stric joj je starešina-besednik i njegovi česti pokloni u platnu od kore obezbeđuju joj izvanredne haljine za ples. Baba po ocu, koja živi sa stricem, može je uputiti u mnoge tajne vidanja; baba po majci, koja živi s njenom majkom, izvrsna je pletilja lepeza. Mladiće u selu njenog strica primaju ranije u *Aumangu* i oni nisu zabavni kada dođu u posetu; ali u njenom selu žive tri mladića koji joj se mnogo dopadaju. A njena velika nedoumica jeste da li da živi sa ocem ili sa stricem, — otvoren, neposredan problem koji sobom ne donosi nikakve etičke zamršenosti, nikakva pitanja bezlične logike. Niti će neko njen izbor shvatiti kao ličnu stvar, kao što bi privrženost američke devojke gledištima jednog rođaka mogli protumačiti drugi njeni rođaci. Samoanac će biti siguran da se ona opredelila za jednu a ne za drugu kuću, iz sasvim jakih razloga — zbog bolje hrane, zato što u jednom selu ima ljubavnika ili zato što se u drugom posvađala s ljubavnikom. U svakom slučaju, ona pravi konkretne izbore u okviru jednog priznatog obrasca ponašanja. Od nje se nikad ne traži da načini takav izbor koji bi podrazumevao istinsko odbacivanje merila njene društvene skupine, kao što to u našem društvu mora da učini kćer puritanskih roditelja koja dopušta slobodnija milovanja.

Naša deca ne samo što se susreću sa nizom grupa koje zastupaju

različite i međusobno isključive norme, nego se pred njih postavlja i jedan mnogo zamršeniji problem. Kako je naša civilizacija istkana iz tako mnogo raznolikih niti, ispostavlja se da zamisli koje prihvata bilo koja grupa sadrže mnogobrojne protivrečnosti. Stoga, ako je devojka i pristala svesrdno uz neku grupu i dobronamerno prihvatila svečane izjave ljudi iz te grupe da su samo oni u pravu a da su sve ostale životne filosofije — antihrist i prokletstvo, s njenim nevoljama još nije gotovo. Dok su najteži udarci onima koje nisu sklone razmišljanju otkrića o tome da ono za šta otac misli da je dobro — deda misli da je rđavo, dotle pred dete sklonije razmišljanju iskrsavaju tananije teškoće. Ako je filosofski prihvatilo činjenicu da postoji više merila od kojih se mora opredeliti za jedno — ona možda ipak održava detinjastu veru u doslednost filosofije za koju se opredelilo. S druge strane neposrednog izbora koji je bilo tako zapetljano i teško načiniti, koji je možda značio da će povrediti roditelje ili se udaljiti od prijatelja, ono očekuje mir. Ali ono nije računalo s činjenicom da je svaki od filosofskih pogleda sa kojima je suočeno i sam samo poludozreli plod kompromisa. Ukoliko je prihvatilo hrišćanstvo, odmah upada u pometnju usled učenja o miru i ljudskom životu iz jevanđelja, i svesrdnog prihvatanja rata od strane Crkve. Kompromis sklopljen pre sedamnaest vekova između rimske filosofije rata i dominacije, i ranohrišćanskog učenja o miru i pokornosti, i dalje je tu i zbunjuje moderno dete. Ako je prihvatilo filosofske premise na kojima se zasniva Deklaracija o nezavisnosti Sjedinjenih Država, ono će se naći suočeno s nužnošću da verovanje u jednakost ljudi i naše poustanovljene zavete o podjednakim mogućnostima izmiri sa načinom na koji postupamo sa Crncima i Orijentalcima. Raznorodnost merila u današnjem društvu toliko je upadljiva da ni najtupaviji, ni najmanje ljubopitni ne mogu a da je ne zapaze. A ta je raznorodnost toliko stara, toliko oličena u polurešenjima, u onim kompromisima između različitih filosofija koje nazivamo hrišćanstvom, ili demokratijom, ili čovekoljubljem, da zbunjuje one najinteligentnije, najradoznalije, najanalitičnije.

Objašnjenje zašto u opredeljenjima samoanskih devojčica nema ljutnje i bola moramo, dakle, potražiti u prirodi samoanske civilizacije koja ne odobrava jaka osećanja. Ali objašnjenje za pomanjkanje sukoba moramo potražiti pre svega u razlici između jednostavne,

homogene primitivne civilizacije — civilizacije koja se menja tako sporo da svakom pokolenju izgleda kao statična — i šarolike, raznovrsne, heterogene moderne civilizacije.

A kada vršimo upoređenja, postoji i treća stvar koju treba uzeti u obzir — pomanjkanje neuroza među Samoancima, nasuprot velikom broju neuroza u nas. Moramo ispitati činioce ranog odgoja samoanske dece koji su ih osposobili za normalan, ne-neurotičan razvoj. Nalazi biheviorista i psihoanalitičara podjednako ističu ogromnu ulogu koju u prvim godinama života igra sredina. Za decu koja su imala loš početak često se otkriva da kasnije, kada se suoče sa važnim opredeljenjima, imaju mnogo problema. A znamo da što je izbor teži, to ima i više sukoba; što su oštriji zahtevi koji se postavljaju pojedincu, to će iz njih proizići i više neuroza. Istorija, u obliku poslednjeg rata, na čudovišan je način otkrila ogroman broj osakaćenih i ometenih pojedinaca čiji su se nedostaci ispoljavali samo pod sasvim posebnim i užasnim naponom. Bez rata, nema razloga da se ne poveruje kako bi mnogi od tih pojedinaca pogođenih boračkim umorom prošli neprimećeni kroz život; loš početak, strahovi, kompleksi, pogrešna uslovljavanja u ranom detinjstvu, nikada ne bi urodili dovoljno dobrim plodovima da privuku pažnju društva.

Ovim zapažanjem podrazumevaju se dve stvari. Izostankom teških situacija, sukobljenih izbora, situacija u kojima su strah, bol ili zebnja postali britki poput oštrice brijčača, verovatno se najvećim delom može objasniti odsustvo psihološke neprilagođenosti na Samoi. I kao što nekog teškog morona na Samoi ne bi smatrali beznadežno ometenim, tako i pojedinci sa lakom nervnom nestabilnošću tamo imaju mnogo povoljnije izgleda negoli u Americi. Pored toga, ispoljavanje osobenosti, opseg odstupanja od normi, na Samoi je mnogo manji. U našim razmaknutijim granicama odstupanja neminovno se nalaze i slabe i neotporne prirode. I kao što se u našem društvu zapaža veći razvoj ličnosti, tako se zapaža i veći broj pojedinaca koji su poklekli pred složenim i preteranim zahtevima modernog života.

Pri svemu tome moguće je da u ranoj sredini samoanskog deteta postoje činoci koji posebno pogoduju uspostavljanju nervne stabilnosti. Kao što se može pretpostaviti da će dete iz bolje porodične sredine u našoj civilizaciji imati, u svim okolnostima, bolje izgleda, tako je pojmljivo da samoansko dete ne samo što je imalo u svojoj kulturi

blaži postupak, nego je još i bolje pripremljeno za teškoće na koje nailazi.

Takvu pretpostavku potkrepljuje činjenica da samoanski mališani prolaze očigledno neozleđeni kroz iskustva koja u našoj civilizaciji često ostavljaju teške posledice po razvoj jedinke. Naše životne povesti pune su teškoća čiji se trag može pratiti unazad sve do ranog, veoma bremenitog iskustva sa seksom, sa rođenjem ili smrću. Samoanska deca, pak na vrlo ranom uzrastu i bez nedaća upoznala su sve te tri pojave. Sasvim je moguće da postoje neki vidovi života na Samoi koji posebno dobro osposobljavaju malu decu da kroz život prođu bez nervne nestabilnosti.

S tom pretpostavkom na umu vredelo bi detaljnije razmotriti one delove društvene sredine malog deteta koji se najupadljivije razlikuju od naših. Većina tih delova za okosnicu ima porodičnu situaciju, sredinu koja se prva i s najvećom snagom urezuje u detinju svest. Organizacija samoanskog domaćinstva tako reći u svim slučajevima jednim udarcem uklanja mnoge posebne situacije za koje se veruje da dovode do nepoželjnih emotivnih sklopova. Najmlađe, najstarije i jedino dete jedva da uopšte postoji, budući da je u domaćinstvu uvek velik broj dece sa kojom se podjednako postupa. Malo je dece pritisnuto odgovornošću ili je postalo osiono i sklono zapovedanju kao što je to često slučaj s najstarijom decom u porodici, ili je izdvojeno, osuđeno na društvo starijih i lišeno socijalizujućih dejstava kakva ostavljaju dodiri sa drugom decom, kao što je to često slučaj sa jedinčadima. Nijedno dete ne biva maženo i toliko razmaženo da mu viđenje sopstvenih zasluga postane beznadežno iskrivljeno, kao što je to vrlo često sudbina najmlađeg deteta. Ali u onim malobrojnim slučajevima kada se samoanski porodični život zbilja približava našem, naslućivao se razvoj posebnih stavova primerenih redosledu rođenja i bliskih osećajnih veza sa roditeljima.

Bliska veza roditelja i dece, koja ima tako presudan uticaj na mnoge ljude u našoj civilizaciji da potčinjavanje ili prkošenje roditeljima mogu postati preovlađujući obrazac življenja, na Samoi se ne sreće. Deca odgajana u porodicama u kojima postoji pet-šest odraslih žena da se stara o njima i briše im suze i pet-šest odraslih muškaraca koji svi predstavljaju ustanovljeni autoritet, ne raspoznaju svoje roditelje onako oštro kao naša deca. Slika majke-hraniteljke,

pune ljubavi, ili divnog oca, koja može da predodredi osećajna opredeljenja kasnije u životu, jeste složenica sastavljena iz više tetaka, polusestara, starijih sestara i staramajki; od starešine, oca, stričeva, braće i rođaka. Umesto da kao prvu zadaću nauči da postoji dobra mati koja se posebno i naročito brine za njegovu dobrobit, i otac čijem se autoritetu treba prikloniti, samoansko dete uči da je njegov svet sastavljen od hijerarhije odraslih muškaraca i žena na koje se sve može osloniti i kojima se svima mora pokoravati.

Izostanak posebno usmerenih osećanja, što je ishod tog mešanja ljubavi u domaćinstvu, dalje potkrepljuje odvajanje dečaka od devojčica, tako da će devojčica svu ostalu decu suprotnog pola smatrati tabu rođacima, bez obzira o kome je reč, ili sadašnjim neprijateljima i budućim ljubavnicima, opet bez obzira na to o kome je reč. Ovo upotpunjuje nametanje srodstva, umesto naklonosti, prilikom sklapanja prijateljstva. U vreme kada zalazi u pubertet, samoanska devojčica je naučila da svoj izbor prijateljica ili ljubavnika podvrgne pridržavanju izvesnih kategorija. Prijateljice moraju biti rođake, dakle istog pola; ljubavnici — oni koji nisu rođaci. Svako tvrđenje o ličnoj privlačnosti ili bliskosti između rođaka suprotnih polova mora se izvrći ruglu. Sve to znači da uzgredne veze između pripadnika različitih polova ne nose teret snažnog vezivanja, da se brak iz računa, kakav nameću ekonomski i društveni obziri, lako podnosi i nemarno rastura bez snažnih osećanja.

Ništa ne bi moglo biti u oštrijoj suprotnosti sa prosečnim američkim domom, sa malim brojem dece u njemu, tesnom, teorijski trajnom vezom između roditelja, dramom kakvu predstavlja stupanje svakog novog deteta na pozornicu i svrgnuće prethodnog deteta sa prestola. Ovde devojčica koja raste uči da se uzda u nekoliko pojedinaca, da životne nagrade očekuje od izvesnih vrsta ličnosti. Uz ovo prvo usmeravanje ka davanju prednosti u ličnim odnosima, ona raste igrajući se kako sa devojčicama, tako i sa dečacima, i uči da dobro upoznaje braću, rođake i školske drugove. O dečacima ona ne misli kao o razredu, već kao o pojedincima, dragim kao što je brat kog veoma voli, ili neprijatnim, sklonim zapovedanju, kao što je brat sa kojim je uvek u lošim odnosima. Razvija se naklonost prema izgledu, temperamentu, karakteru i ta naklonost tvori osnove za veoma različite stavove koje će devojčica imati kao odrasla osoba i u kojima

će opredeljenja imati jasnu ulogu. Samoanska devojka nikada nije okusila slasti romantične ljubavi onakve kakvu mi znamo, niti ikada pati kao usedelica koja se nijednom ljubavniku nije dopala ili kojoj se nijedan ljubavnik nije dopao, ili kao razočarana supruga u braku koji nije ispunio njene visoke zahteve.

Kako smo naučili malčice od umeća da osećanja prema suprotnom polu disciplinujemo posebnim kanalima sa kojima se slaže celokupna ličnost, bićemo skloni tome da svoje rešenje smatramo boljim od samoanskog. Da bismo dostigli ono što držimo dostojanstvenijom normom ličnih odnosa, spremni smo da platimo kaznu frigidnosti u braku i težak danak u jalovim, neudatim ženama koje u nezadovoljnim povorkama promiču američkom i engleskom pozornicom. Ali dok prihvatamo da je razvoj ovog osetljivog, diferenciranog reagovanja na ličnost poželjan kao bolja osnova za vrednovanje ljudskog života nego što to automatski, nediferencirani odgovor na seksualnu privlačnost, dotle ipak, u svetlu samoanskih rešenja, možemo svoje metode računati u prekomerno skupe.

Strogo podvajanje dečaka i devojčica koji su u srodstvu, institucionalizovano neprijateljstvo između predadolescentne dece različitih polova na Samoi — to su takve odlike kulture sa kojima se uopšte ne slažemo. Ostatke takvih shvatanja, izražene u našim školama samo za devojčice ili samo za dečake, pokušavamo da zamenimo koedukacijom, da toliko naviknemo pripadnike različitih polova jedne na druge, da se seksualne razlike gube u važnijim i upadljivijim razlikama ličnosti. U samoanskom sistemu tabua i podvajanja, reagovanja na grupu a ne na pojedinku, na izgled se ne vide nikakve dobiti. Ali kada tome suprotstavimo drugu stranu, zaključak nije toliko siguran. Koje su nagrade od majušne, srasle, biološke porodice koja svoj zatvoreni krug ljubavi suprotstavlja strašnom svetu, od snažnih veza između roditelja i dece, veza koje podrazumevaju aktivan lični odnos od rođenja do smrti? Posebno usmeravanje osećanja, istina, ali po tu cenu da mnoge jedinke kroz život zadrže stavove zavisne dece, vezanost za roditelje koji uspešno osujećuju pokušaje dece da se usklade i na neki drugi način, i po cenu nepotrebne mukotrpnosti neophodnih opredeljenja koja su postala predmet snažne emotivne veze. Možda je ovo previsoka cena za posebno usmeravanje osećanja do kojeg bi se moglo doći i na neke

druge načine, naročito putem koedukacije. A s takvim pitanjem na umu zanimljivo je primetiti da veća porodična zajednica, u kojoj ima više odraslih muškaraca i žena, kao da štiti dete od nastanka onih osakaćujućih stavova koji su označeni kao Edipovi kompleksi, Elektrini kompleksi, i tako dalje.

Samoanska slika pokazuje da nije neophodno onako duboko usađivati ljubav deteta prema roditeljima i ukazuje nam na to da bismo, čak ako i odbacimo onaj deo samoanske sheme koji nama ne obećava dovoljno nagrada — podvajanje polova pre puberteta — ipak mogli nešto da naučimo sa slike na kojoj dom ne vlada detinjim životom i ne izvitoperuje ga.

Postojanje mnogih snažno izraženih i protivrečnih gledišta i ogroman uticaj roditelja na život dece u našoj zemlji potpomažu se u stvaranju situacija krcatih emocijama i bolom. Na Samoi, činjenica da je otac neke devojke zapovedanju sklona, dogmatična osoba, da je otac jedne njene rođake blaga, razumna osoba, a otac druge — živahna, sjajna, neobična osoba, uticaće na tri devojke samo u jednom pogledu — u pogledu izbora prebivališta ako je otac bilo koje od te tri devojke glava domaćinstva. Ali na stavove tih triju devojaka prema seksu, i prema religiji, neće uticati različite naravi njihovih očeva, jer očevi igraju odveć malu ulogu u njihovom životu. Njih su ne pojedinci, već cela vojska rođaka disciplinovali do opšte saobraznosti na koju ličnost njihovih roditelja ima veoma malo uticaja. A neslaganja pojedinaca s normom ne nastavljaju se neprestano, beskrajnim lancem uzroka i posledica, putem sraslosti dece s položajem roditelja, niti se deci nameću čudni, netipični stavovi koji bi mogli biti osnova udaljavanja i promene. Moguće je da bi, pošto je naša kultura toliko krcata izborom, poželjno bilo smanjiti, do izvesne mere barem, krupnu ulogu koju roditelji igraju u dečjim životima, i tako odstraniti jedan od najmoćnijih slučajnih činilaca u životnim opredeljenjima svakog pojedinca.

Samoanski roditelj bi kao neprikladno i gnusno odbacio upućivanje detetu etičke molbe uz pozivanje na lična osećanja. „Budi dobar, da bi ugodio majci.“ „Idi u crkvu, ocu za ljubav.“ „Ne budi tako neprijatan sa sestrom, to tako žalosti oca.“ Tamo gde postoji jedno, i samo jedno merilo ponašanja, takva nedostojna zbrka etike i ljubavi srećno je izbegnuta. Ali tamo gde postoji mnogo merila i tamo gde sve odrasle

osobe očajnički teže tome da sopstvenu decu uteraju u tokove koje su same odabrale, pribegava se podmuklim i nepoštenim sredstvima. U ime sinovljevske ili kćerinske odanosti deci se nameću uverenja, postupci, načini ponašanja. Nije prijatno saznanje da smo na svojoj idealnoj slici slobode jedinke i dostojanstva ljudskih odnosa razvili i jedan oblik porodičnog ustrojstva koje često osakaćuje emotivni život i izopačuje i pomućuje, u mnogih pojedinaca, razrastanje moći da svesno prožive sopstveni život.

Treći element samoanskog obrasca pomanjkanja ličnih veza i posebno usmerene ljubavi jeste prijateljstvo. Ovde se, više no ma gde drugde, jedinke svrstavaju u kategorije, i reakcije se odnose na tu kategoriju — bio to „rođak“, ili „žena starešine-besednika mog muža“, ili „sin starešine-besednika mog oca“, ili „kćer starešine-besednika mog oca“. Sve pobude koje polaze od sličnosti, duhovne srodnosti, odbacuju se u korist organizovanih druženja. Takve stavove mi bismo, svakako, potpuno odbacili.

Skupimo li niti ove posebne rasprave, možemo reći da je jedna upadljiva razlika između našeg i samoanskog društva — pomanjkanje posebno usmerenih osećanja, a posebno osećanja prema suprotnom polu, među Samoancima. Ovoj razlici, nesumnjivo, treba delimično pripisati nepostojanje teškoća u prilagođavanju supružnika na brak iz računa, nepostojanja frigidnosti ili psihičke impotencije. Ovaj izostanak posebno usmerenih osećanja mora se pripisati velikim, heterogenim domaćinstvima, podvajanju polova pre adolescencije i organizovanju prijateljstva pretežno prema srodstvu. Pa ipak, premda žalimo zbog danka u neprilagođenim i osujećenim životima koji moramo da platimo za posebno usmeravanje osećanja prema suprotnom polu u našem društvu, mi se izjašnjavamo za razvoj tog diferenciranog reagovanja kao za prednost koje se ne bismo hteli odreći. Ali ispitivanje ova tri uzročna činioca ukazuju na to da bismo željeni cilj — razvoj svesnosti u ličnosti — mogli postići i putem koedukacije i slobodnih i neorganizovanih prijateljstava, te se možda tako ratosiljati zala svojstvenih previše prisnom ustrojenju porodice, i delimično isključiti kaznu neprilagođenosti koju plaćamo, a da pri tome ne moramo žrtvovati ništa od naših skupo plaćenih dobiti.

Sledeća velika razlika između samoanske i naše kulture kojom bi se moglo objasniti to što na Samoiji ima manje neprilagođenih, jeste

razlika u stavu prema seksu i upućivanje dece u stvari koje se tiču rođenja i smrti. Nijedna od činjenica koje se tiču seksa ili rođenja ne smatra se nepodesnom za decu, nijedno dete ne mora da iz straha od kazne taji šta zna ili da uz muke premišlja o zbivanjima koja nije dobro shvatilo. Tajnost, neznanje, znanje uz osećanje krviice, pogrešna razmišljanja koja za ishod imaju nakaradna shvatanja koja mogu ostaviti dalekosežne posledice, poznavanje golih fizičkih činjenica o seksualnom životu bez znanja o uzbuđenju koje ga prati, o rađanju a ne i o porođajnim bolovima, o smrti a ne i o raspadanju tela — sve velike pukotine u našoj nesrećnoj filosofiji da se deca poštede upoznavanja užasne istine — odsutne su na Samoi. Pored toga, samoansko dete koje bitno sudeluje u životu mnoštva rođaka stiče mnoga i raznovrsna iskustva na kojima može da temelji svoje emotivne stavove. Naša deca, ograničena na jedan porodični krug (a sa rastom gradova i zamenom porodičnih kuća velikim stambenim zgradama sa stanarima koji se menjaju, takvo ograničenje postaje sve češće), često za svoje jedine doživljaje u vezi sa rođenjem ih smrću duguju rođenju mlađeg brata ili sestre ili smrti roditelja ili dede i babe. Njihovo poznavanje seksa, osim preko dečjeg torokanja, potiče od letimičnog viđenja onoga što čine roditelji. To ima više veoma očiglednih loših strana. Pre svega, da bi upoznao rođenje ili smrt, dete zavisi od toga da li će u njegovom sopstvenom domu biti rađanja ili umiranja; najmlađe dete u porodici u kojoj nije bilo smrtnih slučajeva može da odraste a da nikada pobliže ne upozna trudnoću i ne stekne iskustva s mlađom decom niti dođe u dodir sa smrću.

Mnoštvo loše svarenih nepotpunih shvatanja o životu i smrti truliće u neznalačkoj, neiskusnoj svesti i stvoriti plodno tle za potonji rast nesrećnih stavova. Drugo, takva deca stiču iskustva iz polja koje je odveć emotivno obojeno; jedno rođenje može biti i jedino s kojim su ona došla u bliski dodir u prvih dvadeset godina svog života. I ceo njihov stav zavisi od slučajnih strana baš tog rođenja. Ako se tom prilikom rodilo mlađe dete koje je preotelo mesto starijem, ako je majka umrla na porođaju ili ako je dete koje se rodilo nakazno, rođenje može izgledati kao nešto strašno, nešto čije posledice mogu biti samo pogubne. Ako je jedina samrtnička postelja koju je neko ikada video samrtnička postelja njegove majke, možda će i puka činjenica smrti nositi sve one emocije koje je pobudila žalost, i zauvek

imati dejstvo koje će biti potpuno nesrazmerno pojedinačnim smrtnim slučajevima na koje će se naići kasnije u životu. A snošaj viđen samo jedared ili dvared, između rođaka prema kojima dete ima složene emotivne stavove, može dovesti do niza pogrešnih pretpostavki. Naši zapisnici o neprilagođenoj deci puni su slučajeva u kojima su deca pogrešno razumela prirodu polnog čina, protumačila ga kao borbu praćenu ljutnjom, ili kao kažnjavanje, i užasnuta ustuknula pred tim žestoko nabijenim doživljajem. Naša deca, dakle, prilikom sticanja iskustva o životu i smrti, zavise od slučaja; a ona iskustva kojih su udostojena leže u samom prisnom porodičnom krugu i stoga su najgori mogući način da se nauče opšte činjenice u vezi sa kojima je značajno ne steći nikakve posebne, izopačene stavove. Jedna smrt, dva rođenja, jedno seksualno iskustvo — to je već veliki zbir za dete u životnim okolnostima za koje smatramo da su u skladu sa američkim načinom života. A uzmemo li u obzir broj primera za koje smatramo da ih je nužno dati u vezi sa izračunavanjem broja kvadratnih metara tapeta neophodnih da se obloži soba visoka tri, široka četiri i dugačka pet metara, ili u vezi sa raščlanjavanjem engleske rečenice — ovo je veoma mali uzorak primera. Moglo bi se ustvrditi da su to toliko snažno emotivno obojena iskustva da je ponavljanje nepotrebno. Isto bi se tako moglo ustvrditi da ako bi dete, pre prve lekcije obračunavanja potrebnih tapeta, dobilo dobre batine, a posle lekcije — videlo oca kako žaračem udara majku — tada bi zauvek zapamtilo tu lekciju iz računa. Ali sumnjivo je šta bi znalo o stvarnoj prirodi izračunavanja potrebnog da se soba obloži tapetima. Sa jednim ili dva iskustva detetu se ne daje nikakav izgled, nikakva prilika da groteskne i nepoznate fizičke pojedinosti o životu postavi na njihovo pravo mesto. Pogrešni utisci, nepotpuni utisci, odbojnost, mučnina, užas — sve se to razgranava u vezi sa nekom pojavom doživljenom svega jednom i to pod emotivnim naponom i u atmosferi koja ne pogoduje tome da u njoj dete stekne ikakvo istinsko razumevanje.

Merilo uzdržljivosti u govoru, koja detetu zabranjuje svaku primedbu u vezi sa njegovim iskustvima, doprinosi produžavanju takvih pogrešnih utisaka i održavanju takvih sputavajućih držanja, a pitanja kao što su, „Zašto su babine usne tako plave?“ bivaju vetom ućutkana. Na Samoi, gde raspadanje počinje tako reći smesta, otvorena, naivna odvratnost koju pred vonjem raspadanja osećaju svi

koji sudeluju u sahrani, lišava fizičku stranu smrti svakog posebnog značenja. Kako smo mi postavili stvari, dakle, detetu nije dopušteno da ponavlja svoja iskustva niti mu je dozvoljeno da raspravlja o onima koja je steklo i tako ispravi svoje greške.

Sa samoanskim detetom potpuno je drukčije. Snošaj, trudnoća, porođaj, smrt — sva su mu ta zbivanja bliska. A samoansko dete ne doživljava ih na onako sređen način kakav bismo mi, kad bismo rešili da proširimo polje dečjeg doživljavanja i sticanja iskustva, smatrali bitnim. U civilizaciji koja je podozriva prema privatnosti, u kući u kojoj umire glava porodice ili njegova supruga pobacuje nedoneseni plod, deca iz susedstva biće slučajni i neuzbuđeni posmatrači. Njima je patologija životnih procesa poznata isto kao i ono što je normalno. Jedan utisak ispravlja neki ranije stečen sve dok deca ne postanu, kao adolescenti, kadra da o životu, smrti i emocijama misle bez nepotrebne zaokupljenosti čisto fizičkim pojedinostima.

Ipak, ne bi se smelo pomisliti da će već i samo izlaganje dece prizorima rođenja i smrti biti dovoljno jemstvo protiv razvoja nepoželjnih stavova. Od činjenica koje su im tako štedro prikazane verovatno je još uticajniiji duhovni stav sa kojim stariji gledaju na tu stvar. Po njima, rođenje, seks, i smrt jesu prirodan, neizbežan sklop postojanja, postojanja za koje očekuju da će i njihova najmlađa deca imati udela u njemu. Naša tako često ponavljana opaska da „nije normalno" da se deci dopusti da vide smrt, njima bi izgledala isto onako neumesna kao kada bi se reklo da nije normalno da deca gledaju ostale ljude kako jedu ili spavaju. A to njihovo mirno, istinsko prihvatanje dečjeg prisustva obavlja decu zaštitničkom atmosferom, spasava ih od potresa i tešnje ih povezuje sa zajedničkim uzbuđenjem koje im je s onolikim dostojanstvom dopušteno.

Kao i u svakom drugom slučaju, i ovde je nemoguće odvojiti stav od prakse i reći šta je prvobitno. Razliku pravimo samo zato da bismo je primenjivali u drugoj civilizaciji. Oni pojedinačni američki roditelji koji veruju u postupke kao što su samoanski i dopuštaju svojoj deci da vide tela odraslih ljudi i steknu više iskustva sa funkcionisanjem ljudskog tela no što se to obično omogućuje deci u našoj civilizaciji, grade na pesku. Jer dete, čim napusti zaštitni krug sopstvenog doma, sudara se sa stavom koji takva iskustva dece smatra ružnim i neprirodnim. Gotovo je sigurno da će ovakvi izdvojeni roditeljski

pokušaji naneti detetu više zla nego dobra, jer nema neophodnog odgovarajućeg društvenog stava koji bi ih podržao. Ovo je samo još jedan primer nemogućnosti prilagođavanja svojstvenih društvu u kojem se svaki dom razlikuje od svakog drugog; jer zategnutost leži u samoj činjenici da postoje razlike, a ne u prirodi tih razlika.

Preko tog mirnog prihvatanja fizičkih činjenica o životu, Samoanac, kako postaje stariji, gradi i prihvatanje seksa. I ovde je neophodno izdvojiti one delove njihove prakse koji, po svemu sudeći, dovode do posledica koje nikako nećemo odobriti, od onih koji dovode do posledica kakve i mi priželjkujemo.

Samoansku praksu u pogledu seksa moguće je analizirati, s jedne strane, sa stanovišta razvoja ličnih odnosa, i, s druge strane, sa stanovišta predupređivanja posebnih teškoća.

Videli smo da Samoanci slabo uvažavaju razlike među pojedincima i da im je poimanje ličnih odnosa siromašno. Prihvatanje promiskuiteta nesumnjivo doprinosi takvom stavu. Jednovremeno održavanje više veza, njihova kratkotrajnost, konačno izbegavanje da se stvore bilo kakve osećajne veze, vedro prihvatanje svega što nalaže povoljna prilika — neverstvo se, recimo, očekuje od svake žene čiji je muž duže odsutan — sve to doprinosi tome da seks postane pre cilj nego sredstvo, nešto što se vrednuje po sebi, a na neodobravanje nailazi onoliko koliko jedna osoba teži da pomoću njega veže uza se neku drugu osobu. Pitanje je da li takvo neuvažavanje ličnih odnosa potpuno zavisi samo od seksualnih navika ljudi. Ono je verovatno i odraz opšteg stava u toj kulturi, stava prema kojem se ličnost dosledno ne uvažava. Ali, u jednom pogledu, same te prakse omogućuju priznavanje ličnosti kakvo je mnogima u našoj civilizaciji uskraćeno, jer Samoanci su, potpuno upoznati se seksom, onim što se njime može i onim čime on nagrađuje, kadri da procene njegovu istinsku vrednost. A ako nemaju sklonosti ka tome da seksualnu aktivnost sačinjavaju za neke važne veze, oni ni veze koje dovode do seksualnog zadovoljenja ne smatraju važnim. Samoanska devojka koja pred izvrsnom tehnikom nekog mladog Lotarija sleže ramenima, bliže je priznavanju seksa kao bezlične sile bez ikakve unutrašnje vrednosti nego što je to zaštićena američka devojka koja se zaljubljuje u prvoga koji ju je poljubio. Od njihove dobre upoznatosti sa odjecima koji prate seksualno uzbuđivanje potiče to priznanje

suštinske bezličnosti seksualne privlačnosti na kojem bismo im mogli pozavideti; od previše površne i nehajne prakse potiče to oglušenje o ličnost koje nam izgleda neprivlačno.

Već smo govorili o načinu na koji seksualni običaji u njih umanjuju mogućnost pojave neuroza. Time što našu kategoriju perverzija, ukoliko su posredi radnje, ne priznaju i u nju svrstavaju psihološke izopačenosti koje se tu i tamo pojavljuju, oni su celo područje mogućnosti za nastanak neuroza oglasili nepostojećim. Onanija, homoseksualnost, statistički neuobičajeni oblici heteroseksualne aktivnosti, niti su zabranjeni niti su institucionalizovani. Veći opseg koji omogućuju ovakvi običaji sprečava razvoj osećanja krivice koje je tako čest uzrok neprilagođenosti u nas. Raznovrsnije radnje koje su dozvoljene u heteroseksualnim odnosima štite svaku jedinku od kazne zbog neke posebne uslovljenosti. To prihvatanje šireg opsega kao „normalnog“ stvara kulturnu atmosferu u kojoj nema frigidnosti i psihičke impotencije i u kojoj se uvek može postići zadovoljavajuće seksualno prilagođavanje u braku. Prihvatanjem takvog stava, bez ikakvog prihvatanja promiskuiteta, daleko bismo odmakli ka izlazu iz mnogih bračnih ćorsokaka i ka pražnjenju javnih kuća i klupa u parkovima.

Među činiocima samoanske životne sheme koji su od uticaja prilikom stvaranja stabilnih, dobro prilagođenih, snažnih jedinki najvažniji su, nesumnjivo, ustrojstvo porodice i stav prema seksu. Ali neophodno je da zapazimo još i opštu predstavu o vaspitanju po kojoj se ne odobrava preuranjena zrelost a maza se spori, nevešti, oni koji oklevaju. U nekom društvu gde bi tempo života bio brži, nagrade veće, gde bi se trošilo više energije, u bistrog bi se deteta mogli javiti simptomi dosade. Ali sporiji tempo što ga nameće podneblje, popustljivo, miroljubivo društvo i nadoknada koja se pribavlja u igri, putem onog razmetljivog preuranjenog isticanja sopstvene ličnosti koje odvodi deo nezadovoljstva što ga oseća bistro dete, sprečavaju da se ijedno dete previše dosađuje. A glupana ne podbadaju i ne vuku brže no što on to može, sve dok, sit ulaganja nemogućih napora, sam potpuno ne odustane. Cilj ovakve vaspitne politike još je i zamagljivanje individualnih razlika kako bi se umanjila zavist, suparništvo, nadmetanje, oni društveni stavovi koji proizilaze iz razlika u obdarenosti i imaju onako dalekosežne posledice po odrasle osobe.

To je jedan način da se reši problem razlika između pojedinaca i način rešavanja koji izvanredno pogoduje svetu odraslih strogo uzeto. Što se dete duže drži u potčinjenom, neposvećenom stanju, to će ono više upiti u sebe od opšteg kulturnog stava i utoliko će manje postati element remećenja. Osim toga, ako im se da vremena, oni gluplji i mogu da nauče dovoljno da izrastu u stameno telo konzervativaca na čijim ramenima može spokojno da počiva breme civilizacije. Davanje titula mladim ljudima značilo bi nagrađivati izuzetnost; davanje titula četrdesetogodišnjacima koji su, ako ništa drugo, a ono barem dovoljno obučeni da ih nose, obezbeđuje produžetak uobičajenog. To, isto tako, obeshrabruje one najsjajnije te je njihov društveni doprinos mršaviji no što bi inače mogao biti.

Polako naziremo put ka rešenju tog problema, bar kada je formalno obrazovanje posredi. Sve do nedavno naš obrazovni sistem nudio je samo dva veoma delimična rešenja za teškoće sadržane u velikom rasponu između dece različite obdarenosti i različitog stupnja naprednosti. Jedno je rešenje bilo u tome da se za svaki obrazovni korak ostavi dovoljno vremena tako da svi mogu postići uspeh ako nisu mentalno zaostali, metod sličan samoanskom, ali bez onog kompenzujućeg podijuma za igru. Za bistro dete čiji je napredak zaustavljan nepodnošljivo dosadnim zadacima, je verovatno da će svoju energiju, manj ako nije imalo toliko sreće da joj nađe kakvu drugu odušku, utrošiti na lenčarenje i uobičajene prestupe. Jedini drugi izbor koji smo imali bio je da pustimo da dete „preskače“ iz jednog razreda u drugi, uzdajući se u to da će njegova visoka inteligencija premostiti jazove. Taj je metod bio u skladu sa američkim oduševljenjem za meteorskom brzinom napravljene karijere — od šlepa i kolibe od balvana do Bele kuće. Loše strane ovog metoda zbog toga što dete dobija ovlašnu, isprekidanu osnovu i biva uklonjeno iz sopstvene dobne skupine, prečesto su nabrajane da bi ih trebalo i ovde ponavljati. Ali vredi primetiti da smo se u našim poduhvatima u oblasti formalnog obrazovanja, uz vrednovanje individualnih sposobnosti sasvim različito od onoga koje je prihvaćeno u samoanskom društvu, godinama koristili jednim rešenjem koje je slično njihovom, ali manje zadovoljavajuće od njega.

Postupci kojima vaspitači-eksperimentalisti zamenjuju ta nezadovoljavajuća rešenja, sheme poput Daltonova plana, ili razredi

koji brzo odmiču s gradivom i u kojima skupina dece može napredovati velikom, ujednačenom brzinom a da ne nanosi ozlede ni sebi ni svojim manje inteligentnim drugovima, upadljiv su primer onoga što nastaje kada se na ustanove našeg društva primeni razum. Stara, crvena školska zgrada gotovo je isto onako slučajna i uzgredna pojava kao samoanski podij um za igru. Bila je to ustanova koja je nikla kao odgovor na jednu nejasno naslućenu, neraščlanjenu potrebu. Njeni su metodi bili slični metodima kakve su primenjivali primitivni narodi — neosmišljena rešenja hitnih problema. Ali poustanovljenje različitih obrazovnih metoda za decu različitih sposobnosti i različitih napredovanja ne liči ni na šta što nalazimo na Samoi ili u bilo kojem primitivnom društvu. To je svesno, pametno usmeravanje čovekovih ustanova kao odgovor na uočene čovekove potrebe.

Još jedan činilac samoanskog odgoja koji za ishod ima stavove drugačije od naših jeste mesto rada i igre u detinjem životu. Samoanska deca ne uče da rade učeći se da se igraju, kao što je to često slučaj sa decom mnogih primitivnih naroda. Niti im se ostavlja razdoblje nemanja odgovornosti kao što se to dopušta našoj deci. Cim navrše četvrtu ili petu godinu ona obavljaju određene zadatke, primerene njihovoj snazi i inteligenciji, ali ipak zadatke koji imaju značenje u sklopu celog društva. To ne znači da ona imaju manje vremena za igru od američke dece koja su svakodnevno od devet do tri zaključana u školi. Pre uvođenja škola koje su pomrsile redovnu rutinu njihovog života, vreme koje su samoanska deca provodila raznoseći poruke, dovlačeći vodu i stvarno se starajući o bebama, verovatno je bilo kraće od onoga što ga američka učenica posvećuje učenju.

Razlika nije u tome koliko je vremena njihova delatnost usmeravana a koliko su vremena slobodni, već se više krije u stavu. Sa profesionalizovanjem obrazovanja i specijalizovanjem industrijskih poslova, pri čemu je privatni dom lišen ranije raznovrsnosti u aktivnostima, našoj se deci ne daje da osete da je vreme koje posvećuju nadziranim aktivnostima funkcionalno povezano sa aktivnostima sveta odraslih. Premda je ovo pomanjkanje veze više prividno no stvarno, ipak je dovoljno upadljivo da postane moćna odrednica detinjeg stava. Samoanska devojčiča koja se stara o

bebama, nosi vodu, čisti podove, ili dečak koji kopa tražeći mamce, ili skuplja kokose, nemaju takvih teškoća. Korisna priroda njihovih zadataka očigledna je. A. običaj da se detetu zadaje zadatak koji može dobro da obavi i da mu se nikad ne dozvoljava detinjasto, nedelotvorno petljanje oko stvari odraslih — kao kad mi dopuštamo našoj deci da besciljno i rušilački lupaju po očevoj pisačkoj mašini — za ishod ima drugačiji stav prema radu. Američka deca provode sate u školi učeći zadatke koje je nemoguće očitito dovesti u vezu sa delatnostima oca ili majke. Njihovo sudelovanje u delatnostima odraslih ili je u vidu igre, preko servisa za čaj-igračke, lutaka i automobilčića, ili je pak besmisleno i opasno čeprkanje po električnim utikačima. (Mora se imati na umu da kada govorim o Amerikancima, ovde, kao i uvek, ne mislim na one Amerikance koji su nedavno došli iz Evrope i u kojih su vaspitni običaji još i sad drukčiji. Takvi su, recimo, Italijani s juga, koji od svoje dece i dalje očekuju produktivan rad.)

Tako naša deca stvaraju pogrešan skup kategorija — rad, igra, i škola; rad za odrasle, igra za dečje zadovoljstvo, a škole kao neobjašnjiva nevolja koja donosi i neke naknade. Ova pogrešna razlikovanja lako dovode do svakovrsnih čudnovatih stavova, do ravnodušnog odnosa prema školi čija se veza sa životom ne vidi, pogrešnog podvajanja rada i igre koje za posledicu može imati ili užas od rada, shvaćenog kao zamorna odgovornost, ili potonje preziranje igre kao nečeg detinjastog.

Samoansko dete podvaja stvari na drukčiji način. Rad se sastoji iz onih neophodnih poslova koji održavaju društveni život: sađenje, ubiranje letine i pripremanje hrane, ribarenje, građenje kuća, pravljenje asura, briga o deci, prikupljanje imovine da bi se ozakonio brak ili rođenje i nasleđivanje titula i da bi se priredio prijem tuđincima — to su nužne delatnosti u životu, delatnosti u kojima ima ulogu svaki član zajednice, sve do najmanjeg deteta. Rad nije način da se stekne slobodno vreme; tamo gde svako domaćinstvo proizvodi sopstvenu hranu, odeću i nameštaj, gde nema velikog čvrstog kapitala a domaćinstva visokog ranga odlikuju se naprosto većom marljivošću u ispunjavanju većih obaveza — ukupna naša slika štednje, ulaganja, odlaganog uživanja, potpuno izostaje. (Nedostaju čak i jasno određena doba ubiranja letine koja bi za posledicu imala naročito

obilje hrane, kada bi nastajalo slavlje. Hrane uvek ima u izobilju, osim u pojedinim selima gde za razdobljima izdašnih gošćenja sledi nekoliko nedelja oskudice.) Umesto toga, rad je nešto što je neprestano i za svakoga u toku; niko nije izuzet; malo ih se pretrže radom. Marljivome društvo odaje priznanje, čoveka koji jedva postiže neophodno — društvo trpi. A dokolice uvek ima — dokolice, primetimo, koja uopšte nije ishod vrednog rada niti nakupljenog kapitala, nego je naprosto ishod blagog podneblja, nevelikog stanovništva, dobro integrisanog društvenog sistema i činjenice da u društvu nema zahteva za razmetljivim izdacima. A igra je ono što čovek čini s vremenom preostalim od rada, način da se ispune praznine u sklopu neiscrpjujućeg delanja.

Igranje obuhvata ples, pevanje, zabavne igre, pletenje ogrlica od cveća, flertovanje, duhovite doskočice, sve oblike seksualne aktivnosti. Ali povlačenje razlike između rada kao nečega što čovek ne voli ali mora da obavlja, i igre kao nečega što čovek želi da čini, između rada kao glavnog posla odraslih, a igre kao glavnog zanimanja dece — očigledno to povlačenje razlike ne postoji. Po vrsti, interesovanju i razmeri u odnosu na rad, igra dece slična je igri odraslih. Samoansko dete nema želje da delatnosti odraslih preobradi u igru, da jednu oblast prevede u drugu. Neko mi je poslao kutiju belih glinenih lula za pravljenje mehurova od sapunice. Mehurovi od sapunice bili su poznati deci, ali domorodački način da se naduvaju bio je daleko ispod onoga pomoću glinenih lula. No posle nekoliko minuta ushićenja pred neobičnom veličinom i lepotom mehurova od sapunice, devojčiče su redom dolazile da me pitaju da li bi smele da ponesu lule kući, majci, jer lule su za pušenje, a ne za igru. Strane lutke nisu ih zanimale a sopstvenih nisu imale, iako su deca s drugih ostrva plela lutke od istih onih palmovih listova od kojih su samoanska deca plela lopte. Nikada nisu pravila kuće-igračke niti kućice za igru, niti puštala u vodu jedrilice-igračke. Dečaci bi ušli u istinski katamaran i vežbali se da u sigurnosti lagune upravljaju njime krmicom. Ceo taj stav dao je dečjem životu veću povezanost no što je ona koju mi omogućujemo našoj deci.

U nas se smisao dečjeg života procenjuje samo na osnovu ponašanja druge dece. Ako sva druga deca idu u školu, dete koje ne ide, među njima se oseća neprikladno. Ako mala susedka uzima

muzičke časove, zašto ne bi i Meri; ili, zašto bi Meri uzimala muzičke časove kada ih ta druga devojčica ne uzima. Ali naše osećanje razlike između zanimanja dece i zanimanja odraslih toliko je oštro da dete ne uči da sopstveno ponašanje procenjuje u odnosu na život odraslih. Tako deca često nauče da igru smatraju nečim što je po sebi nedostojanstveno te kao odrasli jedno pokvare i ono malo trenutaka dokolice. Samoansko dete, pak, svaki svoj čin rada ili igre meri uzimajući u obzir čitavu svoju zajednicu; svaki postupak vrednuje se prema tome koliko je saglasan sa jedinim merilom za koje dete zna — sa životom samoanskog sela. Ne može se očekivati da će se u društvu tako složenom i slojevitom kao što je naše ikada spontano razviti tako jednostavna vaspitna shema. I tu bi nam bilo teško da se uklopimo i iznađemo za decu puteve sudelovanja i načine da se njihov školski život uzglobi u ostale vidove života tako da on poprimi isto ono dostojanstvo koje Samoa pruža svojoj deci.

Poslednja od kulturnih razlika koje su možda od uticaja na emotivnu stabilnost deteta jeste izostanak pritiska da se donesu važne odluke. Decu teraju da uče, teraju ih da se lepo ponašaju, teraju ih da rade, ali ih ne teraju da požure sa odlukama koje sama treba da donesu. Prva stvar na kojoj se oseća taj stav jeste tabu između braće i sestara, glavna tačka smernosti i pristojnosti. Pa ipak, tačan čas kada treba početi sa pridržavanjem tog tabua uvek se prepušta mlađem detetu. Kada dostigne stupanj smotrenosti, razumevanja, ono će se samo osetiti „postideno“ i uspostaviti krutu branu koja će se održati sve do starosti. Isto tako, mladima se nikada ne natura ni seksualna aktivnost niti im se brak nameće u ranoj mladosti. Tamo gde su mogućnosti odstupanja od prihvaćenih merila tako male, nekoliko godina zavetrine nimalo ne ugrožava društvo. Dete koje kasnije uspe da shvati tabu između braće i sestara zaista ništa ne dovodi u opasnost.

Ovaj *laissez faire* stav preneo se i u samoansku hrišćansku crkvu. Samoanci nisu videli zašto bi mlade nevenčane ljude trebalo nagoniti da donose važne odluke koje bi im pokvarile deo provoda u životu. Za takve ozbiljne stvari ima dovoljno vremena kada jednom stupe u brak ili čak i kasnije, kada budu potpuno sigurni u korake koje preduzimaju i kada budu manje u opasnosti da zgreše svakih mesec-dva dana. Shvatajući delotvornost laganog napredovanja i žestoko se protiveći

mirenju samoanske seksualne etike sa zapadnoevropskim moralom, misionarske vlasti su smatrale da je veoma nezgodno kada nevenčani pripadnici Crkve nisu zatvoreni u crkvene škole. U skladu s tim, domorodački pastor je, daleko od toga da je tera da misli o svojoj duši, savetovao adolescentkinji da pričeka dok ne bude starija, što je ona činila sa najvećim zadovoljstvom.

Ali u nas, pogotovu kada su protestantske crkve posredi, postoji snažna sklonost da se obraćamo mladima. Reformacija, sa svojim naglaskom na ličnom opredeljivanju, nije bila voljna da prihvati prećutno uobičajeno pristupanje Crkvi, što je katolički obrazac, pripadništvo koje obeležavaju naknadni sakramentalni darovi, ali koje ne zahteva naglo preobraćanje niti obnovu verskog osećanja. No protestantsko rešenje jeste — odlagati opredeljenje samo onoliko dugo koliko je to nužno, i onoga trenutka, kada dete dostigne doba koje bi se moglo nazvati „godinama razdvajanja“, njemu se upućuje snažan, dramatičan poziv. Taj poziv potpomažu roditeljski i društveni pritisak; detetu se naređuje da se opredeli sada i to mudro. Mada su takvo stanje u crkvama koje potiču od reformacije i to stalno naglašavanje ličnog opredeljenja bili istorijski neminovni, za žaljenje je što je taj običaj toliko potrajao. Preuzele su ga čak i neke nesektaške reformističke grupe koje gledaju na adolescentno dete kao na najzakonitije područje delatnosti.

U svim tim poređenjima između samoanske i američke kulture mnoge su tačke korisne samo kao svetlosni snopovi koji padaju na naša sopstvena rešenja, dok je u drugima moguće naći sugestije za promenu. Bez obzira na to zavidimo li ili ne zavidimo drugim narodima na nekom od njihovih rešenja, morali bismo da shvatanje sopstvenih rešenja umnogome proširimo i produbimo uzimajući u obzir način na koji su drugi narodi rešili iste probleme. Shvatimo li da naši načini nisu ljudski neizbežni niti od Boga dati, već da su plod duge i burne povesti, možemo mirno da preispitamo sve svoje ustanove jednu za drugom, onako kako se jasno ističu spram istorije drugih civilizacija, i odmerimo ih na terazijama ne strahujući da ćemo otkriti kako su manjkave.

XIV - Vaspitanje za donošenje odluka

Tačku po tačku upoređivali smo našu civilizaciju sa jednostavnijom civilizacijom Samoe kako bismo osvetlili sopstvene vaspitne metode. Okrenemo li se sada od Samoe i uzmemo li samo glavnu pouku koju smo tamo dobili — da adolescencija ne mora neminovno biti vreme potresa i napetosti nego da je kulturne okolnosti čine takvom — možemo li izvesti neke zaključke koji bi nam mogli pomoći prilikom vaspitanja naših adolescenata?

Na prvi pogled, odgovor izgleda prilično jednostavan. Ako adolescenti zapadaju u teškoće i muke samo usled prilika u društvenoj sredini, onda neizostavno treba da izmenimo tu sredinu tako da ublažimo potrese i otklonimo napetost i patnju prilagođavanja. Ali, na žalost, prilike koje unesrećuju naše adolescente jesu sam skelet i vezivno tkivo našeg društva, ništa podložnije našem smišljenom uplitanju no što je jezik kojim govorimo. Možemo da izmenimo gdekoji slog, ili sklop; ali velike i dalekosežne izmene u jezičkoj strukturi (kao i u svim delovima kulture) jesu delo vremena, delo u kojem svaka jedinka igra nesvesnu i zanemarljivu ulogu. Glavni uzroci teškoća naših adolescenata jesu postojanje suprotnih normi i uverenje da svaka jedinka mora da izabere sopstvena opredeljenja, uverenje kojem se pridružuje shvatanje da je izbor važna stvar. Uz takve kulturne stavove, adolescencija gledana sada ne kao razdoblje fizioloških promena, jer znamo da fiziologija puberteta ne mora dovesti do sukoba, već kao početak mentalne i emotivne zrelosti — mora biti ispunjena sukobima i teškoćama. Društvo koje glasno zahteva izbor, društvo pimo mnogobrojnih odelitih skupina od kojih svaka natura sopstvenu vrstu spasenja, sopstvenu varijantu ekonomske filozofije, neće nijednom novom pokoljenju dati mira sve dok se svak ne bude opredelio ili podlegao, nesposoban da izdrži uslove izbora. Pritisak leži u našoj civilizaciji, ne u telesnim promenama kroz koje prolaze naša deca, ali pri svemu tome taj pritisak, u Americi dvadesetoga stoleća, nije ništa manje stvaran niti manje neminovan.

A ako pogledamo posebne oblike koje poprima ta potreba za opredeljenjem, samo ćemo još bolje dokumentovati teškoće

adolescentovog položaja. Pošto se ova rasprava odnosi prvenstveno na devojke, govoriću o tom problemu sa stanovišta devojaka, ali stanje adolescentnih dečaka umnogome je vrlo slično. Između svoje četrnaeste i osamnaeste godine prosečam američki mladić ili devojka završavaju školu. Sada su spremni da počnu da rade i moraju se opredeliti za to kakvu vrstu posla žele da obavljaju. Moglo bi se ustvrditi da oni često imaju izrazito mali izbor. Obrazovanje koje su stekli, kraj u kojem žive, spretnost njihovih ruku — sve to zajedno možda će nametati izbor između posla blagajnice u robnoj kući i telefonistkinje, ili između činovnika i rudara. Ali i taj mali izbor koji im je stvarno dostupan, i to usko polje povoljnih prilika, zamagljuje naša američka teorija o beskrajnim mogućnostima. Filmovi, zabavni časopisi, novine — svi stalno, u ovom ili onom obliku, ponavljaju priču o Pepeljuzi, i zanimljivost se često krije koliko u načinu na koji je blagajnica 456 postala glavni nabavljač, toliko i u njenoj kasnijoj udaji za vlasnika radnje. Naši pozivi nisu strogo razvrstani po klasama. Toliko je dece steklo bolje obrazovanje i obavlja stručnije poslove od svojih roditelja, da čak i stalno prisutan raskorak između mogućnosti otvorenih muškarcima i mogućnosti otvorenih ženama, premda postoji u takmičenju između devojke i njenog brata, često izostaje kada su posredi ona i njen nekvalifikovani otac. Nepotrebno je tvrditi da su ova shvatanja proizvod okolnosti kojih više nema — posebno postojanja granice i ogromnih prostranstava nezauzete zemlje — što je pružalo stalnu alternativu izboru zanimanja. Pravec koji je naše mišljenje uzelo u pionirskim danima očuvao se u drugom smislu. Sve dok budemo imali useljenike iz zemalja u kojima se ne govori engleski, jaz između mogućnosti koje se pružaju roditeljima koji ne govore engleski i deci koja ga govore biće upadljiv i dramatičan. Sve dok naše obrazovne norme ne postanu mnogo postojanije no što su danas, neprestano pomeranje naviše uzrasta i stupnja do kojeg je školovanje obavezno, stvaraće širok obrazovni jaz između mnogih roditelja i njihove dece. Istu sliku dobijamo kada pogledamo promene zanimanja poput ovog sadašnjeg prebacivanja zemljoradnika i poljoprivrednih radnika na gradske poslove. Kada poljoprivredni radnik predstavlja sebi gradski posao kao korak više na društvenoj lestvici, i kad uvođenje naučnih metoda u zemljoradnju toliko korenito smanjuje broj ljudi potrebnih za rad u poljoprivredi, kretanje mladih koji su rođeni na selu ka gradskim

poslovima neminovno će prevazići, bar kad je sledeće pokolenje posredi, sve što u zemljoradničkim državama sada može da se zamisli. Zamena nekvalifikovanih radnika mašinama, i stupanje mnogih radnika i njihove dece na poslove na kojima se barata mašinama, jeste još jedan primer ove vrste istorijskih promena koje održavaju u životu naš mit o beskonačnim mogućnostima. Ovome valja dodati i posebne slučajeve kao što su dejstvo koje će na budućnost crnačke dece imati napuštanje kukuruznih polja na Jugu od strane ogromnog broja ljudi, ili sudbina dece fabričkih radnika iz Nove Engleske, koja su lišena mogućnosti da slepo slede stope svojih roditelja, te moraju potražiti, ako već ne bolja, a ono barem nova područja.

Marljivi izučavaoci činjenica mogu nam reći da klasne mede postaju utvrđene; da ako deca useljenika idu i dalje od svojih roditelja, ona ipak odmiču istim korakom; da među njima ima manje upečatljivih uspeha no ranije; da je mnogo veća mogućnost predviđanja budućeg statusa deteta na osnovu sadašnjeg statusa roditelja. Ali ovo odmereno tumačenje statističara još se nije razglasilo ni preko književnosti ni preko filmova, niti je na bilo koji način umanjilo upečatljivost poboljšanja sudbine dece u odnosu na sudbinu roditelja. Pogotovu u gradovima nema tako očiglednog dokaza za činjenicu da je za decu date klase ili oblasti poboljšanje pravilo, a ne samo izdvojen slučaj Džona Rajlija koji kao saobraćajac zarađuje dvadeset dolara nedeljno, a njegova kćer Meri, koja je išla u poslovnu školu i radi skraćeno radno vreme, zarađuje dvadeset pet. Draž oglasa za dopisne škole, rascvat učenja o prečicama do slave — sve to uspeva da izbor posla američkog mladića ili devojke učini drugačijim od izbora posla engleske dece, dece rođene u društvu u kojem je slojevitost tako stara, tako poustanovljena da ni one najzaostaliije ne ostavlja u nedoumici. Ekonomski uslovi, dakle, primoravaju ih da počnu da rade a sve se udružuje tako da taj izbor čini teškim, bilo stoga što treba napustiti bezbrižan život i zameniti ga ograničenijim, neprivlačnijim, bilo usled ogorčenog opiranja izboru za koji se moraju opredeliti, suprotno svim izgledima za koje im je rečeno da su dostupni svim Amerikancima.

Stupanje adolescentne devojke na posao unosi nove teškoće u njen dom. Njena se zavisnost uvek ogledala u ograničavanju i

zauzdavanju svakog oblika njene spontane delatnosti, od trošenja novca do normi oblačenja i ponašanja. Zbog suštinski novčane prirode našeg društva, veza između ograničavanja džeparca i ograničavanja ponašanja mnogo je dalekosežnija no ranije. Roditeljsko neodobravanje neumerenog načina odevanja ranije se izražavalo time što je majka svojoj kćeri sama šila haljine, do grla zakopčane i dugih rukava. Sada se ono izražava kontrolisanjem putem novca. Ako Meri ne prestane da kupuje svilene čarape, Meri neće imati novca da kupuje čarape. Slično tome, sklonost ka cigaretama i piću može se zadovoljiti samo putem novca; odlazak u bioskop, kupovanje knjiga i časopisa sa kojima se roditelji ne slažu — sve to zavisi od toga ima li devojka novac, a isto tako i od njenog izvrđavanja od neposrednijih oblika nadzora. A važnost novca u zadovoljavanju svih devojčinih priželjkivanja haljina i zabave čini od novca najlakši kanal kroz koji se može sprovesti roditeljska vlast. Taj je put toliko lagan da je pretnja uskraćivanjem džeparca, oduzimanjem novca za jedan odlazak u bioskop nedeljno ili za željeni šešir, zauzela mesto šibanja i osude na hleb-i-vodu, što su u prošlom stoleću bile omiljene disciplinske mere. Roditelji počinju da se uzdaju u taj način nadzora. Kćeri počinju da gledaju na svako cenzurisanje svog ponašanja — moralnog, verskog ili društvenog — na pravila etike kao i na najmanji nadzor nad svojim trošenjem, kao na ekonomsku pretnju. A tada, u šesnaestoj ili sedamnaestoj godini, kći dobija posao. Verovatno još samo u onim kućama u kojima se zadržala evropska tradicija, devojka koja prima platu daje roditeljima celu svoju zaradu, i pored toga što savesno plaća svoj udeo u troškovima domaćinstva. (Iz ovoga su, naravno, izuzeti slučajevi kada kći izdržava roditelje, gde činjenica da je ekonomska odgovornost u njenim rukama na drugi način menja sliku roditeljskog nadzora.) Prvi put u životu ona ima svoj prihod, a da njegovo korišćenje nije vezano ni uz kakve pouke o moralnosti i ponašanju. Glavno disciplinsko oruđe njenih roditelja razbijeno je jednim udarcem, ali nije razbijena i njihova želja da usmeravaju život svojih kćeri. Oni svoje vršenje nadzora ne sagledavaju kao pravo onih koji zarađuju da nadziru one za koje zarađuju. Sagledavaju ga u mnogo tradicionalnijem smislu kao pravo roditelja da kontrolišu svoju decu, shvatanje koje podržavaju godine primene takve kontrole.

No kći je u položaju osobe koja se nevoljno pokoravala nekome ko

je držao bič u ruci i koja sada vidi da je taj bič pokidan. Njena nedragovoljnost da sluša, njena ozlojeđenost pred posebnim roditeljskim ograničenjima za koja u jednostavnijim kulturama deca smatraju da su neizbežna, još je jedna odlika naše raznorodne civilizacije. Kada u nekoj zajednici sva deca odlaze u postelju posle večernjeg zvona, jedno određeno dete verovatno se neće buniti zato što se i njegovi roditelji drže tog pravila. Ali ako je susednoj devojčici dozvoljeno da ostane do jedanaest uveče, zašto Meri mora u krevet u osam? Ako je svim njenim školskim drugaricama dopušteno da puše, zašto ne sme i ona? I obratno, jer to je mnogo više pitanje nepostojanja zajedničke norme negoli prirode normi, ako su svim ostalim devojčicama date divne, kaćiperske haljine i šeširi sa cvećem i trakama, zašto ona mora da nosi strogu, ravnu platnenu haljinu i okrugao šešir? Ako se spreči prekomerna i strastvena odanost dece roditeljima, takva odanost koja pokreće ozbiljnije teškoće, deca u heterogenim civilizacijama neće bez pogovora prihvatati sudove svojih roditelja, a onoj najposlušnijoj će sadašnju pokornost ublažiti nada u buduće oslobođenje.

U primitivnoj, homogenoj zajednici, roditelji primenjuju disciplinske mere da bi od dece izvukli sitne ustupke, da bi ispravili blaga odstupanja do kojih dolazi u okviru jednog obrasca ponašanja. Ali u našem društvu, kućna se disciplina koristi da bi se uspostavio jedan skup normi nasuprot ostalim skupovima normi, i svaka porodična grupa vodi neku vrstu bitke, osećajući odgovornost onih koji se kreću zlatnom sredinom, ili odlučno brani stvar koja je u široj zajednici već izgubljena, ili hrabro pokušava da mnogo pre svojih suseda usadi neku novu normu. Ova propagandistička strana veoma povećava svoj značaj kućne discipline u razvoju devojčine ličnosti. Imamo, dakle, sliku roditelja, lišenih ekonomske vlasti, kako pokušavaju da devojku koja i dalje živi pod njihovim krovom prinude da prihvati norme protiv kojih se ona buni. Dok to pokušavaju, oni često uviđaju da su obezvlašćeni i posledica toga je da kontrola u kući naglo popušta i prekida se tačno u onom trenutku kada je devojci, suočenoj sa drugim važnim opredeljenjima, potrebna uravnotežena kućna sredina.

Negde u to vreme i seks počinje da igra neku ulogu u devojčinom životu, te se i tu pred nju postavljaju suprotstavljeni izbori. Ako se opredeli za slobodnije norme sopstvene generacije, ona dolazi u

sukob sa svojim roditeljima, a što je još važnije — možda i sa idealima koje su joj roditelji usadili. Sadašnji problem seksualnog eksperimentisanja što ga izvode mladi veoma bi se pojednostavio ako bismo ga shvatili kao eksperimentisanje, a ne kao pobunu, i kada nikakvo puritansko samopoštovanje ne bi pritiskalo njihovu savest. Pošto nemamo društvenih pravila za takva ponašanja, već i samo otpočinjanje istraživanja toliko opsežnijeg i opasnijeg no ranije, zadaje dovoljno problema. Jer upuštanje u novo područje ličnih odnosa uvek je praćeno neuspehom onih koji nisu dovoljno snažni da se suoče sa nekom situacijom za koju nema obrasca. Pravila časti, lične obaveze, granica odgovornosti — razvijaju se, ali sporo. Mnogi od prvih istraživača stradaju na neistraženim morima. Ali kada se na zamke istraživanja nadoveže sumnja da je opit rđav i potreba da se taji, laže, plaši — napon je toliki da su učestali padovi neizbežni.

A ako se devojka opredeli za drugi pravac i reši da ostane verna tradiciji prošlog pokolenja, zadobiće saglasnost i podršku roditelja na račun drugarstva svojih vršnjaka. Ma na koju stranu kocka pala — izbor prate duševne muke. Samo povremeno deca uspevaju da se nekom srećom izvuku — ako su u dovoljno velikoj grupi koja ima iste norme tako da im pruža podršku ili protiv roditelja, ili protiv većine ostalih vršnjaka, ili ako ih privuku neka druga initeresovanja. Ali, izuzev studentkinja koje ponekad imaju sreću da odlože sređivanje ličnih odnosa, one koje nalaze toliko zadovoljstvo u zanimanju za nešto drugo da se za suprotan pol i ne interesuju, često ostaju stare devojke bez ikakvih mogućnosti da povrate ranije položaje. Strah od usedelištva jeste strah koji ne natkriljuje život primitivne žene; to je još jedan vid neusklađenosti što ga je proizvela naša civilizacija.

Na problem kako se držati, nadovezuju se sve one zapletenosti koje proizilaze iz različitih predstava o braku, iz sukoba između odlaganja braka, sve dok se ne osiguraju dovoljni prihodi, i stupanja u brak i učestvovanja u obezbeđivanju sredstava za kućne troškove zajedno sa mladim mužem koji krči sebi put. Upoznatost sa kontrolom rađanja, premda umnogome uzdiže ljudski život time što u nešto gde su ljudska bića ranije bila najbesspomoćnije potčinjena prirodi uvodi i elemenat izbora, dovodi do novih zapletenosti. Pitanje komplikuje mogućnost biranja načina života — od određenog puta brak—kuća—deca do života nezavisne usedelice, uz dopuštanje braka bez dece,

ranih brakova, brakova i pravljenja karijere, seksualnih odnosa bez braka i odgovornosti za kuću. A pošto većina devojaka i dalje želi da se uda te na svoje zapošljenje gleda kao na privremenu zamenu, ti problemi uitiču ne samo na njihov stav prema muškarcima, već i na njihov stav prema radu, te ih ometaju da održavaju interesovanje za posao koji su primorane da obavljaju.

Teškoćama skopčanim sa novim ekonomskim statusom i sa neophodnošću da se prihvati neko merilo seksualnih odnosa moramo dodati i etička i verska pitanja ikoja treba rešiti. I ovde je dom moćan činilac; roditelji će primeniti svaki moguća pritisak na osećanja svoje dece ne bi li ih uključili u neku od pola tuceta vojski spasa. Napornost verskog sastanka, pritisak pastora i roditelja ne daje im mira. A osnovna teškoća da se učenja autoriteta izmire sa društvenim praksama i naučnim nalazima — sve to uznemiruje i zbunjuje decu, već izmrcvarenu preko svake mere.

Ako priznajemo da društvo svojim adolescenkinjama postavlja previše problema, zahteva donošenje previše važnih odluka u roku od nekoliko meseci, šta učiniti u vezi s tim? Po jednom opštem leku, trebalo bi odložiti bar neke odluke, držati devojku u ekonomskoj zavisnosti ili je odvojiti od svih dodira sa pripadnicima suprotnog pola, predstaviti joj samo jedan skup verskih ideja — sve dok ne postane starija, uravnoteženija, sposobnija da se kritički ponese sa problemima sa kojima će se suočiti. Ne tako razgovetno izražena, ova je zamisao pozadina različitih planova da se mladost produži putem dizanja godina stupanja na posao, produžetka školovanja, zaštite školske dece od znanja o takvim protivrečnostima kao što su evolucija naspram fundamentalizma, ili od ma kakvog znanja o polnoj higijeni ili kontroli rađanja. Čak ako bi se takvim, posebno uvedenim i zakonski osnaženim merama i mogao ispuniti oilj kojem se teži, i odložiti razdoblje opredeljivanja, pitanje je da li bi takav tok stvari bio poželjan. Nije pravo da sasvim mala deca postanu poprište sukoba normi, da se njihov razvoj sputava propagandističkim pokušajima da se ona iskoriste i uslove onako mala. U kulturnom pogledu, verovatno je isto tako nepravredno predugo odlagati donošenje odluka. Izgubiti veru u boga u tridesetnoj godini veća je trzavica nego izgubiti je u petnaestoj naprosto zbog dugogodišnjeg prihvatanja koje je pratilo uverenje. Iznenadno upoznavanje sa do tada neslućenim stranama seksa, ili

razbijanje svih starih konvencija koje se odnose na seksualno ponašanje, utoliko je teže ukoliko su stara uverenja bila jača. Osim toga, takvi bi planovi, praktično gledano, bili — kao i sada — samo lokalni, jedna bi država donela propise protiv evolucije, druga protiv kontrole rađanja, ili bi jedna verska skupina izdvajala svoje neudate devojke. A ti posebni lokalni pokreti naprosto bi onesposobili grupe mladih da se uspešno takmiče sa decom kojoj je bilo dopušteno da se ranije opredele. Takva vaspitna shema, pored toga što bi je bilo bezmalo nemoguće izvesti, bila bi korak unazad i problem bi njome samo bio zaobiđen.

Umesto toga, sve svoje vaspitne napore morali bismo usmeriti ka tome da obučimo svoju decu za opredeljenja sa kojima će se suočiti. U kući čak više nego u školi, vaspitanje bi, umesto izričite odbrane jednog načina života, očajničkog pokušaja da se stvori jedan osoben sklop svesti koji će odolevati svim spoljnim uticajima, moralo biti priprema baš za te uticaje. Takvo bi vaspitanje moralo mnogo veću pažnju no dosad da pokloni mentalnoj i telesnoj higijeni. Dete koje treba mudro da donosi odluke mora biti zdravo telom i duhom, bez ikakvih smetnji koje su se mogle sprečiti. A što je još važnije, to dete budućnosti mora biti otvorena duha. U kući se mora prestati sa odbranom nekog etičkog načela ili religioznog uverenja putem osmeha ili mrštenja, maženja ili pretnji. Decu treba naučiti kako da misle, ne šta da misle. A pošto stare greške sporo izumiru, treba decu naučiti trpeljivosti, baš kao što ih danas učimo netrpeljivosti. Treba ih naučiti da im je otvoreno mnogo puteva od kojih nijedan nije obavezniji od nekog drugog i tome da na njima, deci, i samo na njima leži breme izbora. Nesputana predrasudama, neunesrećena preranim uslovljavanjem na bilo koje merilo, ona se moraju otvorenih očiju naći pred izborom koji leži pred njima.

Svako ko izučava civilizacije, naime, morao bi da shvati da mi plaćamo visoku cenu za svoju heterogenu civilizaciju koja se naglo menja; plaćamo velikim razmerama zločina i prestupništva, plaćamo sukobima u mladima, plaćamo sve većim brojem neuroza, plaćamo nedostatkom povezane tradicije bez koje je razvoj umetnosti žalosno ometen. Uz tolike i takve cene moramo brižljivo odmeriti svoje prednosti, da ne bismo ostali obeshrabreni. A među tim prednostima kao glavna se mora smatrati ova mogućnost izbora, priznavanje

mnogih mogućih načina života onde gde druge civilizacije priznaju samo jedan. Onde gde druge civilizacije daju zadovoljavajuću odušku samo jednom tipu temperamenta — bio to mistik ili vojnik, poslovani čovek ili umetnik — civilizacija u kojoj postoje mnogobrojne norme nudi mogućnost zadovoljavajućeg prilagođavanja pojedincima koji se veoma razlikuju po temperamentu, koji su obdareni različitim darovima i gaje različita interesovanja.

Zasada živimo u prelaznom razdoblju. Imamo mnogo normi, ali i dalje verujemo da samo jedna može biti ispravna. Svojoj deci odajemo sliku bojišta na kojem je svaka grupa, pod punom ratnom spremom, uverena u pravičnost svoje stvari. A svaka od tih grupa kreće u osvajačke pohode na naredno pokolenje. Ali neshvatljivo je da izrično priznavanje velikog broja načina na koje je čovek rešavao, a i danais rešava probleme života, da to priznavanje sobom ne nosi i pad našeg verovanja u jednu jedinu normu. I kada nijedna grupa ljudi više ne bude polagala pravo na to da su samo njeni običaji etički potvrđeni, a sve grupe budu u svoje redove prihvatale samo one koji joj kao pripadnici odgovaraju po temperamentu, onda ćemo shvatiti koliko je visok domet individualnog izbora i sveopšte trpeljivosti koje heterogena kultura, i samo ona, može da dostigne. Samoa zna samo za jedan način života i njemu uči svoju decu. Da li ćemo mi, koji poznajemo mnogo načina života, dati svojoj deci slobodu da biraju koji hoće?

Prilog I - BELEŠKE UZ POJEDINA POGLAVLJA

IV — Samoansko domaćinstvo

U samoanskom razvrstavanju rođaka od prvorazrednog su značaja dva načela — pol i starost. Ljudii se nikada ne obraćaju jedni drugima izrazima koji označuju srodstvo, već se čak i majoi ili ocu obraćaju po imenu ili nadimku. Rođake istih godina, ili one godinu do dve mlađe, odnosno pet do deset godina starije od sebe, onaj koji govori svrstava u sopstvenu generaciju i deli ih po tome da li su istog pola kao i on, ili suprotnog. Tako će devojka svoju sestru, tetku, nećaku i polusestru, koje su približno njenih godina, zvati *uso*, dok će mladić isto činiti sa bratom, stricem ili ujakom, nećakom ili polubratom. Za odnose između braće i sestara postoje dva izraza — *tuafafine* i *tuangane* — prvi označava ženskog srodnika iste dobne skupine koje je i muškarac, a drugo — muškog srodnika iste dobne skupine koje je i žena. (Izraz *uso* nema takvih pododeljaka.)

Izraz koji je po važnosti odmah iza ovih primenjuje se na mlađe rođake oba pola — to je reč *tei*. Da li će neki stariji rođak svrstati dete istu grupu ne zavisi toliko od toga koliko je to dete mlađe od njega, već od toga koliko se ta osoba starala o detetu o kome je reč. Tako će devojka zvati *tei* dve godine mlađu polusestru koja živi blizu nje, ali isto tako mladu polusestru koja raste u nekom udaljenom selu zvaće *uso* sve dok obe ne odrastu. Vredi zapaziti da nema izraza za starijeg rođaka. Izrazi *uso*, *tuafafine* i *tuangane* — svi prenose osećanje da su posredi vršnjaci, i ako je potrebno posebno naznačiti da je neko stariji, mora se upotrebiti pridev kojim će se to odrediti.

Tama, izraz za oca, primenjuje se takođe i na *mataia* domaćinstva, ujaka ili strica ili starijeg polubrata sa čijim autoritetom mlađa osoba često dolazi u dodir, a isto tako i na mnogo starijeg brata koji se, po osećanju, svrstava u istu generaciju u koju i roditelji. *Tina* je jedva nešto manje neodređeno i upotrebljava se za majku, tetke koje žive u domaćinstvu, supruge *mataia* i tek, s vremena na vreme, za stariju sestru.

U terminologiji se još pravi razlika između izraza kojima decu nazivaju žene, odnosno muškar'ci. Žena će reći *tama* (što će se s

dodacima sufiksa *tane* i *fafine* menjati prema tome da li je u pitanju muško ili žensko dete), a muškarac će za sina reći *atalii*, a za ćerku — *afafine*. Tako će neka žena reći „Losa je moja *tama*“, navodeći pol posebno samo tamo gde je neophodno. Losin otac, pak, govoriće o Losi kao o svojoj *afafine*. Isto se primenjuje i kada se muškarcu ili ženi govori o detetu. Svi se ovi izrazi dalje preinačuju dodavanjem reči *moni*, istinski, kada se misli na rođenu sestru, ili rođenog oca ili majku. Stariji članovi domaćinstva nazivaju se, svi odreda, *matua*, a o dedi i babi se obično govori kao o *toa'ina* — „starac“, ili *olamatua* „starica“, a ako je potrebno, dodaje se i objašnjenje. Svi se ostali rođaci opisuju međusobnim dovođenjem u vezu — „sestra muža sestre moje majke“, „brat žene mog brata“ itd. Za grupu srodnika po braku nema posebnog izraza.

V — Mape susedstava

Domaćinstva su, radi preglednosti, označena brojevima, redom s kraja na kraj sela. Kuće se ne protežu pravom linijom duž obale, već su raspoređene tako neravnomerno da se katkad događa da se jedna kuća nađe neposredno iza druge. Shematski linearan prikaz ipak će biti dovoljan da pokaže uticaj položaja na stvaranje susedskih skupina.

SELO I

Luma

(Ime devojčice nalazi se ispod broja koji označava domaćinstvo. Imena adolescentkinja data su verzalom, devojčica koje se upravo bliže pubertetu — običnim slovima, a preadolescentne dece — kurzivom.)

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	<i>Vala</i>		LITA	Maliu	<i>Lusi</i>	Fitu	<i>Lia</i>	<i>Piva</i>
				<i>Pola</i>		<i>Ula</i>		LUNA
10	11	12	13	14	15	16	17	18
				LOTA	PALA		<i>Tuna</i>	
					VI			
					<i>Pele</i>			
19	20	21	22	23	24	25	26	27
		LOSA			TULIPA	MASINA	<i>Mina</i>	<i>Tina</i>
							SONA	
28	29	30	31	32	33			
TITA	Aso	Lelu						
<i>Sina</i>	<i>Suna</i>	Tolo						
<i>Elisa</i>								

SELO II *Siufanga*

(Domaćinstvo broj 38 u Siufangi graniči se sa domaćinstvom broj 1 u Lumi. Dva sela geografski se nadovezuju jedno na drugo, ali u društvenom pogledu to su dve odvojene jedinice.)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Vina		MAMU		LITA ¹		Tulima			
TOLO		TOLU							
		<i>Lusina</i>							
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
	Tatala			Lilina	Tino	MALA		LOLA ¹	
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
<i>Pulona</i>	Ipu	Tasi			Tua				<i>Timu</i> <i>Meta</i>
31	32	33	34	35	36	37	38		
LUA	Simina						FALA		
							<i>Solata</i>		

11

SELO III *Faleasao*

(Faleasao je od Lume odvojen visokom liticom koja je isturena u more te je nepochodno, da bi se stiglo iz jednog sela na obali u drugo, krenuti stazom kroz unutrašnjost ostrva. Od Tau je ono bilo udaljeno oko dvadeset minuta hoda. Na decu iz Faleasaoa gledalo se sa mnogo više neprijateljstva i podozrivosti nego što su to pokazivala

1. On je čovek bez titule. On vredno radi u polju. On je visok, tanak i tamnoput. On se ne ljuti lako. On ide da radi i ponovo se vraća uveče. On je policajac. On radi za vladu. On nije ispunjen neraspoloženjem. On privlačno izgleda. On nije oženjen.

2. Ona je stara žena. Ona je vrlo stara. Ona je slaba. Ona ne može da radi. Ona može samo da ostaje u kući. Njena je kosa crna. Ona je debela. Ona ima elefantijazu u jednoj nozi. Ona nema zuba. Ona nije razdražljiva. Ona ne mrzi. Ona je vešta pri pletenju asura, kotarica za ribu i poslužavnika za jelo.

3. Ona je jaka i sposobna za rad. Ona odlazi u unutrašnjost. Ona čisti, pravi pećnicu i ubira plod hlebnog drveta i skuplja koru papirnog duda. Ona je dobra. Ona je dobrog vladanja. Ona je vešta pri pletenju kotarica i asura i finih asura i poslužavnika za jelo, i u slikanju tape i u ljuštenju, tučenju i lepljenju kore papirnog duda. Ona je niska, crnokosa i tamnoputa. Ona je debela. Ona je blaga. Ma ko da prođe, ona se ljubazno naginje k njemu i viče „*Po'o fea 'e te maliu i ai?* (najučtiviji način da se upita „Kuda idete?“)

4. Ona je debela. Ona ima dugu kosu. Ona je tamnoputa. Ona je ćorava na jedno oko. Ona je dobrog ponašanja. Ona je vešta u sađenju taroa i pletenju podnih asura i finih asura. Ona je niska. Rađala je decu. Evo bebe. Nekih dana ona ostaje u kući, a drugih odlazi u unutrašnjost. Ona takođe zna da plete korpe.

5. On je dečak. Njegova je koža tamna. Takva mu je i kosa. On odlazi u šumaricu da radi. On radi u poljima taroa. On svakoga voli. On je vešt u pletenju korpi. On nedeljom peva u horu mladića. On veoma voli da se druži s devojkama. Izbačen je iz pastоровe kuće.

6. Autoportret

Ja sam devojka. Ja sam niska. Imam dugu kosu. Ja volim svoje sestre i sve ljude. Znam da pleteni korpe i korpe za ribu i da pripremam koru papirnog duda. Živim u pastоровoj kući.

7. On je muškarac. On je jak. On ide u unutrašnjost i radi na poljima svojih rođaka. On ide u ribarenje. On ide da skuplja kokose i

plod hlebnog drveta i lišće za kuvanje i pravi pećnicu. On je visok. On je tamnopus. On je prilično debeo. Njegova kosa je kratka. On je vešt u pletenju korpi. On upreda asure od rogozine od palmovog lišća za kuću.¹² Isto je tako vešt u građenju kuća. On je dobrog vladanja i ima drag izraz lica.

8. Ona je žena. Ne može dovoljno da se naradi (da zadovolji sebe). Takođe je vešta u pletenju korpi i finih asura i u pravljenju platna od kore. Ona takođe pravi i pećnicu i raščišćava otpatke oko kuće. Ona održava kuću u dobrom stanju. Ona loži vatru. Ona puši. Ona odlazi u ribarenje i nalazi hobotnice i *tu'itu'i* (morska jaja) i vraća se i jede ih sirova. Ona ima dobro srce i prijatnog je lica. Ona nikad nije ljuta. Ona voli i svoju decu, takođe.

9. Ona je žena. Ona ima sina,.... mu je ime. Ona je lenja. Ona je visoka. Ona je tanka. Njena je kosa duga. Vešta je u pletenju korpi, izradi platna od kore i pletenju finih asura. Njen muž je umro. Ona se ne smeje često. Nekih dana ostaje u kući, a drugih ide u unutrašnjost. Ona sve održava čisto. Ona odlično živi od banana. Ona ima ljupko lice. Ona se ne oneraspoložuje lako. Ona pravi pećnicu.

10. Ona je kćerka. Ona je devojčica mojih godina. Takođe je vešta u pletenju asura i korpi i finih asura i senila i podnih asura. Ona je dobra u školi. Ona ide i da skuplja lišće i plodove hlebnog drveta. Ona ide i u ribarenje kad nema plime. Ona skuplja račiće i meduze. Ona je vrlo ljupka. Ona ne pojede svu svoju hranu ako to drugi traže od nje. Ona pokazuje ljubazno lice svakome ko joj dođe u kuću. Ona takođe iznosi jelo za sve posetioce.

11. Autoportret

Ja sam vešta u pletenju asura i finih asura i korpi i senila i podnih asura. Ja idem i donosim vodu za piće za celo moje domaćinstvo, a takođe i za druge. Idem i skupljam banane i plodove hlebnog drveta i lišće, i sa svojim sestrama pravim pećnicu. Tada mi (ona i njene sestre) idemo u ribarenje zajedno i onda je noć.

X — Iskustva i osobnosti obične devojke

Na ovom uzrastu deca već pružaju veoma zanimljive primere staranja o fonetici u kojima pokazuju da gotovo isto onako oštro razlikuju glasove kao i odrasli. Kada su misionari preoblikovali jezik za pisanje, u jeziku nije bilo *k*, a mesto *k* u ostalim polinežanskim dijalektima, u samoanskom je ispunjavalo ili *t* ili glasnička stanka. Ubrzo posle štampanja Biblije i standardizovanja samoanskog načina pisanja, tešnje veze sa ostrvima Tonga uvele su *k* u govorni jezik ostrva Savai'i i Upolu, istiskujući *t* ali ne zamenjujući glasničku stanku. Uskoro se ova nametnuta upotreba raširila i prema istoku preko samoanskih ostrva, a misionari koji su imali nadzor nad školama i štampom vodili su ogorčenu i uzaludnu bitku protiv onog manje muzikalnog *k*. Danas se glas *t* koristi u govoru obrazovnog sveta i u crkvi, po pravilu se redovno zadržava u pisanju i koristi u govorima i prilikama u kojima se zahteva zvaničnost. Deca sa Manu'e koja nikada nisu pohađala misionarske internate upotrebljavala su samo *k*. Ali u crkvi i u školi ona su čula *t* i bila su dovoljno svesna razlike da me odmah ukore ako bi mi se prokralo kolokvijalno *k*, koje je bilo jedina njihova govorna navika, a glas *t* su izgovorila možda prvi put u životu da bi mi pokazala pravilan izgovor od kojeg ja, koja tobože učim da pravilno govorim, ne smem da odstupim. Takva sposobnost da se odvoji glas koji se upotrebljava, od glasa koji se čuje, zbilja je vredna zapažanja u tako male dece, a uostalom i u svake osobe koja nije upućena u lingvistiku.

XI — Devojka u sukobu

Za šest meseci videla sam šest devojaka kako iz raznih razloga napuštaju pastorovu kuću: Tasi, zato što joj je majka bila bolesna i ona je — što je retko — kao najstarije dete biološke porodice, bila potrebna kod kuće; Tuu, zato što je na godišnjem ispitu u misionarskoj školi prošla kao najgora, što je njena majka pripisala pastorovoj pristrasnosti; Limu, zato što je njena maćeha, koju nije volela, napustila njenog oca te joj je tako sopstveni dom postao privlačniji i zato što je pod uticajem starije polusestre koja se odala promiskuitetu počela da se dosađuje u društvu mlađih devojaka i da se zanima za ljubavne dogodovštine; Litu, jer joj je otac naredio da se vrati kući zato

što je, s pastоровim dopuštenjem ali ne pitajući porodicu, otišla u tronedeljnu posetu na drugo ostrvo. Za Litu je povratak kući značio stanovanje na udaljenom kraju drugoga sela, što je iziskivalo potpunu promenu prijatelja. Nove prijateljice i nova interesovanja sačuvali su je svake ljutnje zbog promene. Sala, glupava dokona devojka, odbegla je s ljubavnikom iz pastoro ve kuće.

Prilog II - METODOLOGIJA OVOG ISTRAŽIVANJA

Nemoguće je dati jednu jedinu i objedinjenu sliku adolescentne devojke na Samoi i u isti mah naći zadovoljavajuće odgovore na različita pitanja za koje se očekuje da će ih pružiti ovakvo istraživanje. Kada traga za podacima o običajima i obredima, skopčanim sa adolescencijom, etnolog mora da obuhvati i opise običaja koji su pod uticajem zapadnjačke propagande i tuđinskih primera počeli delimično da se raspadaju. Prilikom proučavanja adolescentne devojke na današnjoj Samoi, tradicionalni običaji i stavovi važni su stoga što se iz njih još i danas sastoje, najvećim delom, obrasci mišljenja devojčinih roditelja, čak iako ti običaji i stavovi u njenom kulturnom životu više nemaju konkretnog izraza. Ali ova dvostruka potreba da se opiše ne samo sadašnja sredina i devojčina reakcija na nju, već i da se povremeno ubaci i opis kruće kulturne sredine iz vremena devojaštva njene majke, osujećuje donekle jedinstvenost ovog istraživanja.

Podrobna posmatranja izvršena su nad skupinom devojčica i devojaka koje su živele u tri praktično spojena sela, na jednoj strani ostrva Tau. Podaci o obredima koji okružuju rođenje, adolescenciju i brak prikupljeni su iz svih sedam sela arhipelaga Manu'a.

Metod istraživanja temelji se na pretpostavci da će podrobno, intenzivno ispitivanje biti od veće vrednosti negoli rasplinitije i uopštenije istraživanje koje bi se zasnivalo na manje tačnom poznavanju većeg broja jedinki. Istraživanje dr Van Uotera (Van Water) *Adolescentna devojka u primitivnim narodima (The Adolescent Girl Among Primitive Peoples)* iscrpio je mogućnosti ispitivanja koje bi se temeljilo na pukim spoljašnjim opaskama etnologa koji daje standardizovan opis primitivne kulture. Tu imamo preobilje opšte opisne građe, bez podrobnih posmatranja i pojedinačnih slučajeva, u svetlu kojih bi je bilo moguće objasniti.

Spisateljka je stoga odlučila da radi na jednom malom prostoru, sa skupinom koja je brojala svega šest stotina ljudi, i da provede šest meseci prisno se i podrobno upoznajući sa svim adolescentnim devojka u toj zajednici. Pošto je bilo svega šezdeset osam devojčica i devojaka starih od devet do dvadeset godina, očigledni su razlozi iz kojih bi sve kvantitativne tvrdnje praktično bile bezvredne: za

toliku grupu verovatna greška je prevelika; klase uzrasta su premale, itd. Kvantitativne tvrdnje mogu biti od značaja jedino kada je posredi varijabilnost u samoj grupi, jer što je manja varijabilnost u okviru uzorka, to je veća opšta validnost rezultata.

Osim toga, tip podataka koji nam je bio potreban nije od one vrste koja se lako daje podvrći kvantitativnoj obradi. Kako će devojka reagovati na svoju maćehu, na rođake koji je odgajaju, na mlađu sestru ili na starijeg brata — sve je to, u kvantitativnom smislu, nemerljivo. Kao što lekar i psihijatar smatraju da je neophodno opisati svaki slučaj posebno, da bi te slučajeve iskoristili više kao osvetljenje svoje teze nego kao neki neoboriv dokaz kakav je moguće izvesti u egzaktnim naukama, tako je i izučavalac onih neopipljivih psiholoških strana ljudskog ponašanja primoran više da osvetljava no da dokazuje neku tezu. Sastav pozadine naspram koje devojka dela može se opisati tačnim i opštim izrazima, ali njena reagovanja su funkcija njene ličnosti i ne mogu se opisati a da se ne pozovemo na nju. Uopštavanja se temelje na brižljivom i detaljnom posmatranju male grupe subjekata. Ovi će rezultati biti osvetljeni i ilustrovani istorijama samih primera ispitivanja.

Zaključci su takođe podvrgnuti ograničenju individualnih razlika. To su procene jedne osobe o masi podataka čije su mnoge najznačajnije strane, već po samoj svojoj prirodi, poznate možda samo njoj. To je bilo neizbežno, i kao olakšica se može reći jedino to da su, pošto je činilac individualnih razlika držan apsolutno konstantnim, različiti delovi podataka potpuno uporedivi. Procene o reagovanju Lole na njenog ujaka i Sone na njenu polusestru izražene su na potpuno istoj osnovi.

Još jedan metodološki postupak koji je verovatno potrebno obrazložiti jeste taj što je longitudinalna metoda zamenjena poprečno-sekcijskom. Podrobno je proučeno dvadeset osmoro dece u kojih se još nisu ukazali znaci puberteta, četrnaestoro koje će verovatno sazreti za godinu ili godinu i po dana, i dvadeset pet devojaka koje su u poslednje četiri godine prošle kroz pubertet, ali koje zajednica još nije svrstala u odrasle. Manje intenzivna posmatranja obavljena su i nad sasvim malom decom, kao i nad mladim udatim ženama. Ovaj metod uzimanja poprečnih preseka, uzoraka jedinki u različitim razdobljima fizičkog razvoja, i tvrđenje da će se u skupini koja se

nalazi na ranijem stupnju jednom ukazati karakteristike koje se javljaju u drugoj skupini, koja je u razvoju odmakla stupanj dalje, manje su vredni, naravno, od longitudinalnog istraživanja u kojem se ista skupina posmatra niz godina. Obično je jedina prihvatljiva odbrana za takav postupak — veoma velik broj slučajeva. Broj slučajeva obuhvaćenih ovim istraživanjem, premda veoma mali u poređenju sa brojem koji skuplja svaki izučavalac američke dece, ipak tvori dovoljno velik uzorak s obzirom na to koliko je broj stanovnika na Samoi mali (otprilike osam hiljada na sva četiri ostrva američke Samoe) i na to da je jedino odabiranje bilo geografsko. Moglo bi se dalje tvrditi da gotovo bespogovoran karakter zaključaka, izvanredno mali broj izuzetaka koji se mora napraviti, dalje potvrđuju valjanost veličine uzorka. Poprečno-sekcijsku metodu samo prihvatili, razume se, iz razloga isplativosti, ali kada se rezultati brižljivo izvedu iz dovoljno velikog uzorka, oni se sasvim lepo mogu porediti sa rezultatima dobijenim longitudinalnom metodom, kada se isti subjekti posmatraju niz godina. Za ciljeve psihološke teorije, dovoljno je znati da u nekom društvu deca prohodaju, prosečno, sa dvanaest meseci, a progovore, prosečno, sa petnaest. Za ciljeve određivanja dijagnoze, potrebno je znati da je Džon prohodao sa osamnaest meseci, a progovorio tek sa dvadeset. Stoga je i za opšte teorijske ciljeve dovoljno utvrditi da se u devojčica koje su upravo zašle u pubertet javlja stidljivost i gubitak prisebnosti pred dečacima, ali ako hoćemo da shvatimo Malino prestupništvo, neophodno je da znamo da ona više voli društvo dečaka nego društvo devojčica i da je to tako već nekoliko godina.

POSEBNE METODE

Podaci potrebni za opis kulturne osnove prikupljeni su na naučno ispravan način, najpre putem razgovora sa brižljivo odabranim izvestiocima, potom putem sravnjivanja njihovih iskaza sa iskazima drugih izvestilaca, kao i putem nalaženja mnogih primera i slučajeva za proveru. Uz nekoliko nevažnih izuzetaka ta je građa prikupljana na samoanskom jeziku, a ne posredstvom tumača. Rad sa pojedincima u potpunosti je obavljen na jeziku domorodaca, pošto na ostrvu nije bilo mladih ljudi koji su govorili engleski.

Premda je poznavanje ukupne kulture bilo bitno za tačnu procenu

ponašanja ma koje jedinke uzete posebno, podroban opis biće dat samo za one vidove kulture koji su u neposrednoj vezi sa problemom adolescentne devojčice. Ako Pele, recimo, odsečno odbija da odnese poruku nekom rođaku, važno je znati da li je na to podstakla tvrdoglavost, mržnja prema rođaku, strah od pomrčine ili strah od duha koji živi u blizini i ima običaj da ljudima skače na leđa. Ali podrobno navođenje naziva i navika svih lokalnih duhova malo bi pomoglo čitaocu da shvati glavni problem. Svi opisi kulture, dakle, koji nisu od neposredne važnosti, izostavljeni su iz ove rasprave, ali nisu bili izostavljeni iz prvobitnog istraživanja. Njihova nepovezanost sa temom, prema tome, sigurno je ustanovljena.

Znanje o opštem kulturnom obrascu upotpunjeno je podrobnim istraživanjem društvene strukture tri sela uzeta u razmatranje. Svako je domaćinstvo analizovano prema rangu, bogatstvu, smeštaju, blizini i odnosima sa drugim domaćinstvima, i prema starosti, polu, srodstvu, bračnom stanju, broju dece, ranijim prebivalištima svakog pojedinca u domaćinstvu. Ova građa poslužila je kao opšta osnova za opis i za dalju i pažljiviju analizu domaćinstava subjekata, i omogućila je proveravanje porekla zavada ili saveza između pojedinaca, korišćenja izraza koji označuju srodstvo itd. Svako je dete, dakle, proučavano naspram osnove koju smo do tančina upoznali.

O subjektima je prikupljen i niz ostalih obaveštenja: približan uzrast (stvarna starost se na Samoi nikada ne može odrediti), redosled rođenja, broj braće i sestara, ko je sve stariji a ko mlađi od subjekta, broj brakova svakog od roditelja, stanovanje sa majčinom, odnosno očevom porodicom, godine provedene u pastorovoj školi i vladinoj školi, i uspeh tamo postignut, da li je dete ikada bilo van svog sela ili izvan ostrva, seksualno iskustvo itd. Deci su, isto tako, zadati i improvizovan test inteligencije, testovi naziva boja, mehaničkog pamćenja, suprotnosti, zamene, lopte u polju i tumačenja slika. Svi su ti testovi zadati na samoanskom jeziku; standardizacija, naravno, nije bila mogućna, a uzrasti dece bili su poznati samo približno; od koristi bili su mi uglavnom da devojčicu svrstam u skupinu kojoj pripada, a za poređenje nemaju vrednosti. Rezultati testova ukazali su, pri svemu tome, na veoma nisku varijabilnost u samoj grupi. Testove je dopunio upitnik koji nije popunjavan izrično, već, s vremena na vreme uzgrednim postavljanjem pitanja. Na osnovu tog upitnika dobijena je

mera u kojoj su devojčice poznavale pojedine poslove, stepen do kojeg su sudelovale u tradicionalnom učenju zajednice, obim u kojem su usvojile evropsko znanje o stvarima kao što su gledanje na sat, služenje kalendarom, a takođe i obim učestvovanja u prizorima smrti, rođenja, pobačaja, ili bile očevici takvih prizora, itd.

Ali ovi kvantitativni podaci samo su goli kostur građe skupljane višemesečnim posmatranjem pojedinaca i grupa — samih, u domaćinstvu i u igri. Iz tih je posmatranja izvedena glavnina zaključaka o stavovima dece prema porodici i prema drugoj deci, o verskim interesovanjima ili nepostojanju tih interesovanja, i o pojedinostima njihovog polnog života. Ta se obaveštenja ne mogu svesti na tabele niti na statističke tvrdnje. U mnogim slučajevima ona, naravno, nisu onako potpuna kao u drugima. U nekim slučajevima, da bi se shvatio neki zbunjujući vid detinjeg ponašanja, bilo je potrebno sprovesti opsežnije ispitivanje. U svim slučajevima, istraživanje sam nastavljala sve dok ne bih shvatila devojčine pobude i stupanj do kojeg su se njeni stavovi mogli objasniti odlikama porodice u kojoj je živela i dobnom skupinom kojoj je pripadala.

Postojanje pastoroze škole sa internatom za devojke koje su zašle u pubertet omogućilo mi je da sastavim približnu kontrolnu grupu. Nadzor nad tim devojka bio je toliko strog da su im heteroseksualne radnje bile omogućene; one su združene sa ostalim devojka istih godina, bez obzira na srodstvo; živele su urednijim i sređenijim životom od devojaka koje su ostale u svojim kućama. Načini na koje su se one razlikovale od ostalih devojaka istih godina i više nalikovale svojim engleskim vršnjakinjama kreću se, sa iznenađujućom tačnošću, pravcima na koje ukazuju osobene razlike u okolnostima. Ipak, pošto su jedan deo vremena provodile u svojim kućama, prekid sa domaćom sredinom nije bio potpun i vrednost skupine tih devojaka kao kontrolne grupe strogo je ograničena.

Prilog III - SAMOANSKA CIVILIZACIJA KAKVA JE DANAS

Mesto ovog istraživanja jeste maleno ostrvo Tati. Duž jedne obale ostrvca, koja se naglo uzdiže ka planinskom vrhu u središtu, zbila su se tri seoceta — Luma i Siufanga, jedno uz drugo, i Faleasao, pola milje dalje. Na drugom kraju ostrva nalazi se usamljeno selo Fitiuta, odvojeno od ostala tri dugom i vrletnom stazom. Mnogi ljudi iz ona tri sela nikada nisu bili u osam milja udaljenoj Fitiuti. Dvanaest milja preko otvorenog mora nalaze se dva ostrva — Ofu i Olesenga — koja sa ostrvom Tau sačinjavaju Arhipelag Manu'a, najprimitivniji deo Samoe. Sa jednog od ovih ostrvaca na drugo često se putuje malim katamaranima i žitelji Manu'e shvataju sebe kao celinu izdvojen u odnosu na žitelje Tutuile, velikog ostrva na kojem se nalazi Mornarička komanda. Stanovništvo ta tri ostrvca broji nešto više od dve hiljade ljudi, a stanovnici sedam sela, koliko ih Arhipelag ima, neprestano se uzajamno posećuju, sklapaju brakove i usvajaju decu.

Domoroci i dalje žive u kućama u obliku košnice, sa podovima od koralnog šljunka, bez zidova osim pomičnih pletenih senila koja spuštaju kada je vreme ružno, i sa krovom od rogozine od šećerne trske, nad kojim je, kad god je bura, neophodno vezivati palmove grane. Umesto svog s naporom izrađenog platna od kore papirnog duda, za svakidašnju odeću koriste pamučnu tkaninu, a domorodačka nošnja čuva se za svečane prilike. No muškarci se zadovoljavaju komadom široke pamučne krpe, *lavalavom*, koju nose oko slabina i učvršćuju oko struka spretnim uvrtnjem tkanine. Ova nošnja omogućuje da se iznad i ispod nabora *lavcdave* vidi sasvim malo tetoviranih šara koje od kolena do krsta prekrivaju tela muškaraca. Tokom dva pokolenja tetoviranje je na Manu'i tabu, tako da samo jedan deo stanovništva kreće na putovanje do drugog ostrva, što je neophodno da bi se našao stručnjak za tetoviranje. Žene nose dužu *lavalavu* i kratku pamučnu haljinu koja im dopire do kolena. I muškarci i žene idu bosonogi, a šešire nose jedino kad idu u crkvu, kojom prilikom muškarci oblače bele košulje i bele kapute što su ih domišljato skrojile domorodačke žene, podražavajući kapute sa Palm Biča koji su im dospeli do ruku. Žene su mnogo oskudnije tetovirane

nego muškarci, i tek gde-gde na rukama, šakama ili butinama imaju tačke ili krstiče. Cvetni venci, cvetovi u kosi i cvetovi upleteni oko članaka na nozi ublažavaju bezbojnost izbledele pamučne odeće, a prazničnih dana divno išarano platno od kore papirnog duda, fine asure veselo opervažene perjem crvenih papagaja, perike od ljudske kose ukrašene perjanicama i perima, podsećaju na slikovitiju nošnju predhrišćanskih dana.

Šivaće mašine se koriste godinama premda, što se opravki tiče, domoroci i dalje zavise od nekog veštog mornara. Kućnoj opremi dodate su i makaze, ali samoanska žena se i dalje, kadgod može, koristi zubima i komadom bambusa. U misionarskim školama poneka je žena naučila kukičanje i vezenje, i tom svojom veštinom služi se naročito zato da ukrasi oble, teške jastuke koji naglo zamenjuju male bambusove podmetače za glavu. Čaršavi od belog pamuka došli su na mesto čvrsto upletenih asura ili platna od kore papirnog duda.

Pamučne mreže protiv komaraca čine domorodačku kuću mnogo podnošljivijom nego što je ona to morala biti onda kada su šatori od kore papirnog duda bili jedina odbrana od insekata. Ta se mreža noću okači o debele konopce koji vise iznad kuće, a donje joj se ivice pričvršćuju kamenjem, tako da psi lutalice, svinje i kokoši slobodno tumaraju po kući ne uznemirujući usnule.

Vedrice od ahata služe, uz izdubljene kokosove ljuštore, na donošenje vode iz izvora i iz mora, a uz šolje od kokosa nađe se i poneka porcelanska šolja ili čaša. Mnoga domaćinstva imaju gvozdeni lonac u kojem tečna jela mogu da kuvaju bolje nego na stari način, kada se u drvene posude u kojima je bila tečnost koju je trebalo zagrejati bacalo usijano kamenje. Kerozinske svetiljke i fenjeri u širokoj su upotrebi; stara kandila od kokosove ljuske i svetiljke s uljem kokosa ponovo se uvode samo u vreme velike oskudice, kada ljudi nemaju novca da kupe kerozin. Ehivan se smatra veoma cenjenim luksuzom; Samoanci su naučili da ga gaje, ali mnogo više vole uvezene vrste.

Izvan kuće, promene do kojih je dovelo uvođenje evropskih predmeta veoma su male. Umesto starog kamenog noža, domoroci seku kopru gvozdenim nožem i bradvom sa gvozdenim sečivom. Ali zabatne grede kuća i dalje uvezuju predivom, a delove ribarskog čuna povezuju ušivanjem. Gradnja velikih čunova napuštena je. Danas se

grade samo mali ribarski čunovi, a za dovlačenje ulova preko spruda domoroci grade čamce na vesla s kobilicom. U malim čunovima i čamcima na vesla kreće se samo na kratka putovanja, a za velika se čeka dolazak broda Mornarice. Vlada otkupljuje kopru i s tako dobijenim novcem Samoanci kupuju odeću, konac, kerozin, sapun, šibice, noževe, pojaseve i duvan, plaćaju poreze (koji se ubiru od svakog čoveka koji je prešao određenu visinu, pošto se godine ne mogu odrediti), i potpomaže crkvu.

Pa ipak, premda se Samoanci služe tim proizvodima složenije civilizacije, oni od njih ne zavise. Ako se izuzme izrada i korišćenje kamenih alatki, verovatno se slobodno može reći da nijedna od domorodačkih veština nije izgubljena. Sve žene izrađuju platno od kore papirnog duda i pletu fine asure. Deca se i dalje rađaju na komadu platna od kore, pupčana vrpca se preseca komadom bambusa a novorođenče se uvija u naročito pripremljen komad belog platna od kore papirnog duda. Ako nema sapuna, divlja pomorandža služi kao penušava zamena. Muškarci i dalje sami pletu mreže, sami prave udice, sami pletu zamke za jegulje. I premda se koriste šibicama kada ih mogu naći, oni nisu zaboravili umeće da za tren oka preobrazu obramicu u kresivo.

Od svega je možda najvažnija činjenica da oni i dalje u potpunosti žive od hrane koju sami proizvode, sadeći je zašiljenim pritkama po sopstvenim poljima. Plodovi hlebnog drveta, banane, taro, jam i kokos hranljiv su i jednoličan dodatak ribi, školjkama i rakovima, krabama i, s vremena na vreme, svinjama i pilićima. Hrana se u selo donosi kotaricama, upravo ispletenim od palmovog lišća. Kokosovi orasi stružu se ivicom drvne „trenice“ sa šiljkom od školjke ili gvožđa; plod hlebnog drveta i taro nataknu se na kratak kolac, ispod njih se učvrsti kokosova ljuštura da ne spadaju, te im se kora skida komadom kokosove ljuske. Zelene banane ljušte se bambusovim nožem. Ukupna količina hrane za porodicu od petnaest ili dvadeset članova, za dva ili tri dana, kuva se odjednom, u velikoj, kružnoj, kamenoj jami. Kamenje se najpre zagreje do belog usijanja; potom se pepeo zgrne ustranu; hrana se postavi na kamenje a pećnica pokrije zelenim lišćem pod kojim se jelo skroz propeče. Kad je jednom spravljeno, jelo se čuva u kotaricama koje su okačene u glavnoj kući. Služi se u plitkim zdelama od palmovog lišća, ukrašenim svežim listovima

banane. Jedini pribor za jelo su prsti, i pri kraju obeda ljudi svečano dodaju drugima drvenu zdelu za pranje.

Nameštaj, izuzev nešto kovčega i ormana, nije prodro u kuću. Ceo život odvija se na podu. Govoriti u kući stojeći i dalje znači kršiti etikeciju i posetilac mora da nauči da satima sedi prekrštenih nogu, bez gundanja.

Samoanci su hrišćani od pre gotovo sto godina. Izuzev malog broja katolika i mormona, svi domoroci Američke Samoe pripadnici su Londonskog misionarskog društva, na Samoi poznatoj pod nazivom „Crkva Tahitija“, po mestu gde je nastala. Kongregacionalistički misionari izvanredno, uspešno su prilagodili strogo učenje i još strožu etiku jedne britanske protestantske sekte potpuno oprečnim stavovima skupine ostrvljana Južnoga mora. U misionarskim školama sa internatima oni su mnoge mladiće obučili za domorodačke pastore i misionare na drugim ostrvima, i mnoge devojke za pastorske supruge. Pastorova je kuća kako versko, tako i obrazovno središte sela. U pastorovoj školi deca uče da čitaju i pišu na sopstvenom jeziku, kojem su prvi misionari prilagodili naše pismo, da izvode prost račun i pevaju himne. Misionari su bili protiv toga da domoroce uče engleskom jeziku, ili da ih na bilo koji način odvrću od onih jednostavnih vidova njihovog primitivnog života za koje su procenili da su neškodljivi. Otuda, premda stariji članovi crkve drže odlične propovedi i u mnogim slučajevima izvrsno poznaju Bibliju (koja je prevedena na samoanski jezik), premda vode računovodstvo i obrću velike poslove, oni ne govore engleski, ili ga jedva ponešto znaju. Na ostrvu Tau, u isti mah nikada nije bilo više od šačice ljudi koji su imali bilo kakvo znanje engleskog.

Mornarička uprava primenjuje izvrsnu politiku blagonaklonog nemešanja u poslove domorodaca. Ona osniva dispanzere i rukovodi bolnicama u kojima se obučavaju domaće bolničarke. Te se bolničarke šalju u sela gde postižu iznenađujući uspeh u davanju onih veoma jednostavnih lekova kojima raspolažu — ricinusa, joda, argirola, alkoholnih obloga, itd. Povremeno davanje salvarsana dovodi do brzog iščezavanja upadljivijih simptoma frambezije. Domoroci uče da po lek dolaze u dispanzer, a ne da konjunktivitis pogoršavaju nadražujućim kašastim oblozima od lišća, sve dok ne oslepe.

U većini sela izgrađeni su rezervoari koji glavnoj česmi, na kojoj se

obavlja sve pranje i kupanje, obezbeđuju zalihu nezagađene vode. U skladištima za kopru, u svakom selu kopra se čuva sve dok vladin brod ne dođe po nju. Radovi na građenju tih skladišta, seoskih čamaca koji se koriste za tegljenje kopre preko spruda, međuseoskih puteva i popravci vodovoda izvode se kulučenjem sela kao celine, što savršeno odgovara domorodačkom obrascu zajedničkih radova. Vlada funkcioniše preko postavljenih upravitelja oblasti i poglavara okruga, i preko „kmetova“ koji se biraju u svakom selu. Uprava ovih zvaničnika miroljubiva je i uspešna srazmerno rangu što ga oni imaju u domorodačkoj organizaciji društva. Svako selo ima i dva policajca koji igraju ulogu gradskih telala, izaslanika prilikom vladinih pregleda i nosača opreme bolničarki iz sela u selo. Postoje još i okružne sudije. Glavnom sudu predsedavaju jedan američki građanski sudija i jedan sudija domorodac. Kazneni zakonik sastoji se iz neplanirane kombinacije vladinih proglašenja, vrednih zapažanja po trpeljivosti prema domorodačkim običajima. Kada se u tom zakoniku ne nađe nikakva odredba koja odgovara datom slučaju, koriste se slobodno uzeti i iznova protumačeni zakoni države Kalifornije kako bi se odluci suda dala zakonita podloga. Ti su sudovi preuzeli na sebe sređivanje rasprave koje se tiču važnih titula i imovinskih prava; a glavni uzroci parničanja u sudu Pago Pago isti su kao i oni koji su potresali domorodačke *fonoe* pre stotinak godina.

Danas u mnogim selima postoje škole i u njima deca, sedeći prekrštenih nogu na podu velike domorodačke kuće, uče neke maglovite osnove engleskog od mladića čije je poznavanje jezika jedva nešto veće od njihovog. Isto tako, ona uče i višeglasno pevanje, za koje su izuzetno obdarena, kriket i mnoge druge igre. Škole doprinose postepenom usađivanju pojmova higijene i rušenju ograda između dobnih i polnih skupina, kao i između uskog vezivanja društva uz mesto stanovanja. Najobdareniji učenici i učenice iz udaljenih škola odvajaju se da bi postali bolničarke, učitelji i kandidati za domorodačke marine, *fitafite*, koji rade kao policajci, bolničari ili tumači u pomorskoj upravi. Izoštreno osećanje Samoanaca za društvene razlike čini ih naročito kadrim da saraduju sa vladom u kojoj postoji hijerarhija činovništva; crtice i zvezdice na ramenima uklapaju se, bez zbrke, u samoanski poredak rangova. Kada Guverner sa grupom činovnika dođe u zvaničnu posetu, domaći starešina-besednik

služi kavu, najpre Guverneru, zatim najvišem starešini među gostima, potom komandantu mornaričke komande, pa sledećem najvišem starešini — sve to bez ikakvih teškoća.

Jedna stvar koja u svim opisima samoanskog života mora da na čitaoca ostavlja najjači utisak jeste izuzetna savitljivost te civilizacije onakve kakvu je danas zatičemo. Ta je savitljivost ishod mešanja različitih evropskih ideja, verovanja, mehaničkih izuma sa tom starom, primitivnom kulturom. Nemoguće je reći da li nekom izuzetnom geniju same samoanske kulture, ili srećnom slučaju treba zahvaliti za to što su strani elementi tako temeljno i skladno prilagođeni staroj kulturi. Na mnogim ostrvima Južnih mora dodir sa civilizacijom belaca doveo je do potpunog izrođavanja domorodačkog života, do gubitka domorodačkih veština i predanja i do poništenja prošlosti. Na Samoiji nije tako. Dete koja raste upada u manje nedoumice no što su one sa kojima se suočava dete evropskih roditelja rođeno u Americi. Jaz između roditelja i dece uzan je i bezbolan i ima malo onih nesrećnih strana koje obično postoje u prelaznom razdoblju. Time što deci nudi životni put po izboru, nova kultura je donekle olakšala roditeljski jaram. Ali u suštini deca i dalje rastu u homogenoj zajednici u kojoj postoji jednoobrazni skup ideala i težnji. Opisana lakoća s kojom sadašnje samoanske devojčice prolaze kroz adolescenciju ne može se sa sigurnošću pripisati prelaznom razdoblju. Isto je toliko značajna i činjenica da adolescencija može biti razdoblje razvoja bez potresa. Ako spolja ne bi došli nikakvi dopunski podsticaji ili pokušaji da se okolnosti izmene, samoanska kultura mogla bi ostati uglavnom takva kakva jeste još dvesta godina.

Ali ne bi nikako bilo pravedno ne istaći da je samoanska kultura, pre uticaja belaca, bila manje savitljiva i da nije ovako blago postupala sa pojedincima koji bi skrenuli. Sa devojka koje bi počinile seksualni prestup, primitivna Samoa bila je mnogo stroža od današnje. A čitalac nikako ne bi smeo da pobrka okolnosti koje smo opisali sa okolnostima kakve su vladale na staroj Samoiji, niti sa okolnostima tipičnog primitivnog društva. Današnja samoanska civilizacija naprosto je plod slučajnog i, u celini gledano, srećnog uticaja složene, nametljivosti kulture na jednostavniju i gostoljubiviju kulturu urođenika.

U stara vremena, glava domaćinstva imala je vlast nad životom i

smrću svakog pojedinca pod svojim krovom. Američki pravni sistem i misionarska učenja stavili su ta prava van zakona i iskorenili ih. Pojedinaac i dalje ima koristi od poseda zajednice i od prava koja polaže na svu porodičnu zemlju; ali on više ne mora da ispašta zbog nečije tiranije koju je moglo da potkrepi nasilje, pa i smrt. Kada su devojke posredi, odstupanja od čednosti nekada su kažnjavana teškim batinanjem i žigošućim brijanjem glave. Misionari su odvratili ljude od batinjanja i brijanja glave, ali nisu uspjeli da kao delotvornu zamenu nametnu razborito vladanje. Devojka na čije se seksualne aktivnosti njena porodica mršti u mnogo je boljem položaju od svoje prababe. Mornarica i crkva su, svaka sa svoje strane, zabranile obred razdevičenja koji je nekada bio neodvojiv deo udaje devojaka od ranga; tako je ukinut najmoćniji podstrek očuvanje nevinosti. Da su ti surovi i primitivni postupci potkrepljivanja strožeg načina života zamenjeni verskim sistemom koji bi ozbiljno žigosao seksualnu prekršiteljku, ili zakonskim sistemom koji bi je proganjao i kažnjavao, onda bi nova, hibridna civilizacija bila isto onako teško opterećena mogućnostima sukoba kao što je to nesumnjivo bila stara civilizacija.

Ovo isto tako važi i za lakoću s kojom mladi menjaju boravište. Ranije je bilo neophodno da pobjegnu vrlo daleko ne bi li izbegli batinanje do smrti. Danas ozbiljno batinanje nije dozvoljeno ali se bežanje, kao obrazac ponašanja, nastavlja. Stari sistem nasleđivanja mora da je izazivao mnogo ogorčenosti u sinova koji nisu stekli najbolje titule; danas se častoljubivi mogu opredeliti za dva nova zanimanja — za sveštenečki poziv i za *fitafite*. Sistem tabua, premda na Samoi nikada nije bio onoliko strog koliko u ostalim delovima Polinezije, nesumnjivo je prinuđivao ljude da žive razboritijim životom i jače isticao razlike u rangu. Ono malo ekonomskih promena što su nastale, bile su taman dovoljne da lako uzdrmaj u sistem ugleda koji se temeljio na razmetanju i rasipničkom razdavanju imovine. Sada je, preko spremanja kopre, državne službe ili izrade predmeta zanimljivih za putnike koji parobrodom dolaze na glavno ostrvo, lakše steći bogatstvo. Mnoge visoke starešine smatraju da ne vredi zadržavati položaj na koji su naimenovane, a mnogobrojni skorojevići imaju priliku da zadobiju ugled koji im, uz sporiji način sticanja bogatstva, ne bi bio dostupan. Snažan lokalni patriotizam i zavade, ratovi, zavist i sukobi (kada su posredi brakovi između stanovnika različitih sela) koji

proizlaze iz njega — sve se to gubi onako kako se mogućnosti prevoza poboljšavaju a međuseoska saradnja u verskim i obrazovnim pitanjima unapređuje.

Bolje alatke donekle su dokrajčile tiraniju majstora-zanatlija. Siromašnom, ali vrednom čoveku sada je lakše da stekne gostinsku kuću nego onda kada se težak i veoma specijalizovan posao obavljao kamenim alatom. Nešto novca i tkanine kupljene od trgovaca sa brodova delimično su oslobodili žene ogromnog rada oko pravljenja asura i tape za oblačenje i kao jedinica razmene. S druge strane, osnivanje škola lišilo je dom vojske korisnih malih radnika, posebno devojčica koje su se starale o bebama, i tako odrasle žene tešnje vezalo za rutinu domaćih poslova.

Pubertet se nekada mnogo više naglašavao nego danas. Tabui po kojima devojka nije smela da sudeluje u obredu pripreme i služenja kave i u kuvanju nekih jela znali su se i morali su se poštovati. Ulazak devojke u *Aualumu* bio je uvek, a ne samo ponekad, obeležen gozbom. Neudate devojke i udovice spavale su, bar deo vremena, u kući *taupo*. Sama *taupo* imala je mnogo teži život. Danas ona tuca koren kave, ali u vreme njene majke trebalo ga je žvakati dok vilica ne zaboli od tog beskonačnog posla. Nekada, ako bi se prilikom njene udaje otkrilo da je odstupila od pravila čednosti, pretilo joj je batinanje do smrti. Adolescentni dečaci imali su da izdrže tetoviranje — bolan, mučan postupak čiji su značaj isticali još i grupni obred i tabu. Danas, jedva da je polovina svih mladića tetovirana; tetoviranje se izvodi na mnogo starijem uzrastu i nema veze sa pubertetom; obredi su iščezli i tetoviranje je postalo puko pitanje plaćanja stručnjaku.

Zabrane krvne osvete i nasilja nad ljudima delovale su kao podsticaj većoj slobodi ličnosti. Pošto mnoge zločine koji su ranije kažnjavani krvnom osvetom i nasiljem, nove vlasti više ne smatraju zločinima, nije izmišljen nikakav novi mehanizam za kažnjavanje onoga koji se oženio razvedenom ženom čoveka višeg ranga, za nitkova koji ogovaranjem van sela iznosi svoje selo na rđav glas, za drskog klevetnika koji navodi tuđ rodoslov ili za nevaljalog dečaka koji iz probušenih kokosa vadi slamke te tako i bez reči vređa posetioce. A mnoge zločine koje pominje naš kazneni zakonik Samoanac nema običaj da čini. Ako krade, vlada ga kažnjava novčano, kao što bi ga ranije kaznilo selo. Ali sa glavnim vlastima on vrlo malo dolazi u

sukob. On je odveć navikao na tabu da bi mu smetala prinuda na karantin koja prolazi pod istim ruhom; odveć je navikao na prevelike zahteve svojih rođaka da bi se sekirao zbog malih poreza koje traži vlada. Čak i nepopustljiv stav koji su odrasli ranije zauzimali prema preuranjenoj zrelosti sada je ublažen, jer ono što je u kući greh — u školi postaje vrlina.

Usled novih uticaja, staroj kulturi ispali su zubi. Ljudožderstvo, rat, krvna osveta, vlast *mataia* nad životom i smrću ukućana, kažnjavanje čoveka koji je prekršio neki seoski proglas time što bi mu zapalili kuću, posekli drva, pobili svinje i prognali porodicu, okrutni obred đefloracije, običaj da se na putu za groblje ostave neobrađena polja, bezbroj života izgubljenih na dugim putovanjima u malim čunovima, teškoće prouzrokovane rasprostranjenim bolestima — sve je to otišlo u nepovrat.

A na mestu tih pojava dosada se nisu ukazale druge, koje bi takođe stvarale nesreću.

Ekonomska nesigurnost, siromaštvo, sistem nadnica, odvojenost radnika od zemlje i sredstava za proizvodnju, moderno ratovanje, industrijske bolesti, ukidanje dokolice, birokratska uprava koja dodijava — sve to još nije prodrlo na ostrvo koje nema izvora vrednih iskorišćavanja. A ni one teže uhvatljive pošasti civilizacije — neuroze, filozofske zamračenosti, lične tragedije nastale usled pojačane svesti o ličnosti ili veće diferenciranosti osećanja prema suprotnom polu, ili sukobi između religije i drugih ideala — nisu zahvatile domoroce. Samoanci su od naše kulture preuzeli samo one delove koji im život čine udobnijim, a kulturu savitijivijom — pojam Božje milosti bez učenja o početnom grehu.

Prilog IV - MENTALNO ZAOSTALI I DUŠEVNO BOLESNI

Kako uopšte nisam obučena za postavljanje dijagnoze duševnog oboljenja niti sam imala bilo kakvu opremu za tačnu dijagnozu mentalne zaostalosti, mogu samo da zabeležim nekoliko laičkih zapažanja koja bi mogla da zanimaju stručnjaka zainteresovanog za mogućnosti proučavanja patologije primitivnih naroda. U Arhipelagu Manu'a, čije stanovništvo broji nešto više od dve hiljade ljudi, videla sam jedan slučaj koji bi se mogao svrstati u idiotiju, jednog imbecila, jednog četrnaestogodišnjaka koji je izgledao da je i slabouman i lud, jednog tridesetogodišnjaka u kog se ispoljavalo dobro sistematizovano ludilo veličine i jednog seksualno izopačenog čoveka koji se, po razvijenim dojkama, ženskim pokretima i držanju i sklonosti ka ženskim delatnostima, približavao uzoru suprotnog pola. Mali idiot bio je jedno od sedmero dece; imao je mlađeg brata i koji je prohodao pre godinu dana, a majka je rekla da razlika između to dvoje dece iznosi dve godine. Nožice su mu bile zakržljale i suve, imao je ogroman stomak i veliku glavu usađenu veoma nisko na ramenima. Nije mogao ni da hoda ni da govori, neprestano je slinio i nije mogao da vlada svojim ekskretornim funkcijama. Imbecilna devojčica živela je na drugom ostrvu i nisam imala mogućnosti da je iole duže posmatram. U pubertet je bila zašla pre godinu ili dve dana i u vreme kada sam je ja videla bila je trudna. Mogla je da govori i izvršava jednostavnije zadatke kakve su obično obavljala deca od pet ili šest godina. Svoje stanje kao da je samo upola shvatala i kada bi joj ono bilo pomenuto luckasto se kikotala ili praznoglavo buljila. U vreme kada sam videla onog četrnaestogodišnjeg dečaka, on je bio nedvosmisleno mahnit i, spolja gledano, odavao sliku katatoničke demencije prekoks. Zauzimao je one položaje koji su traženi od njega ali je povremeno ipak postajao nasilan i nesavladiv. Rođaci su tvrdili da je oduvek bio glup, ali da je tek odskora postao lud. Ovo znam jedino po tome što oni kažu, pošto sam dečaka mogla da posmatram samo nekoliko dana. Ni u jednom od ova tri slučaja izrazite mentalne zaostalosti u porodičnoj istoriji nije bilo ničega što bi bacalo bilo kakvu svetlost na nastali poremećaj. Među dejkama koje sam detaljno proučavala

samo je jedna — Sala, o kojoj je bilo reči u Desetom poglavlju — bila toliko ispod opšte norme inteligencije da se bližila moronima.

Za čoveka sa sistematizovanim ludilom veličine govorilo se da ima oko trideset godina. Mršav i ispijen, izgledao je mnogo stariji. Verovao je da je on Tufele, visoki starešina drugog ostrva i upravitelj celog arhipelaga. Domoroci su se zaverili protiv njega da bi mu oteli rang i na njegovo mesto postavili jednog uzurpatora. On je bio u srodstvu, ali vrlo dalekom, sa Tufeleovom porodicom i, pošto nije bilo nikakve nade da će ikada naslediti tu titulu, njegovo ludilo veličine nije imalo nikakve veze sa stvarnošću. Domoroci, govorio je, odbijaju da mu donose hranu, rugaju mu se, ne priznaju njegova prava i čine sve što mogu da ga unište, dok je ono malo belaca toliko mudro da shvata koji rang on ima. (Domoroci su poučili posetioce da mu se obraćaju starešinim jezikom jer bi pristajao da igra — uobičajenim stilom ali na čudan i dirljiv način — samo kada bi mu se ljudi tako obraćali.) Nije imao izlive besa, bio je mrzovoljan, povučen, samo povremeno sposoban za posao ali nikada i za težak rad i nije mu se mogao poveriti nikakav složen zadatak. I rođaci i susedi ophodili su se s njim podjednako blago i trpeljivo.

Od izvestilaca sam dobila opise četiri slučaja sa Tutuile za koje mi se učinilo da se odnose na maničnu fazu manično-depresivnog ludila. Sve četiri osobe bile su žestoko rušilački nastrojene i jedno se vreme nisu mogle obuzdati, ali kasnije su se vratile onome što su domoroci smatrali normalnim funkcionisanjem. Za jednu staricu koja je umrla pre desetak godina govorilo se da se kompulzivno pokoravala svakom nalogu koji bi dobila. Na ostrvu Tau živeo je jedan dečak-epileptičar, član inače normalne porodice sa osmoro dece. Za vreme jednog napada pao je s drveta i umro od frakture lobanje uskoro po mom dolasku na Manu'u. Za jednu desetogodišnju devojčicu koja je od struka nadole bila paralizovana govorilo se da je stradala od prevelike doze salvarsana i da je do svoje pete ili šeste godine bila normalna.

Samo dve osobe — jedna udata žena od tridesetak godina i jedna devetnaestogodišnja devojka, o kojoj se govorilo u Desetom poglavlju — imale su izrazito neurasteničnu prirodu. Udata žena bila je nerotkinja i silno je vreme provodila objašnjavajući kako njena jalovost zahteva operaciju. Prisustvo jednog odličnog hirurga u samoanskoj bolnici tokom prethodne dve godine umnogome je podiglo ugled

operacijama. Blizu Marnaričke komande na Tutuili sreća sam nekoliko sredovoočnih žena opsednutih operacijama kojima su bile podvrgnute ili kojima će uskoro biti podvrgnute. Da li je ova popularnost modeme hirurgije dala posebnu boju i doprinela očitoglednoj neurasteniji ili nije, nemoguće je reći.

Od histeričnih manifestacija, naišla sam samo na jednu, u devojke od četrnaest ili petnaest godina, koja je imala jak tik s desne strane lica. Videla sam je kad sam bila na proputovanju i samo na nekoliko minuta, tako da nisam mogla da obavim nikakva ispitivanja. Nisam videla nikakve slućajeve histeričnog slepila ili gluvoće, niti bilo kakve anestezije ili paralize, niti sam ćula za njih.

Nisam videla nijedan slućaj kretenizma. Bilo je nekoliko dece slepe od rođenja. Usled izuzetno nasilnićkih postupaka koje u lećenju „samoanskog konjunktivitisa" primenjuju domorodaćki vidari, slepilo je ćesto.

Patologija koju svaki posetilac samoanskog sela odmah zapaća potiće poglavito od obolelih oćiju, elefantijaze, raznih ćireva i rana, ali znakova degeneracije gotovo da uopće nema.

Jedna desetogodišnja devojćica bila je albino; u zapamćenoj istoriji njene porodice nije bilo albinizma, ali pošto joj je jedan roditelj, sada mrtav, bio došao sa drugog ostrva, ovo nikako nije konaćan podatak.

Prilog V - GRAĐA NA KOJOJ SE TEMELJI ANALIZA

Ovim istraživanjem obuhvaćeno je šezdeset i osam devojčica i devojaka od osam i devet do devetnaest ili dvadeset godina — kako su sve devojčice i devojke tih godina u tri sela, Faleasaou, Lumi i Siufangi, na zapadnoj obali ostrva Tau, Manu'a arhipelaga Samoanskih ostrva.

Zbog nemogućnosti da, izuzev u samo nekoliko slučajeva, dobijem tačne datume rođenja, svi uzrasti moraju se smatrati približnim. Procene godina starosti zasnivaju se na onim malobrojnim slučajevima kada se datum rođenja znao i na svedočanstvima rođaka o relativnoj starosti ostale dece. Sve svoje subjekte sam, radi opisa i analize, grubo podelila u tri skupine: devojčice, njih dvadeset osam, od osam ili devet do dvanaest ili trinaest godina, u kojih nije bilo znakova puberteta u vidu rasta dojki; devojčice koje će verovatno sazreti za godinu ili godinu i po dana, njih četrnaest, od dvanaest ili trinaest do četrnaest ili petnaest godina; i devojke koje su zašle u pubertet ali koje zajednica još nije smatrala odraslim — njih dvadeset pet, od četrnaest ili petnaest do devetnaest ili dvadeset godina. Ove dve poslednje grupe kao i jedanaest mlađih devojčica, skupina od ukupno pedeset subjekata, proučavane su do tančina. Preostalih četrnaest devojčica iz skupine najmlađih manje su brižljivo pojedinačno proučavane. One su bile velika kontrolna grupa za proučavanje igre, života u družini, razvoja uzajamnog izbegavanja braće i sestara, stavova pripadnika različitih polova jednih prema drugima, razlika u interesovanjima i aktivnostima u ovom uzrastu i onih koje su se bližile pubertetu. One su pružile i obilje građe za izučavanje vaspitavanja i disciplinovanja deteta u kući. Dve tabele zbirno prikazuju glavne statističke podatke prikupljene o onim posebno posmatranim devojčicama i devojkaama — redosled rođenja, broj braće i sestara, smrt, ponovni brak ili razvod roditelja, mesto gde dete stanuje, vrstu domaćinstva u kojem živi i da li je devojčica ili devojka o kojoj je reč kćerka glave porodice ili nije. Druga tabela odnosi se samo na onih dvadeset pet devojaka koje su bile zašle u pubertet i daje podatke o vremenu proteklom od prve menstruacije,

čestosti menstruacije, jačini i mestu menstrualnih bolova, upražnjavanju ili neupražnjavanju masturbacije, homoseksualnom iskustvu, kao i onaj veoma važan podatak da li je devojka živela u pastorovom domaćinstvu ili nije. Zbirni analitični pregledi koji idu uz te tabele pokazujući da se tih pedeset devojaka prilično mnogo razlikuju u pogledu ustrojstva svojih porodica, redosleda rođenja i odnosa sa roditeljima. Ta se grupa s pravom može smatrati reprezentativnom za različite vrste lične i društvene sredine ikoje se mogu naći u samoanskoj civilizaciji onakvoj kakva je danas.

PODELA SKUPINE ADOLESCENTKINJA PREMA PRVOJ MENSTRUACIJI

PODELA SKUPINE ADOLESCENTKINJA PREMA PRVOJ MENSTRUACIJI

U poslednjih šest meseci	6
U poslednjih godinu dana	3
U poslednje dve godine	5
U poslednje tri godine	7
U poslednje četiri godine	3
U poslednjih pet godina	1
Ukupno	25

PRIMERAK FORMULARA KOJI JE ISPUNJAVAN ZA SVAKU DEVOJKU

PRIMERAK FORMULARA KOJI JE ISPUNJAVAN ZA SVAKU DEVOJKU

Broj domaćinstava	Broj devojke	Ime
Starost (kako je procenjena)		
Matai	Rang	Otac
Rang		
Očevo boravište		
Majka	Majčino boravište	Da li je neki od
roditelja ranije bio u braku?		
Ekonomski status domaćinstva		Očevo, majčino, čuvar-
kino pripadništvo crkvi		
Ima li menstruaciju?		Datum prve menstruacije?
Bol	Redovitost	Procena telesnog razvoja
Uspeh u vladinoj školi?	U pastorovoj školi?	Da
li zna nešto engleski?		
Strana iskustva (van ostrva Taū)		
Telesna oštećenja		
Redosled rođenja?		
Redosled najboljih prijatelja?		
Skorovi na testovima		Verski stavovi
Imenovanje boja		
Mehaničko pamćenje brojki		
Zamena simbola brojkama		
Suprotnosti		
Tumačenje slika		
Lopta i polje		
Mišljenja o pojedincima u selu		Ličnosti
Najlepša devojka u selu		
Najzgodniji mladić		
Najmudriji čovek		
Najpametnija žena		Stav prema svom domaćinstvu
Najgori mladić		
Najgora devojka		
Najbolji mladić		
Najbolja devojka		Stav prema vršnjacima

Tabela koja pokazuje vreme proteklo oad početka puberteta, periodičnost, jačinu bola za vreme menstruacije, masturbaciju, homoseksualno iskustvo, heteroseksualno iskustvo i stanovanje ili nestanovanje u pastorovom domaćinstvu

Broj	Ime	Vreme od poč. puberteta	Periodičnost	Bol ¹	Masturbacija	Iskustvo		Stanov. u pastor. domaćinstvu
						Homo-seks.	Hetero-seks.	
1.	Luna	3 godine	mesečno	abdomen	da	da	da	ne
2.	Masina	3 "	"	"	"	"	"	"
3.	Losa	2 "	"	abd. leđa	ne	"	ne	da
4.	Sona	3 "	na 15 d.	" leđa "	da	"	"	"
5.	Loto	2 meseca	mesečno	" leđa "	"	"	"	"
6.	Pala	6 "	"	nema	"	"	"	ne
7.	Aso	18 "	na 15 dana	leđa	"	ne	"	"
8.	Tolo	3 "	"	jak	"	"	"	"
9.	Lotu	3 godine	mesečno	"	"	da	da	"
10.	Tulipa	2 meseca	"	abd. leđa	"	"	ne	da
14.	Lita	2 godine	"	leđa	"	"	"	ne
16.	Namu	3 "	"	"	"	"	da	"
17.	Ana	4 "	na 3 mes.	"	"	"	ne	da
18.	Lua	3 meseca	mesečno	"	ne	ne	"	ne
19.	Tolu	4 godine	na 15 dana	"	da	da	da	"
21.	Mala	2 meseca	mesečno	"	"	ne	ne	"
22.	Fala	1 godina	"	"	"	da	da	"
23.	Lola	1 "	na 15 dana	abd.	"	"	"	"
23a.	Tulipa	3 "	mesečno	"	"	"	"	"
24.	Leta	2 meseca	"	nema	"	"	"	da
25.	Ela	2 godine	"	jak	"	"	"	"
27.	Mina	5 "	"	"	"	ne	ne	"
28.	Moana	4 "	na 2 mes.	abd. leđa	"	"	da	ne
29.	Luina	4 "	mesečno	jak	ne	"	ne	da
30.	Sala	3 "	na 15 dana	"	da	"	da	ne

¹ Abdomen — bol se javlja samo u njemu; leđa — bol samo u leđima; jak — po izjavi devojke, koja nikad nije toliko bolesna da ne može da radi.

KLJUČ ZA TABELU SA PORODIČNOM STRUKTUROM

<i>Kolona</i>	<i>Obeležje</i>
1	Broj starije braće
2	Broj starijih sestara
3	Broj mlađe braće
4	Broj mlađih sestara
5	Polubraća — <i>plus</i> , broj starije, <i>minus</i> , broj mlađe
6	Polusestre — <i>plus</i> , broj starijih, <i>minus</i> , broj mlađih
7	Majka umrla
8	Otac umro
9	Dete iz majčinog drugog braka
10	Dete iz očevog drugog braka
11	Majka se preudala
12	Otac se ponovo oženio
13	Stanovanje u očevoj porodici sa oba roditelja
14	Stanovanje u majčinoj porodici sa oba roditelja
15	Stanovanje samo sa majkom
16	Stanovanje samo sa ocem
17	Roditelji razvedeni
18	Stanovanje sa očevim rođacima
19	Stanovanje sa majčnim rođacima
20	Otac je <i>matai</i> domaćinstva
21	Stanovanje u biološkoj porodici, tj, u domaćinstvu koje se sastoji od roditelja, dece i ne više od još dva rođaka.

x u tabeli označava prisustvo obeležja. Na primer, x u koloni 7 znači da je majka umrla.

ANALIZA TABELE SA PORODIČNOM STRUKTUROM

Među šezdeset osam devojčica i devojaka bilo je:

- 7 jedinica
- 15 najmlađe dece u porodici
- 5 najstarije dece
- 5 sa polubratom ili polusestrom u istoj porodici
- 5 čija je majka umrla
- 14 čiji je otac umro
- 3 koje su bile deca iz majčinog drugog braka
- 2 koje su bile deca iz očevog drugog braka
- 7 čija se majka preudala
- 5 čiji se otac ponovo oženio
- 4 koje su stanovale sa oba roditelja u očevoj porodici
- 8 koje su stanovale sa oba roditelja u majčinoj porodici
- 9 koje su živele samo sa majkom
- 1 koja je živela samo sa ocem
- 7 čiji su roditelji bili razvedeni
- 12 koje su stanovale sa očevim rođacima (bez ijednog od roditelja)
- 6 koje su stanovale sa majčnim rođacima (bez ijednog od roditelja)
- 15, ili 30%, čiji su očevi bili glave domaćinstva
- 12 koje su pripadale porodicama osvalifikovanim kao biološke (tj. porodicama koje su se tokom mog boravka na ostrvu sastojale samo još od dva rođaka osim roditelja i dece).

KORIŠĆENI TESTOVI INTELIGENCIJE

Nijedan test inteligencije nije bilo moguće standardizovati te su stoga moji rezultati, u kvantitativnom pogledu, bez vrednosti. Ali pošto sam imala izvesno iskustvo u dijagnostičkoj primeni testova, smatrala sam da oni mogu biti od koristi za preliminarnu procenu inteligencije subjekata. Domoroci su, osim toga, odavno bili navikli na ispitivanja što ih svake godine sprovode misionarske vlasti, i kada bi znali da je neko ispitivanje u toku, poštovali bi privatnost i ispitivača i subjekta. Tako mi je bilo moguće da ostanem nasamo sa decom a da ne izazovem neprijateljstvo roditelja. Osim toga, novina kakvu su predstavljali testovi, posebno testovi imenovanja boja i tumačenja slika, doprinela je tome da se pažnja subjekata odvrati od pitanja koja sam želela da im postavim. Rezultati testova otkrili su da su razlike u inteligenciji subjekata mnogo manje no što bi se očekivalo u grupi u kojoj se starost njenih pripadnika kreće od deset do dvadeset godina. Bez ikakve standardizacije nemoguće je izvesti bilo kakve detaljnije zaključke. Daću, ipak, nekoliko opaski o nekim naročitim odgovorima koje su devojke dale na pojedinim testovima, jer verujem da su one korisne za procenjivanje testiranja inteligencije među primitivnim narodima, a takođe i za ocenu mogućnosti takvog testiranja.

Korišćeni testovi

Imenovanje broja. 100 kvadrata sa stranicom od pola inča, crvenih, žutih, crnih i plavih.

Mehaničko pamćenje brojki. Iskorišćena su uobičajena uputstva iz Stanford-Bineove skale.

Zamena simbola brojkama. 72 figure od jednog inča — kvadrat, krug, krst, trougao i romb.

Suprotnosti. 23 reči. Reči-stimulusi: debeo, beo, dug, star, visok, mudar, lep, kasan, noć, blizu, vruć, pobediti, debeo, sladak, umoran, spor, bogat, srećan, tama, gore, umutrašnost, iznutra, bolestan.

Tumačenje slika. Tri slike iz filma *Moana* koje pokazuju: a) dvoje dece koje je uhvatilo kokosovu krabu isteravši je dimom iz stene iznad sebe; b) čun koji je isplovio u lov na bonita što se vidi po obliku čuna i po položaju posade; c) samoansku devojku kako sedi na jednom

balvanu i jede živu ribicu koju joj je dao jedan mladić koji ima venac na glavi i leži opružen na zemlji kraj njenih nogu.

Lopta i polje. Krug standardne veličine.

U svim slučajevima standardna uputstva davana su u celini na samoanskom jeziku. Mnogu decu, nenaviknutu na tako tačno određene zadatke — premda su sva naučila da upotrebljavaju tablicu, papir i olovku — u početku je trebalo ohrabrivati. Test lopte i polja bio je najmanje pogodan zato što je preko pedeset odsto sve dece sledilo prvu liniju i naprosto razradilo složenu šaru u samom krugu. Ako bi ta njihova putanja slučajno bila najgore ili najbolje rešenje, iz dečjeg objašnjenja obično bi se videlo da ih je vodila želja za lepim oblikom, a ne pokušaj da reše problem. Deca za koju verujem da su najinteligentnija podredila su estetske zahteve rešenju problema, ali manje inteligentnu decu je njihova zainteresovanost za šaru koju su mogla napraviti mnogo lakše odvlačila u stranu nego decu u našoj civilizaciji. Samo sam u dva slučaja našla na mehaničko pamćenje brojki koje je moglo da obuhvati više od šest brojeva — dve devojčice su uspešno zapamtile po sedam. Samoanska civilizacija jedva da ceni bilo koji vid mehaničkog pamćenja. Na testu zamene simbola brojkama devojčice su sporo shvatale smisao testa i veoma malo ih je naučilo kombinacije pre poslednjeg reda na obrascu zadatka. Kulturni činilac najviše je kvario test tumačenja slika; gotovo sva deca dohvatila su se izvesnog visoko stilizovanog oblika tumačenja i onda ga terala iz jedne odmerene rečenice u drugu: „Lep je ovaj mladić i lepa je ova devojka. Lep je venac mladićev i lepe su vitice devojčine“, itd. Dve slike koje su prikazivale ljude, subjekti nikako nisu mogli da počnu da tumače pre no što se ne bi utvrdilo srodstvo junaka na slici. Deca su najlakše rešavala test suprotnosti, što je prirodna posledica njihovog životnog interesovanja za reči, interesovanja koje ih je dovodilo do toga da kada razmišljaju o mitologiji najviše vremena provode praveći igre rečima sa objašnjenjima imena.

KONTROLNI SPISAK KORIŠĆEN PRILIKOM ISPITIVANJA ISKUSTVA SVAKE DEVOJČICE

Da bih standardizovala ovo istraživanje, sastavila sam upitnik koji sam ispunjavala za svaku devojčicu. Pitanja nisu postavljana jedna za drugim odjednom, već bih pojedina obaveštenja povremeno uvršćivala

u list za beleženje. Različita obaveštenja mogu se grupisati otprilike ovako:

Vičnost poljoprivrednim poslovima. Plevljenje, biranje lišća za kuvanje, branje banana, plodova hlebnog drveta, skupljanje taroa, sečenje kokosovih oraha za korpu.

Kuvanje. Ljuštenje banana, struganje kokosovih oraha, priprema ploda hlebnog drveta, mešanje *palusamija*,¹³ uvijanje *palusamija*, pravljenje *tafoloa*,¹⁴ pravljenje *poi* od banane, pravljenje pudinga od araruta.

Ribarenje. Ribarenje po sprudu za dana, ribarenje na sprudu uz baklje, hvatanje *lole*,¹⁵ hvatanje malih riba sa spruda, primena „štapa-pozivača" za hobotnice, hvatanje velikih kraba.

Pletenje. Lopte, vetrenjačice, kotarice za poklone u hrani, kotarice za nošenje, pletena senila, podne asure, korpe za ribolov, poslužavnici za hranu, asure od rogozine, zastirke za prekrivanje krova, obične lepeze, podne asure od pandanusa, posteljne asure (broj šara koje zna i broj ispletenih asura), fine asure, suknje za ples, rogozina od šećerne trske.

Izrada platna od kore. Skupljanje prutića drveta papirnog duda, struganje kore, tučenje kore, korišćenje obrasca sa šarom, šaranje slobodnom rukom.

Staranje o odeći. Pranje, glačanje, glačanje uštirkane odeće, šivenje, šivenje mašinom, vezenje.

Atletika. Puzanje uz palmu, plivanje, plivanje u otvoru u sprudu,¹⁶ igranje kriketa.

Spravljanje kave. Tučenje korena kave, raspoređivanje kave, spravljanje kave, istresanje cediljke od kore hibiskusa.

Spretnost u stranim stvarima. Pisanje pisma, gledanje na sat, služenje kalendarom, punjenjem naliv-pera.

Plesanje.

Navođenje porodičnog rodoslovlja.

Pokazatelj znanja učtivog govora. Navođenje starešinih reči za ruku, nogu, hranu, kuću, ples, suprugu, bolest, govor, sedenje. Navođenje učtivih pozdravnih izraza kada se prolazi ispred nekoga.

Iskustvo sa životom i smrću. Prisustvovanje porođaju, pobačaju, snošaju, umiranju, operaciji carskog reza nad umrlom.

Bračne povlastice, rang, mesto stanovanja, godine stupanja u brak, broj dece.

Pokazatelj znanja o društvenoj organizaciji. Razlog za izvođenje carskog reza nad umrlom, ispravno nameštanje starešine postelje, zahtevi koje nameće tabu između braće i sestara, kazna koja prati kokosov *tapui*,¹⁷ ispravna priprema zdele za kavu, titule i sadašnji nosioci titula *Manaie* u Lumi, Siufangi i Faleasaou, Taupo iz Fitiute, značenje reči *Fale Ula*,¹⁸ *Umu Sa*,¹⁹ *Mua o le taule' ale'a*,²⁰ tačna vrsta imovine koja se razmenjuje prilikom sklapanja braka, koji su ljudi bili visoke starešine Lume, Siufange, Faleasaoa i Fitiute i iz čega se sastoji Lafo²¹ starešine-besednika.

Napomena autora

Zahvalna sam Odboru Udruženja za biološke nauke pri Nacionalnom savetu za istraživanja na njegovoj velikodušnosti. On mi je dodelio stipendiju Udruženja i tako omogućio ovo istraživanje. Dugujem zahvalnost svome ocu što mi je darovao novac za putne troškove do Samoanskih ostrva i nazad. Profesoru Francu Boasu (Franz Boas) dugujem za nadahnuće i usmeravanje rada na odabranom problemu, za obuku koja me je pripremila da se latim ovakvog istraživanja, kao i za kritičku ocenu rezultata.

Za saradnju koja mi je umnogome olakšala napredak u radu na Pacifiku zahvalna sam doktoru Herbertu E. Gregoriju (Herbert E. Gregory), direktoru Bišopovog muzeja (B. P. Bishop), kao i doktoru Hendiju (E.C.S. Handy) i gospođici Steli Džons (Stella Jones) iz Bišopovog muzeja.

Pošto je admiral Štit (Stitt) pružio podršku mome radu a Oven Mink (Owen Mink), komandant Američke mornarice, pokazao se vrlo predusretljiv, uspela sam da za saradnju pridobijem medicinske vlasti na Samoi i njihova pomoć veoma je pojednostavila i ubrzala ovo istraživanje. Moram se zahvaliti i gospođici Hodžson (Ellen M. Hodgson) glavnoj sestri, ostalim bolničarkama, samoanskim bolničarkama, a naročito G. F. Pepe na prvim kontaktima i upućivanjima u samoanski jezik. Gostoprimstvu, plemenitosti i saradnji punoj razumevanja koje su mi pružili gospodin Holt (Edward E. Holt), glavni farmaceut, i gđa Holt dugujem za četvoromesečni boravak u njihovom domu, što mi je obezbedilo suštinski neophodno neutralno boravište iz kojeg sam mogla da proučavam sve pojedince u selu, a da se ipak držim po strani urođeničkih zavada i graničnih linija.

Uspeh ovog istraživanja zavisio je od saradnje i zainteresovanosti nekoliko stotina Samoanaca. Nemoguće bi bilo posebice pomenuti svakoga od njih. Posebnu zahvalnost dugujem oblasnom starešini Ufutiju iz Vaitongija i svim članovima njegovog domaćinstva, kao i starešini-besedniku Lolou koji me naučio osnovima dražesnog obrasca društvenih odnosa tako karakterističnih za Samoance. Moram se posebno zahvaliti njihovim ekselencijama Tufeleu, guverneru Manu'e i oblasnim starešinama Tui Olesengi, Misi, Sotoi, Asoai i

Leuiu, starešinama Pomeleu, Nuai, Tialingou, Moi, Maualupeu, Asiu i starešinama-besednicima Lapui i Muaou; samoanskim pastorima Solomoni i Jakopu, samoanskim učiteljima Sui, Napoleonu i Etiju; Toangi, ženi Sotoinoj, Fa'apua'i, taupoi iz Fitiute, Fofoi, Laui, Leuali i Felofiaini, i starešinama i ljudima svih sela na Manu'i i njihovoj deci. Njihova dobrota, gostoljubivost i ljubaznost učinili su da inoj boravak među njima bude srećan; njihova saradnja i zainteresovanost omogućili su mi da mirno i uspešno izvedem svoje istraživanje. U ovoj knjizi nisu pominjana prava imena, da bi se zaštitila osećanja onih koji ne bi uživali u takvom publicitetu.

Za kritičke primedbe i pomoć prilikom pripreme ovog rukopisa zadužili su me dr R. F. Benedikt (Benedict), dr L. S. Kresmen (Cressmen), gospođica M. E. Ajhelberger (Eichelberger) i gđa M. L. Leb (Loeb).

M.M.

Američki muzej prirodne istorije, marta, 1928.

Margaret Mid: Sazrevanje na Samoi

Margaret Mid je imala samo dvadeset i pet godina kada je, 1926, otplovila na Samoansko ostrvlje, u Južnome moru, da tamo potraži odgovor na neka pitanja o teškoćama adolescentnog doba. Knjiga²² o kojoj pišemo objavljena je prvi put 1928. Od tada je doživela mnogobrojna izdanja, prevedena je na više jezika, ušla u programe antropologije i socijalne psihologije na univerzitetima širom sveta, a sad se, evo, nakon pola veka pojavljuje i kod nas. (Ovde je, inače, objavljeno još samo jedno, takođe vrlo poznato delo istog autora: *Spol i temperament u tri primitivna društva*, „Naprijed“, Zagreb, 1968.)

Neće biti preterano ako kažemo, dakle, da pred sobom imamo klasično delo iz kulturne antropologije, delo karakteristično za vreme u kojem je nastalo i delo koje je po duhu i implikacijama savremeno i dan-danji.

Kada su, negde na prelomu veka, antropolozi počeli da, za razliku od rase, ističu i pojam kulture, krenuli su da, u traganju za objašnjenjem razlika među ljudima, istražuju i takozvana „primitivna društva“. Antropolozi su tada po pravilu bili Evropljani ili Amerikanci; razdaljina — figurativna i doslovna — između njih i izučavanih plemena često je bila tolika da su ih nazivali „astronomima nauke o čoveku“.

Na to da se okanu apstraktnih teorija i pođu da svedočanstva o čovekovom ponašanju potraže među ljudima u njihovoj prirodnoj sredini, Margaret Mid, kao i Rut Benedikt i Edvarda Sapira (da pomenemo samo prve među najboljima) nadahnuo je veliki antropolog Franc Boas. On je osnivač one kulturno-istorijske škole koja je tokom ovog stoleća uveliko vladala američkom antropologijom. U vreme između dva rata, neki antropolozi počeli su da govore o jednoj novoj pod-disciplini — etnopsihologiji — koja bi se zasnivala na zamisli da kultura uslovljava psihološki profil pojedinca (nasuprot starim pojmovima o „univerzalnoj psihi“ ili ljudskoj prirodi kao takvoj). Radovi Rut Benediikt spadaju u one koji su bili podstaknuti tom zamišlju.

Rut Benedikt, učiteljica Midove, pojedine vidove nacionalnih kultura posmatrala je kao determinisane karakteristikama ličnosti pripadnika tih nacija (stav obrazložen u delu *Obrasci kulture* koje je

objavljeno i kod nas, u istoj biblioteci u kojoj i knjiga o kojoj je reč). Za razliku od svoje učiteljice, Margaret Mid spada u one antropologe koji naglašavaju uticaje nacionalne kulture na formiranje ličnosti njenih pripadnika.

Proučavanja međudejstva kulture i ličnosti, naime, razvijala su se u više pravaca. Midova je dala svoj prilog kulturnoj antropologiji time što je, istražujući oblike podizanja dece, ili razlike u ličnosti koje se mogu pripisati polu, dovela u pitanje mnoga manje-više prihvaćena psihološka i psihoanalitička stanovišta o univerzalnosti pojedinih oblika ponašanja, međuljudskih odnosa i teškoća koje prate sazrevanje jedinke.

Sazrevanje na Samoi donosi nalaze jednog istraživanja sprovedenog u vreme kada su antropolozi sa „astronomske udaljenosti“ prišli da izbliza posmatraju one koje su opisivali. Margaret Mid je učinila i više: sa mladalačkom predanošću pokušala je da se poistoveti sa pripadnicima kulture koju je izučavala. Tražeći odgovore na pitanja da li razdoblje adolescencije mora svuda biti praćeno krizama i potresima kao u zapadnoj kulturi, ona je provela devet meseci među Samoanima, živeći kao i oni. govoreći njihovim jezikom, uklapajući se u njihove referentne okvire. Za to vreme je, savesno i objektivno, prikupljala građu o svakidašnjem životu, odnosima polova, sazrevanju, starenju, podeli posla, plesu, običajima i pravilima društvenog ponašanja.

Tako je nastala ova vanredno zanimljiva knjiga — koju je pravo uživanje čitati, i ovaj upečatljiv i podroban opis jedne geografski veoma udaljene i vremenski sasvim nedostupne kulture (samoanska kultura o kojoj piše Margareta Mid odavno više ne postoji i kada se o njoj govori u sadašnjem vremenu to nije zato da bi se stvorila iluzija o njenom trajanju, već da se ne bii remetila živost pripovedanja i tok izlaganja misli).

U vreme kada su na Samoanskim ostrvima surovi plemenski običaji već uveliko bili popustili, pa i nestali, hrišćanstvo osvojilo teren ali misionari još nisu bili uspeli da sve svoje vrednosti nametnu sa onom strogošću i neumitnošću sa kakvom su to želeli, kada je blago podneblje i dalje omogućavalo relativno lak život, bez preterane oskudice i pretnji gladi, kada taj zabačeni kutak sveta još nije ušao u komercijalne planove i turističke programe poslovnih zapadnjaka —

tada je na Samoi postojalo jedno društvo koje se odlikovalo vedrinom i nepostojanjem sukoba. Svi su poslovi bili tačno utvrđeni i znalo se ko ima da ih obavlja; što je najlepše, taj ih je — bio to muškarac, žena ili dete — zaista i obavljao. Možda malo bolje i revnosnije ili malo manje dobro i revnosno od drugih, ali velikih odstupanja nije bilo; to društvo nije trpelo velika odstupanja i svoju je decu tako i podizalo: da slušaju, da se trude, ali da se ne guraju suviše napred, da sačekaju da svi uhvate korak. Jedini izuzetak, jedina oblast u kojoj je postojalo takmičenje u zapadnjačkom smislu, i oblast u kojoj su mališani podsticani da se ističu bio je — karakteristično sa Samoance — ples, aktivnost u kojoj su uživali i rado joj se predavali u slobodno vreme, i za koju je takoreći svaka prilika bila dobar povod.

Velike „životne istine“ — odnose među polovima, rađanje, smrt — samoanska su deca do tančina upoznavala mnogo pre negoli složena pravila ophođenja u društvu. Biološke porodice, u zapadnjačkom smislu reći, bile su izuzetak koji je potvrđivao pravilo velikih, razgranatih porodičnih zadruga u kojima su decu podizali svi stariji članovi domaćinstva ravnopravno. Deca su od malena učila da se ni za kog posebno ne vezuju, da ni od koga previše ne očekuju. Ako im nešto ne bi bilo pravo kod roditelja, lako su odlazila da žive kod rođaka koji su im bili više po volji.

U takvom društvu, toliko različitom od američkog, kako izgleda pubertet? Da li se i tamo na razdoblje adolescencije gleda kao na „lude godine“?

Pubertetske krize nisu sveopšta pojava, zaključila je Margaret Mid; da jesu, morale bi se javljati i u samoanskih devojčica, a u njih se ne javljaju; sazrevanje na Samoi teče mirno, bez potresa. Tragajući za odgovorom zašto, Midova detaljno opisuje samoansku kulturu i ističe po čemu se ona razlikuje od američke. Pri tome se poduhvata i jedne dosta tugaljive procene: složenija, slojevitija zapadnjačka kultura proizvodi i složenije, slojevitije i, uglavnom, nesrećnije jedinke nego što su to vedri, neopterećeni Samoanci. Da li to znači da je njihov način vaspitanja stvarno i bolji? Nije, kaže Margaret Mid; samoansko društvo kakvo je ona zatekla bilo je proizvod jednog posebnog sticaja različitih okolnosti — istoirijskih, društvenih, klimatskih. Ono za sobom nije ostavilo nikakvu veliku umetnost; izbori pred kojima se samoanski čovek nalazi skućeni su. Zapadno društvo pruža svojim pripadnicima

daleko veće mogućnosti opredeljenja. Jedino je pitanje — i Midova ga postavlja na kraju knjige — „da li ćemo mi, koji poznajemo mnogo načina života, dati svojoj deci slobodu da biraju koji hoće?"

Podvucimo još jednom, zajedno sa Margaret Mid, da je reč o društvima — i američkom, i samoanskom — kakva su postojala pre punih pedeset godina. Na Samoju su se stvari od tada bitno izmenile: nje, onakve kakva je opisana u ovoj knjizi, naprosto više nema. Drugo je pitanje da li su se i američki načini podizanja dece takođe bitno promenili. Sudeći po broju takozvanih „neprilagođenih" pojedinaca, možda i jesu, ali ne u dobrom pravcu, i to, najverovatnije, nije zamerka koja bi se, u ovome svetu koji sve više postaje jedan, mogla uputiti samo američkoj kulturi.

Aktuelnost ove knjige koja govori o jednom minulom društvu i njegovim minulim običajima? — U tome što, da se poslužimo recima same autorke, „danas naše bitisanje ugrožavaju i okolinske, tehničke i populacione krize... te se korisnost od ovom izveštaja o tome kako je život nekada mogao izgledati na jednoj malenoj skupini udaljenih ostrva ističe i dan-danji, možda još jače no ranije." I u tome što je pitanje kako podići srećnije naraštaje uvek aktuelno.

Knjiga *Sazrevanje na Samoju* traži odgovor na to pitanje prvenstveno u okvirima psihologije i u tim ga okvirima i daje. Preporuke Margaret Mid vredi uzimati u razmatranje onoliko koliko se i sama psihologija, kao teorija i tehnika, prihvata kao mogućnost oblikovanja ljudske jedinice.

Jelena Staklć

Zabilješke

[←1]

Videti Prilog I; IV — Samoansko domaćinstvo.

[←2]

Videti Prilog I; V — Mape susedstva.

[←3]

Danas je taj običaj zakonom zabranjen, ali izumire veoma sporo.

[←4]

Videti Priloge I; IX — Odnos prema pojedincu kao ličnosti.

[←5]

Videti Prilog I; IX — Uzorak kratkih opisa karaktera.

[←6]

Videti tabele i sažetke u Prilogu V.

[←7]

Vrsta zamenica specifična u samoanskom jeziku — Prim. prev.

[←8]

Videti Prilog I; X — Iskustva i osobnosti obične devojke.

[←9]

Videti Prilog I; XI — Devojka u sukobu.

[←10]

U pogledu prestupništva taikva bi se razlika mogla povući i u našoj civilizaciji. U jednoj kulturi prestupništvo se ne može odrediti samo u smislu počinjenih dela, već u obzir treba uzeti i stavove. Tako dete koje je opljačkalo majčin novčanik da bi kupalo đakonije za neku sedeljku ili odeću za igranku, a koje veruje da je loše krasti ali ne može ili neće da se odupre iskušenju da krade — jeste prestupnik, ako se njegovom ponašanju pridoda zakonska odredba o privođenju deteta pred neku sudsku instancu. Mlada pripadnica hrišćanske zajednice koja razdaje i sopstvenu odeću i odeću svoje braće i sestara može biti napast za svoju porodicu i za društvo koje se zasniva na privatnoj svojini, ali nije prestupnica u istom smislu. Ona je naprosto izabrala alternativno merilo. Devojka koja vrši seksualne prekršaje uz osećanje stida i krivice, nesposobna da se odbrani od sve dubljeg zapadanja u tok stvari za koji zna da je „pogrešan“, sve dok ne postane društvena problem kao neudata majka, prostitutka, jeste, naravno, prestupnica. Mlada pobornica slobodne ljubavi koja je prepuna ideja i potvrda za svoje vladanje, može biti nepoželjna, ali sa stanovišta ove rasprave — ona nije prestupnica.

[←11]

¹ Devojke za koje je promena boravišta bila od velikog značaja, videti poglavlje XI, „Devojka u sukobu“.

[←12] Ženski posao.

[←13]

Palusami — puding spravljen od struganog kokosa, začinjenog usijanim kamenčićima, pomešanog s morskom vodom i uvijenog u listove taroa sa kojih je spaljena ljuta peteljka, zatim u list banane i konačno u list hlebnog drveta.,

[←14]

Tafolo — puding od ploda hlebnog drveta sa umakom od struganog kokosa.,

[←15]

Vrsta ribe. — Prim. prev.

[←16]

Plivanje u otvoru u sprudu zahteva veću veštinu nego plivanje u mirnoj vodi; ono podrazumeva ronjenje i snalaženje u vodi koja se sa svakim većim talasom penje i spusta po nekoliko stopa.,

[←17]

Tapui. Hidrogliserski znak kojemu Samoanci pribegavaju da bi svoju imovinu zaštitili od lopova. Tapui automatski priziva magijsku kaznu za prestupnika. Kazna za krađu imovine zaštićene pomoću tapui kokosa jesu čirevi.,

[←18]

Ceremonijalni naziv većnice u Tui Mamu'a.

[←19]

Sveta pećnica s hranom i svečanost koja prati davanje te pećnice i davanje finih asura drvodeljama koji su dovršili novu kuću.,

[←20]

Ceremonijalna poseta seoskih mladića devojci koja je došla u pohode.

[←21]

Napojnica koja se starešini-besedniku daje prilikom neke proslave, obično komad tape, ponekad fina asura.

[←22]

Margaret Mid, Sazrevanje na Samoi, Biblioteka „Današnji svet“, „Prosveta“, Beograd, 1978.